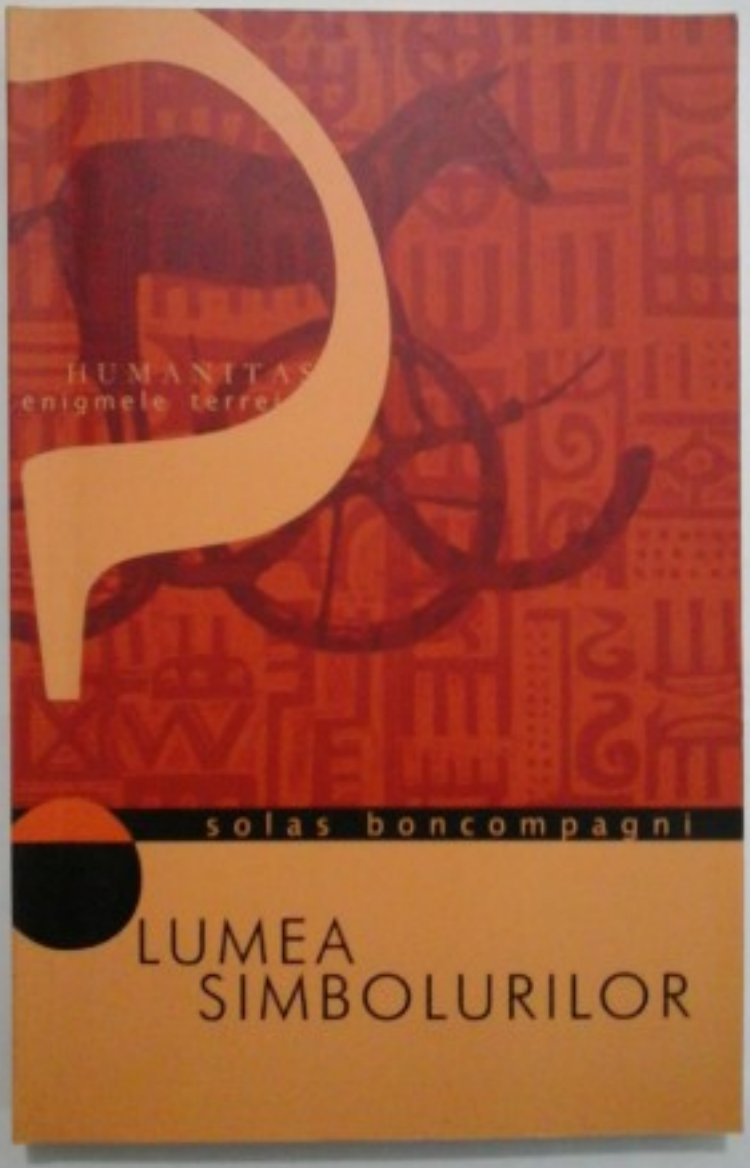
HUMANITAS
enigmele terrei
solas boncompagni
LUMEA
SIMBOLURILOR

enigmele terrei

colecție coordonată de ION HOBANA

Profesor de literatură la Florența, SOLAS BONCOMPAGNI a colaborat la numeroase publicații cu studii consacrate simbolurilor, paleoastronauticii și fenomenului OZN. E unul dintre fondatorii Mișcării Culturale Umaniste, care-și propune să propage un nou umanism, de dimensiuni cosmice.

SOLAS BONCOMPAGNI

LUMEA SIMBOLURILOR

Numere, litere și figuri geometrice

Traducere din italiană de
CORNEL NICOLAU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
RĂZVAN LUSCOV

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BONCOMPAGNI, SOLAS
Lumea simbolurilor: numere, litere și figuri geometrice / Solas Boncompagni; trad.: Cornel Nicolau. – București: Humanitas, 2004
(Enigmele Terrei)
ISBN: 973-50-0527-1

I. Nicolau, Cornel (trad.)

003.62

SOLAS BONCOMPAGNI
IL MONDO DEI SIMBOLI
Numeri, lettere e figure geometriche
© 1994 by Edizione Mediterrance, Roma

© HUMANITAS, 2003, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/222 85 46, fax 021/224 36 32
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/223 15 01,
fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro

ISBN 973-50-0527-1

„Sînt corpuri care pier
și altele care intră în nemurire
încă din timpurile străvechi."

Din *Cîntecul harpistului*

Farmecul misterului

La fiecare cucerire de mare răsunet a științei profane, se găsește cineva care să se avînte în disertații socio-filozofice pentru a demonstra că s-a mai făcut un pas pe calea cunoașterii, a adevărului, a progresului; sau — și mai rău — pentru a susține sus și tare cum că puține lucruri le-au mai rămas Oamenilor să descopere; cum că literatura fantastică și cea de ficțiune științifică și-au cam trăit traiul; cum că ignoranța reacțiunii a fost combătută; și că n-a mai rămas nici un mit, nici o enigmă în lumea aceasta dominată și controlată de tehnică.

Că asemenea afirmații nu pot fi acceptate o știu de acum toți cei ce nu s-au împăcat nicidecum cu un anumit conformism destul de răspîndit. De altminteri, este bine să se precizeze că una sînt știința și tehnica și alta mentalitatea mai sus amintită: și anume scientismul, acea „filozofie" potrivit căreia toate pot fi cunoscute și explicate numai și numai *prin știință, care știință are drept scop progresul continuu și inalienabil al Omului. Este un lucru cît se poate de clar că nimeni — din sfera normalului — nu poate pune la îndoială tot ce s-a înfăptuit pînă acum grație științei — această realizare a minții omenești — dar nici nu poate fi de necondamnat o atitudine psihologică sau filozofică legată în mod automat de scientism.*

Problema are, așadar, două aspecte distincte: acela de a nu se permite ca știința să capete dimensiuni inumane și să devină dintr-un simplu mijloc un scop în sine; și ace-

la de critică a scientismului. Primul punct are acuzatori din cele mai diferite medii, care cer întoarcerea la „natură", o redimensionare a actualei lumi mecaniciste, protecția ecologică și așa mai departe; dar aceștia uită că încă de prin anii '30 cîțiva savanți de renume — pe nedrept uitați în zilele noastre — ceruseră aceleași lucruri făcînd distincție între om și mașină, între mijloc și scop. Cel de al doilea punct — pentru care combat în prima linie înșiși exponenții mai multor discipline științifice — își are obîrșia în perioada dintre cele două războaie mondiale, atunci cînd gînditorii de diferite naționalități și de diferite orientări, dar uniți între ei prin aceeași concepție antiprogresistă a istoriei, criticau societatea occidentală și tabuurile ei — printre care și scientismul — precedînd cu cîteva decenii numeroasele și nelegitimele „contestații" din zilele noastre.

Că nu se poate vorbi despre o superioritate actuală a științei și că, dimpotrivă, trebuie să se vorbească despre o adevărată „criză" a acesteia — ca metodă cognitivă totală — o dovedește și reîntoarcerea în stil mare la tot ceea ce aparține, încă, vastei lumi a necunoscutului, ocultului, enigmei. Dacă, pe de o parte, declinul valorilor tradiționale a deschis porțile a ceea ce a fost definită de cîțiva autori drept „o a doua religiozitate" (o religiozitate neomogenă, ce țintește în jos și nu în sus), pe de altă parte ariditatea spirituală proprie științei a făcut ca un segment tot mai mare al publicului să simtă din nou nevoia de mister, necesitatea de a se documenta în legătură cu tot ceea ce părea a fi — încă de prin anii '70 — învăluit în necunoscut, despre care se știe puțin și în legătură cu care imaginația poate să brodeze cîte și mai cîte, în timp ce inteligența poate fi îndreptată către speculații fermecătoare.

Iată, așadar, cum apare o întreagă serie de romane din genul ocult și fantastic, de eseuri despre civilizațiile trecutului, despre „arheologia spațială", despre religiile inițiatice, despre popoare misterioase, despre științele străvechi,

despre personaje enigmatice, legende, fenomene paranormale, mitologie, mistere ale naturii, despre posibilitățile nebănuite ale minții omenești, despre doctrinele orientale și așa mai departe.

Biblioteca Misterelor *își propune să aducă o contribuție importantă în acest domeniu. Prin publicarea operelor unor cunoscuți specialiști din diverse sectoare de activitate ea va oferi cititorului atent și exigent o cuprinzătoare hartă a misterelor care încă ne mai înconjoară, de la cele din trecut, care și acum își fac simțită influența asupra noastră, la cele ale prezentului, care n-au fost încă dezlegate.*

GIANFRANCO DE TURRIS

Introducere în lumea simbolurilor

— *Efata* — i-a spus Iisus Hristos surdomutului ce-i fusese adus înainte în ținutul Dodecapoli, și acea vorbă, „deschide-te", i-a redat nefericitului graiul și auzul.[1]

Puterea cuvîntului era cunoscută încă din cele mai îndepărtate timpuri, dar oamenii au uitat mai apoi de ea și în zilele noastre aceasta s-a redus doar la a îndeplini, cu chiu cu vai, o funcție practică.

Înaintea cuvîntului au existat însă simbolurile. Originea lor se pierde în negura vremii și ele mai ajung acum pînă la noi ca un mesaj indescifrabil care răzbește, încet-încet, la suprafață tocmai din străfundurile ființei noastre pentru a ne dezvălui niște adevăruri universale; dar aceasta se va întîmpla numai atunci cînd noi vom fi putut desluși conținutul acestor mesaje.

Așteptarea cea lungă continuă, deși se îndreaptă spre sfîrșit.

Omului zilei de mîine îi este hărăzit să deslușească toată acea adîncă înțelepciune cuprinsă — din timpuri imemoriale — în semnele străvechi. Orizontul cunoașterii omenești își lărgește limitele și esența simbolului — care, potrivit lui Friedrich Nietzsche, cuprinde deopotrivă raționalul și iraționalul —, continuă să-și facă simțită prezența, treptat, proporțional cu capacitatea noastră de a în-

[1] Marcu, VII, 34 [Toate citatele biblice sînt preluate din Biblia sau Sfînta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001 — *n. ed.*]

țelege. De fapt, așa a și fost prezis: „Îți vor fi dezvăluite toate cele ce-ți vor sta dinaintea ochilor, cît și cele ascunse. Nu va fi nici un lucru din ceruri care să nu ți se arate și nici un lucru îngropat să nu fie readus la viață“[2]; de aceea, dacă sînt adevărate cele spuse de Manu — „cuvîntul a sălășluit în ceruri și nu a fost dezvăluit decît în parte“—[3], este datoria noastră să facem în așa fel încît dezvăluirea să fie completă.

Simbolul — ca de altfel și mitul — i-a folosit și-i va mai folosi omului „ca o confirmare a unor legi descurajatoare“[4], motiv pentru care „interpretarea miturilor și a simbolurilor în această epocă de tulburări sociale și de schimbări rapide este — așa cum scria Carl Gustav Jung — de o mare importanță“[5].

Arhetipurilor mitologice și cercetării mitopoietice trebuie să li se alăture simbolistica legată de cifre, de litere și de figurile geometrice, dat fiind că aceasta va reprezenta singura posibilitate a unei comunicări universale atunci cînd, în viitor, „sufletul se va fi săturat de liniștea spațiilor interstelare“[6].

Este necesar să ne întoarcem la simboluri, pentru ca umanitatea să depășească criza cosmică în care se zbate, pentru ca să se încheie un ciclu istoric și să înceapă un altul, pentru ca să ne împărtășim din nou din înțelepciunea anticilor, pentru ca neînțelesul să devină înțeles; deoarece — așa cum susțin hindușii — „simbolica este de ori-

---

[2] *Logia Agrapha*, detti extracanonici di Gesù, sub îngrijirea lui Giuseppe Faggin, Editura Fussi, Florența, 1951, vol. II. *Logia del papiro di Oxyrhyncho*, nr. 654, V, p. 123.

[3] Gennaro D'Amato, *AUM, principio fondamentale originario delle arti umane*, E. Spiotti, Genova, 1913, p. 163.

[4] Robert Graves & Raphael Patai, *I miti ebraici*, Longanesi & Co., Milano, 1963, prefața, p. 10.

[5] Carl Gustav Jung, *L'uomo e i suoi simboli*, Casini, Florența, 1967, „Introduzione all'inconscio“, p. 58.

[6] Luigi Russo, *Gli scrittori d'Italia*, Sansoni, Florența, 1940, p. 1290.

gine neumană" și este un dar coborît de undeva de sus sau venit de altundeva, din necunoscut.[7]

Această întoarcere la rădăcina noastră va însemna regăsirea unei liniști pierdute, va însemna că vom putea privi cu o reînnoită siguranță spre viitor și vom putea pune punct disperării din timpurile noastre; va însemna că ne vom putea simți, în sfîrșit, tovarăși de drum, un drum care să ne ducă spre acea lume invizibilă unde numai Dumnezeu ne va putea face cunoscut rostul tuturor lucrurilor.

Florența, 17 aprilie 1981
AUTORUL

Precizare și mulțumiri

Cele douăzeci și două de capitole care urmează au apărut între anii 1976 și 1979 și în diferite numere ale publicației *Il Giornale dei Misteri*, Ed. Corrado Tedeschi, Florența.

Autorul le mulțumește fiicei sale Barbara și prietenului Roberto Ricci pentru toate desenele din text.

[7] René Guénon, *Simboli della Scienza Sacra*, Adelphi, Milano, 1978, pp. 21–22. [vezi și *Simboluri ale științei sacre*, trad. de Marcel Tolcea și Sorina Șerbănescu, Humanitas, București, 1997 — *n. ed.*]

Partea întîi

SIMBOLISTICA NUMERELOR

1

Numărul zero

Originile și interpretările acestei cifre. Numărul zero înțeles ca „limita cantităților infinitezimale" și ca sutură dimensională. Simbolistica cifrei zero la mayași și intuirea necesității acesteia de către vechii egipteni. Mitologia „Popol Vuh" și ciclul culturii porumbului. Cifra zero și „inversarea polarității". Confruntări între melc, scoică, spirală, conul de pin și cifra zero. Strînsa corelație simbolică dintre cifra zero și oul primordial din mitologiile primare și secundare. De la vechii egipteni la chinezi, de la indieni la celți, de la greci la populațiile africane din Mali. De la oul cosmogonic la stūpa; de la buricele lumii — „centre de dezvoltare spațială și temporală" — la „plăcuța de aur" a templului mayaș Coricancha din Cuzco.

Termenul „zero" vine din „latina medievală a secolului al treisprezecelea": *Zephyrum*, acuzativul lui *Zephyrus*, cuvînt cu care se obișnuia să se denumească vîntul primăvăratic ce bate dinspre apus, atît de slab încît este considerat drept un „vînt de nimic"; dar vine și din „cifra, care provine la rîndu-i din cuvîntul arab *sifr* — și care înseamnă nimic — încrucișat cu cel din spaniola veche *zero*"[1]. După unii autori, ar proveni direct din limba arabă, fiind acest număr o cifră. Într-adevăr, în arabă *zerret* înseamnă „lucru de nimic".

Așadar, la origine zero a vrut să fie un semn echivalent cu „nimic, adică nici o cantitate"; dar, pe de altă parte, dacă era adăugat la una din cele nouă cifre inițiale, era capabil să multiplice de zece ori, dînd naștere în acest fel la zecile de unități; dacă este dublat — să dea naștere la sutele de unități; iar dacă este triplat — la mii și așa mai

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvintele „Zero" și „Cifre", pp. 80 și 464.

departe. Grafic vorbind, nu și-a schimbat forma — ovală sau circulară —, astfel încît cu trecerea timpului ne-a parvenit, din sanscrită și din persană, fără modificări substanțiale. O modificare grafică a cifrei zero a fost făcută, totuși, de arabi, care îl reprezentau cu un punct, în timp ce cu grafia pe care o folosim noi astăzi aceștia notau cifra cinci.

Matematicienii mai obișnuiesc și în zilele noastre să noteze cu un zero „limita cantităților infinitezimale"[2], acea limită care se potrivește pentru un „om, ca măsura tuturor lucrurilor", dar pe care un filozof în genere n-o acceptă, reproșîndu-i caracterul mărginit. Într-adevăr, actualele descoperiri științifice mută din ce în ce mai departe hotarele cunoașterii, operînd fie cu valori foarte mari, fie cu valori foarte mici, și lăsînd să se întrevadă de pe acum un posibil punct de joncțiune a dimensiunilor care ar reprezenta, poate, sutura ideală a acelor nenumărate universuri paralele preconizate de Einstein. Și nu readuc ele, oare, în actualitate vechiul concept de infinit? Omul mai are încă multe de descoperit, dar își dă seama de faptul că timpul trece foarte repede. Recentele conjecturi în legătură cu existența și funcția „găurilor negre" fac deosebit de actuală simbolistica lui zero, care poate fi considerat mai interesant decît toate celelalte cifre.

Acest simbol și folosirea lui în aritmetică datează de la mayași, care s-au numărat printre primele popoare vechi din lume ce le-au descoperit și transmis mai departe caracteristicile esențiale; despre mayași se spune că au intuit și semnificația lui zero, pe care l-au folosit „cu cel puțin o mie de ani înaintea europenilor"[3]. Nici vechii egipteni nu posedau vreo hieroglifă care să corespundă acestui

---

[2] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. 22, cuvîntul „Zero", p. 531.

[3] Raphaël Girard, *„Le Popol-Vuh", histoire culturelle de Maya-Quiché*, Paris, 1954, p. 318; *„Popol-Vuh", las antiguas historias del Quiché*, Fondo de Cultura Economica, ediția a 2[a], Mexic, Buenos Aires, 1953,

semn, oricît de mult i-ar fi simțit nevoia.[4] În mitologia „Popol Vuh", această cifră „corespunde momentului sacrificiului divin, legat de ciclul culturii porumbului". Este vorba despre un sacrificiu înțeles ca un moment de trecere dintr-o viață într-alta sau, altfel spus, ca o trecere de la o treaptă la alta în ciclul evolutiv universal. Într-adevăr, în „procesul de germinație a porumbului", valoarea zero marchează „momentul dezintegrării seminței în pămînt", atunci cînd se trece de la stadiul embrionar latent la stadiul embrionar germinativ, în care „viața se manifestă din nou, făcînd să apară la suprafață micul pedunculul de porumb abia încolțit".

În mod analog s-ar putea vorbi despre o „simbolistică uterină" și despre o naștere umană, despre o viață inconștientă și despre una conștientă, despre o dimensiune inferioară și despre una superioară. Dacă luăm în considerare faptul că în doctrinele orientale fiecare geneză în ciclicitatea ei capătă o valoare de regenerare, de repetiție, vom putea înțelege mai bine tot acel „ocultism european" care se trage tot din Orient și care vrea să vadă în zero „momentul inversării polarității ce separă — în ciclul zodiacal — sfîrșitul jumătății de cerc involutiv de începutul jumătății de cerc evolutiv".[5] Să nu uităm că inversarea polarității terestre, despre care se menționează în diferite texte sfinte din Antichitate, ar fi determinat, în mod sigur, trecerea de la un „eon" la altul, de la un ciclu evolutiv la altul, determinînd, de asemenea, reînnoirea întregului ciclu biologic planetar.

---

ed. îngrijită de Adrián Recinos; „*Popol-Vuh*", *The Sacred Book of the Ancient Quiché Maya*, sub îngrijirea lui D. Goetz și S.G. Morley, University of Oklahoma Press, Norman, 1950; „*Popol-Vuh*", *le antiche storie del Quiché*, trad. de Lore Terracini, Einaudi, Torino, 1960.

[4] G. Posener & Serge Sauneron & Jean Yoyotte, *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Paris, 1959, pp. 164 și urm.

[5] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, vol. IV, cuvîntul „Zéro", 1°, p. 417 [vezi și ed. rom.: *Dicționar de simboluri*, 3 vol., Artemis, București, 1994, 1995 — *n. ed.*].

Ajunși la acest punct, nu este greu să descoperim strînsa legătură dintre simbolul lui zero și cel arhaic al scoicii sau al melcului, al spiralei, al conului de pin, dar, mai ales, cel al oului; pentru că cifra zero, în cea mai îndepărtată origine grafică a sa, nu reprezintă — după toate probabilitățile — nimic altceva decît un ou, din care motiv străvechea doctrină în legătură cu acesta din urmă se poate identifica negreșit cu semnificația simbolică a cifrei căreia îi dedicăm acest capitol. S-a scris mult despre doctrina oului cosmic în cercetările clipeologice efectuate anterior[6], dar este bine să adăugăm aici toate acele considerații care pot folosi la înțelegerea identificării mai sus amintite.

Oul este „simbolul sacru în cosmogoniile tuturor popoarelor din lume" și, ca atare, este destul de des menționat în mitologiile primare și secundare, tocmai pentru că „închide în sine misterul biologic al nașterii și secretul ființei". Se poate spune că el reprezintă „un nimic latent care produce ceva activ, ceva viu"[7], în aceeași măsură cu un zero, care, la fel, nu înseamnă nimic și din care — fiind cifră inițială a progresiei numerice — ia naștere cifra unu însăși, deoarece „figura unității înscrisă în zero era, în vechime, simbolul divinității, al universului și al omului"[8]. Această concepție genetică numerică este, cu siguranță, foarte veche. Dacă se atribuie numărului unu caracteristicile „principiului masculin, care provine din principiul feminin zero" se înțelege lesne că „noțiunea de zece rezultă tocmai din împreunarea generatoare a lui

---

[6] Solas Boncompagni, „L'occhio che discese dal cielo" și „Dall'uovo cosmico all'uovo di Pasqua" în *Il Giornale dei Misteri*, nr. 14, p. 16, și nr. 15, p. 10, Ed. Corrado Tedeschi, Florența, 1972.

[7] *Conoscenza*, publicație bimestrială condusă de Loris Carlesi, Via San Zanobi 89, Florența, 1977, anul XIII, nr. 4–5, iulie–octombrie, cap. „L'uovo nella simbologia arcaica", de H. P. Blavatsky, pp. 15–16.

[8] *Conoscenza*, *op. cit.*, anul XIII, nr. 4–5, iul.–oct. 1976, cap. „La decade pitagorica", de H. P. Blavatsky, p. 17.

Fig. 1. „Ankh" sau „crucea vieții" a vechilor egipteni, alături de care se află literele alfa și omega. Simbolul reprezintă nașterea care încă nu s-a eliberat de legătura ciclului existențelor.

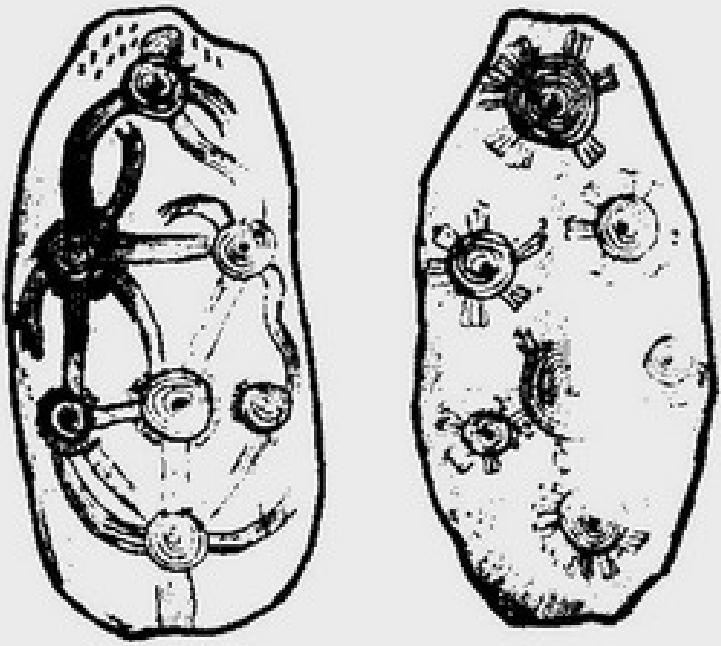

Fig. 2. Această piatră *churinga* ce simbolizează un uter este comparabilă cu oul primordial, imagine a universului care, împărțindu-se în două, a dat naștere cerului și pământului.

unu cu zero".[9] Dar dacă din această ultimă cifră se obișnuiește să se obțină unitatea și celelalte opt numere care urmează și care sînt multiplii unității înseși, acest concept nu se detașează de ideea „nașterii lumii dintr-un ou", împărtășită deopotrivă de celți, greci, egipteni, fenicieni, canaaneeni, tibetani, vietnamezi, chinezi, japonezi, siberieni și atîtea alte popoare răspîndite pe suprafața globului nostru.[10] Miturile multora dintre ele pomenesc de un ou primordial care constituie o „unitate primară, haotică în elementele sale latente", care mai apoi s-a despărțit în „două jumătăți" sau emisfere de diferite culori, pentru a da naștere unui univers activ, vital și armonios. Această doctrină cosmogonică, numită tocmai a „oului cosmic", are diferite interpretări la popoarele amintite mai sus, dar aceste interpretări se referă la un adevăr unic, exprimat în mod simbolic.

Printre primii adepți ai acestei doctrine se numără vechii egipteni, care întrevedeau în ou simbolul renașterii la o viață de dincolo de moarte, cu siguranță nemuritoare și eternă, deci substanțial diferită de cea reprezentată de „Ankh" sau „crucea vieții" sau „Tau", care trebuia să însemne doar o naștere neeliberată încă de legătura ciclului existențelor.[11] „Așadar, oul era considerat drept o realitate primordială, care conținea în germene o multitudine de ființe", exact așa cum în simbolica numerică din zero derivau o mulțime de numere. Acest ou „se trăgea din Nun, personificarea oceanului primordial" și din el „ieșea un zeu care avea să facă ordine în haos", pentru a înlesni astfel „nașterea viețuitoarelor de tot soiul".[12]

---

[9] *Conoscenza, op. cit.*, anul XIII, nr. 4–5, iul.–oct. 1977, același capitol și aceeași pagină indicate la nota nr. 7.

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. 3, cuvîntul „Oeuf", 1, p. 299.

[11] *Conoscenza, op. cit.*, anul XIII, nr. 4–5, iul.–oct. '77, același cap., p. 18.

[12] *La naissance du monde*, „Sources Orientales", Paris, 1959, pp. 22–62.

Dacă de la Egipt trecem la India, acolo oul se naşte din inexistenţă, din „nefiinţă" (zero), şi elementele se trag din aceasta. Substratul comun al acestei doctrine străvechi se regăseşte mereu. „La început, universul era « nefiinţă ». El devine mai apoi Fiinţa (unul)"; acesta s-a mărit apoi şi a căpătat o formă ovală, după un an, împărţindu-se în două, ca două valve de scoică (numărul doi sau multiplii lui unu); una din ele — de argint — a dat naştere pămîntului, iar cealaltă — de aur — a dat naştere cerului. „Membrana şi venele" au dat fiinţă celorlalte elemente (munţi, nori, ceţuri, fluvii şi oceane), iar Soarele a fost considerat drept „partea cea mai bună a oului cosmic": gălbenuşul.[13] Atît hinduismul, cît şi budismul s-au inspirat şi din punct de vedere arhitectonic din această cosmogonie. Vişnu se naşte din ou, cu un lotus în mînă, iar statuile lui Buddha sînt încorporate în *stūpa*, care au — mai ales în Afganistan — forma unui ou, fiind numite din acest motiv „anda". Acest soi de „sferă", care poate fi comparată cu o „scoică, cu o piatră ovoidală, cu o peşteră, cu o inimă, cu un buric, cu centrele lumii", embrionii unor „dezvoltări spaţiale şi temporale"[14], aminteşte şi de „aureola" arzătoare înăuntrul căreia zboară divinitatea persană Ahura Mazdā a mazdeiştilor sau, dacă preferaţi, zeul Assur al asirienilor. Toate divinităţile amintite au acel „înveliş luminos" şi sînt aidoma unor *dei ex machina* din teatrul greco-roman. Dar ceea ce atrage şi mai mult atenţia la concepţia cosmogonică — potrivit căreia toate par a fi luat fiinţă dintr-un înveliş rotund — este misterioasa forţă dihotomică ce face ordine în inertul haos originar prin polarizarea antitetică şi crearea opuşilor, pentru a schimba întunericul în lumină şi nefiinţa în fiinţă: un fel de energie universală căreia îi este supus întreg uni-

---

[13] *Upanishad*, sub îngrijirea lui Carlo della Casa, UTET, Torino, 1976, „Chândogya Upanishad", a 3-a, Prapāthaka, a 19-a Khanda, p. 212.

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionaire des symboles*, *op. cit.*, vol. 3, cuvîntul „Oeuf", 13°, p. 304.

versul. Astfel încît, „așa cum se întîmplă în germenul fecundat înăuntrul oului... acțiunile și reacțiunile din « vidul fără formă » dau naștere formelor universului“[15]. Cananeenii vorbesc despre un ou cosmic din care ar fi luat ființă cerul și pămîntul, tibetanii susțin că „oul ar fi la originea unei lungi genealogii de oameni“; chinezii spun că același „Haos avea înfățișarea unui ou de găină“, iar celții pomenesc de „ovum anguinum“ ce conținea „în germene toate posibilitățile“.[16]

În gliptica mayașilor zeroul este înlocuit cu simbolul spiralei, deoarece aceasta poate sugera — mai mult decît oul — trecerea de la o dimensiune inferioară la una superioară, de la un univers foarte mic la unul foarte mare, de la un „infinit închis la unul deschis“[17]; și spirala poate — la fel ca oul — reprezenta, în mod simbolic, punctul de sutură dintre două dimensiuni, idee care astăzi — mai mult ca oricînd — pare de necrezut, dat fiind că ea provine de la un popor atît de vechi și ca atare atît de îndepărtat în timp. Dar, în afară de simbolul spiralei, mayașii mai cunoșteau și pe cel al oului cosmogonic. Potrivit unei scheme datorate indigenului Santacruz Pachacuti, faimoasa „plăcuță de aur“ din Cuzco, găsită în marele templu solar numit Coricancha, reprezenta în partea de sus o „elipsă închisă“ prin care s-a vrut, probabil, să se facă o „trimitere la străvechiul mit al oului cosmic, obîrșia tuturor lucrurilor“[18].

Această doctrină se regăsește și în unele mituri nordice. „Mai înainte de nașterea timpului, rața a depus în apele cele dintîi șapte ouă, din care șase de aur și unul

---

[15] *Le stanze di Dzyan*, traducere din engl. de M. L. Kirby, Bresci, Torino, nota nr. 3 la stanța a treia, p. 31.

[16] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. 3, cuvîntul „Oeuf“, 2°, 3°, 4°, 7°, *passim*, pp. 300–302.

[17] J. Thompson, S. Eric, *Maya Hieroglyphicwriting*, University of Oklahoma, 1960.

[18] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, vol. I, UTET, Torino, 1970, p. 638.

de fier". La ruși și la suedezi, oul era cunoscut drept „simbolul învierii și al nemuririi"[19].

Alte informații în materie sînt datorate lui Diodor Sicilianul, potrivit căruia „Osiris s-a născut, ca și Brahmă, dintr-un ou". Iar din „oul Ledei" s-au născut Dioscurii, adică gemenii Castor și Pollux".[20] David Herbert Lawrence spune că „bărbații etrusci, cu ale lor bărbi, stăteau tolăniți pe paturile de sărbătoare ținînd în mîinile ridicate misteriosul ou"[21].

Acest ciudat înveliș în care se plămădește viața și care în ermetism devine principiu filozofic este prezent pînă și în unele mitologii secundare.

De exemplu, populațiile din Mali au și ele un simbol compus, care amintește de „mitul oului cosmic" și pe care ei îl numesc „viața lumii". Ciudata imagine se inspira, fără îndoială, de la mai sus amintita „Ankh" (sau „crucea vieții") a vechilor egipteni, doar că — element în plus — aici oul se încrucișează în partea de jos cu un semicerc ce reprezintă suprafața terestră. În orice caz, lăsînd la o parte ușoara deosebire grafică, semnificația pare a se schimba. Cercul de deasupra reprezintă oul cosmic, lumea spirituală sau dimensiunea superioară care — printr-o cruce cu brațele egale ce se află dedesubt și reprezintă contopirea celor două lumi sau universuri sau dimensiuni — se unește cu semicercul de dedesubt sau „oul deschis spre partea de jos, matricea terestră"[22]. Potrivit populațiilor din Congo, „oul" este imaginea universului și „omul trebuie să se străduiască să semene cu acesta"[23]. În mituri-

---

[19] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, cuvîntul „Oeuf", 7°, 10°, pp. 302–303.

[20] *Conoscenza*, *op. cit.*, anul XIII, nr. 4–5, iul.–oct. 1977, p. 20.

[21] David Herbert Lawrence, *Pagine di viaggio*, traducere de E. Vittorini, Mondadori, Milano, p. 376.

[22] Germaine Dieterlen, *Essai sur la religion de Bambaras*, Paris, 1951.

[23] J. P. Lebeuf, B. Mambeke-Boucher, *Un mythe de la création*, Congo, Brazzaville, Roma, 1964.

le șamanice există „ouă" care primesc în ele „obiecte-suflete"[24]; și, în sfîrșit, în legendele unor populații australiene omul se naște direct din ou, iar femeia dintr-o nucă de cocos[25].

Așadar, atît oul, cît și cifra zero sînt simboluri ale vitalității, ale prosperității, ale descendenței; oamenii primordiali ies dintr-un ou, așa cum numerele se trag din zero, și atît oul, cît și zeroul închid în sine misterul infinitului, înțeles ca avînd un caracter ciclic sau ca o periodicitate regeneratoare.

Simbolul din Mali

Simbolul =

înseamnă: trecerea de la lumea spirituală la lumea realității obiective și viceversa sau contact pluridimensional. Într-adevăr,

○ = { delimitarea de o lume spirituală sau de un univers de dimensiuni superioare.

\+ = { direcții cardinale, trecere, moarte, dar și forțele centrifugă și centripetă, mișcare circulară de la dreapta la stînga și de la stînga la dreapta, vîrtej sau sutură dimensională.

⌒ = { suprafață pămînteană, lume a realității obiective sau univers fizic de dimensiune inferioară și supus spațiotimpului.

Simbolul din Mali ar putea proveni de la „ANKH", crucea egipteană sau „crucea cu mînere" — simbolul vieții.

Planșa 1

[24] Jack Lindsay, *Breve storia della cultura*, Bramante, Milano, 1965, cap. „Arte e industria", p. 116.

[25] Raffaele Pettazzoni, *Miti e leggende*, UTET, Torino, 1963, vol. 2, cap. „Nato dall'uovo", p. 153, și „La donna dalla noce di cocco", p. 264.

2

Numărul unu și multiplul

Studierea numerelor: un drum fără capăt. Originea îndepărtată a numerelor și universalitatea limbajului lor. Sigla gravată pe inelul lui Solomon și „cheia cifrului geometric". Filozofia numerelor de la Pitagora la Platon și de la Nicolaus Cusanus la Giordano Bruno. Numerele impare și cele pare în interpretarea lui Confucius. Pitagoreismul și „ritmurile cosmice în raport cu știința numerelor". Numerele, divinitatea, culorile, direcțiile spațiale, artele și științele. Unul, unicul, soarele și verticalitatea ca semn distinctiv al omului. Unitatea și pluralitatea. În căutarea unei realități unice și a „unei vieți unice" universale. De la unificarea eterico-fizică la cea fizico-astrală.

A te cufunda în studierea numerelor după ce ai pornit de la zero — cifra care le-a dat naștere — este ca și cum ai merge pe un drum fără capăt, pentru că sistemul numeric este infinit și la fel sînt și semnificațiile care-și justifică rațiunea de a exista printr-o foarte bogată simbolistică sacră. Aceasta însoțește numerele încă din cele mai îndepărtate timpuri, și anume de atunci de cînd i-a plăcut bunului Dumnezeu ca niște ființe inteligente să populeze universul. De aceea limbajul numerelor este universal; el precedă scrierea ideografică și crearea alfabetului.

„O legendă arabă, publicată de Pharaon Florian în cartea sa *Voyage en Algérie de SM l'Empereur Napoléon III*, spune că cifrele și-ar afla obîrșia într-o siglă gravată — potrivit tradiției — pe inelul lui Solomon înțeleptul". Aceasta „reprezintă un pătrat traversat de două diagonale" care se intersectează, ca la o cruce cu brațele egale. Întregul nostru sistem numeric ar părea să fie „un frag-

ment al acestei sigle"[1]. În mod firesc, grafia numerică ar fi suferit mai apoi o rotunjire datorată exigențelor caligrafice, cum de altfel se va fi întîmplat și cu literele care își vor fi avut și ele obîrșia în aceeași siglă. Și este interesant de notat — chiar dacă așa, ca o simplă curiozitate — că mai sus amintita siglă nu este altceva decît imaginea plană a unei piramide privite de la zenitul ei.

Prin urmare, ar fi demnă de crezut constatarea unui „eminent arheolog, Petrie Flinders" — în legătură cu istoria alfabetului —, potrivit căreia „literele folosite de popoarele din zona mediteraneană ar putea proveni dintr-o cheie a cifrului geometric", care ar putea fi considerată — și nu pe nedrept — elementul primar și esențial prin intermediul căruia se pot recunoaște creaturile inteligente din univers.

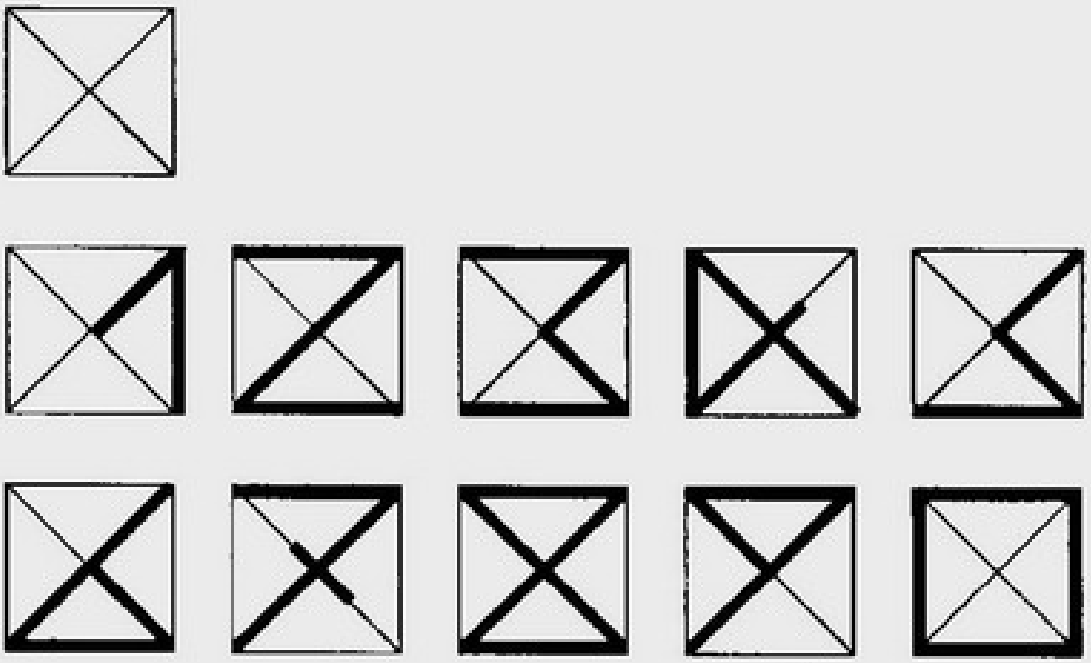

Fig. 3. Potrivit unei legende arabe, numerele noastre și-ar avea obîrșia într-o siglă gravată pe inelul lui Solomon. În mod firesc, cifrele provenite dintr-o astfel de matriță geometrică ar fi suferit mai apoi o rotunjire datorată exigențelor caligrafice.

[1] Gennaro D'Amato, *AUM, principio fondamentale originario delle arti umane*, „Cifrario progenitore dei numeri e delle lettere", Ed. E. Spiotti, Genova, 1913, p. 19.

Ajunși aici, ar fi cu siguranță necesar să efectuăm un studiu comparativ mai larg plecînd de la numerele romane — care, în fond, nu sînt altceva decît niște litere —, pentru a lua mai apoi în considerare sistemele numerice și scrierile mai multor popoare antice; dar aceasta ar fi o muncă extrem de anevoioasă, care ar depăși cadrul tratării unor argumente sintetice, mai în consonanță cu cercetarea amplă pe care o efectuăm.[2]

Ne-am referit ceva mai sus la o „cheie a cifrului geometric", deoarece numerele aveau să provină dintr-o „siglă geometrică" — un fel de matriță; dar „cheia cifrului" de la ce popor va fi provenit, oare? Nu este ușor s-o spunem, chiar dacă ne-am referit la Solomon. Poate că numerele își datorează modul de scriere unei simbolici ezoterice care, uitată în timpurile preistorice, a fost regăsită în cele istorice[3]. Acesta ar putea fi motivul pentru care unele minți luminate „care au sesizat importanța numărului" l-au folosit „făcînd din el unul din principalele elemente ale metafizicii lor"; și aici am putea aminti de Pitagora sau de Platon, ale căror „concepții filozofice cu tendințe matematice" sînt bine cunoscute; de Nicolaus Cusanus sau de Giordano Bruno, care au susținut că „universul este un sistem de numere"[4]. De la „filozofia numărului" la interpretarea cabalistică sau mistico-magică nu este decît un pas și numerelor le-au fost atribuite mai apoi „de-a lungul timpului virtuți și influențe deosebite și numeroase semnificații".

Potrivit părerii lui Giambattista Vico, „oamenii au descoperit mai întîi greutatea, apoi măsura și destul de tîr-

---

[2] *Ibidem*, pp. 19–49.

[3] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, pp. 172 și urm.

[4] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. 13, cuv. „Numero", p. 598.

ziu numărul, la care s-a oprit în cele din urmă raţiunea", ajungînd astfel să-l folosească printr-un proces de cunoaştere cu totul deosebit.

Importante sînt şi consideraţiile referitoare la numere pe care ni le-au lăsat filozofiile orientale datorate lui Lao Zi şi Confucius. Acesta din urmă, în introducerea la opera sa *I-ching sau Cartea canonică a schimbărilor*, vorbind despre primele zece unităţi numerice, afirmă că numerele impare trebuie să fie înţelese drept „cereşti şi perfecte", iar cele pare drept „pămînteşti şi imperfecte".

Este limpede, aşadar, că „în timpurile străvechi numerele — care în mod aparent nu folosesc la altceva decît la a socoti — au constituit un element important în elaborările simbolice". Într-adevăr, numerele „exprimă nu numai nişte cantităţi, ci şi nişte idei şi nişte forţe" şi ne permit să înţelegem mai uşor „fiinţele şi lucrurile". De aceea putem împărtăşi părerea lui Platon potrivit căreia cifrele „reprezintă cea mai înaltă treaptă a cunoaşterii şi esenţa armoniei universului şi a celei interioare". Conceptul acesta îi este familiar şi pitagoreismului, care vede în cifre instrumentul, „ritmurile cosmice", în „legătură directă cu ştiinţa numerelor". Iar muzica şi arhitectura — ca arte constructive — îi datorează totul ştiinţei numerelor, consideră printre altele „cea mai bună cale pentru a te apropia de adevărurile divine"[5].

Louis Claude de Saint Martin susţine că „numerele constituie un înveliş vizibil al vieţuitoarelor; le asigură acestora din urmă nu numai armonia fizică şi legile vitale, spaţiale şi temporale, dar şi legăturile cu Creatorul"[6].

---

[5] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers, Paris, 1974, vol. 3, cuvîntul „Nombre", 4°, p. 281.

[6] Louis Claude de Saint Martin, *Tableau naturel des rapports qui existent entre Dieu, l'homme et l'univers*, Rochefort-sur-Mer, 1946. Titus Burckhard, *Art and Thought*, Londra, 1947. L. Benoist, *L'art du monde*, Paris, 1941.

Toate acestea ne determină să considerăm numerele drept o forță căreia nu ne putem sustrage și tocmai de aceea numerele — în afara faptului că sînt universale — sînt considerate și magice. Se poate înțelege, acum, de ce animismul susține că „numerele, ca și numele, atunci cînd sînt rostite, pun în mișcare niște forțe care la rîndul lor dau naștere unui curent, aidoma unui rîu subteran, invizibil, dar prezent. Pronunțarea unui nume sau a unui număr ne implică în mod direct și are influență asupra noastră". Este, așadar, un lucru indiscutabil că „vorba rostită are întotdeauna o influență directă asupra oamenilor. Dar dacă eficacitatea cuvîntului este mare, aceea a numărului este și mai mare; cuvîntul este interpretarea semnului, iar numărul este rădăcina ascunsă a acestuia, pentru că este produsul sunetului și al semnului, fiind totodată mai puternic și mai misterios"[7].

Pentru poporul aztec numerele aveau o „importanță universală". Cu cît mergem mai înapoi în timp, cu atît mai mult ne dăm seama de faptul că numerele erau legate de divinitate, de anumite culori sau de o anumită direcție din spațiu. Ne va fi ușor, în acest ultim caz, să înțelegem că numărul șapte amintește de Pleiade sau de Ursa Mare și Ursa Mică și că numărul patru amintește de Crucea Sudului. Și iată cum — urmînd chiar acest traseu și aproape din întîmplare — s-a născut, cu foarte mult timp în urmă, astrologia cu influențele sale bune și rele.[8]

Dacă luăm apoi în considerare numerele aplicate la științe și la arte, putem spune — cu siguranță — că ele conferă, atît geometriei, cît și arhitecturii acea funcție magică ce se întîlnește, de altfel, și în artele din orice perioadă. Spre exemplu, geometria nu numai că ne dezvăluie niște „cantități spațiale", dar reprezintă și „armonia forme-

---

[7] Ba Amadou Hampate, *Kaydara* (document al UNESCO), p. 56.

[8] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. 3, cuvîntul „Nombre", 4°, p. 282.

lor", așa cum astronomia nu studiază atît distanțele, masele și temperaturile, cît „ritmurile universale". Muzica se naște dintr-un joc de ritmuri, pentru că ritmul este repetarea — așa, în joacă — a numerelor-bază și a multiplilor lor. Același lucru se poate spune și despre pictură, cu a sa cantitate distributivă și suprapunerea culorilor ei; despre sculptură — care caută în mod constant efectele plastico-dimensionale ale volumelor sale; și despre poezie — care, la fel ca muzica, este ritm sau metrică în care cuvintele iau locul sunetelor. Dar toate aceste produse ale culturii au în comun numărul, pentru că el își are sorgintea în inteligența unei creaturi „divine în eternitate și omenești în timp": omul. Armonia universului a fost aceea care a sugerat vechilor egipteni piramida — un fel de „reprezentare cosmică" — constituită din minunate și încă enigmatice „raporturi numerice"; care le-a sugerat mesopotamienilor ziguratul, adică acel „turn de templu *ce reprezenta prin planurile sale descrescătoare* și prin proporțiile sale culorile și cerurile planetelor"; iar popoarelor nordice — templul solar care le-a folosit la primele și fermecătoarele lor măsurători astronomice[9].

Dar dacă vorbim despre importanța simbolisticii numerelor în general, nu trebuie să uităm că „fiecare număr are personalitatea sa în această perspectivă a simbolurilor"[10]. Vom începe, de aceea, să studiem așa-zisele numere-bază, de la numărul unu pînă la numărul nouă inclusiv.

Numărul „unu" (*unus, oinos*) este „comun ariilor celtică, baltică, germanică și — cu sensul de unitate a jocului de zaruri — și ariei grecești. Cu sufix (*oino/oiko*) îl întîlnim și în aria indiană, cu sensul de unic"[11]. După unii

---

[9] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, „Arte e non arte nella tecnica magica", Einaudi, Torino, 1971, p. 211.

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. 3, cuvîntul „Nombre", introducere, p. 281.

[11] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, 1967, cuv. „Uno", p. 446.

cercetători, pentru a reprezenta numărul unu, indo-europenii foloseau un cuvînt care denumea Soarele — „unicul, divinitatea prin excelență" — popoarelor antice, scoțînd în evidență unele legături ca *sem* și *sun* (să ne gîndim la latinescul *sem-el* și la al nostru *semplice* [„simplu"], la germanul *sommer* [„vară"] și la englezescul *summer* [„vară"] deoarece vara este anotimpul solar prin excelență). Termenul „*Sol* = Soare" ne conduce la latinescul „*solus* = singur" și la termenul „*Cald* = divinitatea creatoare", la ebraicul și la sanscritul „*a-had* = unu".[12] Și am putea continua cu aceste confruntări, dar nu vrem să-i plictisim pe cititorii noștri; de aceea credem că este de ajuns ceea ce s-a spus pînă acum.

Numărul unul este „simbolul omului în picioare, singura ființă care se bucură de această facultate, fapt care-i determină pe unii antropologi să spună că verticalitatea este un semn distinctiv al omului". Luîndu-ne după acest concept, este ușor să stabilim o corelație între om și monumentele de piatră înălțate de om: menhirul, stela, simbolul falic, bastonul vertical, totemul, obeliscul și campanila. Acest număr nu reprezintă altceva decît „omul activ, strîns legat de operă, de creație" și el, ca atare, este legat și de „Creator", de Dumnezeu, Unul, „începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor, centru cosmic și ontologic". Și nu este numai „simbolul existenței, dar și cel al Revelației, care este calea înălțării omului — prin cunoaștere — pe o treaptă superioară a existenței. Numărul unu trebuie să fie considerat și centrul mistic ce răspîndește lumina precum soarele"[13].

Dar conceptul de unitate nu poate fi despărțit de cel de pluralitate: ele sînt strîns legate și integritatea lor este datorată tocmai existenței amîndurora, așa cum Dumnezeu

---

[12] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 174.

[13] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, volumul al patrulea, cuvîntul „Un", 1°, p. 348.

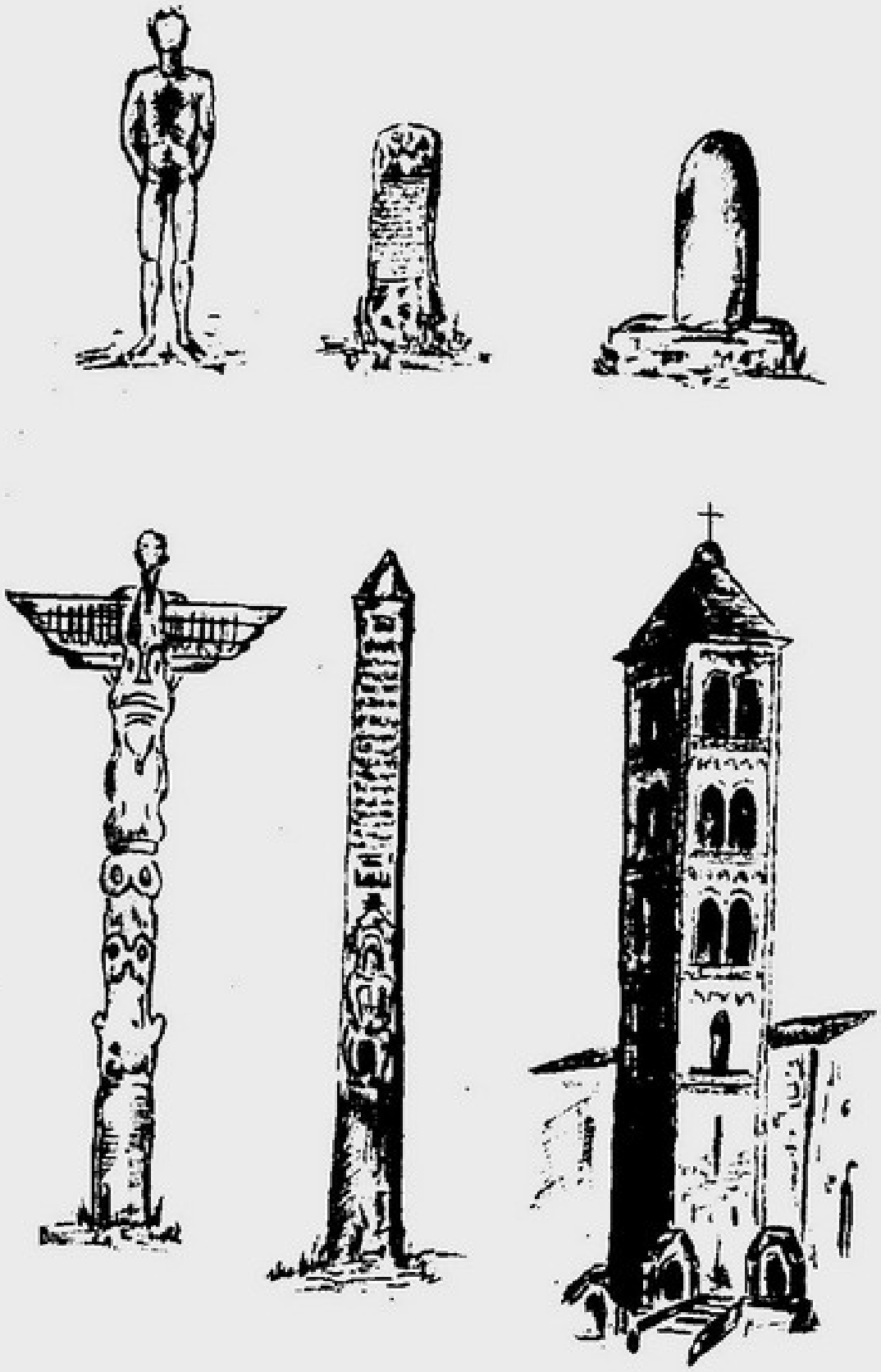

Fig. 4. Există o corelație între numărul unu, om, stelă, simbolul falic, totem, obelisc și campanilă. Din toate timpurile, verticalitatea este indiciul unei aspirații ancestrale a *omului spre cer.*

le-a hărăzit creaturilor sale să trăiască în iubire și frăție în univers preamărindu-L. Dar între numărul unu și multiplu există și o lege a compensației, motiv pentru care Kant susține că „numărul este unitatea care rezultă din sinteza multiplului". Este vorba aici despre un „nod de legătură" indisolubil, pe care numai o ființă inteligentă îl poate percepe. Și aici intervine valoarea ființei omenești, prezentă în univers ca măsură a tuturor lucrurilor.

„Potrivit unor credințe, fiecare număr tinde să genereze un altul, mai mare, unu — pe doi, doi — pe trei și așa mai departe; aceasta deoarece fiecare simte imboldul de a-și depăși propriile limite".[14]

Din unele constatări datorate lui René Guénon putem deduce că „trebuie să facem distincție între unu și unicitate, deoarece aceasta din urmă exprimă existența absolută, transcendentul, Dumnezeul unic; celălalt, dimpotrivă, admite generarea multiplului omogen și reducerea la unu a multiplului, toate acestea petrecîndu-se în interiorul unui tot ce reprezintă emanație-întoarcere"[15].

Așadar, prin „unicitate" trebuie să se înțeleagă, în plan teozofic, „esența unică" de care se amintește deseori în doctrina ocultă, esență care este comparată cu acel *continuum* pe care Einstein îl consideră a fi „baza fizicii universale". Atît „în primul, cît și în al doilea caz", scrie — pe bună dreptate — Chevrier, „dualitățile spațiu–timp și materie–energie se anulează ca fiind noțiuni primare; toate se raportează la o Realitate unică, inaccesibilă înțelegerii intelectuale, dar căreia Einstein i-a putut stabili, în mod matematic, proprietățile și legile fizice ce o guvernează, verificabile în mod experimental"[16]. Despre reducerea la unitate a spațiului și timpului se poate citi în *The Secret Doctrine* a scriitoarei Blavatsky, iar despre ine-

[14] *Ibidem*, volumul al treilea, cuvîntul „Nombre", 4°, p. 282.

[15] *Ibidem*, volumul al patrulea, cuvîntul „Un", 1°, p. 348.

[16] Georges Chevrier, *La dottrina occulta*, Ed. Monanni, Viale Monza 77, Milano, 1928, p. 249.

existența unei distincții fundamentale între spațiu și timp se poate citi în cartea *Space, Time and Gravitation* a lui Eddington. Același autor susține că „masa și energia nu sînt decît un singur lucru sau cel puțin două aspecte ale unuia și aceluiași lucru". Potrivit doctrinelor orientale, în univers și unicitatea vieții trebuie să fie legată mereu de unicitatea legii care guvernează lumea viețuitoarelor; de aici se naște acea minunată armonie ce domnește în univers. Cu cît creaturile inteligente care populează universul se vor sintoniza cu această armonie într-o suflare cosmică ce nu va avea egal, cu atît mai mult conștiința lor va percepe „viața unică" despre care s-a amintit mai sus. Sintonia deplină se va realiza numai atunci cînd ființele inteligente își vor fi dat seama că în ele nimic nu este mai presus decît sufletul; atunci se va fi atins „stadiul unității superioare". Grație acestor considerații, se poate înțelege cu mai mare ușurință semnificația unității ca „principiu și sinteză a numerelor"[17]; și avînd în vedere strînsa legătură dintre numere și cuvinte, ni se pare potrivit să amintim că singurul cuvînt prin sine însuși, *verbum*, „simbolul unității", este divin, în timp ce limbajul — cu numeroasele sale diferențieri — va trebui să dispară cîndva, atunci cînd toate vor fi reabsorbite de unitate printr-o sinteză simbolică. Așa stă scris în cărțile profetice ale anticilor. Atunci se va înfăptui „era restaurării a tot ceea ce va fi fost distrus în clipa Căderii în Păcat, părțile vor fi din nou unite în întreg și toate se vor întoarce la perfecțiunea primordială"[18].

În încheierea acestui capitol, considerăm că este oportun să reproducem un fragment cît se poate de semnificativ, dintr-un timp foarte îndepărtat, dar care nu a pierdut nimic din acea actualitate cu care ni se înfățișează.

---

[17] Elifas Levi, *La chiave dei grandi misteri*, Atanor, Todi, 1923, p. 9.

[18] Alice Anna Bailey, *Trattato di magia bianca o la via del discepolo*, Bocca, Milano, 1951, *passim*, pp. 121, 166, 430, 469.

„Fraţii cei mari ai omenirii îşi dau acum osteneala să ne pregătească pentru apropiatul mare pas care ne va ţine trează conştiinţa şi ne va alunga frica de moarte. Aceasta ne va ajuta să îmbinăm fizicul cu astralul într-o legătură atît de strînsă încît să formeze, de fapt, un singur plan de conştiinţă." Se va putea ajunge astfel la o integritate a neamului omenesc cum n-a mai fost niciodată, şi aceasta se va întîmpla o dată cu „unificarea aspectelor vieţii planetare", care-l va face pe om să stabilească legături operante şi frăţeşti cu toate celelalte vieţuitoare din univers. „Planurile de existenţă vor fi unificate, precum sufletul cu trupul. Această unificare a fost deja efectuată între nivelul spiritual şi cel fizic şi este acum pe cale să se efectueze între cel fizic şi cel astral."[19]

Şi ar fi bine să nu ne găsească nepregătiţi.

[19] *Ibidem*, p. 574.

3

Numărul doi

Originea numărului „doi". Considerații lingvistice. De la „omogenitatea confuză la eterogenitatea distinctă". Simbolistica figurată a numărului doi la popoarele antice. Dualismul la populațiile africane. „Lumea contrariilor". Numărul doi în mitologia nordică, în cea persană și chineză, în aritmozofia lui Allendy și ca număr sacru în literatura ebraică. De la Cartea lui Enoh *la* Biblie *și la textele apocrife. „Filozofia binarului" și femeia înțeleasă ca „manifestare". Forțele care condiționează modul de a se manifesta al universului.*

Numărul „doi", termenul ca atare, vine din cuvîntul din latina tîrzie „dui" și din latina clasică „due"; acești termeni își trag originea din „rădăcina indo-europeană de bază atestată în toate ariile indo-europene" și „reconstruită în forma dualului masculin *dwōu*".[1]

Ar fi interesant de remarcat, mai înainte de toate, faptul că unu și doi, adică unitatea și dualul, sînt legate la origine de niște considerente gramaticale. „Numărul gramatical nu există în toate limbile", aceasta deoarece la unele grupuri de limbi „ideea de pluralitate" — la care se ajunge trecîndu-se de la unu la doi — se realizează prin simpla receptare a unității sau — așa cum se întîmplă în chineză — se deduce dintr-o întreagă frază. Se știe că sînt multe limbi care au două numere gramaticale, singularul și pluralul, după cum la fel de bine se știe că în indo-europeană se folosea „dualul de verbe și la substantive pentru a se indica lucruri sau moduri legate nemijlocit de două obiecte".

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, 1967, cuvîntul „Due", p. 140.

În timp ce limba latină a moștenit numai *ambo* și *duo*, dualul se găsește „în sanscrită, în zendă, în greaca homerică și în slava veche". Dualitatea avea însă în sine și ideea de pereche uniformă (ouă, ochi etc.), și acest lucru le-ar sugera probabil multor lingviști că dualitatea ar putea avea o origine mai veche decît pluralitatea. Oamenilor primitivi le va fi fost greu la început să „distingă pluralul de singular", motiv pentru care dualul sau perechea uniformă va fi reprezentat un moment de trecere, indispensabil, în dobîndirea conceptului de pluralitate. Ne îndeamnă să credem aceasta unele constatări geolingvistice în legătură cu niște populații sălbatice sau semicivilizate. Există, într-adevăr, popoare care nu au încă noțiunea pluralității și care se limitează la dual, și altele — cum ar fi, de exemplu, „indienii chiquitos din Bolivia" — care nu cunosc nici dualul. În orice caz, este un lucru cert că „în conformitate cu legea evoluției" de la singularitate s-a ajuns la pluralitate, trecîndu-se „de la o omogenitate confuză la o eterogenitate distinctă"[2].

Conceptul de dual a avut, cu siguranță, o simbolistică figurată a sa la numeroase popoare antice. De ce să nu ne amintim — în legătură cu aceasta — de unele sigilii babiloniene care-l înfățișau pe zeul Marduk, cel cu două capete de pasăre „îndreptate fiecare în altă parte și exprimînd astfel dualitatea"[3]? Acestea amintesc de ceea ce într-un capitol dedicat clipeologiei* a vrut să fie definit dreptul conceptul de „doi într-unul" și de o altă simbo-

---

[2] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. XIII, cuvîntul „Numero", p. 599.

[3] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers, Paris, 1969, vol. 2, cuvîntul „Deux", p. 188.

* Clipeologia este căutarea unor eventuale manifestări UFO/OZN în trecut. Termenul derivă de la *clipeus* — scutul rotund al luptătorilor romani — și-și găsește justificarea în faptul că unii scriitori latini ca Pliniu cel Bătrîn au descris niște apariții cerești neobișnuite în acea epocă (*clipeus ardentes* — „scuturi arzătoare"). (*N.t.*)

listică, despre care s-a scris și care a rămas de domeniul heraldicii: vulturul bicefal[4]. După cum s-a putut observa, este evident că numărul doi se naște din unu și că dualul poate sugera ideea de elemente egale, dar și opuse.

Așadar, numărul doi este simbolul egalității și al opoziției în același timp; „reprezintă gîndirea, echilibrul realizat sau amenințările latente; este cifra tuturor ambivalențelor și a dedublărilor". Poate că tocmai din acest motiv, zeița-mamă, adică „principiul feminin", se identifică încă din cele mai vechi timpuri cu această cifră. „Și din aceste ambivalențe de temut poate lua ființă germenul unei evoluții creatoare, precum și al unei involuții dezastruoase."[5]

Numărul doi dă deci naștere principiului divizibilității și multiplicității. „În simbolistica persană acest număr tinde să multiplice puterea la infinit; un sol care dispune de doi cai poate să se deplaseze cu cea mai mare iuțeală și să aibă un cort dublu pentru a beneficia de un confort sporit."[6]

Dualismul se naște din numărul doi și la multe populații africane „este considerat ca o lege universală prin excelență: într-adevăr, în om se află și moartea, și viața, și fiecare lucru are un aspect pozitiv sau diurn și unul negativ sau nocturn; în fiecare ființă și în legăturile pe care aceasta le are cu altele se manifestă rivalitatea dintre stînga și dreapta, dintre sus și jos, dintre inferior și superior, dintre masculin și feminin"[7]. Se ajunge astfel la o „adevărată lume a contrariilor" care nu trebuie să fie neglijată: albul și negrul, „căldura și frigul, activul și pasivul,

---

[4] Cititorii interesați de acest studiu vor găsi capitolul intitulat „Il mistero del due" în *Il Giornale dei Misteri*, nr. 42, sept. 1974, p. 16. În același capitol se vorbește și despre vulturul bicefal.

[5] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 1°, p. 189.

[6] Nizami, *Haft-paykar*, ediția Vahid Dastgerdi, Teheran, 1934, pp. 354, 101–147; Kâzem Mohammad, *Alamârâ-ye Nâderi*, Moscova, 1960, p. 586.

[7] Amadou Kampate Ba, *Kaydara*, 25 (document al UNESCO).

analiza și sinteza, Orientul și Occidentul, Luna și Soarele, ceea ce este evident și ceea ce nu este evident". Numărul doi mai reprezintă și „dubla polaritate a manifestării, echilibrul său, binarul universal, plusul și minusul, diastola și sistola, staticul și dinamicul"[8].

De aici rezultă necesitatea de a aminti și dualismul ca o „doctrină sau sistem filozofic, religios sau cosmogonic, care admite existența în lume a două principii creatoare, binele și răul", așa cum o afirmă răspicat zoroastrismul (Ormazd și Ahriman), gnosticismul, maniheismul și chiar și albigenzii; ca sistem susținut încă din timpurile cele mai îndepărtate de către așa-zișii filozofi spiritualiști care recunoșteau în om existența unui principiu dublu — spiritual și material; ca teorie alchimistă, potrivit căreia toate metalele s-ar fi deosebit între ele după proporția diferită de sulf și mercur conținute în mod constant în fiecare dintre ele; sau ca o ipoteză a chimiei susținută de Lavoisier și de Berzelius, care au presupus că „sărurile, fiind niște compuși binari — formați din combinarea unui acid cu o bază —, ar avea în mod constant o structură moleculară asemănătoare"[9].

Mitologiile nordice — dintre care în primul rînd cea celtică — prezintă niște „figuri mitice" perechi ce vor să reprezinte „caractere opuse sau complementare"[10].

Am putea să vorbim aici pe larg și despre dualismul chinez (Yin și Yang), dar asupra acestui subiect vom zăbovi mai mult atunci cînd vom vorbi despre clipeologie în țările din Extremul Orient.

În aritmozofia lui Allendy, doi este numărul „diferențierii relative" și al „reciprocității antagonice sau atrăgă-

---

[8] Jo Damascati, *La costruzione del superumano* (Adam-Kadmon), operă proprietatea autorului, domiciliat în Via D. Rabioglio, 29, Asti, Ages, arti grafiche, Torino, 1975, „Correlazioni relative al numero due", p. 83.

[9] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 13, cuvîntul „Dualismo", p. 84.

[10] Ogam, *Tradition Celtique*, 1948, 12, pp. 209–234 și 349–382.

toare", și aceasta ne face să ne gîndim la magnetism, la respingere sau la atracție și la enigma svasticii sau „sauvasticii"[11].

Numărului doi i se mai poate atribui și „procesul de individualizare" sau cel al „dedublării diferențiate" sau al „progresului".[12]

Mitologia persană conferă acestei cifre „două aspecte: al eternei întoarceri și al mișcării cerești" — reprezentate de zi și de noapte; o „lume pămînteană și una de dincolo — simbolizate de două palate; viața pămînteană înțeleasă ca o casă cu două uși, una pentru a intra" (nașterea) „și cealaltă pentru a ieși" (moartea); „scurtimea vieții", considerată ca avînd o „durată de două zile".[13]

Miturile ebraice se referă nu arareori la perechi de termeni. Am putea menționa aici atît de mult pomenitele oracole biblice: pe Urim și pe Tummim; sau pe cei doi monștri primitivi — o vreme uniți și apoi despărțiți — amintiți de patriarhul Enoh în celebra sa *Carte*. Aceștia — o femelă și un mascul (numiți Leviathan și, respectiv, Behemoth) — ar fi fost aruncați într-o singură zi, primul în „abisul mării" și al doilea pe „pămînt, într-un deșert nemărginit" numit Dendain. Ne îndeamnă să atribuim o valoare doar simbolică acestor precizări mitice faptul că în *Carte* apare — strîns legată de aceste descrieri referitoare la Creație — îngereasca „viziune a lui Alfa și a lui Omega", sau a începutului și a sfîrșitului, legătură care este atestată și de Apocalipsă[14]. Se înțelege că simbolistica ce-

---

[11] René Alleau, *Encyclopédie de la divination*, Paris, 1965, p. 19.

[12] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 5°, p. 190.

[13] *Ibidem*, aceeași pagină.

[14] Enoch, *Libro*, text etiopian tradus în limba franceză de prof. Francesco Martino, Letouzey et Ané, Paris, Rue des Saints-Pères, 76 bis, 1906, cap. 60, 7, 8, 9, 10 [În limba română au fost traduse unele fragmente — vezi *Cartea lui Enoh* (apocrif), trad. de Georgeta Constantin, Editura Miracol, București, 1997 — *n. ed.*]

lor „doi monștri, a lui Alfa și a lui Omega din viața lumii" nu este de origine ebraică, ci aparține popoarelor mesopotamiene. Ar fi bine să amintim aici elementele primordiale ale concepției mitologice babiloniene: Tiāmat — zeița mamă a pămîntului și Apsū — zeul abisurilor marine.

La o studiere atentă a Bibliei, se poate observa importanța care-i era atribuită numărului doi. Cînd Moise se afla pe muntele Sinai, Dumnezeu i-a vorbit îndelung și, printre altele, i-a poruncit să jertfească pe altar — ca pentru un holocaust necurmat — doi miei, unul dimineața și unul seara.[15] Și tot așa, atunci cînd se afla în deșertul Sin, „Moise și-a ridicat mîna și a lovit în stîncă cu toiagul său de două ori și a ieșit apă multă și a băut obștea și dobitoacele ei"[16]. Și mai există o infinitate de asemenea alte exemple: Dumnezeu va fi în stare să redea viața după două zile[17]; Irod va porunci ca în Betleem să fie uciși toți pruncii „de doi ani și mai în jos"[18]; Petru va auzi cîntînd cocoșul de două ori după ce se va fi lepădat a treia oară[19]; postul se va ține de „două ori pe săptămînă"[20]; Pavel va dori de două ori să-i revadă pe Tesaloniceni, dar va fi „împiedicat de Satana"[21]. Alegerea cifrei nu este întîmplătoare, nu înlocuiește un număr oarecare; se înțelege că trebuie să aibă un sens al său, o motivație simbolică.

Pînă și Apocrifele Vechiului Testament pot să ne propună niște teme care ne oferă o legătură cu considerațiile menționate mai sus. Trecînd peste fragmentele care se referă la „Fiii cerului" și „Fiii oamenilor" — compa-

---

[15] Biblia, Ieșirea, XXIX, 38.
[16] *Ibidem*, Numeri, XX, 11.
[17] *Ibidem*, Osea, VI, 2.
[18] *Ibidem*, Matei, II, 16.
[19] *Ibidem*, Marcu, XIV, 72.
[20] *Ibidem*, Luca, XVIII, 12.
[21] *Ibidem*, II Tesaloniceni, 18. Pentru fragmentele biblice în care apare numărul doi, vezi și Jo Damascati, *op. cit.*, p. 43.

rabile cu niște forțe ce au una și aceeași obîrșie (creația inteligentă), dar în poziții antitetice —, trebuie să luăm în considerare un Pămînt pe care Ziua Judecății de Apoi „îl va face propriul său mormînt", și se va putea înțelege că părțile despărțite se vor uni din nou, deoarece cunoștințele interzise la început omului îi vor fi din nou îngăduite.[22] Atunci „cei drepți și cei aleși vor ieși din pămînt... și se vor acoperi cu veșminte de slavă... iar veșmintele lor nu se vor ponosi, iar slava (lor) nu va avea sfîrșit în fața Dumnezeului duhurilor"[23]; așadar, o întoarcere a unui multiplu nemaifăcut din carne la Unitatea mîntuitoare. Atunci se va înțelege existența și vrăjmășia dintre cele două Ierusalimuri și trecerea de la vechiul la noul Ierusalim „așezat mai sus decît primul"[24]. Vremurile de pe urmă — tot după Apocrifele Vechiului Testament — vor avea caracteristici asemănătoare celor dintîi: două înfățișări diferite ale aceluiași „eon", atunci cînd spirala se va închide din nou în ea însăși. „În zilele păcătoșilor anii se vor scurta iar sămînța va încolți mai tîrziu pe țarini și orice lucrare de pe pămînt nu se va isprăvi la timpul său (...) Și roiurile de stele vor rătăci și-și vor schimba drumul (...) Și toate legile care ocîrmuiesc mersul stelelor vor fi tăinuite păcătoșilor (...)"[25] Și va fi ca o întoarcere la haosul cel dintîi. Dar o dată cu noul Ierusalim omul va redobîndi viața lungă, aidoma lui Matusalem, „pentru că toate zilele vor fi zile de binecuvîntare și de însănătoșire"[26]. Toate vor părea a se fi întors în vremea lui Adam și pentru că „în munți lupii vor paște iarba alături de miei..., sălbăticiunile nu vor mai face nici un rău copiilor, pentru că mîna lui Dumnezeu va fi dea-

---

[22] *La Bibbia apocrifa*, Massimo, Milano, 1962, „Il Libro di Enoch", cap. LI, 1, p. 44.

[23] *Ibidem*, cap. LXII, 25–26, p. 49.

[24] *Ibidem*, cap. XC, 28–29, p. 57.

[25] *Ibidem*, cap. LXXX, 2–7, p. 54.

[26] *Ibidem*, „Il Libro dei Giubilei", cap. XXIII, 26–29, p. 49.

supra lor"[27], dar mai cu seamă pentru că „stricăciunea va pieri și va fi numai nestricăciune, iar deasupra capului se va afla un acoperiș veșnic"[28].

Ceea ce va trebui să se întîmple în vremurile de pe urmă pare să ne ducă din nou la cele două fețe ale unui dualism, cînd unite, cînd despărțite, cînd în concordanță, cînd în discordanță, așa cum sînt materia și spiritul, omul și Dumnezeu, vremelnicia și veșnicia. Și este un lucru hotărît că toate cele ce au fost cîndva despărțite își vor afla unitatea, așa cum doi, născut din unu, nu are valoare decît dacă este considerat în strînsă legătură cu acesta din urmă. Citim în opera lui Hermes Trismegistul că odinioară toate animalele — femele și masculi laolaltă — au fost despărțite și că numai atunci a aflat omul că „pricina morții este iubirea"[29]. Și Evangheliile după Matei și Marcu prevăd că „la înviere, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sînt ca îngerii lui Dumnezeu"[30]. Se va trece astfel peste legea procreării inițiale care a dus la despărțirea trupurilor, așa încît se va reveni la unitate într-o lume a spiritului, acolo unde nu vor mai fi nici un fel de nevoi materiale.

Tocmai din binarul „bărbat–femeie" se naște „filozofia binarului", potrivit căreia doi este considerat numărul femeii, zîmbetul Creatorului care — mulțumit de ultima sa lucrare — s-a așezat să se odihnească. Femeia înseamnă și „manifestare", deoarece ea „produce existență și ființă" și tocmai din acest motiv „este cauza originară a dualității", care se evidențiază atunci „cînd obiectivitatea își face simțită prezența și dispare o dată cu pieirea înfățișării, a formei". În manifestarea inteligentă univer-

---

[27] *Ibidem*, „Libri Sibillini", III, p. 167.

[28] *Ibidem*, „I libri segreti di Enoch", sau „L'Enoch slavo", LXV, 9, p. 211.

[29] Ermete Trismegisto, *Corpus Hermeticum*, *Pimandro*, Les Belles Lettres, Paris, 1960, I, 18.

[30] Marcu, XII, 25 și Matei, XXII, 30.

sală se unifică, se polarizează două puncte, mai întîi opuse și despărțite — spiritul și materia. Este vorba aici de o manifestare a ființelor care, dobîndind o formă precisă, „realizează starea lor conștientă specifică prin intermediul căreia își recunosc propria existență". Nu se înregistrează totuși o dispersiune sau o anulare a lui unu în trecerea sa procreatoare la doi și de la acesta la multiplu și la eterogen; aceasta deoarece „unul se manifestă în multiplicitate rămînînd neschimbat"[31]. Și se întîmplă exact ca atunci cînd două forțe distincte și opuse ale unei „dualități polare" și unite printr-un ax în măsură să le dirijeze devin capabile — prin acțiunea lor comună — să condiționeze manifestarea întregului univers.

[31] Alice Anna Bailey, *Trattato di magia bianca*, Bocca, Milano, 1951, pp. 18–19.

4

Numărul trei

Originea numărului „trei". „Trifurcația arborescentă" și tridentul. Trei, număr perfect impar și sinteza triplei unități a viețuitoarelor. Expresia numerică a totalității. „Mănerul" dublu și fulgerul trifid. Concepția trinitară despre divinitate a creștinilor, a budiștilor, a taoiștilor, a hindușilor, a cambodgienilor, a vechilor egipteni, a grecilor și a scandinavilor. De la cuvîntul monosilabic „AUM" la magi; de la alchimie la atributele divine; de la Parce la Grații, la Furii și la Diana-cea-cu-trei-chipuri; de la misterele anului liturgic la dialectica hegeliană; de la stările de căldură la descompunerea luminii. Trinacria și Triquetra. Străvechi obiceiuri persane și arabe. „Legea ternarului" și simbolistica sa la evrei. De la „Arborele lumii" la „tripla centură de fortificații".

Numărul „trei", din latinescul *tres*, derivă „dintr-o formă indo-europeană de nominativ plural (*treyes*), atestată în ariile indiană, greacă, slavă, în forma identică, și limitată la partea radicală" în alte arii, printre care cea germanică[1].

După părerea lui Santangelo, acest cuvînt și-ar trage originea dintr-un termen antic care denumea sau o plantă, o prăjină sau un trunchi de copac (cum ar fi *s-tir-ps* = plantă) și se bazează mai cu seamă pe existența „trifurcațiilor arborescente" sau a ramurii trifurcate; aceasta din urmă ar fi putut inspira crearea tridentului, care urma să aibă însă o semnificație cu totul deosebită.[2]

Numărul trei era considerat încă din Antichitate „perfecțiunea întruchipată, asemenea zeilor, fapt care l-a fă-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Tre", p. 437.

[2] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, p. 174.

cut pe Vergiliu să spună: — Zeul se bucură de numărul nepereche — și dat fiind că numărul unu nu este altceva decît începutul sau originea însăși a numerelor, numărul doi dă naștere formei-materie" și împreună cu unu „îl creează pe trei".[3] Așadar, acesta din urmă este considerat în univers un indiciu al integrității și de aceea este recunoscut drept „de bază, în mod universal". Acest număr „exprimă o ordine intelectuală și spirituală și în Dumnezeu, și în univers, și în om. Sintetizează o triplă unitate a ființei, în care se săvîrșește contopirea cerului cu pămîntul". Este „expresia totalității", a desăvîrșirii; nu se mai poate adăuga aici — la ceea ce constituie „manifestarea, omul-fiu al cerului și al pămîntului" — o completare la „Marea Triadă"[4]. Numărul trei operează deci „în mod exclusiv diriguind formele în lumea pămînteană și în cea cerească"; este „numărul principiilor spirituale în toate corpurile"; este însăși „gîndirea Divinității care a conceput planul acestei lumi ca pe ceva ternar, pentru că astfel era legea formelor pe care Divinitatea le avea în sine însăși"[5]. Numărul trei „exercită și o acțiune hotărîtoare asupra a tot ceea ce întreprind oamenii"[6], motiv pentru care fulgerele trimise de zei sînt adesea reprezentate în chip de „mîner" dublu sau de fulger trifid, numai că — așa cum se întîmplă atunci cînd arunci un bumerang — aceste fulgere, o dată ce au fost trimise spre pămînt, tind să se întoarcă la focul din care au ieșit. În realitate, în această coborîre pentru a urca din nou se ascunde întreaga năzuință ancestrală a omului de a se întoarce în acel univers

---

[3] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, „I numeri", p. 22.

[4] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Trois", p. 333.

[5] Louis Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, cap. XIX, „Operazione del numero tre nei tre mondi", p. 62.

[6] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, Einaudi, Torino, 1971, „Arte e non arte della tecnica magica", p. 210.

care reprezintă pentru el o mare chemare, așa cum se întîmplă și cu sufletul, care-i aparține Creatorului și care jinduiește să ajungă tot mai sus, spre a se identifica din nou cu El.

S-a vorbit despre integritatea, despre perfecțiunea numărului trei și iată-ne ajunși să explicăm motivația conceptului de trinitate divină. Creștinii au un Dumnezeu care este triplu; budiștii au o triadă: Buddha, Dharma și Sangha; taoiștii au pe „Tao", „Cărțile" și comunitatea; pentru hinduși, „manifestarea divină și triplă" se numește Trimūrti și acesteia îi corespund „trei tendințe: una expansivă, una ascendentă sau centripetă și una descendentă sau centrifugă"; cambodgienii pun în legătură cu Trimūrti trei puncte cardinale: Șiva este în mijloc și privește spre est; Brahma se află în dreapta și privește spre sud; Vișnu se află în stînga și privește spre nord[7]; celebra trinitate a vechilor egipteni este reprezentată de Isis, Osiris și Horus; grecii adorau trei zeități pe care le considerau superioare celorlalte: Zeus (Jupiter), Poseidon (Neptun) și Hades (Pluton), care constituiau împreună „întreaga putere a universului"; la scandinavi, Odin — creatorul tuturor lucrurilor — „i-a dat naștere, împreună cu Freya, divina lui consoartă, zeului Thor și toți trei laolaltă constituiau triada sfîntă, adorată la Uppsala". Potrivit misticului Lao Zi, „ceea ce tu privești și nu vezi se numește « I »; ceea ce asculți și nu percepi cu urechea se cheamă « Hi »; iar ceea ce cauți cu mîna și nu cu ochii se numește « Wei »; trei ființe care nu se pot înțelege și se confundă nu fac decît una singură". Pentru Confucius, principiul primar, Tayki, închide în sine trei lucruri, conferindu-le astfel acestora un caracter unitar. *Stanțele lui Dzyan** ne dezvăluie faptul că la începutul înce-

[7] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 1°, p. 333.

* Helena Petrovna Blavatsky afirmă în prefața cărții sale *The Secret Doctrine* (1888) că și-a propus de fapt să ofere o traducere/descriere

puturilor „întunericul domnea peste Toată nemărginirea, pentru că Tatăl, Mama și Fiul erau Unul și Fiul nu era încă în stare s-o pornească pe noua Cale, să hoinărească pe ea"[8].

S-ar mai putea scrie multe despre conceptul trinitar divin din numeroase alte mitologii primare și secundare. Ni se pare mult mai important, însă, să scoatem în evidență aici legătura complementară a numărului trei și contribuția acestuia la perfectibilitatea Unității. Este vorba, în fond, de un principiu esențial care ne dă posibilitatea de a înțelege mai ușor credința populară a hindușilor, potrivit căreia „divinitatea are trei picioare care simbolizează, respectiv: nașterea (Brahmā), viața (Vișnu) și moartea (Śiva); tot așa, divinitatea supremă și triplă sălășluiește în trupul omului și se află în inteligență, conștiință și inimă, principiul simțurilor".[9]

Sînt demne de luat în seamă și alte importante motive legate de cifra trei. „Monosilabul sacru *AUM* este compus din trei litere"; trei au fost Craii de la Răsărit veniți să se închine lui Iisus Hristos la nașterea sa și tot trei darurile aduse de ei: aur, tămîie și smirnă; trei sînt elementele marii opere alchimiste: sulful, mercurul și sarea"[10]; trei sînt și timpurile „manifestului": trecutul, prezentul și viitorul; iar lui Dumnezeu îi sînt atribuite „omnipo-

---

incompletă și vizionară a „manuscrisului arhaic" intitulat *The Book of Dzyan*. Numele acestei lucrări derivă din cuvîntul *Janna* (definit ca „transformarea sinelui prin meditație și cunoaștere"), așadar *Dzan*, fonetic *Djan*. Ea a fost scrisă în limba Sen-zar de către „fiii Luminii" (inițiați din Asia Centrală), la dictarea unor ființe divine, și consemnează evoluția cosmică a celor șapte perioade ale umanității, precum și originea a tot ce se află pe pămînt. Mai este cunoscută și ca *The Stanzas of Dzyan*. (*N. ed.*)

[8] *Le stanze di Dzyan*, Bresci, Torino, 1971, „Stanza prima", p. 20.

[9] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1918, cuvîntul „Trinità", vol. XX, p. 699.

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același cuvînt și același volum, 1°, p. 333.

tența, omniscienta și omniprezența"; virtuțile teologale sînt: credința, speranța și caritatea; trei sînt cercurile care, potrivit lui Gioacchino da Fiore și lui Dante, reprezintă pe Dumnezeu; trei sînt Parcele: Lachesis, Clotho și Atropos; și tot trei — Grațiile sau Charitele: Aglae, Euphrosyne și Thalia; și tot trei — Furiile: Aletto, Tisifona și Megera; trei sînt judecătorii din Infern; trei chipuri are și zeița Diana a romanilor, confundată cu Selena și cu Hecate; Crăciunul, Paștele și Rusaliile sînt misterele anului liturgic; „teza, antiteza și sinteza sînt termenii dialecticii hegeliene"; „cald, călduț și frig sînt cele trei stări de temperatură"[11]; „forța, punctul de sprijin și rezistența reprezintă cele trei grade ale unei pîrghii"; și după unii autori ternarul ar putea fi caracteristic și ploii și „descompunerii luminii", deoarece, dacă privim cu atenție o sursă luminoasă și ne uităm apoi în altă parte, observăm „un punct roșu" central avînd în jurul lui „un cerc negru" și, mai în afara acestuia din urmă, „un cerc albastru". „Cei trei preoți care oficiază liturghia" în timp ce se mișcă „reprezintă ternarul divin care acționează întotdeauna de comun acord, în unanimitate", în vreme ce preotul care oficiază ceremoniile funebre înconjoară „de trei ori cadavrele pentru a alunga spiritele rele".[12]

Pentru Allendy, ternarul reprezintă numărul organizării, al activității și al creației.[13] El se unește cu complexa simbolistică a triunghiului, a grupului de trei litere și a trinacriei, acesta din urmă fiind un termen prin care se înțelege „un pește triplu, dar cu un singur cap"[14], sau, dacă se scrie cu literă inițială mare, se înțelege vechiul nume

---

[11] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, Ages Arti Grafiche, Torino, 1975, „Correlazioni relative al numero tre", pp. 84–85.

[12] Louis Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, *op. cit.*, cap. XIX, „Operazione del numero tre nei tre mondi", p. 63.

[13] René Allendy, *Les symbolismes des nombres*, Paris, 1948, p. 39.

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, cuvîntul „Trois", 1°, p. 333.

dat de greci Siciliei noastre. Termenul Trinacria își trăgea originea de la cele trei promontorii: Pachino, Lilibeo și Peloro, cunoscute astăzi sub numele de Capo Passero, Capo Boco și Punta del Faro. Acestea delimitează tipica formă cu trei vîrfuri a insulei. Din același motiv, romanii i-au dat Siciliei numele de Triquetra, care înseamnă „unirea într-o formă de triunghi a trei coapse cu gambe și picioare, îndoite unele peste altele și unite într-un centru, în așa fel încît din orice parte s-ar privi s-ar vedea o tipică figură de triunghi"[15]. Avem toate motivele să credem că strania emblemă a Siciliei s-a transmis de la romani pînă în zilele noastre.

Fig. 5. Emblema Triquetrei

Sînt mai multe popoare care atribuie numărului trei virtuți magice și religioase. Este bine cunoscut, de exemplu, triplul moto al religiei antice persane: „gîndire înțeleaptă, vorbă înțeleaptă și faptă înțeleaptă". Acesta reprezenta pentru persani cheia mîntuirii, deoarece un alt moto triplu care se opunea primului, și anume „gîndire, vorbă și faptă răuvoitoare", trebuia pus pe seama „Spiritului Răului". Și în *Avesta*, cartea sfîntă a zoroastriști-

[15] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 10, cuvîntul „Triquetra". p. 722.

lor, ternarul se întîlneşte adeseori, mai cu seamă în manifestările rituale şi morale ale mazdeismului. Dacă un om a fost contaminat în urma contactului cu un cadavru, omul respectiv e nevoit să se supună unor „ritualuri de purificare" ce constau în săparea a trei găuri pe care trebuie să le umple cu urină de bovine sau cu apă. Apoi omul acela trebuie să-şi spele mîinile de trei ori, după care „preotul îi va stropi cu apă sfinţită diferitele părţi ale trupului pentru a alunga spiritele rele".

Tot magico-religioase erau şi unele ceremonii antice care se bazau pe tragerea la sorţi înainte de a se întreprinde ceva; tipică era şi practica aruncării a „trei tulpini de trestie" sau a „trei săgeţi" divinatorii, obicei care se putea întîlni şi la arabii islamici. Pe două dintre săgeţi scria fie „din porunca Dumnezeului meu", fie „Dumnezeul meu nu-mi dă voie s-o fac", în timp ce pe a treia săgeată nu scria nimic. Apoi săgeţile erau puse la loc în tolbă şi se lua de acolo una, la întîmplare, după care se putea începe sau nu activitatea respectivă. Dacă se nimerea săgeata pe care nu scria nimic, ritualul divinatoriu era repetat. Dacă se ezita în legătură cu drumul pe care urma să se meargă, atunci persoana respectivă „trebuia să se învîrtă de trei ori în jurul ei înseşi, după care trebuia să fie acceptată direcţia înspre care era îndreptată faţa" (să ne gîndim la jocul de copii numit „de-a baba-oarba"). În aceste tradiţii şi obiceiuri trebuie să vedem o „completare simbolică la practicile psiho-magice legate de cifra trei, dar şi o participare la lumea invizibilă, imperceptibilă"[16]. Alte obiceiuri care ne prilejuiesc observaţii în legătură cu ternarul mai sînt cel potrivit căruia, în semn de „respect şi de admiraţie" faţă de cineva, trebuia să te aşezi şi să te ridici de trei ori, precum şi cel aşa-numit al „lansării vulturului", la care se recurgea atunci cînd, dacă

[16] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, cuvîntul „Trois", 2°, p. 334.

murea un rege nu existau pretendenți la tron. În acel caz, supușii regatului slobozeau „vulturul prosperității", care, dacă se așeza de trei ori la rînd pe capul cuiva, îl alegea astfel pe noul suveran. Acest miracol era cunoscut — și considerat de bun augur — și de către romani.[17]

Cifra trei marchează „limita dintre favorabil și nefavorabil, dintre noroc și nenoroc. Oniromanția recomandă ca persoana care visează, dacă vrea ca visul să-i aducă fericire, să nu vorbească « pe toată durata primelor trei zile ». La fel făcea și eroul antic atunci cînd pleca să înfrunte un demon, spunîndu-le prietenilor săi că el trebuia să treacă prin « trei încercări » fără de care nu putea obține succesul sperat: « prima — cea din clipa în care-l vedea pe demon, a doua — cea în care-l înfrunta și a treia — cea în care repurta victoria ».„[18]

Cosmogonia persană atribuie ternarului un caracter sacru deosebit. În străvechea mitologie despre îngeri a popoarelor iraniene, Dumnezeu creează — spre a-i fi de ajutor — o trinitate de îngeri sau de entități divine: Gavriil, Mihail și Rafael, cărora li se adaugă mai apoi alți patru, printre care Azrael — îngerul morții, și Ramzbār — înger feminin, mama lui Dumnezeu, ajungîndu-se astfel la numărul șapte, adică exact numărul arhanghelilor din tradiția biblică.[19]

Și în „lumea etico-religioasă cifra trei are o importanță deosebită". În om, credința este împiedicată sau îndepărtată de trei lucruri: „minciuna, lipsa de pudoare și sarcasmul". Iar la damnațiunea omului contribuie: „calomnia, răutatea și ura". În sfîrșit, omul este călăuzit spre credință de: „pudoare, amabilitate și teama de judecata divină".[20]

---

[17] Giulio Ossequente, *Il libro dei prodigi*, cu supliment de Corrado Licostene, Ed. Corrado Tedeschi, Florența, 1976, cap. IV, pp. 26–29 și ilustrație la p. 34.

[18] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, cuvîntul „Trois", *passim*, 2°, pp. 334–336.

[19] *Ibidem*, p. 336.

[20] *Ibidem*, p. 336.

Există populații negroide africane care întrevăd în ternar (ca de altfel și Freud și adepții săi) un simbol falic, înțeles ca principiu al răului și al masculinității; printre aceste populații amintim aici pe bambarași, răspîndiți astăzi între cursul superior al fluviului Senegal și cel al fluviului Niger, populație care are numeroase obiceiuri fetișiste și aduce jertfe unei divinități malefice pe care o numește Nama.

„Legea ternarului" devine pentru Cabala ebraică „o veritabilă speculație numerică. Aici totul pare să opereze cu numărul trei, care nu este altceva decît unitatea". În cei trei termeni: „subiect, verb și obiect" se caută o condiție de inseparabilitate și de necesitate reciprocă. „De aici se naște treiul-unitate care se regăsește în orice lucru." Nu există o creație fără Creator, act de creație și creatură; primele *sefirot,* care sînt prezente și în doctrina hindusă în chip de creatoare ale universului, se prezintă în triade: „prima este de ordin intelectual (spiritul), a doua de ordin moral (sufletul) și a treia de ordin dinamic (trupul)"[21].

Numărul trei revine deseori și în Biblie. În Facerea, Avraam a văzut la ușa cortului trei bărbați care i-au prezis Sarei — soția sa, deja bătrînă — că avea să-l nască pe Isaac.[22] În timpul sărbătorilor lui Israel, Iehova i-a spus lui Moise: „De trei ori pe an să se înfățișeze înaintea Domnului Dumnezeului tău toți cei de parte bărbătească"[23]. Iosua le-a dat ordin căpeteniilor oștirii poporului să poruncească acestuia din urmă să pregătească provizii pentru că după trei zile aveau să treacă Iordanul.[24] În Pildele lui Solomon se pot citi, repetate la scurte intervale între ele: „Trei lucruri nu se pot sătura (...) Trei lu-

---

[21] Oswald Wirth, *Le Tarot des Imagiers du Moyen Age,* Paris, 1966, pp. 67–72.

[22] Biblia, Facerea, XVIII, 2.

[23] *Ibidem,* Ieșirea, XXIII, 17.

[24] *Ibidem,* Iosua, I, 11.

cruri (...) pe care nu le pot pricepe (...) Pentru trei lucruri se cutremură pămîntul..."[25] Din voința Domnului, Iona a fost înghițit de un pește mare, în pîntecele căruia a stat trei zile și trei nopți.[26] Și am putea cita multe alte pasaje. Iisus a înviat după trei zile, așa cum prezisese[27]; la Tesalonic, Pavel a vorbit din Scripturi trei sîmbete[28]; în Întîia epistolă sobornicească a lui Ioan stă scris: „Trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Duhul Sfînt (...) și trei care mărturisesc pe pămînt: Duhul, apa și sîngele, și acești trei mărturisesc la fel"[29]; și, în sfîrșit, trei sînt duhurile necurate care ies din gura balaurului, din gura fiarei și din gura proorocului mincinos[30].

În această expunere a noastră despre originea și semnificația numărului trei este bine să amintim că ternarul mai este legat și de simbolica axială a „Arborelui lumii", în care se regăsesc atît „lucrul manifestat", cît și „principiul triplu manifestant, activ", într-o complementaritate indivizibilă: „Trei în Unu, Unu în Trei, Dumnezeu în natură și natura însăși în Dumnezeu."[31]

Foarte interesant este apoi tot ce s-a transmis de la cele mai vechi civilizații monumentale, chiar dacă aceste precizări transpun subiectul nostru pe un plan geometric și arhitectonic. Este vorba aici despre o „triplă centură de fortificații, sacră" care, reprezentată printr-un simbol, se poate observa pe o piatră druidică și pe un sigiliu galo-roman. Aceasta este constituită din trei pătrate concentrice, unite între ele de patru linii care se intersectează în unghi drept. Figura amintește de ziguratul mesopotamian

---

[25] *Ibidem*, Pilde, XXX, 15, 18, 21.
[26] *Ibidem*, Iona, II, 1.
[27] *Ibidem*, Matei, XVII, 63.
[28] *Ibidem*, Fapte, XVII, 2.
[29] *Ibidem*, Ioan, V, 7–8.
[30] *Ibidem*, Apocalipsa, XVI, 13.
[31] Alice Anna Bailey, *Trattato di magia bianca*, Fratelli Bocca, 1951, p. 32.

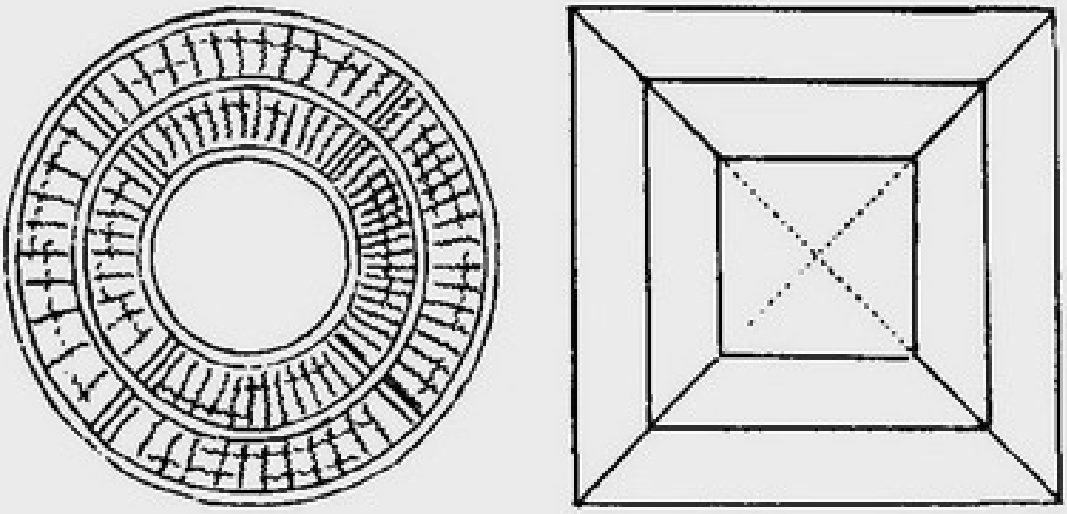

Fig. 6. Triplele „centuri de fortificații, sacre" ale civilizațiilor monumentale antice amintesc de diviziunea ternară a triburilor și de ritualul inițiatic.

văzut de sus sau — potrivit părerii lui Paul Le Cour, care a studiat această semnificație și a căutat exemple în mînăstirea Sf. Pavel din Roma și pe lespezile Partenonului și Erehteionului de pe Acropola Atenei — de fabulosul palat al lui Poseidon din Atlantida, așa cum a fost descris de Platon, adică semănînd cu „un edificiu înălțat în mijlocul a trei centuri de apărare concentrice — legate între ele de canale —, dar circulare și nu pătrate"[32]. Unii autori văd în această simbolică „diviziunea inițierii în trei grade"[33]. Și poate că această concepție inițiatică va fi avut cîndva influențe și asupra vieții comunitare tribale, de vreme ce etimologia cuvîntului „trib" lasă să se înțeleagă cît se poate de clar o „diviziune socială ternară"[34].

[32] Paul Le Cour, *Atlantis* din iulie și august 1928.

[33] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, pp. 76–77.

[34] *Ibidem*, p. 97.

5

Numărul patru

Originea termenului „patru". Semnificația verbului „a tăia" și a expresiei „cvadrifurcație arborescentă". Cifra care definește concretul, cifra totalității și a universalității. De la punctele cardinale la vînturi, de la fazele lunii la ciclul menstrual, de la stîlpul cosmic la fluviile Paradisului. Cele patru litere ale cuvîntului „YHWH" și ale cuvîntului „Adam". De la operațiile aritmetice la sunetele tetracordului. Simbolica lui patru pentru hinduși, etiopieni, slavi, pentru popoarele antice din Mesopotamia și pentru popoarele din America de Nord. Profunzimea conținuturilor în viziunea lui Ezechiel. De la mistica „sufiștilor" la „tetrada elementară" gnostică; de la „termele cu patru fațade" la planul orașului roman [urbs romana].

Numărul „patru derivă de la cuvîntul din latina vulgară *quattrum*", care prezintă litera „*qu*- păstrată, după regulă, înaintea lui *a*" și care constituie o „formație tematică a termenului din latina tîrzie *quattor*, simplificarea celui clasic *quattuor*, declinat în forma indo-europeană cu destinația plurală *-es* (*kwetwor-es*) și atestată în ariile indo-iraniană, armeană, greacă, celtică, germanică, baltică și slavă".[1]

Potrivit altor izvoare, această cifră și-ar trage originea dintr-o „rădăcină care însemna tăietură, diviziune (lat. *quatio*, engl. *cut*)". Justificări pentru această interpretare originară s-ar găsi și în limba greacă, precum și în cea spaniolă, cu semnificația de a face bucăți și de a fărîmița, a toca mărunt, în timp ce în ebraică și în bască „ideea" acestui termen „este dată printr-un cuvînt care la origine indica poate", ca și pentru numărul trei, „copac". Și

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Quattro", p. 342.

„raţiunea acestei metafore" trebuie căutată tot în obişnuita trifurcaţie sau cvadrifurcaţie a trunchiurilor copacilor.[2]

Numărul patru se leagă de simbolurile „pătratului şi ale crucii". Din vremurile îndepărtate ale preistoriei şi pînă în zilele noastre el reprezintă soliditatea, teluricul şi, prin aceasta, „concretul, ceea ce este revelat. Legătura sa cu crucea face din el un simbol fără pereche, al plenitudinii, al totalităţii, al universalităţii". Geografii îşi imaginează Pămîntul nostru ca fiind „împărţit în patru sectoare determinate de încrucişarea unui meridian cu a unei paralele"[3]. Şi, într-adevăr, numărul patru ne face să ne gîndim imediat la cele patru puncte cardinale, la „cele patru regiuni ale spaţiului" cărora le corespund cei „patru stîlpi al lumii"; să ne gîndim la „anotimpurile anului", la „fazele lunii" şi la „ciclul menstrual". „Corespondenţele lor analogice riguroase" sînt surprinzătoare. Şi mai este ceva. Numărul patru poate fi considerat, în mod hotărît, „numărul manifestării universale", aşa după cum „un caracter" substanţial „universal" îi poate fi atribuit „pitagoreicei tetraktys", a cărei combinaţie numerică 1 + 2 + 3 + 4 (suma primelor patru numere) ne dă totalitatea de bază a lui 10.[4]

Patru sînt literele care compun cel dintîi nume ebraic al lui Dumnezeu („*YHWH*"), precum şi pe cel al primului om („Adam"), dar „valoarea mistică a cifrei patru" rezidă în faptul că „în toate semnele în care ea figurează ia o formă grafică întru totul asemănătoare unei cruci"[5].

Pentru că patru sînt, într-adevăr, şi braţele crucii, precum şi operaţiile aritmetice şi sunetele primitive ale tetracordului.

---

[2] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, pp. 173–174.

[3] G. Champeaux, S. Dom Stercks, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966, p. 31.

[4] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, pp. 99–100.

[5] *Ibidem*, p. 346.

Numărul patru este plin de semnificații și în operele și doctrinele multor popoare ale lumii.

Cosmogonia hindusă împarte în „patru părți universul: spațiul, lumile, luminile, simțurile"[6].

În de acum celebra *Carte a lui Enoh* sînt menționați cei patru arhangheli, care — împreună cu un număr nemăsurat de spirite — stau în cele patru părți ale Dumnezeului Duhurilor. Căpetenia îngerilor îi prezintă lui Enoh: „Prea milostivul și prea răbdătorul Mihail; Gavriil — cel ce tămăduiește bolile și rănile fiilor oamenilor; Rafael — dătătorul de puteri, și Fanuel — cel ce îndeamnă la pocăință."[7] În același text sînt pomenite cele „patru părți ale universului", care în „Enohul slav" sînt definite drept „un acrostih" prin care s-ar dori să se interpreteze misterioasa simbolistică ascunsă sub străvechiul nume de „Adam", ca și cum prin el s-ar fi vrut să se arate nu numai originea celor patru puncte cardinale sau — dacă doriți — a celor patru brațe ale crucii sau a lui „dinspre, din partea", simboluri universale, ci și cele patru direcții de proveniență ce se referă la cele patru rase omenești: europoidă, mongoloidă, negroidă, australoidă.[8]

Și toate acestea par să aibă sens dacă ne gîndim mai cu seamă la Apocalipsă, în care numărul patru dă ideea universalității: „cele patru făpturi vii, adică toată suflarea de pe tărîmul luminii". Și să nu uităm apoi că patru sînt și călăreții care „aduc cele patru mari nenorociri, iar culorile cailor lor corespund culorilor celor patru puncte cardinale", ca și cum ar fi vrut să însemne „universa-

---

[6] *Veda*, traducere de Jean Varenne, E. Senart, Paris, 1967, p. 388.

[7] Enoch, *Libro*, tradusă din textul etiopian în limba franceză de Francesco Martino, Letouzey și Ané, Paris, Rue des Saints-Pères, 76 bis, partea a doua, cap. 40, 1–10.

[8] *Ibidem*, cap. LXXVII din „Enoch slavo"; sau: Bonwetsch, N., „Das Slavische Henochbuch", referat ținut la Academia Regală de Științe Morale și Politice în sesiunea din 21 noiembrie 1897 de către Alessandro Chiappelli, Tipografia della Regia Università, Napoli, 1897, § 3, p. 9.

litatea unei acțiuni în timp și spațiu: albul este răsăritul și aurora; roșul — miazăziua și amiaza; verdele marin — apusul și amurgul; negrul — miazănoaptea și întunericul". Iar „cei patru îngeri nimicitori provin din străfundurile celor patru colțuri ale pămîntului".[9]

O semnificație cu totul deosebită au apoi în Biblie alte simboluri, ca de pildă „cele patru ziduri ale Ierusalimului Ceresc" și „cele patru ținuturi ale celor douăsprezece triburi ale lui Israel", precum și „cele patru embleme ale aceloraşi triburi, cîte una pentru fiecare grup ternar: leul, taurul, omul și vulturul". Aceste embleme ar reprezenta — potrivit unei vechi tradiții ebraice — cele „patru litere ale numelui divin « YHWH », și anume: „Y — omul, H — leul, W — taurul și, ultima, « H » — vulturul", care, în fond, amintesc în mod clar de cei patru evangheliști și de cei patru îngeri. Dar ceea ce surprinde și mai mult este o constatare de ordin astronomic și astrologic în același timp, deoarece toate acestea suferă, fără îndoială, influențele doctrinare ale populațiilor mesopotamiene, contemporane cu vechii evrei sau anterioare acestora. Așa se face că „leul ia înfățișarea lui Marcu, omul — pe cea a lui Matei, taurul — pe cea a lui Luca și vulturul — pe cea a lui Ioan"; și în cele din urmă animalele „corespund celor patru constelații cardinale ale zonei zodiacale".[10]

Iar aici se cuvine să nu uităm faimoasa viziune a lui Iezechiel, în care se regăsesc „ceva ca patru fiare, a căror înfățișare seamănă cu chipul omenesc. Fiecare din ele avea patru fețe și fiecare din ele avea patru aripi. Picioarele lor erau drepte, iar copitele picioarelor erau cum sînt copitele picioarelor de vițel (...) De cele patru părți ele aveau sub aripi mîini de om și toate patru își aveau fețele lor și aripile lor. Aripile lor se atingeau una de alta (...) Toate patru aveau cîte o față de om înainte și toate patru aveau cîte o față de leu la dreapta; toate patru aveau

[9] G. Champeaux, *Introduction au monde des symboles*, *op. cit.*, p. 429.
[10] *Ibidem*, aceeași pagină.

cîte o față de bou la stînga și toate patru mai aveau cîte o față de vultur în spate (...) La fiecare, două din aripi erau întinse, iar două le acopereau trupul"[11]. În această descriere este evidentă o polimetamorfoză tipic mesopotamiană (să ne gîndim la demonul înaripat asiro-babilonian, la ritul idolatru al vițelului de aur — adorat de vechii evrei — și, în sfîrșit, la acel Karibu — tipicul „paznic al Palatului din Babilonia, monstrul asirian cu cap de om, trup de leu, picioare de taur și aripi de vultur; slujitorul zeilor păgîni înjugat la carul Dumnezeului lui Israel" și, ca atare, „expresie convingătoare a transcendenței lui Yahweh/Iehova".[12])

Tot din Biblie mai aflăm că cele patru fluvii care ies din Paradis udă și mărginesc universul locuibil și că „patru sînt marile epoci în care se cuprinde toată istoria lumii"[13].

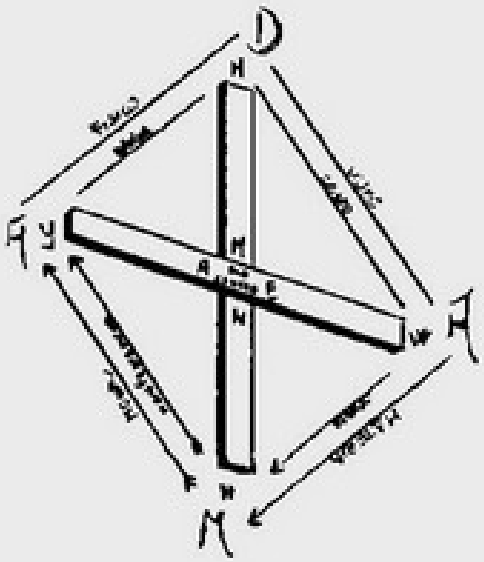

Fig. 7. Numărul patru se asociază cu simbolurile pătratului și ale crucii, care se identifică cu „X", simbolul universal al legăturii dintre materie și spirit, dintre lumea materială și Dumnezeu.

[11] P. Sales, O. P. Marco, *La Sacra Bibbia*, LICE, R. Berruti & Co., Torino, „Ezechiel" I, 5–11, pp. 811–812.

[12] *La Bible*, traducere a Bibliei din Ierusalim, prima ed. ecumenică în trei volume, Planète, Paris, 1965, p. 475.

[13] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers & Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Quatre", 2°, pp. 73–74.

Numărul patru mai este menționat și în alte pasaje biblice: „Trei lucruri care nu se pot sătura, ba chiar și al patrulea care nu zice niciodată: « Destul! » și anume: Locuința morților, pîntecele sterp, pămîntul care nu e sătul de apă și focul care nu zice niciodată: « Destul! »“[14] „Patru sînt animalele cele mai mici de pe pămînt și care sînt cele mai înțelepte: furnicile (...), dihorii (...), lăcustele (...) și șopîrla.“[15] Dumnezeu se mînie pe păcătoși spunînd: „Voi trimite asupra lor patru feluri de pedepse: Sabia, ca să-i taie, cîinii, ca să-i sfîșie, păsările cerului și fiarele cîmpului, ca să-i piardă.“[16] Tot patru sînt și înfricoșătoarele pedepse la care va trebui să se aștepte Ierusalimul.[17] În viziunea lui Daniel, patru fiare uriașe ies din mare, „una mai deosebită decît alta“: cea dintîi pare a fi o leoaică ce „are aripi ca de vultur“, a doua seamănă cu un urs, a treia — cu un leopard cu „patru aripi ca de pasăre“ și cu „patru capete“, iar ultima are „niște dinți mari de fier“ și „zece coarne“[18].

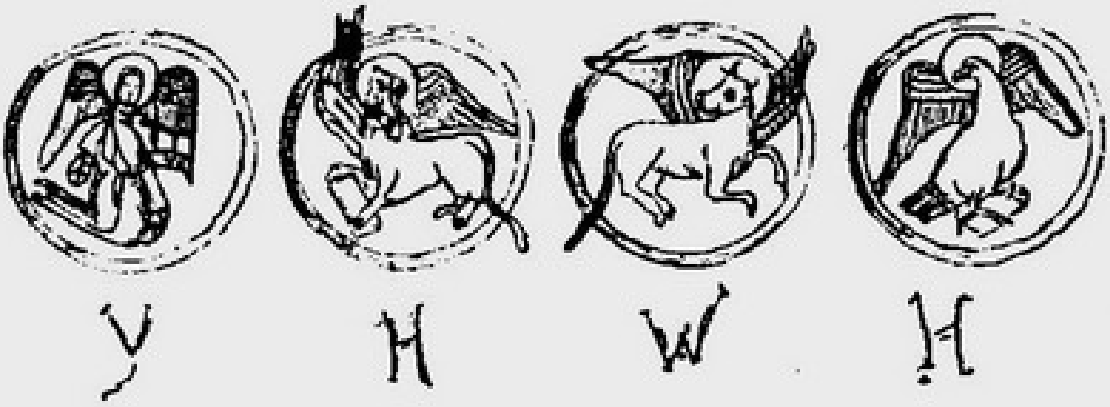

Fig. 8. Patru sînt literele numelui lui Dumnezeu în ebraică, ale cuvîntului „Adam“ și ale celui de „amin“, și tot patru sînt simbolurile evangheliștilor.

[14] Biblia, Pilde, XXX, 15.
[15] *Ibidem*, Pilde, XXX, 24.
[16] *Ibidem*, Ieremia, XV, 3.
[17] *Ibidem*, Iezechiel, XIV, 21.
[18] *Ibidem*, Daniel, VII, 3 (dintr-un studiu al numerelor efectuat de Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, Ages Arti Grafiche, Torino, 1975, publicație proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti).

Numărul patru „joacă un rol hotărîtor în gîndirea filozofică a indienilor din America de Nord, potrivit căreia spațiul, timpul și plantele se împart în patru părți; animalele se împart în patru specii diferite, iar viața omenească în patru perioade“[19]. Teologia indienilor din Dakota vorbește despre originile lumii, despre „Marele Dans sacru și despre un Mare Spirit, Wakatanka“, ce este reprezentat ca o așa-zisă „cvaternitate: zeul-cap, zeul-spirit, zeul-creator și zeul-executant“; și mai-mai că s-ar putea întîlni în această concepție un „neopitagoreism“.[20] Patru sînt și „momentele creatoare“ care se succedă în evoluție — potrivit celor ce s-au transmis de la populația maya-quiché —, momente care corespund unui număr de patru faze solare diferite.[21] Algonkinii cred într-un „univers cvadripartit“ și la ei găsim și un „stîlp cosmic“ sfînt, în formă de paralelipiped „cu fețe pictate în mod diferit“. Cvadruplu este și „pămîntul-mamă“ al zunilor, o populație din America de Nord. Aceștia cred că ar exista „patru peșteri subterane“ și că omul ar proveni din „cea mai adîncă“ dintre ele și că ar fi venit „de la întuneric la lumină“, obișnuindu-se cu aceasta din urmă încetul cu încetul. Și în Peru se vorbește despre „patru ere mitice care ar fi precedat crearea omului așa cum apare el în zilele noastre“[22].

Pentru unele popoare africane patru este „numărul feminității“, în timp ce pentru altele — cel al masculinității; este considerat drept „numărul Soarelui, simbolul matricei universale“ reprezentate ca „un ochi deschis îndreptat în jos, replica terestră a ochiului cosmic“, care se găsește și în cele mai vechi doctrine egiptene.[23] În Congo, exis-

---

[19] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 4°, p. 74.

[20] Alexander Hartley Burr, *Le Cercle du Monde*, Paris, 1962, p. 153.

[21] Raphaël Girard, *Popol Vuh*, Paris, 1954, sau aceeași operă sub îngrijirea lui Adrian, Recinos, Einaudi, Torino, 1960.

[22] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 4°, p. 75.

[23] Marcel Graiaule, *Symbolisme d'un temple totémique soudanais*, Roma, 1957.

tă unii care vorbesc despre „divizarea lumii în patru planuri" și alții care readuc în discuție conceptul simbolic universal al crucii.[24]

Potrivit sufismului, „patru este numărul porților de care trebuie să treacă adeptul vieții mistice". Fiecărei porți îi corespunde unul din cele patru elemente principale, și anume: „Aerul, focul, apa și pămîntul. La prima poartă, neofitul care cunoaște cartea este în aer sau, dacă vreți, în vid; el se arde apoi la trecerea prin Soarele inițiatic, reprezentat de cea de a doua poartă, numită și a vieții; cea de a treia poartă îi oferă omului cunoașterea mistică; în sfîrșit, cel ce crede în Dumnezeu — ca o realitate unică — trece prin cea de a patra și ultima poartă, care se află în elementul cel mai dens, pămîntul."[25] Dar, dacă luăm în considerare faptul că una din aceste porți (care corespund, *în fond, unor trepte succesive ale „ascensiunii mistice"*), și anume cea de a doua, aceea a focului sau a „Soarelui inițiatic", se întrepătrunde, se contopește cu celelalte, se poate spune că „etapele ascensiunii mistice nu sînt decît trei". Această doctrină se aseamănă, în mod surprinzător, cu cea „neoplatoniciană din Alexandria", care recunoaște în succesiune „virtutea, înțelepciunea și extazul", dezvoltare mistică împărtășită odinioară atît de „un creștin ca Sfîntul Clement din Alexandria, cît și de un păgîn ca Plotin".[26]

În timp ce conceptul celor patru porți — oriental, fără *nici o îndoială — ne aduce aminte de cel foarte vechi al* punctelor cardinale, al orientării și — tot întorcîndu-ne în trecut — de cel al stîlpului cosmic, prezent în toate ob-

---

[24] Tiarko J.A. Fourche & H. Morlighem, *Architecture et analogies des plans du monde d'après les conceptions des Indigènes du Kassaï et d'autres régions*, Bruxelles, 1938.

[25] John Kinsley Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, Londra, 1937, p. 95.

[26] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 6°, p. 76.

servatoarele astronomice ale civilizațiilor monumentale preistorice, cele „« patru elemente » sau « tetrada elementară » constituie prerogativa « teoriei emanaționiste gnostice » despre unitatea primilor patru eoni, adică a perechii originare (« Abisul » și « Liniștea ») din care s-a născut apoi cea de a doua pereche formată din « inteligență » și « adevăr »"[27]. „Tetrada elementară" a avut, în Antichitate, și ecouri mitologice; astfel, de exemplu, în mitologia romană Ianus a fost numit „cel-cu-patru-chipuri" — în calitate de zeu al celor patru anotimpuri, adică al anului solar; iar expresia „cu patru fețe" era tot „un supranume roman atribuit termelor cu patru fațade", precum și aceluiași Ianus, ca și lui Hermes, lui Dionysos/Bachus și altora.[28]

Tot în legătură cu numărul patru mai sînt și alte păreri interesante, conform cărora „sufletul nostru este cvadripartit", motiv pentru care tot ce provine din noi trebuie să poarte același număr.

Această „facultate cvadripartită" acționează în „patru timpi zilnici", împărțiți în „șase ore" fiecare[29], și este cea care sugerează o interpretare simbolică a așa-zisei „cruci înscrise într-un cerc" și determinate de două diametre care se intersectează perpendicular unul pe altul. Această cruce, „dacă ne imaginăm că parcurgem circumferința într-un anumit sens, devine imaginea unui ciclu de manifestări asemănător acelor cicluri cosmice despre care doctrina hindusă, îndeosebi, ne dă o teorie foarte dezvoltată". Brațele crucii împart circumferința în „mai multe perioade sau faze în care se divizează ciclul", perioade care amintesc de „cele patru momente principale ale

---

[27] Oli Devoto, *Dizionario della lingua italiana*, Le Monnier, Florența, 1971, cuvîntul „Tetrade", p. 2485.

[28] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1918, vol. 16, cuvintele „Quadriforme" și „Quadrifronte", p. 359.

[29] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, „Universalità dei punti quaternari", p. 72.

zilei, de cele patru faze ale lunii, de cele patru anotimpuri ale anului" sau — dacă preferați — de „cele patru ore ale omenirii".[30]

Aceleași brațe ale „crucii înscrise" ne fac din nou să ne amintim de punctele cardinale și ne mai fac să ne gîndim la modul în care romanii — luîndu-se după etrusci — au atribuit o valoare sacră, cu tradiții mult mai vechi, orientării castrelor și orașelor lor, cu „două străzi în unghi drept: așa-numitul *cardo*, care mergea de la sud la nord, și *decumanus*, de la vest la est"[31]. Acestea subîmpărțeau orașul în patru cartiere și la extremitățile acestora se aflau porțile.

În concluzie, patru nu este numai numărul revelațiilor (să ne gîndim la Evanghelii și la Apocalipsă), ci mai este considerat și „semnul comun unui mare număr de corporații, și sînt unii care-i revendică folosirea și de către catari"; iar acest „caracter corporatist" ar trebui, poate, căutat în noblețea reprezentată de această cifră în asemenea măsură încît să facă din ea obiect de jurămînt[32].

---

[30] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, *op. cit.*, p. 65.

[31] *Ibidem*, p. 97.

[32] *Ibidem*, p. 345.

6

Numărul cinci

Origini și similitudini. Unitatea, totalitatea, integritatea, armonia și echilibrul numărului cinci. Semnificația combinațiilor 3+2 și 4+1. Jocul contrariilor, dublul binar și unitatea în 2+1+2. Diferențierea simbolică a combinației 2+1+3. Numărul cinci și descoperirile preistorice de la Hallstatt și Carnac. „Numărul nupțial" al pitagoreicilor. Numărul cinci în credințele antice. De la simbolul omului la „talismanul în formă de stea în cinci colțuri"; de la „floarea cu cinci petale" la „crucea unghiulară".

Termenul „cinci" este o „modificare a cuvîntului din latina clasică *quinque*" și derivă din indo-europeanul „*penkwe*, atestat în toate ariile indo-europene (în greacă *penté*, în germană *fünf*, în sanscrită *pañca*, în lituaniană *peunkí* și așa mai departe)"[1].

După părerea lui Santangelo, „forma sanscrită *pañca* este, poate, analoagă celei din latină, *pug-nus*, și se întîlnește în limbi din toată lumea în diferite variante: *fungo, fanga, bong, wong, wou, on, pinga, penku* etc." În legătură cu aceasta, autorul mai sus-menționat amintește și de cuvintele germane *finger* (= deget) și *fang-en* (= a apuca), termeni care ne duc cu gîndul la membrele cu care oamenii pot prinde, apuca, servindu-se de cele cinci degete.[2]

Dintre primele cifre, cinci este format dintr-un număr par — doi — și dintr-unul impar — trei —, a căror sumă este. Dacă ținem cont — fie și în mod simbolic — de faptul că, potrivit pitagoreicilor, numărul doi reprezintă „principiul terestru", iar trei pe cel „ceresc", vom putea deduce cum combinarea celor două numere conferă lui

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, 1967, cuvîntul „Cinque", p. 81.

[2] Paolo E. Santangelo, *L'Origine del linguaggio*, Bompiani, p. 173.

cinci unitate, totalitate, „armonie și echilibru".[3] Potrivit aceleiași interpretări pitagoreice, numărul cinci cuprinde în sine binarul „care reprezintă haosul, dezordinea în tot ceea ce avea o formă perfectă", iar folosirea imperfectului „avea" ne face să înțelegem ce semnificații largi poate cuprinde „mitul căderii în păcat a lui Adam", ca și acela al „îngerilor răi". Omul atinge perfecțiunea atunci cînd ajunge să posede în sine „patru elemente materiale și trei nemateriale", și acestea din urmă „se găsesc și în numărul cinci, atunci cînd ele reprezintă microcosmul".[4]

Ca număr compus, cinci se pretează la mai multe combinații, care au semnificații diferite, simbolic vorbind. Se poate spune că acest număr dezvăluie mereu importanța așa-zisului „joc al contrariilor". Într-adevăr, numărul doi și numărul trei nu reprezintă numai terestrul și cerescul, ci și moartea și viața, ceea ce este neprielnic și ceea ce este prielnic, „Răul și Binele", materia și spiritul, ceea ce este ascuns și ceea ce este evident. Dar nici numărul doi și nici numărul trei nu trebuie să fie înțelese în mod separat, ci împreună, și atunci însușirile lor potrivnice se adună, se unesc, se integrează în univers. Dacă analizăm însă combinația 2+1+2, vom vedea cum caracteristicile opuse dublului binar sînt exprimate de unitatea ce ocupă o poziție centrală în combinație, căpătînd astfel funcția unui număr care menține echilibrul, dar și care face trecerea de la un binar la altul; cu alte cuvinte, unitatea este elementul de legătură și de trecere. Iar funcția lui unu în această combinație este cît se poate de importantă, deoarece determină o structură pe care se bazează multe concepte cosmogonice, arhitectonice, teozofice și escatologice pe care cei din vechime ni le-au transmis mereu. Unitatea interpusă și totuși legată de cei doi binari

---

[3] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1973, vol. II, cuvîntul „Cinq", 1°, p. 39.

[4] H. P. Blavatsky, „La decade pitagorica", în *Conoscenza*, anul XII, nr. 4–5, iulie–octombrie 1976, pp. 57–58.

arată posibilitatea și este promotoarea trecerii de la o stare a firii la o alta, tot materială, dar situată într-un plan paralel cu al nostru. Această concepție a inspirat în Antichitate doctrina reincarnării. În aceeași combinație numerică unitatea arată și înlesnește trecerea de la microcosm la macrocosm, de la foarte mic la foarte mare sau — dacă vreți — de la mărimea de dedesubt la mărimea de deasupra, și această a doua concepție a inspirat cealaltă doctrină orientală, cea a metempsihozei.

Potrivit unor principii ezoterice hinduse din vechime, perechile contrariilor nu numai că sînt strîns legate de unitatea intermediară, dar ele „se și trag din unitate care este, deci, începutul, obîrșia". „Doctrina Sat-Ātman — esența eterică proprie atît microcosmului, cît și macrocosmului — este dezvoltată într-un sistem complet al elementelor și al combinării lor." Mergînd pe această cale nu este greu să pornești de la un postulat important care recunoaște o „unitate originară", constituită și din spirit, și din materie în același timp.[5] Doctrina „sistemului Sāṃkhya", comună tuturor „curentelor indiene", admite existența „unui corp fin constituit din cinci elemente", care „între corpul brut, necizelat, și suflet" reprezintă „materia în stare potențială și însoțește spiritul din existență în existență", pînă la completa sa eliberare ciclică.[6]

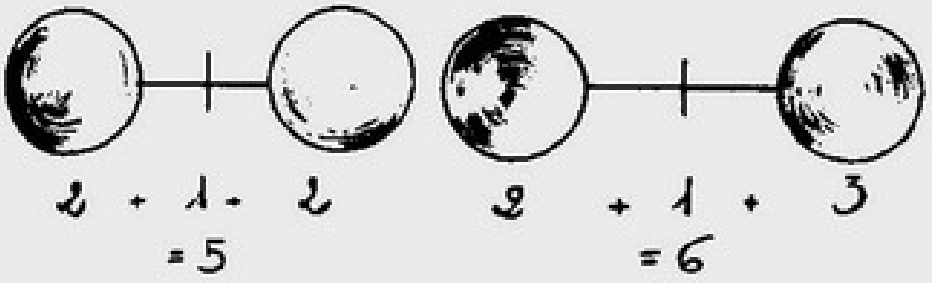

Fig. 9. Unitatea interpusă între doi binari arată interacțiunea dintre două lumi paralele; dar interpusă între un binar și un ternar sugerează o interacțiune dintre două lumi de un nivel diferit.

[5] *Upanishad*, sub îngrijirea lui Carlo della Casa, UTET, Torino, 1976, introducere, p. 31.

[6] *Ibidem*, p. 34.

Fig. 10. Dansul lui Śiva-cel-cu-patru-braţe. Divinitatea indiană aminteşte de unitatea (trupul) interpusă între doi binari (braţele).

O altă doctrină indiană este cea a respiraţiei; potrivit acesteia, „funcţiile trupului" sînt dirijate de „cinci sufluri sau forţe vitale" existente în trup: „respiraţia, suflul ascendent, suflul descendent, suflul transversal şi suflul general". „Energia vitală" care ia naştere de aici este pusă în strînsă corelaţie — şi poate chiar identificată — cu „cele cinci elemente cosmice: pămîntul, apa, aerul, eterul, focul şi

acestea acționează în interiorul individului, părăsindu-l numai la moartea lui"[7].

În combinația numerică 2+1+3 = 6, unitatea capătă o funcție cu totul diferită de cea din combinația 2+1+2 = 5; și anume, funcția de a determina trecerea de la viața pămîntească — reprezentată de numărul doi — la viața cerească — reprezentată de numărul trei. Legat de această soluție apare așa-zisul „proces de spiritualizare" sau orice conținut cultural de ordin superior ce tinde să confirme supraviețuirea sufletului după moarte și o lume materială diferită de cea spirituală. În orice caz, indiferent de combinația și suma care-l formează, numărul cinci a fost întotdeauna considerat de către multe popoare antice ca fiind un element propice ascensiunii.

În așezarea omenească preistorică Hallstatt au fost descoperite, alături de rămășițele umane, „multe securi în miniatură, ce nu puteau fi folosite drept arme", așa după cum în unele morminte păgîne au fost găsite „ciocane și cuțite din piatră" care aveau, toate, aceeași funcție cu a „armei fulgerului", considerată capabilă să-i înlesnească răposatului înălțarea la cer. Dacă luăm în considerare faptul că adeseori aceste obiecte se întîlnesc în grupuri de cîte cinci și că ele au partea ascuțită îndreptată în sus — ca în cazul celor descoperite la Carnac —, atunci este îndreptățită credința potrivit căreia asemenea obiecte aveau „virtutea de a le permite morților să se înalțe de la pămînt la cer"[8].

Din cele scrise pînă acum, se poate înțelege ușor ceea ce se deduce din doctrina ezoterică a vechilor egipteni. Aceasta menționează „douăzeci și două de lucruri misterioase sau hieroglife simbolice", dintre care numărul cinci exprimă în lumea divină legea universală „care gu-

---

[7] *Ibidem*, pp. 30–37.

[8] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, „Eloquio poetico, rito e mitopoiesi", Einaudi, 1971, p. 255.

vernează manifestările Ființei absolute în unitatea substanței; religia secretă care studiază legătura dintre om, ființă relativă, și Dumnezeu, ființa absolută; în lumea materială, inspirația care vine de sus prin intermediul fluidului astral"[9].

Dar jocul legăturilor numărului cinci nu se sfîrșește aici. Mulți specialiști ai simbolurilor îl compară pe cinci cu șase, pentru o reciprocitate și o proporționalitate de acțiune, susținînd că toate acestea „există și vor exista pînă la sfîrșitul lumii"[10]. În plus, se cuvine să amintim faptul că numărul cinci „era consacrat căsătoriei, al cărei simbol era, dat fiind că se compune din masculinul « 3 » și femininul « 2 »"[11]. Este, de aceea — așa cum susțin pitagoreicii —, „numărul unirii, număr nupțial". Aceleași caracteristici se întîlnesc și la simbolistica hindusă, care vorbește despre o „unire a lui doi (număr feminin) cu trei (număr masculin)". Dar, după cum se știe, din unirea prin căsătorie se naște viața, a cărei obîrșie este numărul cinci.[12] S-a mai spus aici că acest număr este considerat promotorul trecerii de la o viață la alta, înțeleasă ca o trecere într-un plan diferit și superior primului, cel puțin după cum rezultă din concepția escatologică orientală a așa-zisei „rotiri a existențelor", pînă ce spiritul se eliberează deplin.

Este timpul să amintim de o „credință alegorică" a mayașilor, potrivit căreia „Dumnezeu trage moartea cu frînghia (sufletul) la sfîrșitul perioadei de germinare a porumbului", tot așa cum sufletul pare să iasă din răposat și să se înalțe la cer „după cinci zile", exact la fel ca tulpi-

---

[9] Jamblicus II, „L'alfabeto delle Piramidi", în *Conoscenza*, anul XII, nr. 4–5, iulie–octombrie 1976, p. 4.

[10] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, p. 14.

[11] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, p. 22.

[12] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și aceeași pagină, 3°, p. 40.

na porumbului, tulpină care este, în genere, „numită frînghie sau suflet".[13] Și aceleași lucruri s-ar mai putea spune și despre vechii peruani, pentru care acest număr era un simbol cu semnificații mult mai largi. În credințele lor, „tot ceea ce le servea drept hrană pierea la cinci zile după însămînțare"; iar morții lor nu erau îngropați, ci lăsați în aer liber, pentru că se credea într-o transmigrațiune a sufletelor lor după a cincea zi, atunci cînd „spiritul lor avea să reapară sub înfățișarea unei muște mici". În miturile profetice peruane referitoare la sfîrșitul lumii se întîlnește un „diluviu cu durata de cinci zile și o eclipsă de soare cu aceeași durată".[14]

La unele populații africane, numărul cinci este combinarea lui 4+1 și, întrucît pentru aceste populații unitatea este sinonimă cu discordanța și cu nedesăvîrșirea, numărul cinci este „simbolul nefast al neîmplinirii, al impurității și al nestatorniciei. Iar perfecțiunea va fi atinsă într-o a « cincea lume », rezultatul combinației 2+3".[15]

Pentru mahomedani, cinci este un număr propice și la ei întîlnim „pentagrama celor cinci simțuri și a căsătoriei"; cinci sînt la ei și orele care trebuie dedicate rugăciunii, ca și „tipurile de post"; cinci sînt și felurile de spălări rituale, dispensele pentru ziua de vineri și așa-zisele „chei ale misterului din Coran".[16]

Acest *număr reprezintă universul, omul, cele „cinci forme sensibile ale materiei"*, degetele, simțurile, culorile curcubeului; pentru chinezi există „cinci metale, cinci mărunțaie, cinci gusturi și cinci planete"; iar pentru japonezi, „cinci elemente: pămîntul, apa, focul, vîntul și spațiul".[17]

---

[13] *Ibidem*, 7°, p. 42.

[14] Francesco de Avila, *De Priscorum Huarachiriensum Origine et Institutis*, Madrid, 1942.

[15] Germaine Dieterlen, *Essai sur la religion des Bambaras*, Paris, 1951.

[16] L. Massignon, „L'arabe, langue liturgique de l'Islam", *Cahiers du Sud*, 1947, p. 163.

[17] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, 2°, 4°, p. 40.

Multe sînt și pasajele biblice în care se menționează numărul cinci. În Facerea se spune: „Poate că lipsesc cinci din cincizeci de drepți...“[18]; iar în Ieșirea stă scris: „Dacă va fura cineva un bou (...) să plătească cinci boi pentru un bou“[19]; și în Leviticul: „Cinci din voi vor birui o sută [de vrăjmași]“.[20] Dar cele mai frumoase exemple sînt legate de înmulțirea celor „cinci pîini“[21]; de cele zece fecioare, dintre care cinci nechibzuite și cinci înțelepte[22]; de cele cinci luni în care Elisabeta a stat ascunsă[23] și de venirea lui Iisus pe pămînt pentru a aduce foc și dezbinare, drept pentru care El a spus: „Vi se pare că am venit să dau pace pe pămînt? Vă spun că nu, ci dezbinare: căci de acum înainte cinci dintr-o casă vor fi dezbinați: trei împotriva a doi și doi împotriva a trei.“[24] Numai în Apocalipsa acest număr capătă o valoare diferită în locul unei perioade nedefinite: „Și nu li s-a dat [putere] ca să-i omoare, ci ca să fie chinuiți cinci luni“[25]; și: „... și puterea lor e în cozile lor, ca să vatăme pe oameni cinci luni“.[26]

Mai sînt însă și alte motive care ne determină să menționăm aici numărul cinci, cum ar fi: „Preafericitele mistere ale rugăciunii înălțate Fecioarei Maria (Buna Vestire, Vizita făcută de Sfînta Fecioară Maria Sfintei Elisabeta, Incarnarea, Intrarea în Biserică a Sfintei Maria și Disputa); misterele dureroase sau Patimile Mîntuitorului (agonia, biciuirea, încoronarea cu spini, condamnarea și moartea); misterele glorioase (Învierea, Înălțarea, Coborîrea Sfîntului Duh, Înălțarea și Încoronarea Maicii Domnu-

---

[18] Biblia, Facerea XVIII, 28.
[19] *Ibidem*, Ieșirea XXII, 1.
[20] *Ibidem*, Leviticul XXVI, 8.
[21] *Ibidem*, Matei XIV, 17, 19; XVI, 9; Marcu VI, 38, 41; VIII, 19; Luca IX, 13, 16; Ioan VI, 9, 13.
[22] *Ibidem*, Matei XXV, 2.
[23] *Ibidem*, Luca I, 24.
[24] *Ibidem*, Luca XII, 52.
[25] *Ibidem*, Apocalipsa IX, 5.
[26] *Ibidem*, Apocalipsa IX, 10.

lui)"; și, în sfîrșit, „doctorii Bisericii: Toma — zis *doctor angelicus*; Bonaventura — zis *doctor serafinus*; Duns Scott — *doctor subtilis*; Augustin — *doctor gratiae*; Occam — *doctor invincibilis.*"[27]

Ca simbol al omului, această cifră este pusă, de obicei, în corelație cu crucea (să ne gîndim la omul cu brațele desfăcute în lături); și cinci sînt și părțile care alcătuiesc ființa omenească: brațele, picioarele și capul, toate unite cu trunchiul. Apoi, dacă luăm în calcul crucea care ia ființă dintr-o linie orizontală determinată de brațele întinse în lături și de o verticală ce coboară de la cap pînă la picioare, ne dăm seama de faptul că centrul crucii nu este altceva decît inima, care alimentează și ține în viață orice ființă. Și aceste considerații ne dau încă o dată măsura armoniei, a ordinii și a perfecțiunii creaturilor care din vrerea divină populează universul.[28] Poate de aceea zeul Quetzalcoatl al vechilor mexicani — simbol al vieții și al morții și unit cu apusul și cu răsăritul soarelui și al luceafărului — „este reprezentat ca un personaj pe a cărui față se află cinci puncte mari care nu sînt altceva decît un « semn solar »"[29]. Dar cea care a dezvoltat o întreagă „teorie despre numărul cinci, ca simbol al omului" înscris într-un pătrat, a fost Sfînta Hildegunda din Bingen. „Dacă pătratul este simbolul pămîntului — scrie ea — omul este, în lumea aceasta, ca o cruce sau lumea aceasta este ca o cruce pentru el."[30] În sfîrșit, omul mai este pus în legătură cu o pentagramă sau un talisman în

---

[27] Jo Damascati, *La costruzione del superumano (Adam-Kadmon)*, Ages Arti Grafiche, Torino, Via D. Rabioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al numero cinque", pp. 87–88.

[28] G. de Champeaux, & S. Dom Sterkx, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966, pp. 243–244.

[29] Jacques Soustelle, „Observations sur le symbolisme du nombre cinq chez les anciens Mexicains, în *Actes du XVIIIe Congrès International des Américanistes*, Paris, 1947.

[30] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, 13°, p. 44.

formă de stea cu cinci colțuri, „emblema microcosmului", mai ales dacă omul își întinde extremitățile în așa fel încît acestea să reprezinte în chip armonios colțurile figurii mai sus-amintite[31]; atunci, în mijloc va apărea sexul și acest lucru explică de ce psihanaliștii — ca și unele populații precolumbiene și orientale — văd în numărul cinci simbolul „vieții manifeste"[32].

Dar „pentacolul stelar" sau „steaua cu cinci colțuri" amintește totodată de „floarea cu cinci petale" și de „centrul unei cruci cu patru elemente". În simbolica ermetismului „numărul cinci este pus în legătură cu numărul șase", și tot astfel „microcosmul cu macrocosmul", „omul individual" cu „omul universal". În doctrina ezoterică a chinezilor se consideră că Pămîntul se află în centrul a „patru regiuni cardinale". Budismul japonez „distinge cinci oriente sau patru puncte cardinale plus centrul". Cambodgienii îi atribuie divinității indiene Șiva „cinci fețe", pentru că domnește peste cinci regiuni din univers, în timp ce în panteonul celților se aflau cinci divinități principale pe care Cezar, în opera sa *De bello gallico*, le compară cu Mercur, Jupiter, Marte, Apollo și Minerva.[33] Pentru Hesiod, mai apoi, erele Pămîntului s-ar împărți în epoca de aur, cea de argint, cea de bronz, cea a semizeilor și a fierului, iar oamenii din fiecare din aceste epoci ar fi avut de adus la îndeplinire sarcini bine stabilite[34].

Dincolo de această vastă doctrină ezoterică a numărului, ar mai fi o seamă de considerații — tot cinci — care nu trebuie neglijate; și la aceasta ne conduce, în mod în-

---

[31] M.M. Davy, *Un traité de la vie solitaire: lettre aux Frères du Mont-Dieu*, Paris, 1940–1946, volumul al doilea, p. 171.

[32] René Allendy, *Les symbolismes des nombres*, Paris, 1948, p. 121.

[33] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, 1°, 2°, 3°, 4°, p. 40; 5°, p. 41.

[34] Esiodo, *Le opere e i giorni*, „Il mito delle età", Rizzoli, Milano, 1958, pp. 16–19 [vezi și Hesiod, *Munci și zile*, trad. de Șt. Bezdechi, Editura Științifică, București, 1957 — *n. ed.*]

țelept, Guénon, care ne dă o reprezentare a așa-zișilor cinci „arkan" din „gammadion", în care patru echere ce formează colțurile unui pătrat prezintă „o cruce trasată în mijlocul acestuia din urmă". Figura astfel concepută amintește de o piramidă privită de la zenitul ei; „cele patru echere corespund pietrelor de bază ale celor patru colțuri, iar crucea — pietrei unghiulare a vîrfului". În sfîrșit, Guénon vrea să compare „crucea unghiulară" centrală cu Hristos, iar „pietrele de bază" cu cei patru evangheliști, autori ai acelor opere care sînt adevărate baze ale doctrinei creștine; sau luîndu-ne după tradiția islamică — și procedînd prin obișnuita comparație — am putea înlocui pe Hristos cu Profetul și pe evangheliști cu „primii patru kholafă, care au avut un rol deosebit de important în istoria sacră"[35].

[35] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „El Arkan", pp. 256–257.

7

Numărul șase

Originea numărului „șase" și simbolistica numerelor duble. Utilizarea în astronomie a numărului șase, „echilibru nedefinit" între „creatură" și „Creator". Numărul șase — sursă de „ambivalențe": a binelui și a răului, a egoismului și a altruismului, a liberului arbitru și a „destinului mistic". „Perfecțiunea în potență" a numărului șase, raportul dintre numărul șase și om. Cele „șase acte" ale creației. De la „magnetismul universal" la armonia universului, de la armonia sunetelor la „planurile paralele". Numărul șase în literaturile ebraică, chineză și indiană. Hexagrama, sigiliul lui Solomon, „rotița celtică", „monograma lui Hristos" și culorile curcubeului. De la „punctul fără dimensiuni" la albul „incolor".

Termenul „șase" ne parvine de la latinescul *sex* și din „ariile indiană, baltică și germanică. Iar din ariile greacă și celtică provine cuvîntul *sweks*". Dar cuvîntul care denumește această cifră ar putea avea și „urme iraniene sau slave"[1].

Format din de două ori numărul trei, șase duce după sine întreaga simbolică a așa-ziselor numere duble și este așezat în ordinea progresivă numerică între cinci și șapte. Dacă examinăm forma sa grafică, de proveniență arabă, aceasta ne face să ne gîndim la o curiozitate, sau, mai bine zis, la o constatare cît se poate de interesantă, pe care o scoate în evidență Santangelo, și anume aceea că numărul șase este ca o „seceră lunară descrescătoare", spre deosebire de numărul nouă, care — tot grafic vorbind — este contrariul său, întrucît ne apare ca o „seceră lunară crescătoare". Grație acestei interpretări, nu este greu de în-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Sei", p. 385.

ţeles că, la origine, numerele au fost folosite în astronomie. Dar vom putea spune mai multe în legătură cu aceasta atunci cînd vom trece la examinarea numerelor următoare[2].

Ne-am referit ceva mai înainte la simbolistica numerelor duble şi la numărul şase înţeles ca o combinaţie de trei plus trei. Mulţi cercetători au vrut să vadă în numărul şase pe oameni, deoarece aceştia posedă „două numere, unul reprezentînd existenţa lor şi celălalt — acţiunea". Iar prin acţiune se realizează o „reacţie universală", capabilă să urce „de la particular la universal", şi în această realizare fiinţele omeneşti comunică între ele, influenţîndu-se reciproc. Numai unitatea nu are nici numărul său dublu şi nici puterea acestuia; rămîne mereu ea însăşi, ca şi eternitatea pe care o reprezintă.[3]

Conceptul de „opoziţie", care — aşa după cum s-a putut observa puţin mai înainte într-o interpretare astronomică originară a lui şase şi a lui nouă — pare să facă parte din structura intimă a numărului şase, trebuie să fie căutat şi într-o altă explicaţie simbolică de largă răspîndire pe care ne-o sugerează înşişi specialiştii în ştiinţa numerelor, şi anume aceea a unei „creaturi" pămîntene — şi prin aceasta materială — care să se opună Creatorului ei sau să se deosebească de El într-un „echilibru nedefinit". Nu trebuie să ne gîndim la o „contradicţie" propriu-zisă, ci la o „simplă distincţie" a termenilor „creatură şi Creator". Şi tocmai aici se află „izvorul ambivalenţelor" acestei cifre, care primeşte în sine „două complexe de activitate ternară" care o fac să oscileze cînd spre bine, cînd spre rău, cînd spre Dumnezeu, cînd departe de El. Aşadar, şase este „numărul darurilor reciproce şi al antagonismelor", al egoismului şi al altruismului, al iubi-

---

[2] Paolo Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, p. 172.

[3] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, cap. XVII, „Numeri doppi", cu nota nr. 1, p. 69.

rii și al urii, al învrăjbirii și al înfrățirii, al liberului arbitru și al „destinului mistic". Se vorbește despre această cifră ca despre ceva care ar avea în sine, înnăscută, „o perfecțiune în potență", exact la fel ca omul cu care ea este adeseori comparată. „Dar perfecțiunea virtuală se poate pierde" și ea nu mai poate atinge deci niciodată desăvîrșirea; acest risc face din șase numărul „experienței care oscilează între bine și rău"[4]. Ne-am referit mai sus la o experiență, și de fapt numărul șase înseamnă „inițiere cu ajutorul încercărilor"; înseamnă „echilibru" și este definit drept „hieroglifa științei binelui și a răului". Într-adevăr, a experimenta răul nu înseamnă decît a rîvni în mod dezordonat binele. Și după cum „sărăcia nu este altceva decît îndemnul spre muncă", tot așa „turma omenească" experimentează „suferința precum cîinele ciobanului care mușcă lîna oilor pentru a le mîna pe drumul cel bun". Dacă „putem vedea lumina datorită umbrei", dacă „ne este cald datorită frigului", dacă „durerea ne face să fim sensibili la plăcere, atunci răul înseamnă pentru noi începutul binelui".[5] Iată de ce ni se pare nimerit să comparăm numărul șase cu omul, care îndură răul pentru a cunoaște și a dobîndi într-o bună zi binele.

Pînă aici i-au fost atribuite acestui număr caracteristici care amintesc de orice fel de „experiență materială"; s-a spus despre om că este personajul principal cel mai interesat să experimenteze răul pentru a putea ajunge mai apoi la bine; s-a vorbit despre ființa omenească și despre unele virtuți ale sale care o disting de Dumnezeu-Creatorul ei; despre o „potențialitate perfectibilă" și, în sfîrșit, despre trăsătura caracteristică a numerelor duble. S-ar mai putea spune că numărul șase „pare a fi măsura oricărei operații" și că „nici un agent nu-și poate duce la bun sfîrșit acțiunea fără a trece prin modulul acestui număr,

---

[4] René Allendy, *Le symbolisme des nombres*, Paris, 1948, p. 150.

[5] Elifas Levi, *La chiave dei grandi misteri*, Atanor, Todi, 1923, „Il senario", pp. 17–18.

în care se poate întrevedea „raportul extern al circumferinței divine cu Dumnezeu" în centru, un Dumnezeu care „creează totul, îmbrățișează și vede totul". Aceeași circumferință „este compusă din șase triunghiuri echilaterale" comparabile cu „șase acte creatoare" ale „gîndirii divine", acte care s-au făcut cunoscute în „cele șase zile ale creației". Nu ne putem gîndi, apoi, la un univers fără a simți nevoia de a atribui magnetismului universal — care-l face să fie armonios — cuvenita importanță; și iată cum același număr, șase, „se arată și în cunoscutele proprietăți ale magnetului", adică „atracția, respingerea, comunicația, direcția, declinația și înclinația".[6]

Nici lumii artelor nu-i sînt străine armonioasele combinații matematice ale acestui număr. Muzica, de exemplu, ne arată în mod clar acest lucru, mai ales dacă ne gîndim la ea nu atît ca la o succesiune diatonică de sunete, cît la modul în care se îmbină acestea. Acordurile, cel major și cel minor, compuse din tonică, mediantă și cvintă (sau dominantă), fac obiectul unor observații interesante. Mai înainte de toate, dacă ținem seama de faptul că dominanta este al treilea sunet din mediantă și că la rîndul său aceasta din urmă este al treilea sunet al tonicii, ni se va părea că este „improprie sau numai aparentă definiția unei cvinte care în realitate are valoarea șase". Și, în timp ce medianta (trei) este cu adevărat intermediară între tonul major și tonul minor (diferențiere ce se poate obține doar cu o simplă oscilație de semiton), dominanta (șase) reprezintă o trecere forțată, motiv pentru care „traiectul muzical devine șase"[7] și aceeași valoare o va avea în relație cu fiecare tonalitate, nu numai cu una dintre ele. Nici un alt exemplu n-ar putea fi mai potrivit decît ace-

[6] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, *op. cit.*, „Il numero sei", pp. 56–57.

[7] *Ibidem*, pp. 57–58.

la al încrucișării diferitelor tonalități muzicale cu suprapunerea, într-un plan universal, a așa-numitelor „planuri paralele" einsteiniene; într-adevăr, interferența unor timbruri și redescoperirea neașteptată a anumitor senzații muzicale pot fi comparate cu interacțiunea așa-ziselor fenomene-limită cum ar fi — ca să rămînem în cadrul subiectului — acela al muzicii transcendentale.

Dacă ne gîndim apoi la legătura om–numărul șase — la care ne-am mai referit în cîteva rînduri — și la structura fizică a ființei omenești, structură care îi permite acesteia să stabilească — încă de la naștere — „un contact psihic cu divinitatea", vom înțelege și de ce această cifră „în Antichitate i-a fost dedicată Venerei-Afrodita, zeița dragostei trupești"[8]; fapt care explică de ce pitagoreicii îl considerau pe șase — ca și pe cinci, de altfel, după cum s-a mai văzut — un număr „dedicat căsătoriei sau procreării"[9].

Actul de creație, repartizat pe durata a șase zile, necesită unele observații. Sfîntul Clement din Alexandria spune că acest act trebuie înțeles și în sens direcțional. Potrivit tradiției iudaice, creația ar fi durat nici mai mult nici mai puțin decît șase milenii. După „Abu Ya-kub Sejestani, cele șase zile ale creației ar corespunde celor șase energii ale lumii, celor șase fețe ale solidului și — ezoteric vorbind — profeților din cele șase epoci". Iar după părerea lui Vitruviu, „arta hindusă și arta chineză, precum și arhitectura clasică" se supun celor „șase reguli" care sînt „reflectările creației divine".[10]

Pentru unele populații primitive șase este un număr feminin prin excelență, iar pentru urmașii mayașilor acest

---

[8] M. Loeffler-Delachaux, *Le symbolisme des contes de fées*, Paris, 1949, p. 199.

[9] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, „I numeri", p. 22.

[10] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Six", 4°, p. 212.

număr este înțeles ca fiind în strînsă legătură cu „cele șase revoluții sinodice lunare“[11], în timp ce — tot în concepția acestor populații — „a șasea zi ar aparține zeilor ploilor și ai furtunilor și ar fi, așadar, un număr nefast, ca acela al morții“[12]. Nu același lucru se poate spune despre unele triburi sălbatice africane, pentru care șase ar fi un număr fast, deoarece ar păstra prerogativa tuturor numerelor duble și deci pare.[13]

Literatura ebraică este bogată în referiri la această cifră. Am putea aminti aici de un capitol din *Cartea lui Enoh*, acela în care se vorbește despre „înălțare“ și despre „solia lui la îngerii cei răi“. Aflăm de acolo că „Enoh stătuse ascuns și nici un om n-a putut ști unde se ascunsese și ce anume se întîmplase cu el. Toate faptele sale se petrecuseră pe durata a șase zile (șase zile, tot atîta cît durase Creația), perioadă egală cu 120 de ani, și el se afla împreună cu paznicii și cu sfinții. Făcut fariseu, Enoh îl proslăvea pe Dumnezeu care-L trimise la paznicii corupți să le spună că pentru marea lor greșeală nu aveau să-și afle nici pacea și nici izbăvirea și că fiii lor preaiubiți aveau să se ucidă unii pe alții“[14]. Mai înainte, bătrînul patriarh stătuse cu îngerii lui Dumnezeu „vreme de șase jubilee de ani (49 × 6 = 294). De la ei aflase totul despre ceruri, despre pămînt, despre puterea Soarelui și despre paznicii care păcătuiesc cu fiicele oamenilor“[15].

Tot din Biblie mai aflăm că omul trebuie să muncească șase zile, iar în cea de a șaptea trebuie să se odihnească

---

[11] Raphaël Girard, *Popol Vuh, histoire culturelle des Maya-Quiché*, Paris, 1954, p. 280.

[12] J. Eric S. Thompson, *Maya Hieroglyphic writing*, University of Oklahoma, 1960.

[13] Germaine Dieterlen, *Essai sur la religion des Bambaras*, Paris, 1951.

[14] Francesco Martino, *Il libro di Enoch*, Letouzey et Ané, Paris, Rue des Saints-Pères, 76 bis, cap. XII, 1, 2–6.

[15] *Ibidem*, „Osservazioni su *Il libro*“, citat din *Il libro dei giubilei*, 21–23.

că[16]; că în cea de a șasea zi a fost creat omul[17]; că printre rînduielile ebraice era și aceea potrivit căreia cine dobîndea un frate (rob) evreu trebuia să-l țină pe acela în slujbă vreme de șase ani, iar al șaptelea să-i dea drumul[18]; că pămîntul trebuia să fie semănat șase ani la rînd, dar al șaptelea trebuia să fie lăsat necultivat[19]; că după urcarea lui Moise pe muntele Sinai, slava Domnului s-a așezat pe munte și l-a acoperit cu un nor timp de șase zile, iar în „ziua a șaptea a strigat Domnul pe Moise din mijlocul norului"[20]; că Serafimii aveau „șase aripi: cu două își acopereau picioarele, cu două fața și cu două zburau"[21]; că la nunta din Cana, șase vase cu apă au fost schimbate în vin[22] și că, în sfîrșit, „cu șase zile înainte de Paști, Iisus a venit în Betania, unde era Lazăr, pe care îl înviase din morți"[23]. Dacă luăm apoi în considerare Apocalipsa, observăm că numărul șase are un sens net peiorativ: „Este numărul păcatului, cifra lui Nero — cel de al șaselea împărat"[24]; aceeași cifră este atribuită și lui Anticrist, dar triplicată în 666[25]. „Șase sînt și păcatele împotriva Sfîntului Duh"[26], iar scrierea biblică ne dă senzația că numărul șase ne însoțește din zilele creației și pînă la Apocalipsă, atunci cînd se vorbește despre „patru animale cu cîte șase aripi care stau lîngă tronul lui Dumne-

---

[16] Biblia, Ieșirea XX, 9.
[17] *Ibidem*, Facerea I, 27–31.
[18] *Ibidem*, Deuteronomul XV, 12.
[19] *Ibidem*, Ieșirea XXIII, 10.
[20] *Ibidem*, Ieșirea XXIV, 16.
[21] *Ibidem*, Isaia VI, 2.
[22] *Ibidem*, Ioan II, 6.
[23] *Ibidem*, Ioan XII, 1.
[24] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Six", 2°, p. 212.
[25] Biblia, Apocalipsa XIII, 17–18.
[26] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, Ages Arti Grafiche, Torino, 1975; proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al numero sei", p. 88.

zeu și de douăzeci și patru de bătrîni care se prosternează în fața Creatorului". Același număr, 24, este multiplul lui șase, ca de altfel și numărul 12, „cel al pîinilor oferite la cîte șase, cele 42 de tabere și cei 666 de talanți pe care flota lui Solomon îi aduceau acestuia din urmă în fiecare an"[27].

Numerologii ni-l transmit pe șase ca pe „o emblemă a naturii fizice", deoarece în acest număr se întrevede „reprezentarea celor șase dimensiuni ale tuturor corpurilor, cele șase direcții care compun forma acestora: cele patru direcții ale punctelor cardinale și cele două direcții de înălțime, zenitul și nadirul".[28] Numărul șase reprezintă pentru „lumea divină știința Binelui și a Răului; în lumea intelectuală — echilibrul dintre legea universală și libertatea umană; în lumea materială — antagonismul forțelor naturii sau cauzele și efectele"[29].

Numărul șase amintește și de hexagramă, o figură în formă de stea cu șase colțuri compusă din două triunghiuri echilaterale introduse unul într-altul și întoarse pe dos, semn tipic de recunoaștere al pitagoreicilor. O astfel de formă avea și „fiecare din cele 64 de combinații pe care chinezii le obțineau îmbinînd cele opt trigrame ale lui Fo-Hi"[30], primul împărat chinez din îndepărtatele timpuri istorico-legendare cînd s-ar fi născut Cerescul Imperiu. Șase sînt și elementele *darśana* ale filozofiei indiene[31] și brahmanul se consideră „eliberat de cele șase văluri", de cele „șase valuri ale existenței", dincolo de cele „șase învelișuri și privat de cele șase schimbări inerente exis-

---

[27] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, *op. cit.*, „Il numero sei", p. 58.

[28] *Conoscenza*, publicație bimestrială, anul XII, nr. 4–5, Via San Zanobi 89, Florența, p. 58.

[29] *Ibidem*, p. 4.

[30] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1918, vol. VI, cuvîntul „Esagramma", p. 545.

[31] Jo Damascati, *op. cit.*, p. 88.

tenței. Cele șase văluri sînt: pielea, carnea, sîngele, oasele, nervii și măduva; cei șase dușmani: dorința, mînia, lăcomia, nebunia, mîndria și invidia; cele șase condiții (stări): conceperea, individualizarea, creșterea, maturitatea, decăderea, distrugerea; cele șase valuri: foamea, setea, neliniștea, nebunia, bătrînețea, moartea; cele șase greșeli: familia, neamul, casta, clasa socială, stadiul vieții și împrejurările externe"[32].

O hexagramă este și faimosul sigiliu al lui Solomon, format tot din două triunghiuri echilaterale opuse și încrucișate, care în ermetismul creștin medieval reprezintă „cele două naturi — cea divină și cea umană — în persoana lui Hristos"; dar „cele două triunghiuri opuse" nu sînt decît „doi ternari, dintre care unul este aproape oglindirea sau imaginea răsturnată a celuilalt", și această constatare readuce în discuție filozofia contrariilor, care însă în simbolica hexagramei se integrează, se completează reciproc pînă ce devin un tot inseparabil: omul și Dumnezeu, „copacul cosmic cu trei ramuri și trei rădăcini", „mînerul dublu" al zeilor, „cercul cu trei raze superioare și trei inferioare", „supra-cosmicul", și „sub-cosmicul", macrocosmul și microcosmul.[33] „Roțița celtică avînd șase sau opt spițe", atît de des întîlnită în epoca medievală și care era prezentă, ca simbol, și „în Caldeea, în Asiria, în India (cu numele de *chakra*) și în Tibet", a fost reluată, fără nici o îndoială, de către creștini pentru „monograma lui Hristos", chiar dacă în această ultimă variantă apare adesea fără circumferință.[34] Apoi, de la spițele roții la lotus, la „crinul cu șase petale" și la „rozasele romano-gotice" pasul este mic; pentru că, în fond, toate au aceeași origine.

---

[32] *Upanishad*, sub îngrijirea lui Carlo della Casa, UTET, Torino, 1976, „Mudgala Upanishad", IV, p. 517.

[33] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, 1975, „I simboli dell'analogia", pp. 277–278, „L'albero del Mondo", pp. 279–281.

[34] *Ibidem*, „L'idea del Centro nelle tradizioni antiche", p. 65.

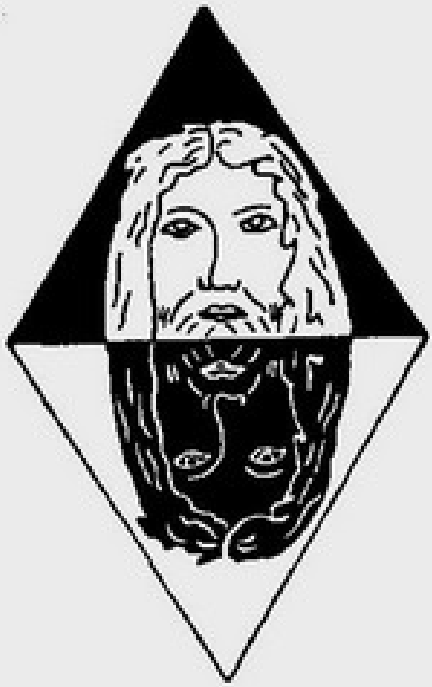

Fig. 11. Capul magic al lui Sohar. În două triunghiuri echilaterale, unite prin bază, se află două capete reprezentînd „contrariile": binele și răul, Dumnezeu și diavolul, spiritul și materia, susul și josul.

S-ar cuveni ca la încheierea acestei disertații asupra numărului șase să trimitem la un studiu despre numărul șapte considerațiile noastre finale în legătură cu „cele șapte culori ale curcubeului"; dar — așa cum precizează și Guénon — „dacă ne amintim de cele mai elementare noțiuni de fizică", ne dăm seama că, de fapt, „culorile respective sînt numai șase, din care trei de bază (albastrul, galbenul și roșu) și trei complementare (portocaliul aprins, violetul și verdele)". Toate celelalte sînt cuprinse în „numărul nedefinit de nuanțe intermediare"; și după cum „punctul este fără dimensiuni", dar unit cu alte lucruri poate să dea naștere la ceva, tot așa și albul poate fi definit drept „ceva fără culoare", dar din a cărui lumină nuanțele care mai rămîn „nu sînt altceva decît produsul unei diferențieri".[35]

[35] *Ibidem*, „I sette raggi e l'arcobaleno", pp. 300–303.

8

Numărul șapte

Corespondența și originea acestui număr. Interpretări ale combinației 3+4. Sensul unității în cuplul sexual potrivit credințelor populației dogon. Interpretarea combinației 6+1 ca „perfecțiune ciclică" a reînnoirii și continuității. De la simbolica vetrei populației maya la aceea a roții solare a lui René Guénon. Combinația 4+2+1 și „coordonatele cosmice umane" potrivit indienilor din prerie. Numărul șapte, de la Stanțele lui Dzyan *la* Cartea Morților *a vechilor egipteni; de la* Pimandru *al lui Hermes Trismegistul la* Cartea lui Enoh; *de la apocrife la Biblie; de la poemul lui Enmerkar la „coborîrea în Infern a zeiței Ișstar". Semnificația numărului șapte la iranieni, caucazieni, tătari, arabi, indieni și greci. Obiceiuri și credințe.*

Numărul „șapte" are „corespondențe exacte în ariile celtică, indo-iraniană, armeană și greacă", dar îl mai găsim — „cu cîteva alterări" — și în ariile „baltică, slavă, albaneză, hitită și germanică".[1]

După unii autori, acest cuvînt ar vrea să indice „luna acoperită"[2]; după alții, termenul ar deriva din rădăcina „sap", care denumește degetul al doilea sau „arătătorul mîinii stîngi", deget care urmează imediat celui mare.

Șapte este considerată o cifră magică, ca și trei, iar potrivit credințelor multor popoare antice ar fi o cifră mistică sau chiar sfîntă. Este „numărul fermității, venerabil prin creație, simbol al existenței lui Dumnezeu pentru că este independent; și, dat fiind că îi cuprinde pe 3 și pe 4, reprezintă prin primul Trinitatea, iar prin cel de al doi-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Sette", p. 389.

[2] P. E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, p. 172.

lea universalitatea lucrurilor"[3]. Pentru a înțelege pe deplin simbolistica acestei cifre, trebuie să luăm în considerare jocul unor combinații a căror sumă este. Dat fiind că trei amintește de triunghi, care s-a transmis — încă din Antichitate — drept simbolul „Divinității manifeste" și al Trinității, putem considera că acest număr, în combinația 3+4 = 7, reprezintă elementul opus lui patru, contrariul, deci lumea spirituală; în timp ce patru, care amintește de figura geometrică a pătratului, este un „număr perfect", dar reprezintă lumea materială, înțeleasă ca „obîrșia tuturor numerelor și a tuturor lucrurilor"[4].

Din aceasta deducem că suma lui 3 și a lui 4 reprezintă o uniune indivizibilă a două lumi diferite: cea spirituală și cea materială. Se explică, astfel, în mod clar „totalitatea" reprezentată de numărul șapte. Dacă vrem, apoi, să luăm în considerare unirea lui trei cu patru, respectiv a cerului cu a pămîntului, suma lor, adică șapte, ar putea fi înțeleasă ca un „univers în mișcare"[5]. Dacă, în schimb, am vrea să-i atribuim unirii numerelor mai sus-amintite masculinitatea și feminitatea, atunci vom avea în șapte „totalitatea umană". Acestei ultime interpretări simbolice pare să-i dea dreptate faptul că „Adam, în prima zi a sa, la orele patru, a fost înzestrat cu un suflet care i-a conferit deplinătate existenței sale, iar la orele șapte a primit în dar pe soața sa", dublîndu-se astfel în Adam și Eva[6]. Aceeași interpretare o întîlnim și la unele populații africane. La populația dogon, numărul patru are atributele feminității, iar trei pe cele ale masculinității, care îi conferă lui șapte „perfecțiunea umană și sensul unității perechii sexuale", a cărei continuitate în dimensiunea ma-

---

[3] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, p. 22.

[4] *Conoscenza*, publicație bimestrială, Via San Zanobi 89, Florența, p. 58.

[5] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Sept", 2°, p. 171.

[6] *Ibidem*, p. 175.

terială a tempo-spațiului este asigurată de reproducere. Populația dogon vede în această cifră și „unificarea contrariilor, anularea dualismului și — ca o contopire a sexelor — simbolul fecundității"[7]. Aceleași considerații s-ar putea face și în legătură cu populația bambara din Africa, al cărei zeu, Faro, își are sălașul în cel de al șaptelea cer, de unde, cu ajutorul ploii, fertilizează pământul. Potrivit credinței bambarașilor, numărul șapte se regăsește în ape și în metale și reprezintă „simbolul omului perfect (cu ale sale două principii spirituale de sex diferit), simbolul lumii desăvîrșite, al creației, al creșterii, al naturii și al unității originare"[8].

Dacă luăm acest număr drept rezultatul combinației 6+1, atunci acesta este considerat de către pitagoreici „centrul invizibil, Spiritul tuturor lucrurilor, pentru că nu poate exista nici un corp hexagonal care să nu aibă cea de a șaptea proprietate reprezentată de punctul său central"[9]. Considerînd lucrurile sub acest aspect, șapte este numărul „perfecțiunii ciclice" în reînnoirea și în continuitatea sa. Să ne amintim, de exemplu, de cele șase zile ale creației, completate și desăvîrșite de cea de a șaptea zi, cea a odihnei, precum și de succesiunea temporală a ciclicității lunare, compusă din patru săptămîni. Așadar, numărul șapte îl completează pe șase și de aceea este mai lesne de înțeles motivul pentru care „noi suferim — spune Sfîntul Augustin — în aceeași măsură în care recunoaștem imperfecțiunea noastră, acea lipsă de împlinire pe care ne-o dă numai întoarcerea la Dumnezeu"[10]. Pentru „ur-

---

[7] Marcel Griaule, *Dieu d'Eau*, 1948 (Trad. it. *Dio d'Acqua*, Garzanti, Milano).

[8] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Sept", 10°, p. 178.

[9] *Conoscenza*, periodicul citat, p. 58.

[10] (Sant') Aurelio Agostino, *Della città di Dio*, 11, 31. [vezi și *Despre cetatea lui Dumnezeu*, trad. de Paul Găleșanu, Editura Științifică, București, 1998 — *n.ed.*] [În viziunea Sf. Augustin, *città*/„oraș"/ înseamnă locașul Domnului — biserica — și, în același timp, Paradisul. (*N. t.*)]

maşii mayaşilor, vatra este constituită din şase pietre (trei mari şi trei mici) care, împreună cu oala, formează numărul şapte, atributul zeului lor agrar", numit de aceea şi „zeul-şapte, arhetipul omului perfect". Acest zeu „a impus simbolul său numeric familiei omeneşti", care „în mod ideal cuprinde şase copii. Aceştia formează corpul lui şapte, al cărui cap este obţinut din simbioza lunară şi solară a părinţilor ce ne amintesc de gemenii creatori divini"[11]. Guénon menţionează un interesant studiu despre simbolica bolţii — de Ananda K. Coomaraswamy — care pune în legătură razele solare cu „axa lumii". Acelaşi Soare, în tradiţia vedică, se află într-un univers „simbolizat de o roată care are în centrul ei astrul însuşi, iar în circumferinţă toate ipostazele existenţei". Acest Soare este „descris ca avînd şapte raze", din care „şase opuse" unei a şaptea „care trece prin soarele însuşi, pentru a călăuzi spre lumile supra-lunare considerate drept sfera nemuririi".[12]

Combinaţia 4+2+1 = 7 are în schimb o importanţă deosebită pentru „indienii din prerie, pentru care numărul şapte arată coordonatele cosmice ale omului, exprimate de adiţionarea celor patru puncte cardinale (planul imanenţei) şi de axa lumii care traversează acest plan prin centrul său, care este reprezentat de însuşi omul, axă ce se termină printr-un deasupra şi un dedesubt". Se obţine deci combinaţia mai sus-amintită, determinată de punctele cardinale, de cele două braţe ale axei şi de un centru. „Opoziţia transcendentală între partea de sus şi cea de jos a axei" găseşte în conjuncţia sa în planul imanent „unitatea, care este locul omului".[13]

---

[11] Raphaël Girard, *Le Popol-Vuh*, Paris, 1954, pp. 81 şi 237.

[12] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „La porta stretta", p. 230.

[13] Hartley Burr' Alexander, *The world's rim: Great mysteries of the north american indians*. În trad. fr.: *Le cercle du monde*, Paris, 1962, p. 69.

De un mare interes este constatarea că, încă din timpurile cele mai îndepărtate, simbolistica numărului șapte s-a bucurat de mare prețuire și că toate popoarele mai vechi ne-au transmis-o în doctrinele și tradițiile lor cele mai disparate.

Stanțele lui Dzyan (una dintre cele mai vechi cărți care ni s-au transmis) ne spun că atunci cînd „Întunericul, și numai el, domnea peste toată Nemărginirea, pentru că Tatăl, Mama și Fiul erau Unul, cei Șapte Preaînalți Stăpîni și cele Șapte adevăruri încetaseră să mai existe. Cele șapte Căi spre Fericire nu erau și Eterna Născătoare... fusese încă o dată toropită de somn preț de Șapte Veșnicii."[14] „Cei șapte nu luaseră încă ființă din Urzeala de Lumină."[15]

Numărul șapte este prezent și în *Cartea Morților* a vechilor egipteni; aceasta mai ales pentru că, dat fiind caracterul său sacru, conferea agriculturii și misterelor ceva demn de respect: „Pe Ogoarele Fericiților... orzul crește pînă la șapte coți"; „viețuiește un șarpe, și Numele lui este Rerek... iar trupul lui este lung de șapte coți și se hrănește cu leșuri în care dă iama".[16] Acest motiv sacru a făcut ca templele să se inspire adesea din simbolistica numărului șapte; iar în cultul solar, atunci cînd „astrul se ivea din bezna nemărginirii", credincioșii erau invitați să privească apariția celor „șapte zei, solii zeului unic", pentru că aceștia erau în măsură să-i sugereze sufletului credinciosului: „Noi ți-am dat suflurile noastre: dreptatea și mila, știința și frumusețea, înțelepciunea, iubirea și puterea."[17]

Hermes Trismegistul, în al său *Pimandru*, se referea la primii șapte oameni care au populat tînărul Pămînt, la

---

[14] *Le stanze di Dzyan*, Bresci, Torino, 1971, traducere din engleză de M. L. Kirby, Stanța întîi, 1–6, p. 20.

[15] *Ibidem*, stanța a doua, 5, p. 26.

[16] *Il Libro dei Morti degli antichi Egiziani*, versiune italiană de Donato Piantanida, Ceschina, Milano, 1956, cap. CIX, p. 182; cap. CXLIX, p. 257.

[17] Edoardo Schuré, *Santuari d'Oriente*, Laterza, Bari, 1948, pp. 93–94.

caracterul sacru al numărului șapte — acolo unde lămurește conceptul de Trinitate și de fatalitate —, la cele șapte cercuri concentrice cerești și la ierarhia celor „șapte ceruri" corespunzătoare celor „șapte sfere" conduse de Fortuna.[18]

Această cifră sacră este foarte des întîlnită și în literatura ebraică. În *Cartea* sa, Enoh o pomenește adeseori. El împarte istoria lumii în mai multe săptămîni, dintre care șapte sînt consacrate trecutului; are viziunea a „șapte munți din pietre prețioase", a unui abis „de foc" și a „șapte stele înlănțuite la marginea cerului și la cea a pămîntului"; în cea de a „șaptea lună a lui 500" vede cum cerul se zgîlțîie zdravăn și „oastea Celui Preaînalt și a îngerilor, formată din mii de mii și miriade de miriade" foarte agitați; amintește, apoi, de cele „șapte fluvii" pămîntene, din care unul i se pare a proveni „din apus" și-și varsă „apele în marea cea mare"; remarcă „șapte insule" în marea cea mare de lîngă pămînt și, în sfîrșit, șapte oameni albi (îngeri) și un „neam pervers", ale cărui fapte din cea de a „șaptea săptămînă" a istoriei lumii nu vor fi altceva decît niște nelegiuiri.[19] Iar faimoasa înălțare a lui Enoh a fost efectuată — ne amintește el — la „cele șapte ceruri".[20]

Referindu-se la „doctrina despre moarte", apocrifele afirmă faptul că „dacă omul se numără printre cei ce nesocotesc legea Celui Preaînalt și-i urăsc pe drepții lui Dumnezeu", atunci cînd sufletul acestora va părăsi trupul „ei nu vor intra în lăcașurile lor, ci vor rătăci, pradă chinu-

---

[18] Ermete Trismegisto, *Pimandro,* „Les belles lettres", Paris, 1960, vol. I, pp. 4, 9, 42, 150; *Asclepio,* vol. II, pp. 231–239; *Frammenti estratti da Stobeo*, p. 35.

[19] Francesco Martino, *Libro di Enoch*, tradusă din textul etiopian în limba franceză, Letouzey et Ané, Paris, Rue des Saints-Pères 76 bis, 1906, „L'Apocalisse delle settimane", cap. 18, 24, 32, 60, 77, 87, 93.

[20] *Sul Libro di N. Bonwetsch, „Das Slavische Henoch buch"* (comunicare făcută la Academia Regală de Științe Morale și Politice în sesiunea din 21 nov. 1897 de către Alessandro Chiappelli), Tipografia Universității Regale, Napoli, 1897.

rilor, pe șapte căi sau trepte"[21]; și în această doctrină este evidentă influența multor concepții escatologice orientale.

Sînt foarte multe pasajele din Biblie în care apare numărul șapte, astfel încît ne vom limita la a cita doar cîteva. În Facerea citim că pedeapsa celui ce-l va ucide pe Cain va fi de șapte ori mai mare[22]; că Dumnezeu i-a poruncit lui Noe să ia cu el „șapte perechi, parte bărbătească și parte femeiască" și numai o pereche din „toate păsările necurate"[23]; că după „șapte zile au venit asupra pămîntului apele potopului"[24] și că Faraonul a visat șapte vaci grase și șapte slabe, șapte spice pline și șapte goale[25]. Zaharia a lăsat scris că a văzut „un candelabru cu totul de aur, cu șapte candele, iar deasupra candelabrului este un vas de untdelemn din care pornesc șapte țevi către cele șapte candele".[26] Șapte au fost și pîinile pe care Iisus le-a rupt și a poruncit ucenicilor să le împartă norodului[27], iar lui Petru, care-l întreba de cîte ori trebuia să-l ierte pe fratele său, i-a răspuns: „Nu zic ție pînă de șapte ori, ci pînă de șaptezeci de ori cîte șapte."[28] Ca să nu mai vorbim despre Sfîntul Ioan, care a văzut șapte îngeri, șapte carafe, șapte capete de balauri cu șapte diademe, șapte sigilii și șapte stele. În Apocalipsă găsim o întreagă înșiruire de versete cu acest număr, dovadă a caracterului sacru pe care evreii îl atribuiau numărului șapte, lucru ce se deduce lesne și din faptul că ei sărbăto-

---

[21] *La Bibbia apocrifa*, Massimo, Milano, 1962, „Quarto Libro di Esdra", VII, 78.

[22] Biblia, Facerea IV, 15.

[23] *Ibidem*, Facerea VII, 3.

[24] *Ibidem*, Facerea VII, 10.

[25] *Ibidem*, Facerea XLI, 26.

[26] *Ibidem*, Zaharia IV, 2.

[27] *Ibidem*, Marcu VIII, 5.

[28] *Ibidem*, Matei XVIII, 22, „Correlazioni relative al numero sette", de Jo Damascati în *La costruzione del superumano*, text proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti, Ager Arti Grafiche, Torino, 1975, p. 88.

reau cea de a șaptea zi a săptămînii; că pentru ei „Sărbătoarea Paștelui și cea a Chivotului țineau cîte șapte zile"; că de la Paști pînă la Rusalii erau „șapte săptămîni"; că „după șapte ori șapte ani se sărbătorea jubileul"; și că „ritualul hirotonisirii dura șapte zile". Și să nu uităm că Noe, în cea de a șaptea zi de la începerea Potopului, i-a dat drumul porumbiței și că „arca s-a oprit în cea de a șaptea lună". S-ar mai putea adăuga aici că „Iosua a înconjurat timp de șapte zile zidurile Ierihonului"[29] și că orașul Ecbatana era construit cu „șapte rînduri de ziduri de fortificații, formate din alte ziduri concentrice, și în ultima incintă se afla palatul regal cu comorile lui"[30].

Fără îndoială că evreii au moștenit simbolistica numărului șapte de la vechile populații mesopotamiene cu care s-au aflat în legătură în timpurile acelea foarte îndepărtate. Iată de ce este ușor să regăsim această simbolistică și la sumerieni. Într-un poem erotic, scris de un scrib acum cinci mii de ani pe o tăbliță ce conținea douăsprezece coloane — și care astăzi se află în Muzeul de Antichități Orientale din Istanbul —, se vorbește despre două personaje, Enmerkar și Domnitorul din Aratta; aici se precizează că primul personaj, pentru a-l informa pe cel de al doilea despre vraja folosită de Enki pentru a pune capăt fabuloasei „epoci de aur", dominată de Enlil, a trebuit să traverseze șapte munți ca să ajungă la Aratta. În aceeași ordine de idei, Ghilgameș* folosea o secure care cîntărea „șapte talanți și șapte mine"; șapte sînt primele întrebări pe care eroul i le pune lui Enkidu pentru a afla cum sînt tratați în Infern „acei părinți care au avut

---

[29] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1918, vol. 18, cuvîntul „Sette", p. 582.

[30] Erodoto, *Le Storie*, Carlo Signorelli, Milano, 1954, „Clio", cartea întîi, XCVII, p. 85 [vezi și *Istorii*, trad. de Adelina Piatkowski, Editura Teora, București, 1998 — *n. ed.*]

* Ghilgameș — erou semilegendar, conducător al orașului sumerian Uruk, protagonistul epopeii cu același nume. (*N. t.*)

de la unul la șapte copii"[31]; iar cînd îi moare prietenul, Enkidu, Gish (Ghilgameș) stă de priveghi la trupul neînsuflețit al acestuia „șapte zile și șapte nopți", tot atît cît durase Potopul lui Utnapiștim**[32]. Caracterul sacru al numărului șapte este scos în evidență nu numai în *Epopeea lui Ghilgameș*, ci și în *Coborîrea în Infern a zeiței Ișter*, poem în care se vorbește despre „șapte porți" cu „șapte zăvoare". La trecerea fiecăreia dintre porți, Ișter se simte „ușurată de veșminte și de podoabele pe care le are asupra ei", fapt care — așa cum s-a mai spus și cu altă ocazie — ne face să ne gîndim la cei șapte „P" dantești.[33]

În apropierea cetății Babilonia se înălțau două turnuri, dintre care unul — „Borsippa (Birs Nimrud) — purta numele de E-ur-me-imin-an-ki (locașul celor șapte călăuze ale cerului și ale pămîntului)". Unii autori susțin că și faimosul turn al lui Babel ar fi avut șapte niveluri și nu opt așa cum ne-a transmis Herodot. Firește că ziguratului cu șapte niveluri ascendente (și acest lucru ne face să înțelegem că arhitecturii cosmologice sau simbolistice antice i se conferea un caracter sacru) îi corespundeau „șapte sfere în care se mișcau cele șapte planete"[34].

O mențiune deosebită merită doctrina iraniană a celor șapte arhangheli (*amschaspandas*) — cărora Creatorul le-ar fi dat ființă mai înainte de crearea lumii vizibile —, entități ce aveau sarcina de a veghea asupra lumii. Unele dintre acestea le-ar corespunde lui Gabriel, Rafael, Azraël și Ramzbār. Simbolistica arhitectonică sacră a me-

---

[31] Samuel Noah Kramer, *I Sumeri agli esordi della civiltà*, Martello, Milano, 1958, pp. 17, 197, 200.

** Utnapiștim — corespondentul lui Noe în mitologia sumeriană. (*N. t.*)

[32] G.R. Castellino, *Sapienza babilonese*, SEI, Torino, 1962, p. 33.

[33] *Miti babilonesi e assiri*, sub îngrijirea lui Giuseppe Furlani, Sansoni, Florența, 1958, p. 293.

[34] André Parrot, *Diluvio e torre di Babele*, Sansoni, Florența, 1962, pp. 102, 104, 111.

sopotamienilor este prezentă și în „scara misterelor subteranelor pentru cultul zeului Mitra", care „avea șapte trepte" — ceea ce ne determină să facem legătura cu cele „șapte planete" — și care a fost folosită mai apoi de „organizațiile inițiatice medievale" și de „masoneria scoțiană". Treptele s-ar putea referi la „științe, ceruri, stadii superioare, grade de inițiere", precum și la — ca să folosim un termen des întîlnit astăzi — diverse dimensiuni.[35] În fond, toate s-ar putea raporta la procesul de dematerializare atît de frecvent în doctrinele orientale, proces care se încheie o dată cu identificarea cu „Cel de al Șaptelea Principiu, sau Ātma, care nu cunoaște nici un fel de degradare"[36].

La fel ca populațiile iraniene, și populațiile caucaziene — printre care osetinii — au considerat drept importantă plenitudinea numărului șapte. Miturile narților, spre exemplu, amintesc adeseori de această cifră.[37] Pînă și turco-mongolii o socotesc „cosmică și sacră"[38]; iar tătarii din podișul Valdai spun că țara lor are „șapte porți".[39]

Printre ritualurile preislamice care se săvîrșeau la Mecca, o ceremonie sacră era legată și de acest număr, și anume *úmra*, ceremonie care „cuprindea șapte înconjururi rapide ale sanctuarului Ka'ba și șapte curse (alergări) între cele două înălțimi Safă și Marwa". În afară de aceasta, circumciziunea, la arabi, „avea loc în cea de a șaptea zi" de după naștere sau la împlinirea a „șapte ani de viață".[40]

Numărul șapte este deseori pomenit și în India, unde se întîlnește în doctrina celor „șapte lumi sau *locas*", a

---

[35] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, *op. cit.*, p. 292.

[36] Georges Chevrier, *La dottrina occulta*, Monanni, Milano, 1928, p. 50.

[37] Georges Dumézil, *Il libro degli eroi*, Bompiani, Milano, 1976.

[38] Jean-Paul Roux, *Faune et flore sacrées dans les Sociétés Altaïques*, Paris, 1966, p. 98.

[39] Uno Harva, *Les représentations religieuses des peuples altaïques*, trad. de Jean-Louis Perret, Paris, 1959, p. 177.

[40] Dominique Sourdel, *L'Islam*, Garzanti, Milano, 1966, pp. 49–55.

celor „șapte *richis* sau sfinți", a celor „șapte mări" și a celor „șapte mari continente sau *dvipas*".[41] În *Mahābhārata*, Agni este „zeul celor șapte flăcări" și cei „șapte Profeți sînt identificați (să ne amintim de metafizica iraniano-esenă a luminii) cu stelele din Ursa Mare".[42] Șapte sînt „limbile fulgerătoare ale focului sacru: cea Neagră, cea Înspăimîntătoare, cea lute ca gîndul, cea Atotroșie, cea Atotfaimoasă, cea Scînteietoare și cea Divină-atotstrălucitoare"; iar din „Spiritul Universal își trag obîrșia: cele șapte vînturi sau spirite *prāṇa*, cele șapte flăcări, combustibilul, cele șapte prinosuri, cele șapte lumi în care se mișcă cele șapte spirite *prāṇa* în formație de șapte cîte șapte".[43]

Simbolistica acestui număr este prezentă și în Grecia, unde tot șapte au fost și marii filozofi, iar pitagoreicii i-au atribuit „o idee de sfințenie", în strînsă corelație cu „cosmogonia sacră" a așa-ziselor „șapte planete sub influența cărora se afla — potrivit credințelor păgînilor (și fapt confirmat și în *De Republica* de către Cicero) — toată lumea sublunară".[44]

La capătul acestei expuneri ar mai putea fi menționate: „Cele șapte păcate capitale, cele șapte Taine, cele șapte haruri ale Duhului Sfînt, cele șapte Opere de caritate pentru Trup și cele șapte Opere de caritate pentru Suflet, cele șapte culori, cele șapte glande ale aparatului endocrin, cele șapte zile ale săptămînii, cele șapte note muzicale, cele șapte minuni ale lumii, cele șapte simboluri ale inițierii masonice, cele șapte biserici, cele șapte coli-

---

[41] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. XVIII, cuvîntul „Sette", p. 582.

[42] *Mahābhārata*, episoade alese sub îngrijirea lui Vittore Pisani, UTET, Torino, 1954, pp. 583, 633.

[43] *Upanishade*, sub îngrijirea lui Carlo della Casa, UTET, Torino, 1976, pp. 373–376.

[44] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, același volum, același cuvînt, aceeași pagină.

ne ale Romei și cele șapte parabole ale Împărăției Cerurilor".[45]

Și pentru a încheia, iată cîteva obiceiuri și credințe. „În Mexic, femeile sterile își înfășoară de șapte ori cingătoarea în jurul trunchiului unor anumiți copaci, prinzînd-o apoi de una dintre cele șapte corzi care atîrnă din copac."[46] O tînără siriană, dacă nu are pretendenți, „alungă duhurile rele" aruncîndu-se în mare și încercînd să facă să-i treacă pe deasupra capului șapte umbre. Unii mai susțin că, dacă se pune „o sabie dinaintea unui nou-născut de șapte zile, acesta va deveni curajos"; că „șapte sînt elementele de bază" pentru a conferi perfecțiune „podoabelor feminine"; că „sufletul celui decedat rămîne lîngă trup timp de șapte zile"; și că, în sfîrșit, „pentru a-i asigura unui răposat iertarea păcatelor, trebuie să-i tragi pe mormînt șapte lemne".[47]

---

[45] Jo Damascati, *op. cit.*, „Correlazioni relative al numero sette", pp. 88–89.

[46] E. Westemarck, *Ritual and Belief in Marocco*, Londra, 1926, vol. I, p. 77.

[47] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 7°, p. 175.

9

Numărul opt

Originea acestui număr. Combinaţia optimă a lui 4+4. Dualul în limbile cele mai vechi. Perechea de la început şi întoarcerea la „sinarhia" din primele timpuri. Aspectul teozofic şi cel ştiinţific în ezoterismul doctrinei orientale a lui Ianus-cel-cu-două-feţe. „Ka" şi „ba" în om şi* Evanghelia apocrifă după egipteni. *De la „paralelismul echilibrat al perechilor la echilibrul cosmic"; de la trandafir la „Turnul Vînturilor"; de la „rotiţa celtică" la „roata budistă a Legii"; de la lotus la îngerii care poartă tronul ceresc. Simbolica octogonului în arta construirii templelor. Numărul opt în doctrinele teogonice hinduse, japoneze, africane şi greco-romane. De la metafizica lui 7+1 la contopirea divinului cu umanul în Hristos-Dumnezeu.*

Cifra „opt" derivă „din latinescul *octo*", dar îşi trage originea dintr-o „formă" mult mai veche: *oktōu*, care prezintă aşa-zisa „« desinenţă duală întîlnită în sanscrită şi gotică şi subînţeleasă în alte arii indo-europene. Desinenţa duală presupune un foarte vechi sistem cu bază « cvadrală » în care opt este definit ca o pereche de numere patru »"[1].

Aşadar, acest număr ni s-a transmis încă de la obîrşie ca rezultat al unei combinaţii optime, cea a lui 4+4, drept care simbolica sa se bazează în mod precumpănitor pe ceea ce s-a spus pînă acum referitor la alte cifre, la aşa-zisele numere duble.

---

* *Sinarhie* — mod de a guverna în care mai mulţi conducători îşi exercită simultan autoritatea asupra diferitelor părţi ale unui stat; autoritate exercitată de către un grup de persoane. (*N. t.*)

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florenţa, 1967, cuvîntul „Otto", p. 296.

Dualul era prezent și în greaca veche, în afară de sanscrită și de gotică, și în gramatica acestor două limbi indica „două lucruri" sau „două persoane" și era folosit atît la verbe, cît și la substantive. Dat fiind că doi prezintă deja în sine pluralitatea, dualul este adeseori folosit pentru a se indica pluralul. Toate numerele duble, multiplii lui doi, arată că acesta din urmă este componentul unei perechi care se afla la originea omenirii, și de aceea perechile sînt menționate în toate mitologiile primare și secundare. Perechea vechilor egipteni formată din Rã și Isis — respectiv Soarele și Luna — reprezintă, de exemplu, un cuplu de principii care în filozofia cosmică egipteană „se opun", exact „ca două forțe perfect egale, echivalente": unul, Soarele — Existența absolută, statică, masculină; cealaltă, Luna — devenirea în transformare, feminină. Într-unul „este prefigurat Hristos", Dumnezeul, iar în cel de al doilea principiu — omul într-al său *continuum* istoric. Atunci cînd „perechea inițială" Soare–Lună va fi recompus „sinarhia originară" destrămată la începuturile începuturilor, „vor fi învinse sexul și moartea, cele două consecințe nefaste ale « Căderii în păcat »".[2] Jocul din acest cîmp al forțelor duale este înțeles aici în mod teozofic, cum de altfel ne este transmis din vechile doctrine orientale hindusă și chineză; însă în toate aceste doctrine pare a se ascunde și o complexă fenomenologie, datorată unor forțe magnetice cosmice, obiect de studiu al unei discipline ale cărei cunoștințe — transmise în mod ezoteric — aveau să fie uitate de-a lungul timpului și redescoperite astăzi doar în parte. Să ne gîndim la misterul „chihlimbarului" și la lumină, care este rezultatul „contribuției unor forțe opuse, pozitive și negative".

S-ar mai putea aminti aici importanța dualității sau a perechii în teogonia vechilor egipteni, datorată faptului

---

[2] Gregorio Kolpaktchy, *Il libro dei Morti degli antichi Egizi*, versiune de Donato Piantanida, Ceschina, Milano, introducere, pp. 30–31.

că „în centrul viziunii morale a egipteanului tronează echilibrul cosmic". De aceea „paralelismul echilibrat al perechilor" se repetă în așa-zisele „divinități duble". Din acest străvechi sistem teogonic binar a derivat apoi o asemenea proliferare, încît „Tărîmul Morților" a fost conceput dublu (Amenti + Duat) și acestuia i-a corespuns „un paradis dublu (Sekht – Hetep + Sekht – Ianrú); iar pe pămînt — un oraș sfînt dublu (Pé + Deb)", care amintește atît de *orașul viilor*, cît și de cel al *morților*, cît se poate de distincte la etrusci. Filozofia „dublului" a vechilor egipteni nu putea, cu siguranță, să neglijeze omul, și iată că acesta se regăsește în principiul dublu *ka* și *ba*.[3] Întoarcerea la o „sinarhie originară", înțeleasă ca o refacere a dualului și ca biruința omului asupra sexului și asupra morții, este revelată și în *Evanghelia după egipteni*, un apocrif. În aceasta, Salomea îl întreabă pe Iisus: „Dar pînă cînd vor mai muri oamenii și pînă cînd vor mai naște femeile?" Răspunsul lui Iisus este răspicat: „Pînă cînd veți scăpa de spurcăciune (păcatul cărnii) și pînă cînd cele două lucruri vor fi unul singur și pînă cînd partea bărbătească și cea femeiască nu vor mai fi nici parte bărbătească și nici parte femeiască."[4] În concluzie, toate ar trebui să fie la fel ca înainte de desprinderea Evei din Adam, cînd „Adam era în același timp și bărbat, și femeie". În scrierea sa *Banchetul*, Platon face o lungă și interesantă disertație în legătură cu niște „monștri de la începuturi, aidoma lui Ianus", adică avînd „capete cu două fețe" și „cîte două organe genitale". Mai apoi, „primele ființe omenești" s-au despărțit în două părți și „au zămislit pe toate acele creaturi care se îm-

[3] *Ibidem*, pp. 45–47.

[4] Giuseppe P. Bonaccorsi, *Vangeli apocrifi*, LEF, Florența, 1961, „Dal Vangelo secondo gli Egiziani", p. 15. Și în *Logia Agrapha*, sub îngrijirea lui Giuseppe Faggini, Fussi-Sansoni, Florența, 1951, XXIII și XXIV, pp. 93–95.

perechează"[5]; astfel încît din doi — sau dacă vreți dintr-o pereche — s-a format pluralitatea numerică.

Ajunși în acest punct, ne va fi mai ușor să înțelegem unele caracteristici ale cifrei de care ne ocupăm. Ei bine, vechii egipteni pomeniseră deja de un „paralelism echilibrat al perechilor", descoperind „în centrul viziunii morale" poziția deosebită a „echilibrului cosmic" pe care îl reprezintă numărul opt. Acest număr ne face să ne amintim de „direcțiile cardinale" cărora li se adaugă „direcțiile secundare și intermediare", exact așa cum se poate observa la „roza vînturilor", care — și ea — ne duce cu gîndul la „Turnul Vînturilor" din Atena, celebru monument în formă octogonală, construit din marmură extrasă din muntele Pentelic. Turnul respectiv era cunoscut datorită unui element decorativ, un fel de basorelief cu figuri simbolice ale „Vînturilor", în care fiecare vînt era însoțit de o meridiană. Pe acoperiș se afla un triton-morișcă ce indica direcția vînturilor, iar în interior se afla un orologiu hidraulic care va fi fost, poate, cel mai vechi din lume.

La conceptul de „echilibru cosmic", reprezentat de numărul opt, se raportează și „rotița celtică", „roata budistă a Legii", „petalele lotusului", precum și „îngerii care poartă tronul ceresc".[6] Termenul „roată", folosit pentru a indica „roata vînturilor", a fost împrumutat de la „roata lumii", care are în centrul ei stela-axa-*linga* [cele opt pietre falice] — copacul cosmic; de jur împrejurul acestui „echilibru central" perfect se află circumferința care reprezintă în mod simbolic universul. Aceste considerații se pot deduce din doctrinele pitagoreicilor și din cele ale gnosticilor; din ele s-a inspirat și arta din toate timpurile, în mod deosebit arta construirii templelor. Așa-

[5] Joseph Campbell, *Le maschere di Dio*, Bompiani, Milano, 1962, p. 110.

[6] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, vol. III, cuvîntul „Huit", 1°, p. 38.

dar, este ușor să întîlnim opt pilaștri care susțin bolta unor temple antice cum ar fi templul chinez Ming-t'ang, care are un „acoperiș rotund susținut de opt coloane ce se înalță pe o bază pătrată ca pămîntul, dat fiind că pentru realizarea acestei cvadraturi a cercului, plecîndu-se de la unitatea boltei cerești spre pătratul elementelor terestre, trebuie să se treacă prin octogon, care este în raport cu lumea intermediară a celor opt direcții, a celor opt porți și a celor opt vînturi"[7]. Văzută prin prisma acestor de-

Fig. 12. Orologiul lui Andronic sau turnul atenian al vînturilor.

[7] Luc Benoist, *L'art du monde*, Paris, 1941, p. 90.

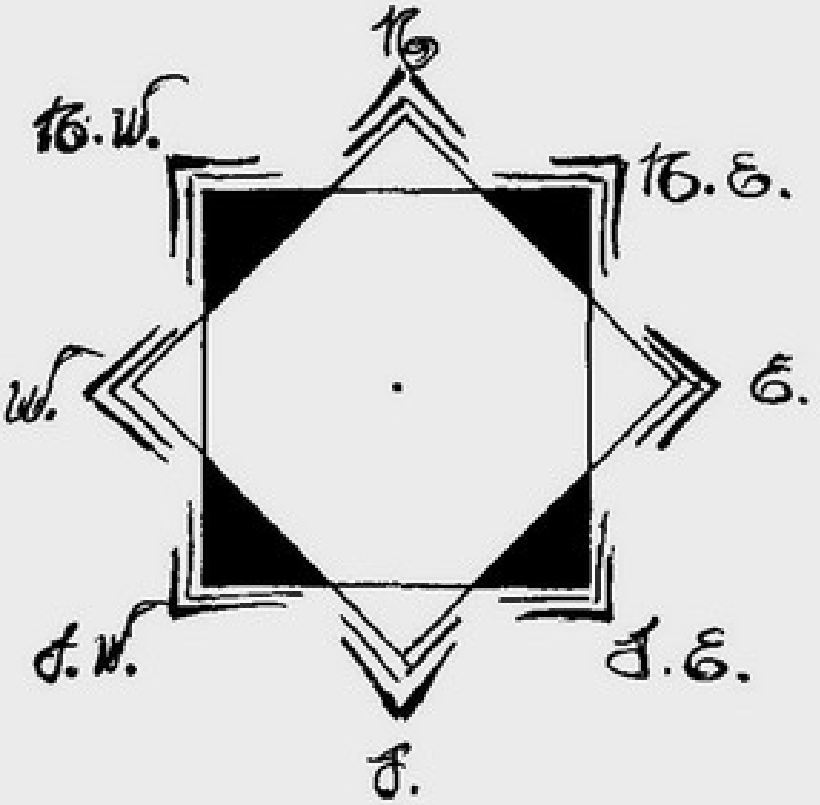

Fig. 13. „Roata vînturilor" și „echilibrul cosmic".

ducții, simbolica octogonului apare foarte apropiată de cea a cupolei și este deci legată și de unele opere arhitectonice culturale fie păgîne, fie creștine. În cele două temple din Angkor, de jur împrejurul a opt pietre falice sau *linga*, se poate observa una centrală; și este de remarcat faptul că și cultul solar celtic ne transmite aceste ciudate dispuneri în cerc cu un punct central. Forma octogonală o întîlnim apoi la baptisterii, la cupolele bisericilor în stil romanic, la bazinele folosite pentru botez, la mausolee și la cupolele unor moschei arabe cum ar fi cea de la Cordoba. Și toate aceste opere de arhitectură sînt însoțite la rîndul lor de simboluri care-și trag originea din graffiti sau din picturile preistorice.

Ne-am referit ceva mai sus la „rotița celtică"; aceasta este însă prezentă — ca simbol solar al forțelor magnetice cosmice (ea nefiind de fapt decît una din interpretările svasticii) — atît în îndepărtata Japonie sau în Coreea,

cît și în Tibet sau în aria indo-mesopotamiană. Este un semn al puterii, al vieții, al cultului („există o strînsă înrudire între această roată și monograma lui Hristos"); iar prin intermediul „roții cu opt spițe", mai des întîlnită în epoca medievală, este posibil să descoperim o și mai clară corelație cu simbolurile florale, cum ar fi „floarea cu opt petale: lotusul". Și la aceste flori „deschiderea lor este o iradiere de jur împrejurul punctului central", care față de întreg dobîndește cea mai mare valoare. Dar „însuși *numele de roată*" *implică* „*ideea de învîrtire a unui « corp extern » care se mișcă împrejurul unui « corp intern »*", și acesta din urmă poate fi definit — ca să vorbim în mod aristotelic — drept un „motor în stare de repaus". Starea sa de repaus și existența sa independentă sînt recunoscute de manifest, care este circumferința, dar „tot ceea ce își schimbă poziția și se mișcă" și are o continuitate a sa în timp și în spațiu „nu are realitate decît pentru sine". Se naște, astfel, un „echilibru cosmic" datorat instaurării unui sistem armonios între „orînduitorul intern" și ceea ce a fost orînduit în afară; iar finalitatea — *potrivit doctrinei hindușilor — este în mod ciclic* purificatoare, eliberatoare[8]. Dar se pare că prin acest ezoterism al „echilibrului cosmic" Orientul nu ne-a transmis numai un aspect simbolic, ci și o doctrină așa-zisă a lui Ianus sau a dublului, care așteaptă să fie redescoperită și studiată. Aceasta ar putea fi descompusă într-un complex de legi care ar fi în măsură să extindă hotarele lumii cunoștințelor noastre științifice actuale; și această doctrină a ajuns pînă la noi prin intermediul unor graffiti, picturi, arta construirii templelor sau prin intermediul acelui simplu, dar foarte vechi joc al sfîrlezei, inspirat *din marele mister al unui „echilibru cosmic" care se* bazează pe sistemul radial. Poate că aici secretul trebuie

[8] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, pp. 65–69.

căutat tocmai în cele două mișcări, centrifugă și centripetă, ale unei „svastici" în jurul „axei sale centrale, imuabile". Descoperirea acestei legi va fi la fel ca trecerea unui prag dimensional necunoscut sau uitat cumva în timp. Dacă luăm acum în considerare ideea lui Luc Benoist despre dezvoltarea artei în lume, și anume că — așa cum s-a mai scris mai înainte — „un octogon" se prezintă „în mod constant în raport cu lumea intermediară a celor opt direcții, a celor opt porți și a celor opt vînturi", ne vom afla în fața unei interpretări mult mai complexe, sugerată de niște porți ce indică „locuri de trecere", de tranziție de la o stare la alta, de la un extern la un intern, de la ceva pămîntesc la ceva intermediar, dincolo de care se află acel ceva spiritual ce se polarizează înspre Dumnezeu.[9] Există un raport simbolic între cele două antice „fețe ale lui Ianus"; acestea se consideră a fi opuse, dar și unite, exact ca cele două cercuri prin care se exprimă grafic numărul opt sau semnul infinitului. Capul lui Ianus-cel-cu-două-fețe unifică cele două fețe, așa cum într-un instrument cu opt coarde octavele apar subîmpărțite — e drept — dar legate, de fapt, de un sunet comun. Iar unirea celor „două fețe" nu poate fi decît scopul final spre care ele tind și care va duce în mod inevitabil la neglijarea tuturor condiționărilor impuse de o lume materială schimbătoare și vremelnică, întru întoarcerea definitivă la Unitatea neschimbătoare.

Numărul opt se află adeseori la originea multor doctrine teogonice. Hindușii transmit în mod iconografic imaginea zeității Vișnu, cea cu opt brațe, care ne duc cu gîndul la cei opt îngeri ce poartă tronul lui Dumnezeu. Japonezii leagă teogonia lor de cele „opt mari insule" ale arhipelagului („opt" în șintoism înseamnă „infinit") și, potrivit credinței lor, opt sînt și înțelepții care au călău-

[9] *Ibidem*, p. 236.

zit lumea.[10] Cei din populația dogon vorbesc despre „opt creaturi eroice și despre opt familii omenești de la începuturi, născute din opt strămoși primordiali, dintre care patru erau frați și patru surori"[11]. Potrivit credinței hindușilor, de cele opt puncte cardinale se leagă divinitățile lor principale — *lokāpala* — considerate drept „păzitoarele lumii"[12]; și dat fiind că punctele cardinale sînt legate de diferitele direcții ale vînturilor, în mitologia clasică divinitățile *lokāpala* aveau să fie înlocuite cu cele opt „Vînturi", cărora grecii le dedicaseră mai sus-amintitul turn atenian al vînturilor. În motivul decorativ aflat în partea cea mai de sus a monumentului octogonal antic, autorul său, Andronico Cireste, reprezentase Vînturile ca pe niște „oameni cu aripi pe cap și pe umeri, cu gura pe jumătate deschisă și cu obrajii umflați ca pentru a sufla"[13]. Aceste vînturi erau: Aquilone — vîntul din nord sau grecul; Subsolano — vîntul din est; Africo — vîntul din sud-vest; Iapige — vîntul din vest; Borea, Euro, Noto și Zefiro; ultimele patru vînturi erau cunoscute și de romani. „În prologul dramei *Sakuntalā* a lui Kālidāsa" sînt menționate cele opt forme sau calități în care obișnuia să se manifeste „zeul suprem: apa, focul, sacrificiul, soarele, luna, eterul, pămîntul și aerul".[14]

Metafizica lui 7+1 este considerată drept divină, deoarece în această combinație Unitatea se contopește cu numărul șapte și aceasta este tot ce s-a putut cunoaște în mod tangibil, aici, pe pămînt, în Fiul Sfîntului Duh. Nu

---

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Huit", 1°, 2°, pp. 38–39.

[11] *Ibidem*, p. 40.

[12] *Mahābhārata*, sub îngrijirea lui Vittore Pisani, UTET, Torino, 1954, „Indice dei nomi e delle cose notevoli", p. 610, și capitolul al șaptelea „L'acquisto degli orecchini e la nascita di Karma", p. 251.

[13] Felipe Ramorino, *Mitologia classica*, Hoepli, Milano, 1911, „I Venti", pp. 94–96.

[14] *Mahābhārata*, *op. cit.*, cap. XIII, „La strage notturna", p. 561.

la fel se întîmplă cu Tatăl Ceresc; „nimeni nu L-a putut vedea și nici nu-L va putea vedea vreodată în această lume decît prin intermediul numărului opt, singura cale prin care se poate ajunge la El"[15], singura capabilă să ducă la acea justiție divină pe care o reprezintă numărul opt în lumea spirituală. Acest număr mai înseamnă și „împlinire în feminitate", divinul în omenesc, pentru ca omenescul să se divinizeze; este o cifră „pasivă și receptivă" și constituie „cele două contrarii în manifestarea lor": cerul și pămîntul, divinul și omenescul; simbolizează în același timp „orașul Sion (orașul-mamă) și pe cele două caducee, lunar și solar, care se încrucișează între ele; cei doi șerpi, adică polaritățile contrarii"[16], cele două talere ale unei balanțe în echilibru sau inelul de legătură a contrariilor, a urcării cu coborîrea, a superiorului cu inferiorul, a lui Dumnezeu cu omul în persoana lui Hristos, a cărui viață pămîntească trece prin trei momente esențiale: acela din cea de a opta zi a vieții în care a fost circumcis; acela al predicii de pe munte despre cele opt fericiri și momentul celei de a opta zile în care a înviat[17]. Iată de ce a opta zi vestește „epoca ce va să vină, veșnicia", împlinirea tuturor celor din scripturi, „nu numai Învierea lui Hristos, dar și cea a omului transfigurat prin har; și mai marchează calea dreptților și osîndirea nelegiuiților"[18].

---

[15] Louis-Claude Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, „Proprietà dell'ottonario", p. 50.

[16] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, Sophia, Roma, 1971, pp. 65–67.

[17] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, Torino, 1975, proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al n. 8", p. 90.

[18] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, volumul al treilea, cuvîntul „Huit", 3°, pp. 39–40.

10

Numărul nouă

Originea numărului „nouă". Cifrele, de la caracterul lor sacru de la început la întrebuințarea lor în calcule reci. „Numărul magic" al inițiaților. Opoziția dintre șase și nouă. Perioada de gestație și climacteriul uman. Neobișnuitele succesiuni numerice ciclice ale „terților puteri". Nouă, număr perfect, „de trei ori triplu", „sihastrul Tarocului" sau „cheia profeților". Combinația 3 + 3 + 3 = 9 la vechii egipteni, la persani, la greci și la evrei. Numărul nouă la chinezi, brahmani, tibetani, la popoarele turco-mongole, la arabi, la greci și la populațiile precolumbiene. De la Vita nuova *la* Divina Commedia *dantescă. Cele nouă pietre sacre. De la novendialele păgînilor la novena.*

Termenul „nouă" derivă din latinescul *novem*, „fără diftongare, pentru a se deosebi de « nuove », pluralul lui « nuovo »". La rîndul său, *novem* provine dintr-un „mai vechi *noven*" și dintr-un *newn*, care „pus pe același plan cu *decem* în ceea ce privește finala *newn* este reprezentat în ariile indo-iraniană, germanică (*neun*) și celtică".[1]

Ar fi bine să amintim aici — cum de altfel am mai scris în legătură cu numărul șase — că aceste două numere (șase și nouă) sînt asemănătoare din punct de vedere grafic, dar opuse; „« șase » are forma secerii lunare descrescătoare (din lat. *sex* = pumnal, seceră) iar « nouă » are forma unei seceri lunare crescătoare, lună nouă (lat. *nov-em*, grecescul *ennéa* = nouă)"[2]. Aceste precizări ne sugerează ideea că la origine numerele au putut fi legate de observațiile astronomice ale oamenilor primitivi și că așa-zisele străvechi divinități rustice, ciclurile lunare, influențele lor și

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Nove", p. 284.

[2] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, p. 172.

cultul astral vor fi avut, cu siguranță, rolul lor în folosirea cu valoare sfîntă a cifrelor, mai înainte ca acestea — pierzînd această valoare — să devină niște simple elemente folositoare calculelor.

Nouă este considerat drept cel mai important „număr magic", cel care-l marchează printr-un semn caracteristic pe novice și arată „ordinea stabilită"[3], drept pentru care i se atribuie „în lumea divină — înțelepciunea absolută; în lumea intelectuală — prudența; iar în lumea materială — circumspecția în fapte"[4]. Și este încă o dată necesar să fie deosebit — în antiteza sa grafico-simbolică — de numărul șase. Numărul nouă înseamnă „o germinație în jos și prin aceasta materială; dimpotrivă, numărul șase reprezintă o germinație în sus și deci spirituală". Dacă luăm în considerație nașterea omului, după cum se știe „fătului îi sînt necesare nouă luni pentru a se dezvolta, deși el s-a format pe deplin încă din luna a șaptea". Iar „numărul șapte și numărul nouă sînt factorii lui 63, care reprezintă vîrsta critică a omului și durata medie a vieții"[5]. Se mai poate adăuga aici că numărul nouă, dacă pe de o parte ajută la împlinirea unei făpturi omenești, pe de altă parte este considerat și „măsura cercetărilor fructuoase și simbolizează încununarea eforturilor"[6]. Acest număr este definit drept „semnul circumferințelor". După unii autori, „dacă șase constituia simbolul globului nostru pămîntesc pe cale să fie însuflețit de un Spirit Divin, nouă simboliza Pămîntul animat de un spirit rău", fapt pentru care această cifră, atît de completă în sine, „era considerată, în anumite împrejurări, nefavorabilă"[7].

---

[3] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, Sophia, Roma, 1971, IX, p. 69.

[4] *Conoscenza*, periodic lunar, anul XII, nr. 4–5, Via San Zanobi 89, Florența, taina IX, p. 6.

[5] Jules Boucher, *Les symboliques maçonniques*, ediția a doua, Paris, 1953, p. 227.

[6] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, 1974, vol. III, cuvîntul „Neuf", 1°, p. 261.

[7] *Conoscenza*, *op. cit.*, aceleași numere, p. 59.

Străvechile virtuți magice care se ascund în cifrele 6 și 9 și care ne-au fost transmise încă din cele mai îndepărtate timpuri pot fi remarcate dacă studiem cu atenție unele ciudate succesiuni și compoziții numerice care merită să fie examinate.

Mai înainte de toate, numărul nouă „la orice putere ar fi ridicat" ne dă un număr a cărui sumă a cifrelor „dă întotdeauna nouă". Este o particularitate datorată, cu siguranță, așa-ziselor „terțe mărimi"[8], cărora le aparțin în mod firesc și trei, și șase. Aceste mărimi au, toate, un caracter ciclic al lor. Succesiunea mărimilor lui trei creează cicluri ternare ale lui 3, ale lui 6 și ale lui 9, și trei din aceste cicluri reprezintă un șir de nouă cifre căruia i se mai pot adăuga și altele. Dacă succesiunea numerică se desfășoară în cerc sau în spirală, se poate observa cum fiecare șir de multipli se închide dînd naștere șirului următor format dintr-un număr terminat cu zero. Succesiunea multiplilor lui șase creează cicluri ternare ale lui 6, ale lui 3 și ale lui 9 care se reînnoiesc cu cifra 60 după primul nouar. Toate se desfășoară, întotdeauna, într-un cerc sau într-o spirală numerică. Și la fel se întîmplă și cu succesiunea multiplilor lui 9, care dă naștere unui șir de multipli următori constituit din cicluri ternare ale căror numere — formate din două cifre — dau mereu suma nouă. În acest ultim caz, avem o succesiune de numere de două cifre care la rîndul lor înaintează de la un șir de nouă cifre la altul, de la 1 la 9, și regresează de la 9 la 1, demonstrînd perfecțiunea succesiunii în sine. Așadar, nouă este simbolul perfecțiunii, deoarece constituie rezultatul „unirii a trei ternare"[9]. Acest număr, care „încheie șirul" numerelor cu o cifră, „deoarece 10 reprezintă sinteza lui 9+1 = 10, nu defectuos, ci în mod voit raportat

---

[8] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, cap. XXV, numărul nouă, p. 66.

[9] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, *op. cit.*, IX, p. 69.

Multipli de 3, de 6 și de 9

SERIA MULTIPLILOR DE TREI

3					Ciclul ternar al lui 3
6					
9					
12	=	1	+ 2	= 3	
15	=	1	+ 5	= 6	
18	=	1	+ 8	= 9	
21	=	2	+ 1	= 3	
24	=	2	+ 4	= 6	
27	=	2	+ 7	= 9	
30	=	3 ecc.			

SERIA MULTIPLILOR DE ȘASE

6					Ciclul ternar al lui 6
12	=	1	+ 2	= 3	
18	=	1	+ 8	= 9	
24	=	2	+ 4	= 6	
30	=	3	+ 0	= 3	
36	=	3	+ 6	= 9	
42	=	4	+ 2	= 6	
48	=	4	+ 8	= 12	= 1 + 2 = 3
54	=	5	+ 4	= 9	
60	=	6 ecc.			

SERIA MULTIPLILOR DE NOUĂ

9					Ciclul ternar al lui 9
18	=	1	+ 8	= 9	
27	=	2	+ 7	= 9	
36	=	3	+ 6	= 9	
45	=	4	+ 5	= 9	
54	=	5	+ 4	= 9	
63	=	6	+ 3	= 9	
72	=	7	+ 2	= 9	
81	=	8	+ 1	= 9	
90	=	9 ecc.			

Ciclicitatea lui 3, 6 și 9

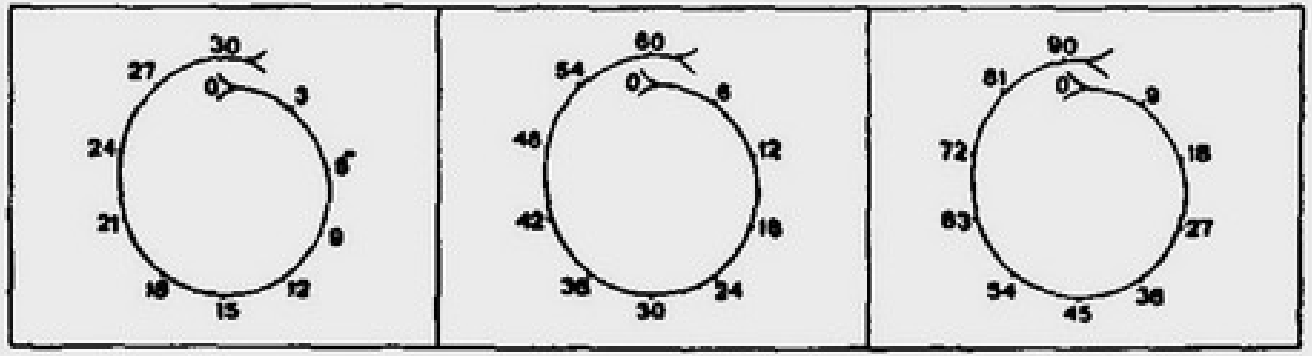

ca atare"[10], mai este numit și „sihastrul Tarocului" sau „cheia profeților"[11]. Iar trecerea de la 9 la 10 înseamnă pentru Allendy „regăsirea fericirii, a totalității pierdute, pierderea personalității în iubirea universală"[12].

Combinația 3 +3 + 3 = 9 are numeroase ecouri în doctrinele ezoterice ale multor popoare ale lumii care fac din ea pînă și un motiv cosmologic, considerînd că „fiecare lume" corespunde simbolicii unui „triunghi, a unei cifre ternare: cercul, pămîntul, Infernul", motiv pentru care numărul nouă este considerat „suma celor trei lumi".[13]

Vechii egipteni legau acest număr de „Muntele Soarelui" și aminteau de „dezvoltarea ca într-un șir de nouă numere a celor trei lumi: divină, naturală și intelectuală", în relație cu „arhetipul trinitar Osiris-Isis-Horus, zeități ce reprezentau respectiv esența, substanța și viața".[14]

Se poate spune deci că numărul nouă, cu caracterul său ciclic ternar, ne amintește de concepția Trinității înseși.

De numărul mai sus-amintit se leagă și unele rituri purificatoare, magice sau vrăjitorești. În *Zend-Avestă* — cărțile sacre ale zoroastrismului — „aceste ritualuri sînt legate de o triplă repetare ternară; astfel, veșmintele unui mort trebuie să fie spălate de nouă ori: de trei ori cu urină, de trei ori cu pămînt și de trei ori cu apă". „Inițierea orfică" ne vorbește despre „trei ternare de principii", care cuprind în primul grup: „Noaptea, Cerul și Timpurile"; în cel de al doilea: „Eterul, Lumina și Astrele"; în cel de al treilea: „Soarele, Luna și Natura". Acestea constituie „cele nouă înfățișări simbolice ale universului"[15].

---

[10] *Ibidem*, IX, p. 69.

[11] Elifas Levi, *La chiave dei grandi misteri*, Atanor, Todi, 1923, „Il numero nove", IX, p. 23.

[12] René Allendy, *Le symbolisme des nombres*, Paris, 1948.

[13] Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Neuf", 3°, p. 261.

[14] René Allendy, *Le symbolisme des nombres*, *op. cit.*, p. 256 și urm.

[15] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Neuf", 11°, p. 263.

Ierarhiile îngereşti, aşa cum sînt amintite de evrei şi de primii creştini, sînt subîmpărţite în „trei triade" de cete, care înseamnă „perfecţiunea perfecţiunii, ordinea în ordine şi unitatea în unitate". Astfel scrie Dionisie Pseudoareopagitul[16], dar se va mai scrie despre acestea şi în legătură cu Dante.

Numărul nouă este prezent în multe doctrine orientale. Se întîlneşte în taoism şi în budism; ne vom limita la a aminti aici cele „nouă noduri ale bambusului", precum şi cele nouă „crestături ale mesteacănului" din cultul siberian al numărului nouă. Tot atîtea sînt şi „cerurile", ca şi „izvoarele" care li se opun „şi care sînt lăcaşele morţilor". Numărul nouă este şi „măsura spaţiului chinezesc", iar „provinciile Chinei" sînt în număr egal cu dublul lui nouă, în timp ce 81 (9 × 9) sînt capitolele cărţii *Dao De Jing*. Arhitectura de cult a transmis în timp folosirea treptelor, a uşilor şi a ferestrelor în număr de nouă, ca în cazul „treptelor tronului imperial chinez" sau — dacă vreţi — al „ferestrelor sanctuarului din Paray-le-Monial", străvechea comună franceză „Paredium Monalium", reşedinţa unei vechi stăreţii benedictine.[17]

În sistemul cosmogonic indian se află concepţia celor nouă lumi subpămîntene, dar brahmanii atribuie acestui număr şi o putere mîntuitoare ce se manifestă în mod clar în repetatele sacrificii ale celor nouă încarnări ale lui Vişnu. În descrierea lui Puruşa, atunci cînd se încarnează în corpul numit „oraşul cu cele nouă porţi" „spiritul individual tinde spre exterior" prin „aşa-zisele nouă orificii din trupul uman: doi ochi, două urechi, două nări, gura, sexul şi anusul"[18]. Trebuie să ţinem seama apoi de

---

[16] *Ibidem*, 2°, p. 261.

[17] *Ibidem*, 4°–5°, pp. 261–262.

[18] *Mahābhārata*, episoade alese sub îngrijirea lui Vittore Pisani, UTET, Torino, 1954, Index al numelor şi lucrurilor importante, cuvîntul „Città dalle nove porte", p. 609, *Upanishad*, sub îngrijirea lui Carlo della Casa, UTET, Torino, 1976. „Svetāsvatare upanishad", al treilea Adhyāya, 18, p. 406.

Fig. 14. Desen din secolul al XIII-lea înfățișîndu-le pe cele nouă Muze care îi inspiră pe Airon, Orfeu și Pitagora.

faptul că, potrivit doctrinei yoga tibetane, trupul omenesc are douăzeci și șapte (3 × 9) de părți, și anume „cinci elemente: pămîntul, apa, focul, aerul, eterul; cinci *skandha*: corpuri, senzații, sentimente, voința, conștiința; cinci sufluri: descendent, egal cu căldura, care pătrunde, care înalță, care menține în viață; cinci organe ale simțurilor și, în sfîrșit, cele șapte facultăți: vederea, mirosul, auzul, gustul, percepția, raționamentul și mentalitatea“[19].

Populațiile turco-mongole conferă numărului nouă un caracter sacru, astfel că cerul lor este subîmpărțit în nouă „locașuri“, iar Dumnezeul lor ar fi slujit de un număr de „fii-servitori“ la fel de mare ca acela al „stelelor adorate de mongoli“. Mai sînt de semnalat apoi niște obiceiuri prin care unor „grupuri de nouă zeități“ le corespunde un număr egal de „sacrificii și sacrificatori“ sau daruri menite să cîștige bunăvoința, constînd în „nouă pîini și nouă cupe cu hidromel“, așa cum obișnuiesc să facă iacuții.[20]

Arabii au acordat, dintotdeauna, o mare importanță cifrei nouă. Am putea aminti, în legătură cu aceasta, așa-zisa „tradiție a boabelor de grîu“, potrivit căreia fiecare bob este înțeles ca o lume sau ca o sferă cerească. „În tradiția islamică, numărul total al boabelor de grîu este 99, număr rotund ca și nouă, al cărui multiplu este.“ Și fiecărui bob sau fiecărei lumi îi corespunde un „înger păzitor“. În Occident, Sfîntul Toma d'Aquino a inițiat doctrina potrivit căreia *angelus movet stellam*, în timp ce pentru secta iudaică a esenienilor îngerii erau identificați cu stelele.[21] Trebuie să-i menționăm aici și pe evrei, în a căror Biblie numărul ce face obiectul studiului nostru pare a dobîndi o „valoare temporală“; într-adevăr, „în cea de a noua lună se dă mustrarea, tot în cea de a noua lună

---

[19] *Il Bardo Thödol*, Atanor, Roma, 1976, nota nr. 9, p. 202.

[20] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Neuf“, 9°, pp. 262–263.

[21] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, 1975, „La catena dei mondi“, p. 323.

are loc judecata, în cea de a noua zi se dă binecuvîntarea; într-al nouălea ceas a strigat Iisus — *Eli, Eli lamma sabactani* [« Dumnezeule, Dumnezeule pentru ce M-ai părăsit »] — și tot al nouălea ceas este și cel al rugăciunii și al tămîierii". Nouă, în sfîrșit, sînt „faptele Spiritului" și tot atîtea „roadele Spiritului, exemplele de răbdare, ingredientele Sfintei Miruiri, gradele ierarhiei îngerilor (Serafimi, Heruvimi, Tronuri, Puteri, Virtuți, Principate, Stăpîniri, Arhangheli, Îngeri)" și îngerii care cîrmuiesc cerurile, adică: „Metatron, Ophaniel, Zaphkiel, Zadkiel, Camael, Raphael, Haniel, Mikael și Gabriel".[22]

În ritualurile lor, vechii greci recurgeau adeseori la acest număr, așa cum aflăm de la Homer. Demeter [Ceres] — divinitate greco-romană, zeița agriculturii și a cerealelor și a mamei-pămîntului, fiica lui Cronos și a Rheei — a avut de la Zeus pe Persefona sau Proserpina sau Cora și, după răpirea acesteia de către Pluton, a pribegit timp de nouă zile și nouă nopți pe toate tărîmurile cunoscute. Născute tot din Zeus sînt și celebrele nouă Muze: Clio, Caliope, Urania, Melpomene, Talia, Terpsihora, Erato, Euterpe și Polimnia. Această cifră se repetă des și în originile cosmogonice descrise de Hesiod. Într-adevăr, nouă sînt „zilele și nopțile care reprezintă măsura timpului ce separă cerul de pămînt și pămîntul de Infern"[23]. Printre faimoasele douăsprezece munci ale lui Herakles se numără și uciderea hidrei din mlaștina din Lerna. Monstrul avea „nouă capete, dintre care opt erau muritoare și unul nemuritor, și ori de cîte ori i se tăia cîte un cap, în locul aceluia creșteau la loc două"[24]. Capetele repre-

---

[22] Jo Damascati, *La costruzione del superumano, (Adam-Kadmon)*, Ages arti grafiche, Torino, proprietatea autorului, Via D. Robioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al numero nove", p. 90. Virio, Paolo, *op. cit.*, IX, p. 70.

[23] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum, același cuvînt, 1°, p. 261.

[24] M.V. Tescari, *Compendio di mitologia classica*, SEI, Torino, 1935, cap. IV, „Ercole", p. 71.

zentau, în mod alegoric: „sexul, bunăstarea, banii, frica, ura, setea de putere, mîndria, separatismul și cruzimea“[25].

Dacă vom traversa Atlanticul pentru a studia simbolistica numerelor la popoarele precolumbiene, vom descoperi caracterul sacru al numerelor în templele străvechi, în teogonie, în cosmologie, în escatologie și în gliptică; așa încît vom găsi temple cu nouă niveluri, descrieri de două cicluri, „cele nouă etape pe care trebuie să le parcurgă sufletul pentru a-și găsi odihna veșnică“; vom descoperi numărul nouă „sacru al zeiței Luna“, Infernul subîmpărțit în „nouă niveluri“ și „panteonul aztec cu nouă divinități nocturne cîrmuite de zeii Infernului“. Ca să nu mai vorbim despre magie și despre medicină, care la mayași contribuiau la a conferi acestui număr virtuțile unui talisman sacru și „prielnic“[26].

Prin perfecțiunea din care se inspiră această cifră, ea reprezintă însăși manifestarea lui Dumnezeu, astfel că Dante face din aceasta numărul său preferat. Cine nu-și amintește începutul din *Viața nouă*, care sună așa: „De nouă ori s-a fost înturnat lumina cerului, după nașterea mea, aproape în același loc...“, pentru a aminti, poate, cum la vîrsta de nouă ani, a avut prima sa întîlnire cu Beatrice? Și Dante continuă: „Ea se afla de mai demult în viața aceasta... așa încît mi-a apărut încă de la începutul anului, iar eu am văzut-o aproape la sfîrșitul celui de al nouălea an al meu.“ Dar și următoarele întîlniri ale celui mai mare poet cu Beatrice capătă putere magică prin repetarea numărului nouă: „Ceasurile la care mă ajunseră dulcele ei binețe erau, nesmintit, nouă ale acelei zile.“ Iar Beatrice avea să moară „în primul ceas al celei de a noua zile a lunii; și, după rînduielile din Siria, ea s-a săvîrșit în cea

---

[25] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, *op. cit.*, p. 90.

[26] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum, același cuvînt, 8°, p. 262.

de-a noua lună a anului..."[27] *Divina Commedia* este o operă poetică ce se inspiră din perfecțiunea acestui număr de trei ori triplu. Poemul are nouăzeci și nouă de cînturi și trei părți în care se vorbește despre trei tărîmuri: Infernul, Purgatoriul și Paradisul (afară numai dacă nu se face excepție pentru primul cînt al Infernului, care poate fi considerat drept introducere). Numărul nouă și concepția ternară se regăsesc și în structurile celor trei tărîmuri. Să ne gîndim la cele nouă cercuri în care este subîmpărțit Infernul și ne vom da seama de faptul că lui Dante i-au fost cunoscute doctrinele orientale; la cele trei vîrtejuri din cel de al șaptelea cerc; la cele trei fluvii din Infern: Aheron, Flegeton și Cocit; la prăpastia care-i desparte pe cei necumpătați de cei violenți, pe cei violenți de cei necinstiți și pe aceștia din urmă de trădători; la Lucifer, cel cu capul cu trei fețe, din ale căror trei guri atîrnă Brutus, Iuda și Cassius; un Lucifer care, cu ale sale trei perechi de aripi, îngheață apele fluviului Cocit. O subdiviziune asemănătoare celei a cercurilor din Infern o întîlnim și în cele nouă cercuri ale Paradisului, din care ultimul este „Primul corp în mișcare", și în inteligențele motrice dispuse în nouă centre concentrice așa cum le-a vrut — subîmpărțite în mod ordonat — Dionisie Areopagitul în opera sa intitulată *Ierarhia cerească*. Toate aceste ordine îngerești au ca „Punct luminos central" pe Dumnezeu — Unul și Triplul — reprezentat în mod simbolic prin trei cercuri de foc ce se intersectează și care se oglindesc unul într-altul, concept pe care Dante l-a luat din filozofia lui Gioacchino da Fiore.

---

[27] Dante Alighieri, *Vita nuova*, comentarii de Tommaso Casini, Sandoni, Florența, 1941, II, 1, p. 3; II, 2, p. 5; III, 2, p. 10; XXIX, 1, p. 104 [vezi și Dante Alighieri, *Opere minore*. (*Viața nouă. Rime. Ospățul. Despre arta cuvîntului în limba vulgară. Întrebare despre apă și pămînt*) trad. de Francisca Băltăceanu, Titus Bărbulescu, Oana Busuioceanu, Virgil Cândea, Petru Creția, Ștefan Augustin Doinaș, Sandu Mihai Lăzărescu, Elena Nasta, Romulus Vulpescu, Ed. Univers, București, 1971 — *n. ed.*]

Nouă sînt și pietrele sacre: „safirul, smaraldul, rubinul, berilul, onixul, jaspul (matostatul), crisolitul, topazul și agata portocalie“[28].

După cum se poate observa din studierea primului șir de nouă cifre, „numărul nouă, fiind ultima cifră din șir, anunță în același timp sfîrșitul, dar și începutul unui nou ciclu de nouă numere“, compuse, de data aceasta, din cîte două cifre fiecare, fapt care ne face să ne gîndim la o „transpunere pe un plan nou“, la o a doua volută a unei spirale numerice. De aceea numărul nouă este comparabil cu o moarte după care urmează o nouă naștere și exprimă, de asemenea, sfîrșitul „universului manifest, dînd naștere, prin încheierea unui prim ciclu, tuturor ciclurilor de transmutație care urmează“[29].

Studiul dedicat acestei cifre nu poate fi considerat complet dacă nu amintim aici de „novendiale“, termen care în Roma antică însemna o manifestare a recunoașterii festive timp de nouă zile a unui fapt ieșit din comun; și fapte ieșite din comun erau considerate la păgînii din vechime toate acelea care aveau caracteristici neobișnuite.[30] Tot un obicei roman era și acela de a sărbători timp de nouă zile în șir funeraliile răposaților lor, și acest obicei a devenit mai apoi tradiție creștină. Într-adevăr, între moartea unui papă și convocarea unui conclav care să aleagă un succesor au loc ceremonialuri solemne timp de nouă zile.

Unii autori susțin că de la anticele novendiale și-ar trage obîrșia așa-zisa „novena“ — perioadă de nouă zile dedicată rugăciunilor și tuturor pregătirilor pentru o anumită festivitate, mai ales în scopul obținerii unor favoruri

---

[28] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, *op. cit.*, IX, p. 70.

[29] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 14°, p. 264.

[30] În vederea aprofundării cunoștințelor în legătură cu „novendialele“, rugăm pe cititorii interesați să consulte capitolele 3, 33, 104, 111, 112 și notele 106 și 476, în Giulio Ossequente, *Il libro dei prodigi*, sub îngrijirea lui Solas Boncompagni, Tedeschi, Florența, 1976.

deosebite. După alții, însă, originea termenului „novena" ar trebui căutată în niște obiceiuri nepăgîne, ci ebraice, legate de Rusalii, și ca o confirmare a acestui lucru ar fi prelungirea perioadei de rugăciuni cu ocazia celei de a opta zile de după Înălțare. Dintre novene o mențiune specială merită aceea care pînă astăzi este considerată a fi cea mai veche și care precedă Crăciunul.

11

Numerele zece și unsprezece

Originea numărului „zece", ca măsură, potrivit unor termeni greco-latini și potrivit studierii numerelor romane. „Scoica sau căușul palmei" și tuttugu irlandez. Semnificația combinațiilor 5+5 și 1+2+3+4 sau „cele zece unități pitagoreice"; 6+4 și 3+3+3+1. Semnificația cifrelor care formează numărul 10: unu și zero. Numărul zece la evrei, la gnostici, la vechii egipteni și la mayași. Sefirot și combinația 3+7. De la decemviri la decembriști. Unsprezece — „număr de corespondență"; combinația 6+5 și cea „teozofică" 1+1 = 2. De la Biblie la Sfîntul Augustin.

Termenul „zece" derivă din latinescul *decem* și este un „nume al numărului fundamental al lexicului indo-european, din forma simbolică *dekem*", prezentă atît în „grecescul *deka*", cît și „în germanul *zehn* și în englezescul *ten*". Se mai întîlnește „în ariile celtică, baltică, slavă și indo-iraniană"[1].

Am văzut cum numărul cinci ne face să ne gîndim la cele cinci degete ale unei mîini, motiv pentru care la originea acestei cifre — ni se pare nimerit s-o amintim — se află distanța dintre degetul *mare* și degetul *mic* de la *mînă*. Firește că, spunînd acestea, plasăm cantitatea numerică după o valoare de măsură inițială, valoare care mai persistă și acum la unele populații pe jumătate civilizate. În mod analog, numărul zece reprezintă degetele de la două mîini, adică este egal cu dublul măsurii precedente. Mai există — dacă vreți — o apropiere între termenul grecesc *pente* = cinci și termenii latini *pandere* și *patēre* = a fi deschis, parcă pentru a atesta folosirea inițială a acestor nu-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, 1967, cuvîntul „Dieci", p. 125.

mere ca măsură. Dacă luăm apoi în considerare reprezentarea, adeseori complexă, a numerelor romane, nu ne va fi greu să întrevedem imaginea stilizată a unei mîini deschise în „V" și dublarea sa sau două mîini deschise, opuse, și tot stilizate, în „X", echivalente — grafic vorbind — cu unirea a doi „V" uniți în vîrf. Un alt amănunt demn de remarcat este termenul „ginta", care în numerele latinești *vi-ginti* și *tri-ginta* înseamnă „scoică sau căușul palmei"; și cine nu știe că, apropiind degetele și adîncind palmele, unite, se poate improviza un „căuș" pentru a bea apă de la izvor? De aceea *viginti* nu înseamnă altceva decît 2 × 10, iar *triginta* este egal cu 3 × 10.

Și am putea să discutăm îndelung pe această temă, examinînd grafia acestor numere la diverse popoare. Dar ne vom opri aici la un singur exemplu, și anume la cuvîntul irlandez *tug* = deget, care în compunere dă *tu-ttugu* = 2 × 10 = 20[2]. Ideea de extindere a sensului o vom avea plecînd de la cuvîntul grecesc *deka* și mergînd mai departe la sanscritul *daçan*, care „după unii autori și-ar putea trage originea din rădăcina « diç » avînd semnificația de extindere sau arătare, referindu-se probabil tot la cele două mîini întinse pentru a se arăta cele zece degete"[3].

De la aceste considerații în legătură cu numerele cinci și zece și pînă la aceea despre prima combinație numerică a cărei sumă este zece — și anume 5+5 — pasul este mic. Simbolistica acestei sume sau dublul este cît se poate de cunoscută de către chinezi, pentru care zece „indică dualismul intern al tuturor elementelor care-l compun pe cinci și amintește de dualitatea existentă în ființă", precum și cele două forțe magnetice care sînt „principiul mișcării".[4]

---

[2] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, pp. 173–175.

[3] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1918, vol. V, cuvîntul „Dieci", p. 538.

[4] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1973, vol. II, cuvîntul „Dix", 2°, p. 202.

O mai mare importanță capătă însă combinația sumă a primelor patru numere care, adunate, dau și ele zece. Într-adevăr, combinația 1 + 2 + 3 + 4 nu reprezintă altceva decît „marea și definitiva unitate a naturii", potrivit filozofiei inspirate din „cele zece unități pitagoreice", care unește monada sau unitatea cu diada, triada și tetrada[5]; iar întregul nu este altceva decît totalitatea închizînd în sine „principiul activ al lumii fizice"[6]. În virtutea sumei primelor patru numere, unii numerologi susțin că numărul zece își are rădăcina în patru, tocmai pentru că această cifră sau „1, 2, 3, 4, adunate, ne duc, teozofic vorbind, la numărul zece"[7]; care zece este unirea și sinteza acestei cifre, adunînd în sine toate valorile simbolice ale cifrelor mai sus-amintite. Din acest motiv, zece este considerat un „număr perfect" și reprezintă perfecțiunea creației, care, în sens spațial și temporal, se extinde „de la început și pînă la sfîrșit", constituind „un ciclu de manifestare" și — dacă preferați — „o întreagă existență"[8]. Cele zece unități pitagoreice au deci sensul „împlinirii ciclului șirului celor nouă numere" și începutul unui nou ciclu și simbolizează întreg universul, tot ceea ce a fost creat, „în care se află obîrșia și rădăcina eternei naturi"[9]. Cele patru numere inițiale a căror sumă este zece exprimă pe rînd: unu — unitatea, Divinitatea, non-manifestatul; doi — diada, prima pereche, prima manifestare inteligentă, „masculinul și femininul, Adam și Eva, falusul și ochiul, lumina și întunericul, cerul și pămîntul", sufletul și trupul;

---

[5] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. V, cuvîntul „Decade", p. 329.

[6] *Conoscenza*, periodic lunar, anul XII, nr. 4–5, iul.–oct. 1976, Via San Zanobi, Florența, „Arcano X del numero X", p. 6.

[7] Louis-Claude Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, cap. XI, „Moltiplicazione e addizione", pp. 42–43.

[8] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, Sophia, Roma, 1971, „Dieci", p. 75.

[9] G. E. Monod-Herzen, *L'alchimie méditerranéenne, ses origines et son but*, la „Table d'Émeraude", Paris, 1963, p. 26.

trei — „diviziunile lumii: infernală, terestră și cerească" sau cele ale ființei omenești: trupească, intelectuală și spirituală"; patru — pătratul, manifestatul, „cele patru elemente, punctele cardinale, anotimpurile".[10] Numărul patru primește în sine valoarea simbolică a cifrelor precedente și o transmite numărului zece. Pentru pitagoreici, acest număr este sfînt și misterios, așa cum vor fi fost pentru grecii antici oracolul sau zona sfîntă din Delfi; este armonios ca o triadă de sunete majore sau minore; este perfect și în măsură să dăruiască harul „cunoașterii de sine, precum și al cunoașterii lumii, atît a celei pămîntești, cît și a celei cerești"[11]; este deținătorul „cheii secrete a tuturor lucrurilor"[12].

Dacă privim atent cele două cifre care compun acest număr, vom putea verifica încă o dată exactitatea celor spuse. „Unitatea este caracteristica tuturor numerelor ca obîrșie, ca rădăcină, dat fiind că le cuprinde în sine", pentru că este comună tuturor și este „de neschimbat și indivizibilă"; „Unul, ca Dumnezeu, este începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor" și este comparabil cu spiritul, cu „piatra filozofală în care sînt cuprinse toate virtuțile naturale și supranaturale"; și mai este comparabil cu inima, cu „punctul primordial, fără formă și fără dimensiuni", dar capabil să se mărească, extinzîndu-se într-o manifestare sau cerc al cărui centru armonios este; și mai este, în sfîrșit, asemănător soarelui și reprezintă activul. Cercul nu este decît zeroul; el îl însoțește pe unu în numărul zece și — „metafizic vorbind" — înseamnă vidul, eterul, haosul de la început, neființa, Luna și pasivul.[13]

În combinația-sumă 6 + 4, dat fiind că amîndouă cifrele sînt favorabile, populația africană bambara întreve-

---

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Dix", 3°, p. 202.

[11] *Ibidem*, vol. IV, cuvîntul „Tetraktys", p. 289.

[12] Matila C. Ghyka, *Le nombre d'or*, Paris, 1931, pp. 15–16.

[13] Paolo M. Virio, *op. cit.*, „Dieci", pp. 73–74.

de „emblema fecundității, atributul zeului apei, Faro, adorat de ei“[14]; iar în combinația 3 +3 +3 +1 = 9 + 1, cifrele adunate nu sînt altceva decît „numărul perfect aplicat lumii divine și reprezentat în mod trinitar“[15].

La evrei acest număr amintește de „Cele zece porunci și de urgiile din Egipt (apa schimbată în sînge, broaștele, mușteleе cîinești, păduchii, ciuma vitelor, buboaiele, grindina, lăcustele, întunericul și moartea primilor născuți)“[16]. Numărul zece apare foarte des și în multe alte pasaje din Biblie. În Facerea, Avraam îl întreabă pe Dumnezeu dacă de dragul a numai zece oameni buni nu va nimici Gomora, iar Dumnezeu îi răspunde: „Pentru cei zece nu o voi pierde.“[17] Atunci cînd Moise a poruncit să se pregătească podoabele pentru chivot, „toți cei cu minte iscusită (...) au făcut zece covoare din in răsucit“[18]. Dumnezeu *i-a spus lui Moise că a fost ispitit de zece ori de* necredincioșii poporului lui[19] și a scris pe două table zece cuvinte (porunci) „pe care vi le spusese Domnul pe munte din mijlocul focului“[20]. Iov s-a plîns prietenilor săi pentru cele zece insulte ce i-au fost adresate.[21] Iar în „parabola cu talanții“ citim: „Luați deci de la el talantul și dați-l celui ce are zece talanți.“[22] Iisus, în timp ce străbătea Samaria și Galileea, a întîlnit zece leproși[23]; iar în Apocalipsă, în „Scrisoarea către bisericile din Smirna“, scrie:

---

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Dix“, 3°, p. 202.

[15] Paolo M. Virio, *op. cit.*, „Dieci“, p. 75.

[16] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, Ages arti grafiche, Torino, 1975, proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al n. 10“, p. 90.

[17] Biblia, Facerea XVIII, 32.

[18] *Ibidem*, Ieșirea XXXVI, 8.

[19] *Ibidem*, Numerii XIV, 22.

[20] *Ibidem*, Deuteronomul X, 4.

[21] *Ibidem*, Iov XIX, 3.

[22] *Ibidem*, Matei XXV, 28.

[23] *Ibidem*, Luca XVII, 12.

„Că iată diavolul are să arunce dintre voi în temniță, ca să fiți ispitiți, și veți avea necaz zece zile"[24]; și faimoasa fiară care se va ridica din mare va avea șapte capete și zece coarne[25].

În epoca gnostică s-au moștenit acele studii cabalistice care au fost cultivate în mod deosebit și transmise mai departe de iudaism. „Potrivit cabaliștilor din toate școlile, puterea divină se naște din propria viață ascunsă și se manifestă în zece sfere" care sînt numite *sefîrot*, termen folosit inițial în opera cabalistică a gnosticilor ce se intitula *Sefer Yotsira*. Aceste *sefîrot* „constituie unitatea, sinteza universului". În cartea amintită mai sus sînt reprezentate cu simbolul „arborelui sefirotic" (să ne amintim de orientalul *arbor vitae*), ale cărui rădăcini pătrund în acea „obscuritate necunoscută", definită „En-Sof, Infinitate, *Deus absconditus*, misterioasa sursă de energie care însuflețește universul", aceeași pe care astăzi Wilhelm Reich o definește drept energie organică. *Sefîrot* mai sugerează o combinație-sumă a lui zece, și anume 3 + 7. Într-adevăr, primele trei *sefîrot* superioare se identifică cu „coroana", „înțelepciunea" și „inteligența", pe cînd celelalte șapte, inferioare, cu „iubirea", „intransigența", „frumusețea", „eternitatea", „gloria", „sexul" și cu „prezența vizibilă". Dar cele „zece sfere" sînt și cei zece „eoni" — zece lungi perioade de timp din care noi actualmente l-am trăit, chipurile, pe cel mai rău; iar în ceea ce privește „intransigența" de care s-a pomenit mai sus, ar fi o perioadă care, în armonioasa evoluție universală divină a acestor *sefîrot*, ar fi „sortită pieirii și reintegrării în binele unității universale, la sfîrșitul fiecărui ciclu creator". Această cosmogonie cabalistică găsește o justificare în *Zohar*.[26]

---

[24] *Ibidem*, Apocalipsa II, 10.

[25] *Ibidem*, Apocalipsa XIII, 1.

[26] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, UTET, Torino, 1971, vol. III, pp. 763–764.

Dar *sefirot* — răspîndite în timpul școlilor cabalistice — își trag, cu siguranță, originea din antica doctrină egipteană, deoarece și poporul egiptean, care-și are obîrșia la începuturile istoriei omenirii, le ținea la mare preț. Ele erau: Ra, S'u, Tefnut, Geb, Nut, Osiris, Isis, Nefti, Seth și Horus.[27] Aici se cuvine să menționăm și „Apocalipsa săptămînilor" din *Cartea exortației și a damnațiunii* ce face parte din faimoasa operă a lui Enoh. În aceasta, autorul a împărțit istoria omenirii în zece perioade numite „zece săptămîni", dintre care șapte sînt dedicate istoriei trecutului și trei celei a viitorului.[28] Aici întîlnim și conceptul împărțirii „sefirotice" a cosmogoniei cabalistice.

Precolumbienii și îndeosebi mayașii considerau cea de a zecea zi drept nefastă, pentru că urma celei de a noua, considerată ca fiind ziua bolii. Într-adevăr, cea de a zecea zi „aparținea zeului morții". Dacă ne gîndim la acest număr ca la inițiatorul unui nou șir de numere și ca la cel ce încheie șirul precedent, putem foarte bine spune că el exprimă „atît viața, cît și moartea, sau mai curînd coexistența, fiind legat de acest dualism"[29].

Numărul zece ne mai amintește și de decemvirii romani și de serbările în cinstea împăratului August — numite decenale —, de Consiliul celor zece, de conducătorii masoneriei și de decembriștii „societății bonapartiste".

* * *

Cuvîntul *undici* (unsprezece) derivă din latinescul *undecim*. Acest număr se pronunță în limba engleză *e-leven*, iar în limba germană *elf*, cuvînt în care „e" nu este

---

[27] Jo Damascati, *La costruzione del superumano*, *op. cit.*, p. 91.

[28] *Libro di Enoch*, traducere din textul etiopian în limba franceză de Francesco Martino, Letouzey et Ané, Paris, Rue des Saints-Pères, 76 bis, Paris, 1906, „Piano iniziale dell'opera".

[29] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Dix", 3°, p. 202.

altceva decît „en" (unu), iar „lef" indică o cavitate, un recipient care ne duce cu gîndul la „scoica" sau la „căuşul" celor zece degete.[30]

Este definit, în mod simbolic, „numărul corespondenţei" şi numărul lui „Tao", al echilibrului între forţele contrarii, „uniunea centrală a cerului şi a pămîntului", rezultatul combinaţiei-sumă 6 + 5, „alternarea a două forţe în raportul lor de extindere şi de contracţie"; alternarea sistolei cu diastola, a spiralei cu „svastica", a sensului de la stînga la dreapta cu cel de la dreapta la stînga; a Soarelui cu a Lunii şi a „fluxului de putere acţionat de plenitudinea energiei potenţiale"; caduceul, ca rezultat a „două aspecte complementare ale uneia şi aceleiaşi operaţii"; „puterea cheilor" încrucişate; rodul iubirii înţeles ca „forţă a vitalităţii şi a virilităţii sub imperiul forţei solare" şi al forţelor cosmice; „Fecioara Maria ca purtătoare a Pruncului Sfînt".[31]

Caracterul sacru al acestui număr se sprijină pe argumente solide şi aceasta se poate deduce şi din unele „tradiţii ezoterice africane", mai ales din cele legate de magia neagră privind străvechile „mistere" tribale consacrate „fecundităţii". Potrivit acestor credinţe, „spermei i-ar trebui unsprezece zile ca să ajungă la destinaţie şi să fecundeze ovulul". Iar fătul ar primi harul a „unsprezece puteri divine"[32]. Privit sub acest aspect, numărul unsprezece ar apărea drept „favorabil", dar uneori este definit drept „potrivnic", aşa cum este considerat de către bambaraşi, cărora le aminteşte de „cea de a unsprezecea etapă a genezei lor, cea a înălţării zeului apei, Faro"[33].

Analizînd „adiţionarea teozofică" a celor două cifre care compun numărul unsprezece, 1 + 1, vom vedea că

---

[30] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 175.

[31] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, *op. cit.*, XI, pp. 79–81.

[32] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Onze", 1°, p. 321.

[33] *Ibidem*, 5°, p. 322.

se obține „doi", „numărul nefast al doliului și al opoziției", al lipsei de armonie și al perdiției, „al păcatului și al revoltei îngerilor" și, ca atare, cel al „inițiativei personale", care este în netă opoziție cu forțele cosmice.[34]

Nu putem să nu recunoaștem aici că numărul unsprezece arată — după „plenitudinea lui zece" — „excesul, lipsa de măsură", tot ceea ce este de prisos, și că se mai pun pe seama acestuia și „necumpătarea, violența, exagerarea", starea psihologică de conflict.[35]

Biblia nu uită să menționeze acest număr, atunci cînd în Evanghelii vorbește despre cei „unsprezece ucenici [care] au mers la Galileea, la muntele unde le poruncise Iisus"[36]; Iisus li s-a arătat celor unsprezece apostoli „în timp ce aceștia ședeau la masă [...] și i-a mustrat pentru necredința și împietrirea inimii lor"[37]. La întoarcerea de la mormînt, femeile cucernice le-au povestit totul celor unsprezece[38]; iar despre aceștia din urmă se pomenește și în momentul în care „au tras la sorți, și sorțul a căzut pe Matia, și s-a socotit împreună cu cei unsprezece apostoli"[39].

Pentru Sfîntul Augustin, unsprezece reprezintă „cutia păcatului". Acțiunea de perturbare a „elementelor constructive ale universului" se asociază și cu alte atribute ale acestui număr, ca „dezordinea, boala și greșeala"[40].

---

[34] René Allendy, *Les symbolismes des nombres*, Paris, 1948, pp. 321–322.

[35] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, același cuvînt, 2°, pp. 321–322.

[36] Biblia, Matei XXVIII, 16.

[37] *Ibidem*, Marcu XVI, 14.

[38] *Ibidem*, Luca XXIV, 9.

[39] *Ibidem*, Fapte I, 26.

[40] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. III, același cuvînt, 2°, p. 322.

12

Numărul doisprezece

Originea numărului „doisprezece". Combinația originară 10 + 2. Numărul doisprezece în arta antică: edificiul dodecastil. Legendara dodecarhie din vechiul Egipt. Atributele simbolice ale produsului 4 × 3. O rapidă digresiune despre importanța numărului doisprezece la vechii egipteni, la babilonieni, la evrei, la hinduși, la chinezi, la persani, la ionieni, la ahei, la etrusci și la celți. De la ritualurile inițiatice la patrafirele sacerdoților; de la cele douăsprezece părți ale omului zodiacal la cele douăsprezece munci ale lui Hercule și la legea celor douăsprezece table. Antiteza numerică 12–21.

Cuvîntul *dodici* (doisprezece) derivă direct din latinescul *duodecim*, care pare a se asemăna cu grecescul *dodeka* și cu sanscritul *dvādaça*; și e „foarte asemănător și cu alte cuvinte din diferite arii indo-europene. Forma primitivă a cuvîntului este *dwodekm*"[1].

La origine, numărul doisprezece trebuie să fi fost rezultatul combinației-sumă 10 + 2, așa că e logic să aibă în sine semnificațiile simbolice ale acestor două numere pe care le-am examinat anterior. Acest număr are un caracter ciclic și universal și este considerat drept „magic și catolic prin excelență"[2]. Împreună cu trei și cu șapte, ar „exercita o influență hotărîtoare asupra întîmplărilor omenești și cosmice", deoarece așa-zisele numere sacre și „figurile geometrice sacre" constituie o bază constructivă pentru reprezentări teologice și cosmologice.[3] Fără îndoială că anticii asociau toate acestea cu arta, și de aceea

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Dodici", p. 137.

[2] Elifas Levi, *Le chiavi dei grandi misteri*, Atanor, Todi, p. 26.

[3] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, Einaudi, Torino, 1971, p. 210.

vom putea constata că atît canoanele picturii, cît și compunerea poetică sau elementele construcției templelor respectă întru totul, cantitativ vorbind, caracterul sacru al numerelor mai sus-amintite, inclusiv doisprezece. Dacă examinăm, de exemplu, arhitectura egipteană veche în epoca sa de înflorire, adică în epoca celei de a XIX-a dinastii, vom vedea că ea se baza adesea pe aceste numere sacre. Sanctuarul unuia dintre „templele votive și funerare al lui Seti I din Abydos" are șapte cripte pentru șapte divinități diferite. Acestui templu „Ramses al II-lea i-a mai adăugat apoi două curți interioare cu piloni în spatele celor doisprezece pilaștri și șapte uși la prima sală hipostilă, care era împodobită cu două șiruri de cîte douăsprezece coloane ce se continuau și în cea de a doua sală hipostilă, mai adîncă, prevăzută, la rîndu-i, cu treizeci și șase de coloane"[4]. Astfel că 7, 12, 24, 36 deveneau cantitățile de elemente arhitectonice ale unui singur templu egiptean. Pe de altă parte, caracteristicile potențiale simbolice ale numărului 12 trebuie înțelese ca fiind dublele lui 24 și triplele lui 36, deoarece aceste două ultime numere reprezintă multiplii direcți ai primului număr. Edificiul dodecastil este deseori întîlnit în Antichitate, dar la vechii egipteni numărul doisprezece trebuie să fi constituit, cu siguranță, și simbolul perfecțiunii artei de a guverna, dacă ne gîndim la faptul că în jurul anului 690 înainte de Hristos ar fi devenit oglinda unei conjuncturi politice, aceea a legendarei „dodecarhii" a Egiptului, țară împărțită pe atunci în douăsprezece „principate". În orice caz, este un lucru sigur că edificiul dodecastil — care avea pe fațada templului, precum și în spațiile interioare, un șir ordonat de douăsprezece coloane — nu trebuia neapărat să fie pus în legătură cu o anumită conjunctură politică anterioară sau din aceeași vreme în care fusese

[4] Vincenzo Costantini, *Storia dell'arte e del mondo*, Cheschina, Milano, volumul întîi, pp. 81–82.

înălțată clădirea respectivă, ci, mai curînd, cu cele douăsprezece divinități originare ce reprezentau cele douăsprezece diviziuni ale boltei cerești. De aceea se poate spune că la baza alegerii cantitative a elementelor arhitecturii templelor s-a aflat, fără îndoială, un motiv cosmic.

Așadar, în rezumat, doisprezece este un „număr al grației, al perfecțiunii, al măsurii și al guvernării". Combinația-sumă 6 + 6 ne mai sugerează faptul că acest număr este reprezentarea „perfecțiunii ciclice" și a „echilibrului perfect al forțelor", precum și „numărul manifestării", și că „arată procesul eliberator, mîntuitor, nu pe cel creator". Astfel că se identifică cu însăși judecata de apoi, precum și cu „copacul reunirii", crucea, jertfa ca răscumpărare a păcatelor, cu „răstignirea și împărtășania, cu Hristos" — ca „parte din pămînt", pe care martiriul o înalță, „o transportă și o face să se contopească cu spiritualitatea".[5]

S-a vorbit puțin mai sus despre acest număr ca despre unul care este un „motiv cosmic" și de perfecțiune estetică în simetria arhitectonică antică, fiind pus în legătură cu diviziunea astronomică, în douăsprezece părți, a bolții cerești. Conceptul său simbolic ar putea fi lărgit, considerînd acest număr reprezentantul „diviziunilor spațio-temporale", drept „produs al celor patru puncte cardinale, al celor trei planuri ale lumii", fapt care-l prezintă drept produs al combinației 4 + 3. Sub acest aspect, el este expresia simbolică a unui „univers în complexitatea sa internă", în timp ce diviziunea anului în cele douăsprezece luni, ca de altfel și a bolții cerești (Zodiacul), „reprezintă înmulțirea celor patru elemente: pămîntul, apa, aerul și focul cu cele trei elemente ale alchimiei: sulful,

[5] Paolo M. Virio, *La sapienza arcana*, Sophia, Roma, 1971, „Dodici", pp. 83–86.

sarea și mercurul".[6] Dar populațiile din Mali (dogonii și bambarașii) consideră că cifrele 4 și 3 sînt elemente opuse, așa cum sînt „femininul și masculinul" sau „statica și dinamica"; suma lor dă și caracteristicile simbolice ale lui 7 („principiul omului și al universului"), iar produsul lor conferă caracteristicile lui 12, care simbolizează „evoluția omenirii și evoluția eternă universală". Așadar, 12 se deosebește substanțial de 7, pentru că este un „număr de acțiune și nu un principiu static"[7].

Dacă ar trebui să examinăm cu atenție importanța care a fost acordată numărului doisprezece de către toate popoarele Antichității, am scrie mult și bine pe această temă. Dar ne vom limita, ca întotdeauna, la o rapidă trecere în revistă.

Am vorbit deja despre vechii egipteni și despre arhitectura lor; dar ar fi bine să amintim că Herodot, în opera sa *Istorii*, menționează faptul că vechii egipteni au fost „cei ce au descoperit anul solar, pe care l-au împărțit în douăsprezece părți, bazîndu-se pe studierea astrelor și subîmpărțind apoi cele douăsprezece luni în cîte treizeci de zile". Tot în opera lui Herodot citim că „vechii egipteni au fost primii care au dat numele celor douăsprezece divinități și că grecii de la ei le-au cunoscut".[8] Și mai aflăm, de la același Herodot, că „doisprezece a fost și numărul regilor legendari care au ținut să lase în urma lor unul și același monument, drept pentru care au poruncit construirea labirintului, amplasat puțin mai încolo de lacul Meri, în fața orașului numit al crocodililor"[9]. În cosmologia egipteană și în cea babiloniană se precizează fap-

---

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1973, vol. II, cuvîntul „Douze", 1° și 2°, p. 209.

[7] Germaine Dieterlen, *Essai sur la religion des Bambaras*, Paris, 1951.

[8] Erodoto, *Le Storie*, Signorelli, Milano, 1946, Cartea a II-a, „Euterpe", IV, p. 17.

[9] Erodoto, *Le Storie*, *op. cit.*, Cartea a II-a, CXLVIII, p. 106.

tul că soarele avea două porți de acces, una la răsărit și alta la apus. Dar pentru Enoh aceste porți sînt în număr de „douăsprezece, șase în dreapta și șase în stînga, prin care și Luna se înalță și se ascunde“[10]. Enoh mai susține că îngerul Uriel i-a destăinuit „luminile cerului, sărbătorile, anii, zilele, subîmpărțirea în patru părți a anului solar, împărțite la rîndul lor în douăsprezece luni“[11]. În bine cunoscuta alegorie dinastică ebraică, Enoh ne lasă să întrevedem în cele „douăsprezece oi“ pe cei doisprezece fii ai lui Iacob[12]. Evreii aveau o predilecție pentru acest număr și îl foloseau drept inspirație în diviziunea lor socială și politică. Într-adevăr, ei erau împărțiți în „patru regiuni; cele douăsprezece triburi teritoriale ale lor erau împărțite în patru grupuri a cîte trei triburi (4 × 3), din care unul, cel mai important, cel al lui Iuda, se afla în partea de est. Tribul lui Ruben se afla în partea de sud, cel al lui Efraim în partea de vest și cel al lui Dan la nord. Leviții erau și ei împărțiți în patru grupuri, cîte unul în fiecare punct cardinal“[13]. Toate acestea ne fac să înțelegem faptul că poporul ales respecta cu strictețe o misterioasă „corespondență simbolică între cele douăsprezece triburi ale lui Israel și punctele cardinale, precum și cele douăsprezece semne zodiacale“. Trebuie să amintim aici faptul că această corespondență se putea întîlni la multe popoare orientale și deci și la vechii egipteni. E bine să ținem seama și de faptul că templele și monumentele funerare aveau întotdeauna o orientare exactă. În ceea ce

---

[10] *Libro di Enoch*, tradusă din textul etiopian în limba franceză sub îngrijirea lui Francesco Martino, Letouzey et Ané, Rue des Saints-Pères, 76 bis, Paris, 1906, partea a 3-a, „Libro del cambiamento delle luminarie del cielo“, cap. LXXII, „La legge del Sole“, 1, 2, 3.

[11] *Ibidem*, partea a treia, cap. LXXXII, 13.

[12] *Ibidem*, partea a patra, „Libro dei sogni“, cap. LXXXIX, 12.

[13] A. M. Hocart, *Les Castes*, p. 127, citat de René Guénon în *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „Lo zodiaco ed i punti cardinali“, p. 97.

privește „arhetipul" orașului prin excelență, „Ierusalimul ceresc", acesta este descris în textele ebraice ca având douăsprezece porți, cîte trei pe fiecare din cele patru laturi (3 × 4), în strînsă coincidență cu cele patru puncte cardinale și cu semnele zodiacale, dar și cu „cele douăsprezece ipostaze ale Soarelui, și anume bine cunoscutele douăsprezece « Āditya » ale tradiției hinduse"[14], care pot fi comparate cu cele douăsprezece fructe ale „pomului vieții". La evrei, acest număr reprezintă și „poporul lui Dumnezeu, Biserica ieșită biruitoare în urma celor două încercări, militară și suferindă"[15]. În Biblie, acest număr este menționat adeseori. Astfel, Dumnezeu i-a spus lui Avraam: „Te-am ascultat și cu privire la Ismael: iată, îl voi binecuvînta... el va zămisli douăsprezece căpetenii și voi face din el un neam mare.[16] Atunci cînd Dumnezeu a încuviințat unirea lui Israel prin mijlocirea lui Moise, acesta „a scris toate cuvintele Domnului; și el sculîndu-se dis-de-dimineață, a zidit jertfelnic sub munte și a pus doisprezece stîlpi, după cele douăsprezece seminții ale lui Israel"[17]. În timp ce căpeteniile triburilor aduceau ofrande Domnului, îndată ce Moise a terminat tabernaculul au fost aduși în dar „doisprezece boi"[18], „douăsprezece blide de argint, douăsprezece cupe de argint, douăsprezece cădelnițe de aur, [...] doisprezece berbeci și doisprezece miei de un an [...] și doisprezece țapi"[19]. Iar lui Iosua, după ce au trecut Iordanul, Dumnezeu i-a poruncit: „Ia din popor doisprezece bărbați (...) Luați din mijlocul Iordanului douăsprezece pietre, duceți-le cu voi și le

---

[14] René Guénon, *op. cit.*, p. 98.

[15] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Douze", 3°, p. 210.

[16] Biblia, Facerea XVII, 20.

[17] *Ibidem*, Ieșirea XXIV, 4.

[18] *Ibidem*, Numerii VII, 3.

[19] *Ibidem*, Numerii VII, 84 și 87.

puneți în tabăra voastră (...) Și așa pietrele acestea vor fi pentru fiii lui Israel amintire pentru vecie"[20]. Și în timpul înmulțirii pîinilor se vorbește despre „douăsprezece coșuri"[21]; iar după sărutul lui Iuda, Iisus pomenește de douăsprezece legiuni de îngeri[22]. Și în Apocalipsă, atunci cînd se vorbește despre femeie și despre balaur, citim: „Și s-a arătat din cer un semn mare: o femeie înveșmîntată cu soarele și luna era sub picioarele ei și pe cap purta o cunună din douăsprezece stele."[23] Cetatea sfîntă a Ierusalimului, pe care Ioan a văzut-o coborîndu-se din cer, avea un zid cu „douăsprezece pietre de temelie" unde erau scrise „cele douăsprezece nume ale celor doisprezece apostoli ai Mielului"[24]; iar în ceea ce privește dimensiunile (înălțimea, lungimea și lățimea) orașului, acestea erau de „12000 de stadii" și se indică și „144 de coți"[25]. Aceștia sînt multiplii lui doisprezece, care se găsesc și în indicația cu privire la mulțimea credincioșilor lui Hristos, la sfîrșitul timpurilor: 144000, număr egal cu 12000 ori fiecare trib al lui Israel, adică echivalent cu „pătratul lui 12 × 1000"[26].

S-a precizat mai înainte faptul că, în India, tradiția hindusă pomenește de cei doisprezece „Āditya", fiii zeiței Aditi, cea care în mitologia vedică reprezintă „infinitul și forța motrice a naturii". Aceștia, înțeleși ca niște „forme solare", trebuie puși în legătură cu „dodecatomoria, care, dacă, geometric vorbind, înseamnă cea de a „douăsprezecea parte a cercului", în astrologie vrea să indice „fiecare din cele douăsprezece case ale Zodiacului", iar în astronomia antică „fiecare din cele douăsprezece sem-

[20] *Ibidem*, Iosua IV, 4 și 7.
[21] *Ibidem*, Ioan VI, 13.
[22] *Ibidem*, Matei XXVI, 53.
[23] *Ibidem*, Apocalipsa XXI, 1.
[24] *Ibidem*, Apocalipsa XXI, 14.
[25] *Ibidem*, Apocalipsa XXI, 16 și 17.
[26] *Ibidem*, Apocalipsa VII, 4 și 8.

ne zodiacale"[27]. În substanță, zeii „Āditya" nu constituie decît cele douăsprezece corespondențe între constelațiile Soarelui.

India preistorică ne-a transmis edificii demne de luat în seamă. Săpăturile efectuate la Harappa au scos la iveală resturile unei impunătoare și foarte originale construcții din cărămizi care „lasă să se vadă și acum structura ei autentică și caracteristicile ei esențiale (...) Partea cea mai bine conservată este cea de răsărit, care era formată din douăsprezece ziduri paralele". Aceasta ne indică, încă o dată, armonia și perfecțiunea constructivă pe care anticii le atribuiau „numărului doisprezece".

Din ideea de perfecțiune în guvernare se inspiră și dodecarhia An-yang, care constituie „seria monarhilor de la sfîrșitul dinastiei Shang"[28]. Cronologia chineză mai înregistrează și așa-zisele „douăsprezece ramuri terestre", care au aceeași denumire cu a celor douăsprezece semne zodiacale corespunzătoare întru totul „zodiacului greco-babilonian pe care noi îl folosim și astăzi". Și toate diviziunile temporale din zilele noastre se trag, cu siguranță, din cele folosite de orientalii din vechime. „Anul chinezesc era și este compus din douăsprezece luni astronomice"; iar „ziua, în China, începe la miezul nopții și se împarte în douăsprezece perioade a cîte două ore"; fiecărei perioade îi corespund nume de „animale din zodiacul solar".[29]

În sfîrșit, potrivit zoroastrismului, „eonul" care a dus la nașterea lui Zarathustra [Zoroastru] ar fi măsurat, în întregime, 12000 de ani, ceea ce ne permite să regăsim încă o dată produsul lui 12 × 1000.

---

[27] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. I, cuvîntul „Aditi", p. 133, și vol. V, cuvîntul „Dodecatomoria", p. 755.

[28] Walter A. Fairservis, *Le origini della civiltà nell'Estremo Oriente*, Sansoni, Florența, 1959, p. 207.

[29] Helmuth von Glasenapp, *Le religioni non cristiane*, Feltrinelli, Milano, 1962, „Universismo cinese", p. 293.

Subdiviziunea teritorială a ionienilor și mai apoi cea a aheilor era în „douăsprezece districte", și în corespondență cu acestea fuseseră construite douăsprezece orașe, adică acel „dodecapolis" care să sugereze adevărata plenitudine a unui stat și din al cărui sistem politic s-au inspirat și etruscii.[30] Pînă și în legătură cu personificarea vînturilor se vorbește — atît în mitologia ebraică a lui Enoch, cît și în cea greacă — despre „douăsprezece porți pe care ies vînturile, trei cîte trei"[31].

Mai tîrziu, în ritualurile inițiatice, „cel ce trebuia să fie inițiat apărea dimineața îmbrăcat în douăsprezece veșminte, care aveau, cu siguranță, o legătură cu constelațiile zodiacale sau cu cele douăsprezece luni ale anului". Obiceiul de a asorta anumite veșminte sfinte cu unele sărbători religioase din diferite perioade ale anului a rămas în multe religii, ca de altfel și în a noastră. Să ne gîndim la patrafirele pe care preoții și le pun peste stihar atunci cînd oficiază slujba.[32]

Nici celții nu omiteau să-i recunoască numărului doisprezece desăvîrșirea, de vreme ce acesta îi amintește și pe faimoșii Cavaleri ai Mesei Rotunde ai regelui Arthur.[33]

Mai amintesc de acest număr și cele „douăsprezece părți ale omului zodiacal: capul, gîtlejul, plămînii, stomacul, inima, intestinele, abdomenul, organele genitale, femurul, genunchii, pulpele, picioarele; cele douăsprezece categorii kantiene; cele douăsprezece perle ale « Efod »-ului: agata portocalie, topazul, smaraldul, rubinul, safirul, diamantul, liguriul, agatul, ametistul, crisolitul, onixul și

---

[30] Erodoto, *Le Storie*, Cartea întîi, „Clio", CXLV și CXLVI, Signorelli, Milano, 1954, p. 112.

[31] *Libro di Enoch*, *op. cit.*, partea a treia, „Libro del cambiamento delle luminarie del cielo", cap. LXXVI, 1–14.

[32] Henri-Charles Puech, *Storia delle religioni*, „L'impero romano e l'Oriente", Laterza, 1977, vol. IV, 67.

[33] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Douze", 6°, p. 211.

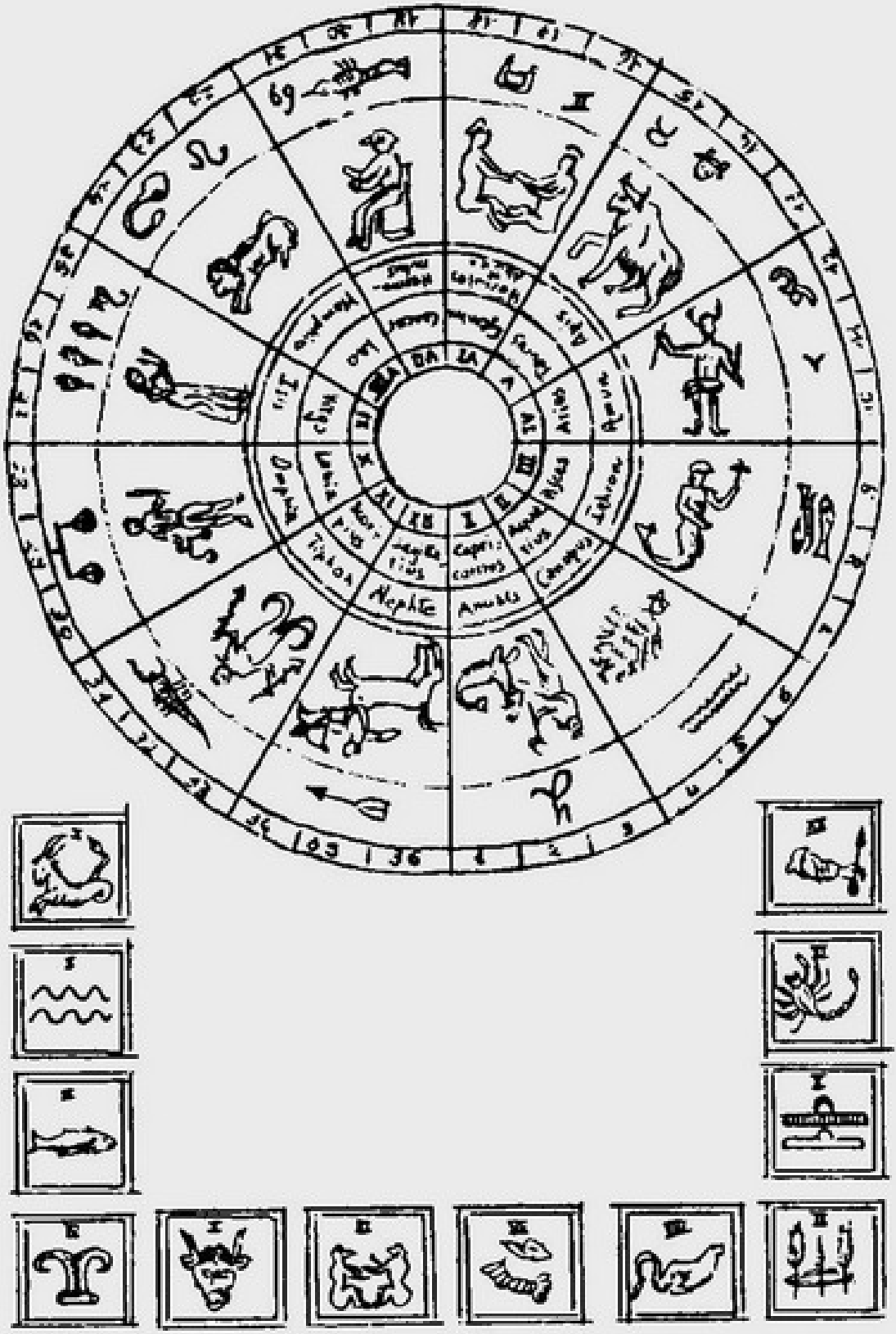

Fig. 15. Zodiacul după Johannes Jacob Scheuchzer.

jaspul; cele douăsprezece case astrologice; cele douăsprezece munci ale lui Hercule"[34] și legea romană a celor douăsprezece table.

O ultimă importantă considerație ne-a fost oferită de un studiu efectuat de Allendy și care se referă la compararea lui 12 cu 21, acest din urmă număr înțeles ca inversarea primului. Analiza efectuată de cercetător urmărește mai ales aspectul antitetic al numărului. Într-adevăr, numărul doisprezece poate fi înțeles drept „dualitatea care organizează unitatea", iar numărul douăzeci și unu — drept o „individualitate" opusă. Ar mai fi de adăugat că numărul doisprezece este par și că, așadar, reprezintă „o situație echilibrată ce rezultă din organizarea armonioasă a unor cicluri perpetue" (3 × 4); în schimb, numărul douăzeci și unu este impar ca și produsul lui, 3 × 7, și reprezintă „efortul dinamic al individualității, care se naște din lupta contrariilor și pornește pe calea mereu nouă a ciclurilor evolutive"[35].

---

[34] Jo Damascati, *La costruzione del superumano* (*Adam—Kadmon*), Ages Arti Grafiche, Torino, 1975, proprietatea autorului, Via D. Rabioglio 29, Asti, „Correlazioni relative al numero dodici", pp. 91–92.

[35] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Vingt et un", 2°, pp. 394–395.

Partea a doua

SIMBOLISTICA GEOMETRICĂ

13

Pătratul

Universalitatea și „originea neumană" a simbolului. Formele geometrice cardinale și aritmozofia. Arhetipurile geometrice și geomanția. De la geometria magică și de cult la cea aplicativă. Cercetări privind neoliticul incipient. Intrarea (ușa) mormîntului din Kefer Yeref și ușa de la sala tezaurului din palatul regal din Abengourou. Antidinamismul pătratului. Un document foarte rar referitor la Atlantida și la simbolica pătratului. Sensuri direcționale ale brațelor unei cruci înscrise în pătrat. Planuri ale unor opere arhitectonice antice și ale unor orașe din epoca romană. De la unitățile de măsură pentru greutăți ale populației africane agni la „tablele-morișcă"; de la lojile francmasonice la „aureola cvadrangulară".

A încerca să cercetezi cauzele, originile unor forme simbolice determinate și să le înțelegi semnificația cea mai ascunsă este ca și cum ai căuta să pricepi cel mai de nepătruns secret al modului în care acționează intelectul nostru; și descoperi, anevoie, că universalitatea simbolului, prezentă în alcătuirile firii și în legile creației, are, cu siguranță, „o origine neumană"[1]. Această cercetare deosebită, oricît ar părea ea de ciudată mentalității zilelor noastre, trebuie să fie considerată mereu drept cea mai nobilă dintre toate cele efectuate de către om, deoarece își propune un singur scop: adevărul. Și dat fiind că avem convingerea că nu am epuizat subiectul simbolicii numerelor — sau mai bine zis al aritmozofiei — neglijînd originile și semnificația formelor geometrice de bază atît plane, cît și solide, vom începe, o dată cu acest capitol,

[1] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „Il verbo ed il Simbolo", p. 21.

studierea pătratului, pentru a ne ocupa apoi de cerc și de triunghi, precum și de cub, de sferă și de piramidă, încheind cu punctul și cu centrul. Este un plan de lucru care se prezintă cît se poate de obositor, dar care — așa cum se va putea vedea — merită toată osteneala noastră. A parcurge din nou tot timpul trăit de omenire pentru o cercetare a originilor geometriei este ca și cum ai bîjbîi prin bezna mileniilor în care au trăit primii oameni. Mai înainte de toate trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva anumite forme geometrice de bază trebuie să fie considerate niște arhetipuri ce există dintotdeauna și reprezintă rodul unui patrimoniu universal comun, redescoperit în mod treptat de către toate creaturile inteligente care populează universul. Și dacă este așa, cînd și cum anume le-a redescoperit omul? Cele mai vechi popoare ale lumii au practicat dintotdeauna un fel de divinație care ar trebui, poate, să fie considerată drept cel mai vechi exemplu de artă de a prezice viitorul: geometria — înțeleasă ca o practică magică a interpretării unor „puncte, linii, figuri sau cercuri cu înțeles obscur, în urma căreia se făceau niște pronosticuri". Această practică era deosebit de apreciată și „folosită de către magii persani care sînt considerați primii geomanți"[2]. Este oare posibil ca geometria — după ce-și va fi pierdut semnificația magică și simbolică pentru a dobîndi numai un caracter aplicativ, așa cum a vrut Euclid — să-și tragă originea din practicile mai sus-amintite?

Mergînd pe urma celor mai minuțioase cercetări arheologice, se poate spune că geometria își are obîrșia în neoliticul superior, atunci cînd au „început să apară figurile geometrice desenate pe pietre de rîu plate descoperite în ceea ce vor fi fost sanctuarele primilor vînători"[3].

---

[2] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. VIII, cuvîntul „Geomanzia", p. 80.

[3] Joseph Campbell, *Le maschere di Dio*, Bompiani, 1962, „L'alto Neolitico", p. 147.

Aceste figuri, deși la fel de legate de practici magice, au fost folosite mai apoi drept simboluri ale acelei lumi ctonice și de cult care este comună tuturor popoarelor Pămîntului.

„Celebra ușă a mormîntului palestinian din Kefer Yeref, aflată astăzi la Muzeul Luvru, oferă un exemplu elocvent al acestei simbolici geometrice." Pe această ușă, din epoca romană, se pot observa inele, triunghiuri, o spirală, *cercuri, șase pătrate magice, o rozetă*, un candelabru ebraic cu nouă brațe — *menorah* — și o casetă pe care se află o scoică.[4]

Deosebit de valoroasă pentru varietatea gravurilor este și o altă „ușă din lemn cu simbolurile rituale ale populației africane agnis, ușă de la sala tezaurului din palatul regal din Abengourou". Și cu acest „regat legendar care, protejat de zidul pădurii tropicale, supraviețuiește pînă în zilele noastre în partea de est a Coastei de Fildeș"[5] se sfîrșesc considerațiile noastre generale în legătură cu geometria, urmînd să-i acordăm toată atenția figurii pătratului.

Acesta este considerat drept „unul dintre cele patru simboluri fundamentale, alături de centru, cerc și cruce"[6], și originile sale se pierd în negura vremii, în timp ce folosirea lui în agrimensură este menționată în învățăturile legendei mesopotamiene a lui Oannes. „În toate tradițiile, pătratul reprezintă Pămîntul, materia, mărginirea" și *se află în netă opoziție cu „cercul sau cu sfera, care* amintesc de cer, de infinit, de universal".[7] Conceptul este clar, deoarece ne aflăm aici în fața unei figuri ale cărei pa-

---

[4] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1973, vol. II, cuvîntul „Géométrie", pp. 374–376.

[5] Attilio Gaudio, *Alla corte del re degli Agni*, Istituto Geografico Militare, Florența, 1972, pp. 5 și 14.

[6] G. Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des Symboles*, Paris, 1966, p. 28.

[7] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Carré", p. 273.

tru laturi nu sugerează, cu siguranță, o mișcare rotativă axială, ci nemișcarea; de aceea se poate defini cu ușurință drept „antidinamică", statică și „ancorată în cele patru unghiuri"; adică inversul a ceea ce poate fi sugerat de cerc sau roată.[8] Am putea continua spunînd că pătratul simbolizează „stabilul", definitul, opera creată, lumea fizică, în mod contrar cercului, ale cărui atribute sînt „schimbătorul", nedefinitul, Creatorul, lumea spirituală.

Omul are în sine, în înfățișarea sa, cîte ceva din ambele figuri: trupul, care este pătrat, adaptat unei existențe pămîntești limitate în timp și în spațiu; și capul, care, de formă rotundă și cuprinzînd în el minunata mașină a intelectului, marchează un punct de unire cu supraomenescul. Și aceasta nu-i de ajuns; Vitruviu, în opera sa *Despre arhitectură*, scrie: „Ombilicul este centrul corpului omenesc, deoarece, dacă omul ar sta culcat pe spate, cu mîinile și picioarele întinse și s-ar trasa cu compasul o linie împrejmuitoare, avînd în centru ombilicul, degetele — întinse — de la ambele mîini și de la ambele picioare ar atinge circumferința (...) În același fel se află în corp și figura pătrată, pentru că, dacă am măsura distanța de la tălpile picioarelor și pînă în vîrful capului și distanța aceea ar fi raportată la cea a mîinilor întinse, vom afla că lățimea este egală cu înălțimea, la fel ca acele suprafețe plane care sînt absolut pătrate."[9] Așadar, și fizicul nostru ne arată o corelație armonioasă cu figura pătratului și cea a cercului. În ceea ce privește mintea omenească, ea este capabilă să construiască forme-gîndire și să le concretizeze, drept care gîndurile devin lucruri întotdeauna inspirate — se înțelege — și potrivite cu arhetipurile geometrice universale.

---

[8] G. Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des Symboles*, *op. cit.*, pp. 30–31.

[9] G. D'Amato, *AUM, principio originario delle arti umane*, Spiotti, Genova, 1913, p. 59.

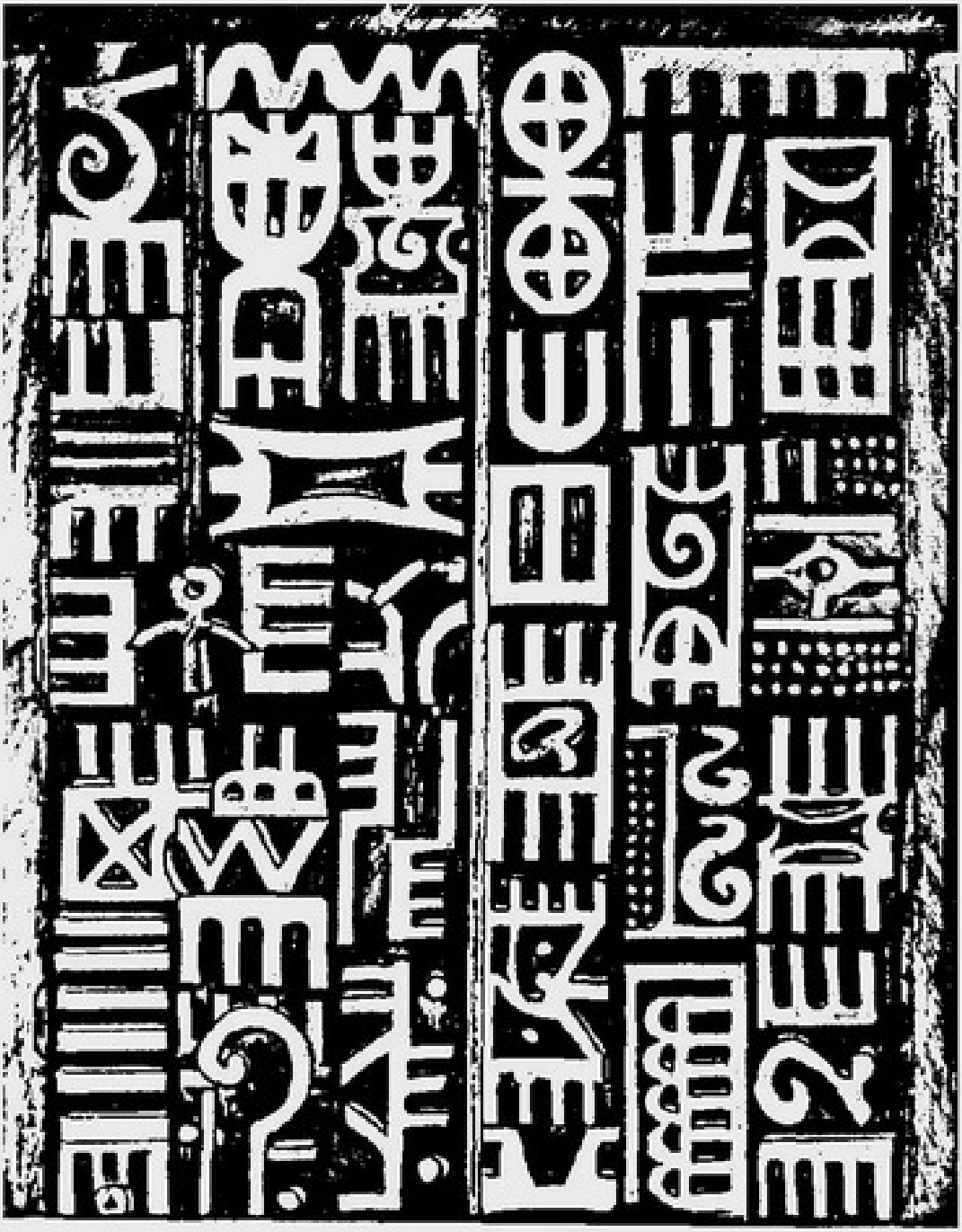

Fig. 16. Simbolică geometrică rituală pe o uşă din palatul regelui agnişilor.

„Mintea abstractă — spune Anna Bailey — este facultatea de a crea imagini care să folosească mai apoi drept *model minții concrete pentru a crea forme-gîndire.* Iar intuiția este (...) facultatea capabilă să vină în contact cu Mintea Universală, să înțeleagă în mod sintetic Planul Divin și să-i culeagă ideile..."[10]

Pentru a putea calcula — fie și cu aproximație — cît de veche este simbolica pătratului, vom aminti aici de o cît se poate de prețioasă transcriere a unui document „care se spune că ar data de la începuturile Atlantidei". În acest document — care se află actualmente în orașul Shamballa — se poate citi: „În cele patru unghiuri ale pătratului se zăresc cei patru îngeri... (lacună). Aceștia rostesc patru cuvinte, cîte unul pentru fiecare rasă omenească, dar nu rostesc sunetul sfînt care produce septima. Două cuvinte s-au pierdut deja; astăzi se mai aud doar patru. Unul răsună în sfere foarte înalte în care omul, ca atare, nu poate ajunge. În acest fel, cele șapte cuvinte ale omului răsună de jur împrejurul pătratului, trecînd din gură în gură." Înțelesul este obscur, după cum și traducerea poate fi definită — și pe drept cuvînt — „o palidă încercare de a exprima într-un limbaj modern niște cuvinte din epoca Atlantidei, cuvinte mai vechi decît cele ale sanscritei"[11].

Cu toate acestea, anticei transcrieri nu-i scapă nici caracterul sacru al sunetului și nici un „ce" anume care se ascunde sub cele „șapte cuvinte", dintre care două aparțin celorlalte sfere inaccesibile omului. Și scrierea continuă de la o lacună la alta, pomenind de patru direcții care duc cu gîndul la altele ce se referă la o orientare umană uitată. Și tocmai în acest punct documentul amintește de niște pasaje cunoscute, prezente în diferitele traduceri ale *Cărții Morților* a vechilor egipteni. De altfel, cele patru

---

[10] Alice Anna Bailey, *Trattato di Magia bianca o la via del discepolo*, Bocca, Milano, 1951, „Regola numero undici", p. 41.

[11] *Ibidem*, „Regola numero tredici", pp. 620–621.

direcții sînt departe de a fi străine simbolicei geometrice a pătratului, care cu această ocazie se asociază cum nu se poate mai bine cu crucea. Să ne imaginăm pătratul avînd înscrisă în el o cruce ale cărei brațe simbolizează cele patru direcții geografice care se opun în mod perfect celor patru unghiuri ale figurii geometrice ale cărei laturi ne pot face să ne gîndim, la fel de bine, și la un sens direcțional.

Aspectul magic și sacru precreștin al unor opere arhitectonice cu patru laturi și patru unghiuri și al unor așezări urbane cvadripartite evidențiază importanța unei amplasări direcționale, născută dintr-o necesitate al cărei plan se pierde în negura vremii (să ne gîndim la piramide, la zigurate și la miticul „oraș pe patru pătrate" al locuitorilor Atlantidei).

Numai în epoca creștină crucea înscrisă în pătrat îl va simboliza pe Hristos, iar cele patru unghiuri opuse ei — pe cei patru evangheliști. Dar mai înainte de creștinism, orașul ce avea drept ombilic cosmic templul zeilor, cărora le era consacrat, obișnuia să fie considerat drept o imitație în pămînt a unui „cosmos mediu sau mezocosmos sociologic, creat între macrocosmul universului și microcosmul individului"[12]. Zidurile, pătrate sau circulare, delimitau un teren sacru, cvadripartit, și confereau așezării urbane caracteristicile simbolice și potențiale ale formelor geometrice respective avînd înscrise în ele o cruce. Orașele construite după acest model au fost foarte multe, astfel încît înălțarea lor s-a continuat pînă în Evul Mediu, chiar dacă ele și-au pierdut orice valoare simbolică sau magică; iar construirea lor a fost ușurată de faptul că planul urbanistic, începînd cu epoca romană, copia așezarea tipică taberei romane, cvadripartită, cu străzile sale principale și cu pretoriul, ale cărui patru porți respectau și satisfăceau încă funcția sacră — uitată acum — a unei antice așezări direcționale.

---

[12] Joseph Campbell, *Le maschere di Dio*, *op. cit.*, pp. 152–153.

Orașul Roma, despre care unii scriitori antici credeau că ar fi avut inițial o formă circulară cvadripartită, avea — potrivit părerii lui Plutarh — o formă pătrată, dar un pătrat circumscris „cercului său de coline". Iar unii autori susțin că, privind lucrurile din perspectiva acestei reprezentări geometrice, ne poartă gîndul la spinoasa și „insolubila problemă matematică a cvadraturii cercului". Totuși, s-ar cuveni să adăugăm aici faptul că pătratul înscris într-un cerc, dacă avem în minte simbolica inițială a acestei figuri, nu poate însemna altceva decît „pămîntul care depinde de cer"; cu alte cuvinte, Roma ar fi fost deja privilegiată de un destin care avea s-o încredințeze vicarilor lui Hristos, și anume papilor.

În mod analog, Coranul conferă orașului Mecca titlul de „Ummal-Qurā", adică de „mamă a orașului", făcînd din acest oraș un nou „ombilic al Pămîntului".[13]

Printre orașele așa-zise romane care — judecînd după unele studii recente efectuate pe niște relevee și fotografii aeriene — prezintă și astăzi în Italia un „plan urbanistic" pătrat antic sînt: Florența — care apare drept strîns legată de niște vechi „subdiviziuni teritoriale agrare"; Fondi — oraș „al cărui perimetru este marcat de ziduri solide ce s-au păstrat foarte bine"; Piacenza — oraș care a avut la început un plan pătrat, iar mai apoi unul dreptunghiular; Como — oraș în care se mai „păstrează și acum cvartale pătrate", la fel ca și în Torino și în Aosta; și, în sfîrșit, Milano, cu „planul său compozit", care lasă totuși să se întrevadă în schema sa urbanistică mai veche o formă cu patru laturi și patru unghiuri.[14]

Vom întrerupe acum examinarea acestor probleme de urbanism antic — deși ni se par interesante — legate de sim-

---

[13] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Carré", 7 A, 7 B, p. 269.

[14] *Atlante aerofotografico delle sedi umane in Italia*, partea a doua (așezările antice dispărute), sub îngrijirea lui Giulio Schmiedt, Institutul Geografic Militar, 1970, *passim*, pp. 102–113.

bolul geometric de care ne ocupăm; iar dacă am dori să definim aria de răspîndire a patrulaterului în cele mai diferite opere de arhitectură și în obiecte, ar trebui să recurgem la o infinitate de exemple, toate la fel de importante.

Semnele, spre exemplu — și prin semne înțelegem literele și cifrele care, după cum s-a mai spus, au creat aritmozofia[15] —, par a-și trage originea „dintr-o siglă care conform tradiției ar fi fost gravată pe inelul lui Solomon și care reprezintă un pătrat despărțit de două diagonale"[16]. În acest pătrat se pot înscrie cu ușurință litere și cifre. Dar această intuiție nu va fi fost singura existentă în Antichitate, deoarece pe obiectele sau pe pietrele în formă de patrulater s-au găsit multe și felurite semne. Am putea menționa în legătură cu aceasta unitățile de măsură pentru greutăți ale unei vechi populații africane, cea a agnișilor. Aceste unități de măsură sînt foarte bogate în motive geometrice, dintre care unele au forma unor svastici sau spirale înscrise într-un pătrat, precum și dungi și fonduri cu steme heraldice.

Figura geometrică de care ne ocupăm acum ne mai aduce în minte și așa-zisele „table-morișcă". Acestea sînt niște semne descoperite „pe pereții de stîncă din Totes Gebirge și din alte localități din Alpii austrieci" și reprezintă trei forme cvadrangulare concentrice care „ar putea înfățișa o reprezentare schematică a lumii împărțită în patru părți".[17] „Tablele-morișcă" ar putea data din epoca Latène, dar reprezintă un simbol care este, cu siguranță, de origine orientală. Să nu uităm faptul că și pentru chinezi forma pătrată a Pămîntului este o idee foarte veche și că pentru ei „spațiul este delimitat de cele patru

---

[15] Vezi capitolul al doilea din această carte.

[16] G. D'Amato, *AUM, principio originario delle arti umane*, *op. cit.*, „Cifrario progenitore dei numeri e delle lettere", *op. cit.*, pp. 19 și urm.

[17] Schwarz-Winklhofer & H. Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, Bietti, 1974, pp. 28–29.

direcții-yang" și poate fi reprezentat prin niște „pătrate introduse unul în altul sau juxtapuse"[18]; astfel că teritoriul de formă pătrată se împarte la rîndul său în provincii de aceeași formă, care să respecte regulile așa-ziselor „pătrate magice". Dar această concepție simbolico-geometrică nu este numai chineză, ci o întîlnim la mai toate popoarele din Extremul Orient; și ea poate căpăta pînă și o valoare religioasă și cosmică, așa ca la indieni, pentru care „Pămîntul, întins pînă în cele patru zări, este pătrat, împărțit în cele patru regiuni ale sale și ocupat de patru caste și de patru brațe sau chipuri ale divinității". În afară de aceasta, imaginile cosmice — acele „mandala tantrice" — sînt pătrate și au patru porți cardinale, pentru că „pătratul este figura de bază a spațiului", spre deosebire de „cerc și îndeosebi de spirală, care sînt, în schimb, figurile de bază ale timpului"[19].

Confreria internațională masonică (și poate că legătura aparentă cu simbolica orientală mai sus-amintită nu este întîmplătoare) are și ea ca semn un patrulater, un dreptunghi, pentru a indica o lojă și mai multe figuri analoage cu cavități desemnînd mai multe loji[20].

În sfîrșit, în simbolica creștină exista și „aureola cvadrangulară", care „voia să spună că purtătorul acesteia era încă viu"[21], adică nedetașat de materie, de realitatea tangibilă, de mărginirea terestră care, așa cum s-a mai spus, este simbolizată de pătrat. Iar pentru cei aflați în viață au fost construite pe temelie pătrată și cele mai vestite monumente, cum ar fi templul Graalului, Ka'ba și

---

[18] *Mythologies des montagnes, des forêts et des îles*, operă sub îngrijirea lui P. Grimal, Paris, 1963, p. 124.

[19] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Carré", 2°, p. 265.

[20] Schwarz-Winklhofer & Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, *op. cit.*, nr. 1155 și 1156, pp. 272–273.

[21] *Ibidem*, n. 395, pp. 108–109.

numeroasele biserici primitive cisterciene răspîndite prin Europa.

Aspectul magic, misterios, al acestei figuri geometrice o face să fie deosebit de răspîndită în astrologie şi în alchimie, în legătură cu planetele şi cu metalele, aşa cum ne aminteşte Agrippa în filozofia sa ocultă.[22]

[22] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o la magia*, sub îngrijirea lui Arturo Reghini, Edizioni Mediterranee, Roma, 1972, două volume.

14

Cercul

Origini: o linie și un punct. Istoria cuvîntului „cerc". Nemărginirea și imprecizia cercului. Cercul în gravările pe piatră și în picturile rupestre. „Descoperirea conștientă" a acestei figuri geometrice. Linia curbă, linia dreaptă și cercul în dansurile popoarelor sălbatice. Simbolul întregului în sine. „Yantra" și „mandala" — figuri arhetip. Legăturile dintre pătrat și cerc în arhitectura hindusă și cea arabă. Simbolica universală a cercului, de la monumentele preistorice „henge" și de la monumentele megalitice „dysser" la cupolele octogonale ale bisericilor în stil romanic „tiburi". O cutiuță care tăinuiește forțe misterioase. Valoarea timpului și semnificația spațiului. De la „Cavalerii Mesei Rotunde" și de la „Cercul sfetnicilor lui Dalai Lama" la vrăjitorul din cercul magic.

Această figură geometrică plană își trage originea dintr-o linie și dintr-un punct, amîndouă indispensabile atît pentru crearea figurii înseși, cît și pentru — așa cum se va vedea — cazul cînd se va dori să se interpreteze sensul combinației lor. Dar figura cercului există numai dacă linia este dispusă în circumferință și se află la distanțe egale de punctul mai sus-amintit, așezat în centrul său. Dacă am vrea să cunoaștem originea cuvîntului „cerc", ar trebui să coborîm în timp la latinescul *circulus*, care la rîndul său este diminutivul lui *circus*, numit în greceşte *kirkos*, adică „inel".[1]

Din cîte s-au spus în legătură cu crearea cercului și cu originea sa ca termen, se poate deduce ușor că înțelesul simbolic al cercului nu este diferit de cel atribuit încă din Antichitate inelului. În plus, cele două figuri nu se înde-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvintele „Circolo" și „Circo", p. 82.

părtează de semnul numeric al lui zero și de aceea tot ce s-a mai scris anterior despre această cifră poate interesa și figura geometrică de care ne ocupăm acum. Nu trebuie să uităm că există întotdeauna o strînsă legătură între simbolistica numerică și cea geometrică, pentru că întotdeauna evidente sînt și legăturile dintre geometrie și numere. În legătură cu aceasta, Corneliu Agrippa — în celebra sa operă *De occulta philosophiá* — scrie: „Figurile geometrice care rezultă din numere nu au o eficacitate (magică) mai mică decît numerele înseși. Mai înainte de toate, cercul îi corespunde unității și numărului zece", și acestea se află într-un raport asemănător celui care există în cerc între punctul central și circumferință. Pe de altă parte, cercul este constituit dintr-o „linie care nu are un punct anume ce să poată fi considerat drept început și sfîrșit, ci în care orice punct poate fi începutul sau sfîrșitul, și de aceea se spune că și mișcarea circulară este infinită"[2].

Dar a spune infinit înseamnă a spune nedeterminat, și tocmai această nedeterminare conferă cercului atributele unei potențialități și ale unui caracter sacru pe care anticii îl cunoșteau foarte bine.

Nu există reprezentări pe pietre sau picturi rupestre în care să nu apară cercuri, simboluri solare, simboluri de cruci sau roți; după cum nu există popoare — fie ele și sălbatice — care să nu le atribuie semnelor mai sus-amintite un conținut simbolic ce este propriu cercului; și nu există nici doctrine antice orientale în care taina ce se ascunde în mișcarea circulară sau în simetria radială să nu fie legată de o evoluție simbolică a cercului, a spiralei sau a svasticii.

Am putea da multe exemple în legătură cu cele afirmate mai sus. În „peștera Belmaco, situată pe insula Pal-

[2] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o la magia*, Edizioni Mediterranee, Roma, 1972, vol. II, cap. XXIII, p. 80.

ma din arhipelagul Canarelor", de exemplu, se pot observa „niște figuri în spirală și niște cercuri concentrice"; în „mormîntul megalitic din Cairn T, Lough Crew (Irlanda), se află numeroase cercuri, semne în formă de rozetă, sori sau stele"; într-o „gravură rupestră din Derrynablaha (Comitatul Kerry, Irlanda)" pare a se vedea ceva ca o „ființă supranaturală stilizată" în ceva de formă circulară; „o ființă supranaturală într-un cerc" se poate observa și într-un „graffito din Polvorin, în apropiere de Coruña (Spania de Nord)"; „roți încrucișate ale soarelui" în „poziție înclinată" pentru a se da impresia de mișcare sau cu „axe orizontale și verticale" pentru a se da impresia de nemișcare sînt adeseori reprezentate pe pietrele din epoca bronzului; spirale, svastici și tripoduri sînt apoi imagini foarte răspîndite „în cele mai diferite țări și în mai toate epocile", astfel încît pot fi folosite în mod frecvent drept motiv ornamental.[3]

Ajunși aici, dacă am vrea să mergem la origini, la așa-zisa „descoperire conștientă a cercului", ar trebui să amintim că această figură a „pătruns în mintea" omului primitiv prin intermediul unor experiențe elementare și rutiniere, sugerate de aștri, de cercul orizontului și mai apoi de marginile primelor vase rotunde, de primele acoperișuri ale construcțiilor circulare, de „temeliile colibelor" și de „grămezile de pămînt rezultate din gropile de la începuturile epocii bronzului".[4]

Cu siguranță că vom ajunge în acest fel la un „concept-formă" mai evoluat, care ar duce la folosirile cercului în producerea de mai tîrziu a unor vase mai perfecționate și avînd pe ele diverse ornamentații, la folosirea roții și a carului, precum și la realizarea unor construcții arhitectonice cu totul deosebite.

---

[3] Schwarz-Winklhofer & H. Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, Bietti, 1972, pp. 22–25, 28–29 și 34–37.

[4] Jack Lindsay, *Breve storia della cultura*, Bramante, Milano, 1965, „L'età del bronzo", p. 151.

Linia dreaptă, linia curbă și cercul sugerează, de asemenea, și figurile dansului magico-ritual al popoarelor sălbatice, pentru care așezarea în cerc și în șir sînt niște tradiții care prin intermediul ritmului capătă putere, un element sacru și o mișcare frenetică, plină de emoții în măsură să ne facă să credem că mișcarea circulară ar putea tăinui în sine „cine știe ce mare mister al vieții"[5].

Tot ceea ce s-a spus pînă acum poate justifica motivul pentru care cercul este considerat de către adepții simbolicii drept „cel de al doilea simbol fundamental, aceasta împreună cu pătratul, cu crucea și cu centrul"[6]. Cercul este o figură care ne face să ne gîndim la perfecțiune, la evoluție, la protecție; este rezultatul unui punct în extensiune omnidirecțională în sens radial, drept pentru care anticii s-au preocupat să ne transmită acest concept cu spirala sau cu o serie de cercuri concentrice. Din raportul constant între punct-centru și circumferință apar niște „proprietăți simbolice" comune amîndurora: „perfecțiune și omogenitate". Cercul, față de punctul-centru „primordial" sau originar (Dumnezeu), nu este altceva decît efectul cosmic (universul). „Cercurile concentrice" în expansiune nu pot reprezenta altceva decît „gradele existenței, ierarhiile" a tot ceea ce s-a manifestat, momentele unei evoluții, și din acest motiv cercul este considerat în „totalitatea și indivizibilitatea" sa[7], ca o emanație — potrivit și părerii lui Plotin — a unui „centru care este creator sau părinte". Cît despre mișcarea centrifugă și centripetă a cercului dinspre punctul-centru înspre circumferință și viceversa, ar fi mai multe de spus.

Această mișcare poate fi considerată drept ciclică, deoarece este în formă de spirală și ca atare este asemănătoa-

---

[5] *Ibidem*, p. 152.

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, vol. I, cuvîntul „Cercle", p. 302.

[7] G. de Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966, pp. 28–29.

re manifestărilor vitale ale naturii sau mișcării astrelor în expansiune din univers. Ne face să ne gîndim la o mișcare de dus-întors; la o inspirație și la o expirație; la o respirație cosmică identificabilă cu cea divină; la o interacțiune constantă și continuă între lumea spirituală și cea materială; la ceva care închide și face să se contopească în sine invizibilul cu vizibilul. Prin mișcarea expansivă dinspre Unitate înspre periferie sau circumferință, se produce „o acțiune vizînd mărirea densității, dar avînd în sine și germenii unei eliberări din densitate pentru întoarcerea la centru". Nu greșim dacă afirmăm că ne confruntăm mereu cu „unul și același limbaj al unui spirit unic care se exprimă în mod concentric sau în spirală dinspre punctul său focal de mare valoare înspre o periferie densă", și nici că „în această mișcare radială se află tot efortul universului, toate încercările de înălțare mistică, ale vieții în evoluție, ca și cum ar fi o respirație din cale-afară de grea". Este un limbaj asemănător și celui al unui „Duh Sfînt care unește cele două extreme, adică Tatăl și Fiul, și prin care se săvîrșește întoarcerea la Centru prin purificare", prin eliberare.[8] Și se mai poate întrevedea în această mișcare o reciprocitate de influențe între infinitul mare și infinitul mic, precum și procesul cognitiv al intelectului și evoluția sau involuția psihică.

Jung ne învață că procesul circular se potrivește tuturor acestora și că inconștientul este adesea legat de o simbologie circulară, tot astfel cum istoria omenirii de la origini și pînă în zilele noastre poate fi reprezentată printr-o serie de volute ciclice din ce în ce mai ample, după cum, în mod analog, poate fi reprezentată existența oricărei creaturi vii. De aceea, cercul poate fi înțeles ca „simbolul lui însuși, pentru că exprimă totalitatea psihicului în toate aspectele sale, cuprinzînd și legătura dintre om

[8] Mario Bacchiega, *Validità e attualità del mito solare*, Vanzan, Florența, 1964, pp. 170–171.

și totalitatea naturii"[9]. Orientalii fac din aceasta o „reprezentare meditativă" deosebită pe care, împreună cu altele, o numesc „yantra", iar tibetanii îi fac figurii arhetip „mandala" o descriere adesea circulară. Sînt, toate acestea, „imagini arhetipuri" care apar întotdeauna legate de dorința umană a cunoașterii adevărului, a unei mai intense iluminări interioare, a unei armonii spirituale și a perfecțiunii. De la aceste considerații pleacă supoziția lui Jung cum că „atît în lumea primitivă, cît și în lumea clasică planul de bază « mandala » nu a fost niciodată sugerat de motivații de ordin economic sau estetic", ci a „corespuns întru totul nevoilor spirituale și sentimentelor vitale ale omului religios". Din acest motiv, orice construcție inspirată din baza mai sus-amintită, de la așezarea urbană la monumentul de cult, este, întotdeauna, „simbol al totalității psihice"[10], dar o totalitate psihică înțeleasă ca imanentă într-un corp materialmente vital: adică omenească; fapt care readuce în discuție — tot în lumea doctrinară tibetană sau chineză — raportul dintre pătrat și cerc, între „cristalizarea spațială și nirvana", între Pămînt și cer. Iar acum putem înțelege de ce în operele de arhitectură religioasă, în special cele hinduse și arabe, este atît de frecventă o structură circulară suprapusă uneia pătrată (una emisferică peste una cubică). O asemenea structură — care amintește totuși, într-o formă mai sintetică și asimilată, de arcul roman — se justifică, întrucît „materializează dialectica terestră și cerească a imperfectului și a perfectului"; și aceasta se naște tocmai din raportul pătrat–cerc, un raport care la rîndu-i sugerează eterna căutare a unui echilibru neaflat încă, a unei dorințe spirituale de nesatisfăcut; a unei aspirații spre o lume superioară în care sufletul — eliberat, în sfîrșit, de rămășiș-

[9] Carl Gustav Jung, *L'uomo e i suoi simboli*, Casini, Florența, 1967, „Il simbolo del cerchio", p. 240.

[10] *Ibidem*, p. 243.

țele mortale — să se poată adăpa la mult rîvnitul izvor al împlinirii întru Dumnezeu[11]. Arhitectura din toate timpurile respectă această condiție, conferindu-i formei circulare, sau cvadrangulare și circulare unite, posibilitatea unui contact și mai ușor între divin și omenesc, precum și seninătatea unei protecții la umbra unui monolit așezat în centrul unui loc sacru, în liniștea unui templu sau în pacea naosurilor unei catedrale.

De la Paradisul Terestru, considerat de formă circulară[12], la numeroasele monumente preistorice „henge" din Insulele Britanice, de la monumentele megalitice „dysser" ale neoliticului danez la mormintele etrusce, de la turnurile liniștii la „nuraghi", de la *stupa* la pagode, de la „tucul" la iglu, de la temple la sinagogi, de la „tiburi" la campanile se revine mereu la acea simbolică antică universală care prezintă toate aspectele sfinte arătate mai înainte.

Cercul nu amintește numai de mișcarea radială, adică, așa cum s-a mai spus, de o deplasare de-a lungul razei, de la centru la circumferință și viceversa, ci și de o mișcare rotatorie. Firește că simbolica referitoare la aceasta din urmă nu se îndepărtează cîtuși de puțin de mișcarea roții care, deplasîndu-se pe un teren, înaintează sau dă înapoi, fie că merge în sensul acelor ceasornicului, fie că merge invers, fapt ce ne face să ne gîndim fie la o mișcare înspre un loc anume, fie la o mișcare dinspre un loc anume. Sub acest aspect, caracterul circular apare drept „perfect, fără început și fără sfîrșit, fără variație", și acest caracter circular este tocmai potrivit să simbolizeze „timpul — pentru constanța succedării clipelor sale", spațiul, precum și cerul — pentru caracterul său neschimbător.[13]

---

[11] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Cercle", 3° și 4°, p. 304.

[12] *Ibidem*, 3°, p. 304.

[13] G. de Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des symboles*, *op. cit.*, pp. 28–29.

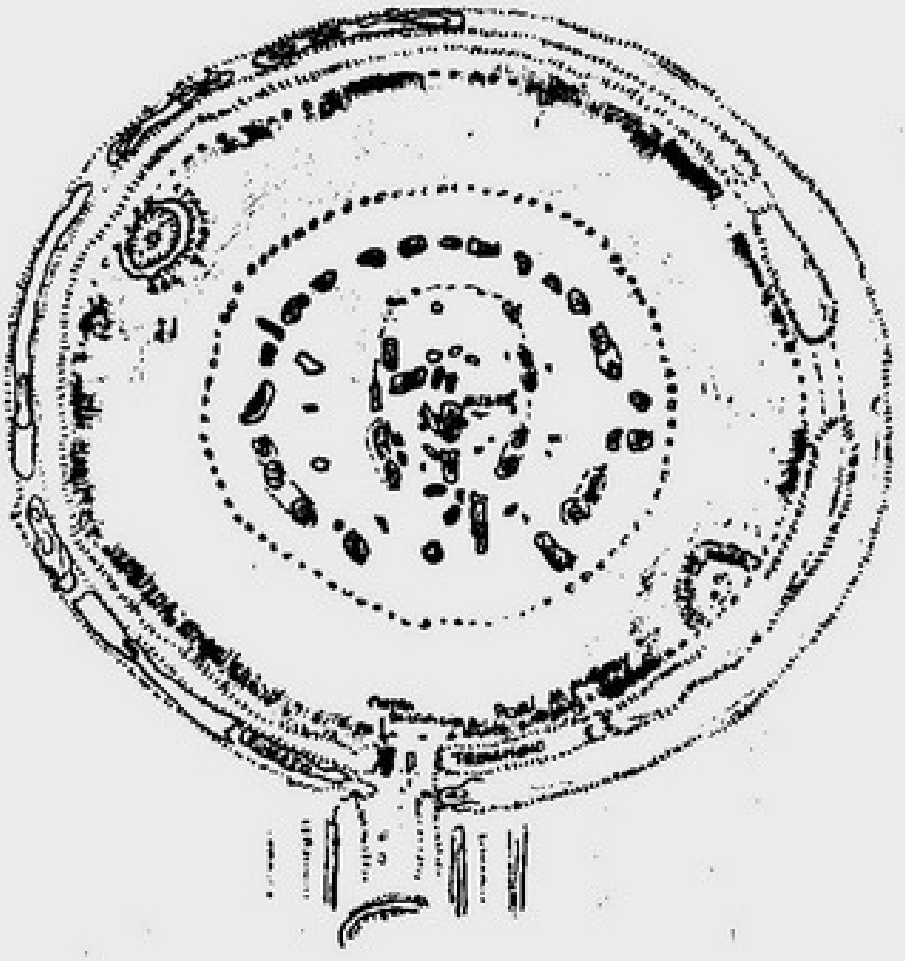

Fig. 17. Caracterul circular și concentric al celebrului monument din Stonehenge.

Dar a înainta mai poate însemna și a progresa spre niște planuri spirituale sau niște dimensiuni superioare, în timp ce a da înapoi poate însemna a regresa către niște condiții sau niște dimensiuni inferioare. Această constatare depășește caracterul limitat al unei obișnuite legi dinamice a roții sau a cercului și transcende pînă la un asemenea punct încît redezvăluie în întregime misterioasa doctrină — atît cea cu spirala, cît și cea cu svastica — transmisă de strămoșii noștri. Vom avea impresia că ne vom cufunda și mai adînc în această enigmă seculară dacă vom ține seama de faptul că forța centripetă a cercului aflat în mișcare rotativă tinde să anuleze contingentul (creatul) reprezentat de circumferință în punctul central (Dumnezeu) al cercului însuși.

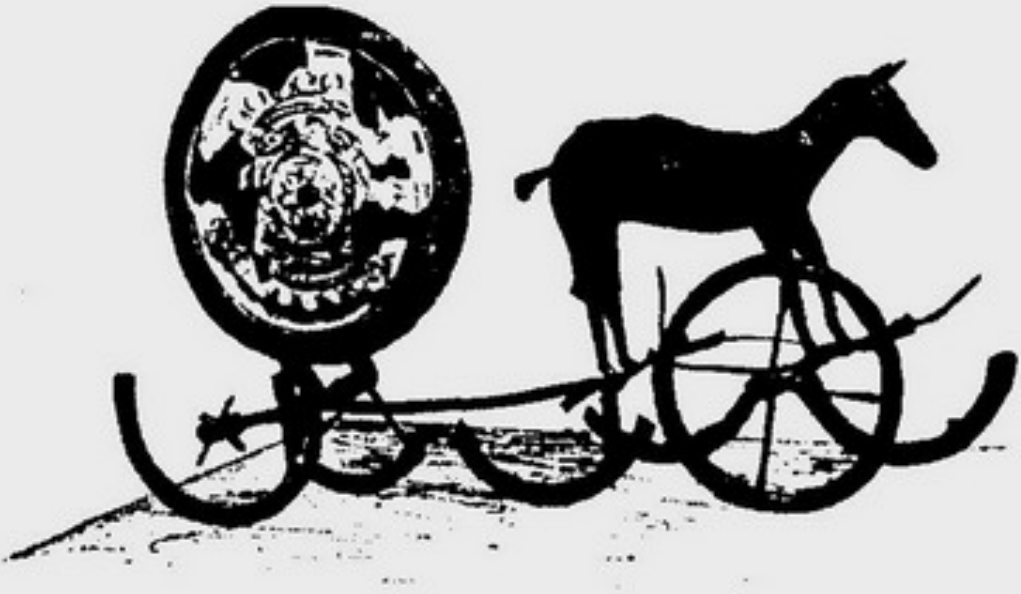

Fig. 18. Disc solar danez pe un car.

Şi dat fiind că a te deplasa înseamnă a parcurge spaţiu şi a folosi timp, dimensiunea spaţio-temporală este ca şi cum s-ar anula atunci cînd de la marginea unui cerc se trece la centrul lui; este ca şi cum s-ar determina o tranziţie „de la timp la eternitate, de la spaţiu la non-spaţiu", de la dens la dilatat, deoarece „valoarea timpului se pierde, aşa cum mişcarea pendulului încetează în punctul de sprijin", iar sensul spaţiului se pierde o dată cu dematerializarea.[14]

Aşadar, cercul este o casetă ce ascunde în sine nişte legi ale unor forţe misterioase care încă aşteaptă să fie descoperite sau redescoperite de către om. Cercul este simbolul geometric care exprimă cel mai bine infinitul, universul, eternul, absolutul. Cine se află înăuntrul limitelor sale se simte mai bine protejat şi puternic, aşa cum se simţeau locuitorii unui oraş fortificat din trecut, credincioşii în templele lor, zeii în Olimp, „Cavalerii Mesei Rotunde" şi „Cercul sfetnicilor lui Dalai Lama"; şi aşa cum se simt şi acum omul în totalitatea fiinţei sale şi magul în cercul său magic.

---

[14] Mario Bacchiega, *Validità e attualità del mito solare*, *op. cit.*, p. 174.

15

Triunghiul

Originea termenului. Constelațiile „Triunghiului". O figură cardinală, bază geometrică a simetriei și simbol al divinității. Tripla corespondență: univers, triunghi și casă. Pămîntul, apa, aerul și focul și cele patru triunghiuri corespondente. De la cele două triunghiuri opuse la „Ankh" — crucea vechilor egipteni — la litera „tau", la litera „delta" și la sigiliul lui Solomon. Harpa triunghiulară. Triunghiul, din Caucaz și pînă la culturile europene și la cele ale Africii mediteraneene. Ochiul în viziunea universală, ochiul lui Dumnezeu — cel atotștiutor și atotvăzător — și cel de al treilea ochi. Simbologia triunghiulară pitagoreică, manihеistă, creștină și masonică. Simbolurile mistice „yantra" și „triunghiul inimii" — emblemă a lucrurilor secrete și misterioase.

Termenul „triunghi" derivă din grecescul antic *trigonon* și din latinescul *triangulum,* compus la rîndul său din „tri" și din *angulus.*[1]

Acest termen indică o suprafață plană, închisă de trei linii drepte care formează trei unghiuri.

Dat fiind că atît pe bolta stelară boreală, cît și pe cea australă figurează două constelații constituite din cîte trei stele fiecare și dispuse în așa fel încît să sugereze forma unui triunghi, ele poartă numele figurii geometrice respective.

Ocultiștii atribuie acestei figuri o mare importanță și o definesc drept „un stadiu ternar care adaugă noțiunea de timp și de fatalitate stadiului binar"[2]. De altfel, fieca-

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana,* Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Triangolo", p. 438.

[2] Julien Tondriau, *Guida all'occultismo,* Garzanti, Milano, 1976, cuvîntul „Triangolo", p. 289.

re figură geometrică plană este considerată în mod simbolic în strînsă legătură cu numărul care corespunde cantității laturilor sale și de aceea triunghiul are în sine caracteristicile numărului trei, așa cum pătratul le are pe cele ale lui patru, pentagonul pe cele ale lui cinci și așa mai departe. Dar triunghiul este (să nu uităm acest lucru) și o figură de bază; acesta constituie, într-adevăr, „baza constructivă" a multor alte figuri geometrice ce îl conțin de cîteva ori. Și aceasta este o funcție specială ca importanță a așa-zisului triunghi echilateral, considerat drept figura corespunzătoare în cea mai mare măsură acelui „echilibru geometric al părților" cunoscut sub numele de simetrie. „După părerea lui Boețiu, care reia concepțiile platonice studiate de autorii romani, prima suprafață este triunghiul, a doua — pătratul și a treia — pentagonul. Fiecare figură — dacă se duc niște linii din centrul acesteia și pînă în unghiuri — poate fi subîmpărțită în mai multe triunghiuri"; și de aceea — așa cum s-a mai spus — triunghiul, dacă este echilateral, și deci cu unghiuri egale, constituie în perfecțiunea sa simbolul cel mai potrivit să reprezinte „proporția, armonia" și, prin extensiune, „divinitatea însăși".[3]

Filozofii antici au transpus pe un plan etic și social cosmic triunghiul echilateral care lor le inspira „perfecțiunea absolută". „Platon, în opera sa *Republica*, saluta în același timp divizibilitatea extremă a Universului, precum și a lumii și a familiei (...) Acest Univers-triunghi perfect l-a înțeles construit pe corespondențele tatălui-spirit, mamei-materie și fiului-lume. Și, într-adevăr, apropierea triunghi-perfect și Univers nu face decît să confirme tripla corespondență; Universul, triunghiul și casa", o casă, așadar, „condusă ea însăși de numere".[4]

---

[3] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Triangle", 1°, p. 325.

[4] Pierre Carnac, *Architecture sacrée* Editions Dangles, 18 Rue Lavoisier, 45800 St Jean De Baryе (Franța), 1978, p. 56.

Aceasta este o dovadă a modului în care corespund unei „reciprocități absolute" înțelesurile simbolice ale numerelor cu figurile geometrice. Poate că omului nu-i este încă îngăduit să cunoască decît în parte esența întregului.

Adepții simbolurilor și alchimiștii analizează în mod separat triunghiurile: triunghiul echilateral, triunghiul dreptunghic, scalen și isoscel și fac să le corespundă acestora elementele speciale, și anume: pămîntul, apa și focul[5]. Totuși, ar trebui să ținem seama de faptul că nu întotdeauna aceste patru elemente fundamentale ale lumii fizice sînt atribuite diferitelor forme de triunghiuri, ci adeseori pot duce numai la triunghiul echilateral, dispus fie cu vîrful în sus, fie cu vîrful în jos. În raport cu cele trei laturi care îl constituie, regăsim atribuțiuni ce se referă deja la considerațiile exprimate în legătură cu cifra trei și care pot să capete o valoare culturală, etică, temporală sau alchimistă, cum ar fi: „bine gîndit, bine spus, bine făcut; înțelepciune, putere, frumusețe; trecut, prezent, viitor; naștere, maturitate, moarte; sare, sulf și mercur"[6].

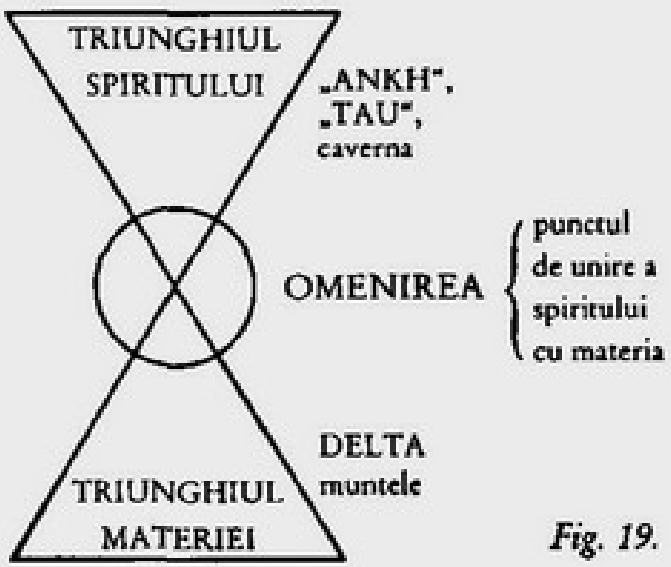

Fig. 19.

[5] Schwarz-Winklhofer & H. Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, Bietti, 1974, nr. 466–469, p. 126.

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Triangle", 6°, p. 327.

O cu totul altă semnificație simbolică dobîndește un triunghi echilateral al cărui vîrf îl atinge pe cel al unui alt triunghi răsturnat. Acesta din urmă este numit „triunghi spiritual în care energiile se scurg în jos" și primul „triunghi al materiei care își îndreaptă vîrful în sus". Punctul de unire a celor două vîrfuri reprezintă omenirea, singura în măsură să determine o eliberare a spiritualității de constrîngerea materiei. „În atingerea scopului propus de om și în spiritualizarea acestuia omul își pune toată speranța. Neamul omenesc însuși este Salvatorul lumii, și dintre acești *Salvatori* cei cunoscuți pînă acum n-au fost altceva decît simbol și mărturie a unei făgăduințe."[7]

Cele două triunghiuri mai sus-amintite, răsturnate și unite prin vîrfuri, mai sugerează și alte considerații. În cel cu vîrful îndreptat în jos se regăsesc caracteristicile crucii „Ankh" a vechilor egipteni și cele ale literei „tau", în timp ce triunghiul cu vîrful îndreptat în sus — care prin el însuși duce cu gîndul la o înălțare spirituală, la o ascezã mistică, la o purificare a omenirii — se poate compara cu litera „delta", plină de virtuți ezoterice care i-au fost conferite într-o epocă tîrzie, dar atît de bine înțelese de Dante prin reprezentarea muntelui Purgatoriului. Cele două triunghiuri amintite mai sus sînt, de asemenea, „oglindirea unuia în celălalt", se rezumă reciproc și simbolizează natura divină și omenească a lui Hristos; sînt, în sfîrșit, imaginile „muntelui" și ale „cavernei".[8] În ceea ce privește apoi cealaltă interpretare, cea a unei omeniri reprezentînd punctul de unire a vîrfurilor celor două triunghiuri, atribuirea simbolică a acestei reprezentări se datorează faptului că ea apare ca un fel de *trait d'union*

---

[7] Alice Anna Bailey, *Trattato di magia bianca o la via del discepolo*, Bocca, Milano, 1951, p. 119.

[8] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Triangle", 5°, p. 127.

a două forțe care tind să se unească în mod reciproc, spiritul și materia, sau ca un punct de interacțiune între două dimensiuni diferite. Și ne face să ne gîndim și la o cruce așezată între două semicercuri opuse, emblema regelui David.

Dacă trecem apoi la suprapunerea celor două triunghiuri, făcîndu-le să se intersecteze, vom obține o figură geometrică în formă de stea care ia numele sigiliului lui Solomon. Este vorba despre o hexagramă sau despre o stea magică avînd șase colțuri care, mai ales în perioada medievală, ne arăta cele două triunghiuri de diferite culori, unul alb și celălalt negru. Acestea, unite astfel și încrucișate, „simbolizau perfecțiunea"; iar, dacă erau considerate deosebit unul de altul, simbolizau „unul macrocosmul și celălalt microcosmul", sau materia și antimateria (spiritul). Ele mai sugerau „principiul binar" și căpătau „o valoare statică opusă dinamismului și creației active", atribute proprii crucii încîrligate sau svasticii.[9]

Atît în astronomie cît și în astrologie, triunghiul este denumit „trigon", o figură cu trei unghiuri. Pentru astronomi înseamnă conjuncția a trei planete „ce se află în același timp într-una dintre casele cerești". Trigonul era și unul dintre instrumentele muzicale cele mai vechi și considerat drept o anticipare a lirei sau harpei; era un instrument cu coarde, de formă triunghiulară, cunoscut de vechii egipteni și de persani.[10]

Această figură geometrică are o lungă istorie care — „potrivit părerii lui Deonna, un mare cercetător al vechilor monumente triunghiulare" — ar data din prima epocă a fierului. Primul centru de răspîndire a simbolisticii triunghiulare ar trebui, poate, să fie căutat „în Ca-

---

[9] Julien Tondriau, *Guida all'occultismo*, *op. cit.*, cuvintele „Sigillo di Salomone" și „Esagramma", pp. 276 și 211.

[10] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. XX, cuvîntul „Trigono", p. 684.

ucaz, în cultura materială a metalelor Medzamor, care s-ar fi dezvoltat pe locul unde se află actualmente Armenia"[11]. Mai există totuși și niște „graffiti dintr-o epocă necunoscută, care amintesc de simbolul trinitar". Un exemplu cît se poate de clar „a fost descoperit de către W. Repis și de către H. Nowak pe o stîncă din valea Bluntau, în apropiere de Golling, în regiunea Salzburg". În afară de aceasta, pe niște stele punice a fost descoperită o întreagă simbolistică triunghiulară asociată cu o seceră lunară. Aceste simboluri erau atribuite „zeiței Tanit-Astarte"[12] și ne fac să ne gîndim la niște tradiții magico-rituale prezente în Africa mediteraneană în vremea cartaginezilor și poate și mai înainte, atunci cînd triunghiul va fi fost o expresie simbolică a caracterului sacru. Același lucru s-ar putea spune și despre așa-zisa cultură europeană Lengyel, legată îndeosebi de creșterea bovinelor. Tocmai în acest „cult al boului", dovedit de găsirea unor „figuri de argilă" și a unor figuri de bivoli, este prezent și un motiv ornamental în formă de cruce încîrligată (care amintește de anticele rituri solare mediteraneene) „sau de o figură de triunghi aflată pe frunte sau pe o altă parte a capului animalelor"[13].

Pînă și mayașii din America îi atribuiau acestei figuri geometrice o putere deosebită, deoarece aceasta reprezenta pentru ei „o canelură săpată de o rază de soare, asemănătoare unui cuișor care formează germenul porumbului". La multe alte popoare din Antichitate, triunghiul cu vîrf îndreptat în sus, ca un falus, însemna organul masculin, în timp ce triunghiul cu vîrful îndreptat în jos însemna organul feminin.

---

[11] Pierre Carnac, *Architecture sacrée*, *op. cit.*, p. 130. W. Deonna, *La Niké de Paeonis de Mendé et le triangle sacré des monuments figurés*, Bruxelles, 1968, pp. 65–117.

[12] Schwarz-Winklhofer & H. Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, *op. cit.*, nr. 45, p. 30, și nr. 77, p. 40.

[13] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, UTET, Torino, 1970, vol. I, p. 237.

Indienii, grecii și romanii au folosit în mod frecvent triunghiul în „frizele arhitectonice“[14]; aceiași indieni, care probabil că le-au influențat pe celelalte două popoare, știau că unii lamaiști foarte erudiți și unele comunități din China, din Mongolia sau din Japonia făceau parte „dintr-un fel de cod secret din primele epoci“, cunoscut pe atunci numai de către cei inițiați și „în măsură să dea cheia înțelesului celui mai profund al doctrinelor oculte“.

Triunghiul, mai exact reprezentat drept „circumscriind ochiul în viziunea universală“, împreună cu „dragonul, porumbița deasupra altarului, peștele, focul etern, imaginea soarelui pe tabernacul“, orientarea templelor și diferitele culori ale planetelor potrivit diferitelor rînduieli liturgice, ar aminti — după gnostici — elementele unei unice, foarte vechi simbolistici, uitată sau, oricum, transmisă nouă în timp și supraviețuită numai ca o tradiție[15]. Este mai ușor să înțelegem acum de ce pitagoreicii vedeau în triunghi imaginea focului și de ce acesta trebuia să fie menținut mereu aprins de către Vestale.

Înainte ca triunghiul să capete „conținutul său creștin“, a fost folosit de către maniheiști, care au întrevăzut în cele trei laturi ale lui „un semn clar al triplului“ și al trinității divine. Se spune că „Sfîntul Augustin ar fi respins o asemenea simbolică“, dar în primele timpuri ale creștinismului această figură geometrică a fost reluată, purtînd în sine fie numele Jhwh [Iehova], fie „ochiul lui Dumnezeu, cel atotștiutor și atotputernic“, în locul aceluia de „viziune universală“, și — dacă vreți — a tuturor acelor tradiții solare vechi răspîndite în Europa la celți și la popoarele mediteraneene. Să nu uităm apoi de atributele pe care vechii egipteni le confereau ochiului lui Horus, așa-zisul „ug'at“. Triunghiul folosit de către primii

---

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Triangle“, 4°, p. 326.

[15] *Il Bardo Thödol* (cartea tibetană a morților), Atanor, Roma, pp. 9–10.

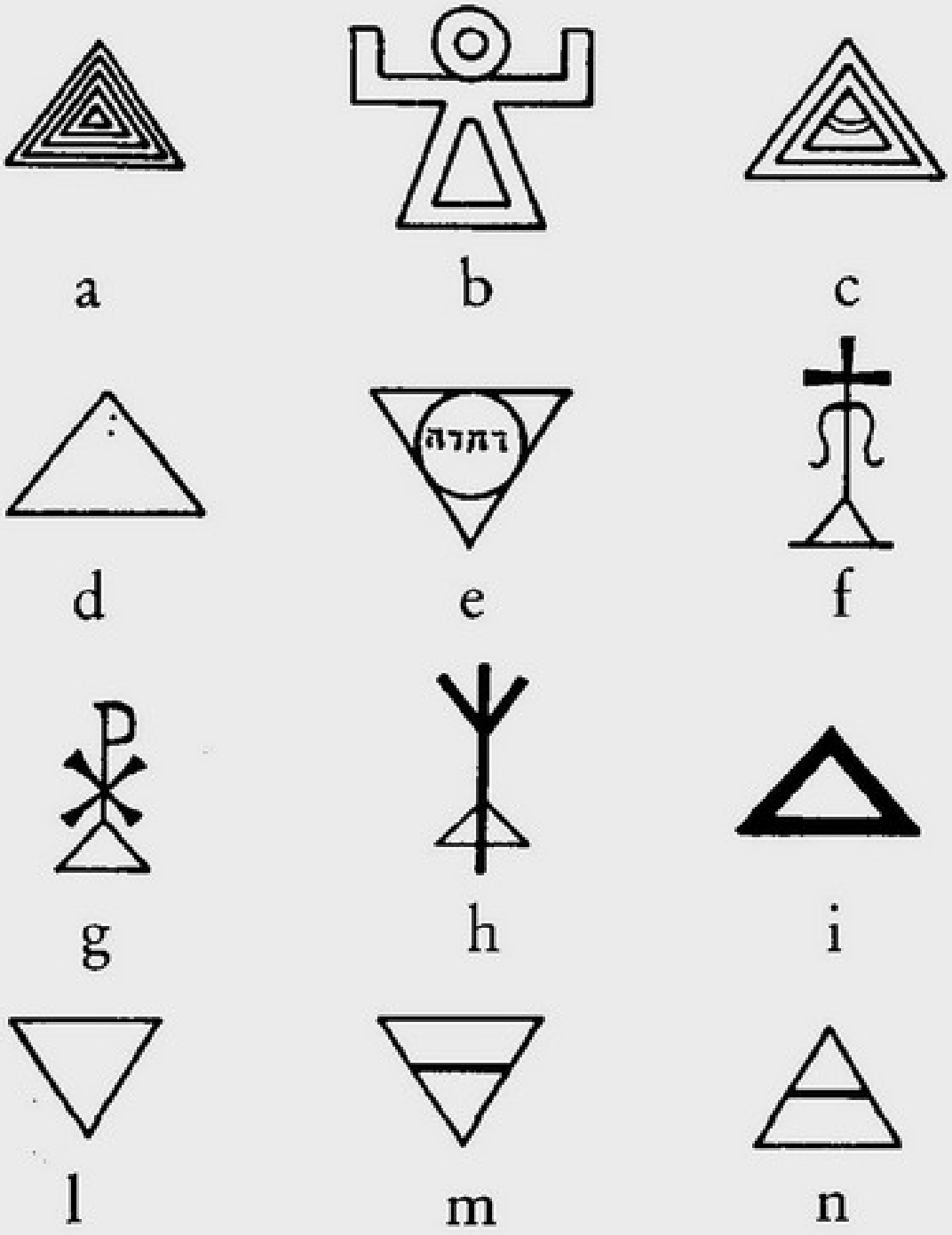

Fig. 20. a) *Graffito* dintr-o epocă necunoscută, găsit în regiunea Salzburg; b) și c) simboluri de cult cartagineze, atribuite zeiței Tanit-Astarte; d) simbol trinitar maniheist; e) simbolul cu numele „JHWH"; f) simbolul complex al triunghiului cu alfa, omega și crucea; g) simbolul triunghiular cu Chrismon; h) simbolul triunghiular cu copacul vieții; i), l), m), n) simboluri alchimiste care amintesc de cele patru elemente: focul, apa, pământul și aerul.

creștini și-a pierdut repede simplitatea grafică pentru a căpăta una mai complexă, prin suprapunerea altor simboluri în mai mare armonie cu tradiția noului cult; astfel că triunghiul apare unit cu „Chrismon, cu alfa, cu omega și cu crucea"[16] și cu copacul vieții. Iar „Chrismon, cu cele două litere grecești și însoțit de scrierea « ABPACAZ » (în latinește *abraxas*), amintea de cultul mithraic, pentru că zeul Mithra, în primele secole ale erei noastre, era considerat drept prefigurarea lui Hristos"[17]. Un triunghi strălucind ca fulgerul, cu vîrful îndreptat în sus și așezat în cer deasupra unui Dumnezeu-Tatăl-care-binecuvîntează-de-pe-tron, a rămas pentru noi creștinii „un simbol al lumii cerești, biruitoare asupra morții și asupra Infernului"[18].

Această figură geometrică, avînd scrisă în centrul ei litera „yod" (evreii o considerau litera inițială de la care s-ar fi format toate celelalte litere ale alfabetului ebraic), sau, încă o dată, *the all-seeing eye*, adică ochiul care vede toate lucrurile (aproape conferindu-i acestuia din nou vechea caracteristică orientală a unei viziuni cosmice), a fost apoi reluată de masonerie, care întrevedea adeseori în aceasta pe „delta", sau litera grecească ce se identifica grafic cu triunghiul. În ceea ce privește ochiul, poziția sa perfect centrală putea aminti și de toate acele puteri excepționale pe care popoarele Orientului le-au atribuit întotdeauna faimosului „al treilea ochi" sau „ochiul frontal"[19]. Iar „delta-ul luminos" al masonilor corespundea unui triunghi isoscel avînd unghiurile de respectiv 108° la vîrf și de 36° fiecare la bază. Aceasta e o condiție definită drept „de aur" și care „se întîlnește" și pe „frontoanele tem-

---

[16] Schwarz-Winklhofer & H. Biedermann, *Il libro dei segni e dei simboli*, *op. cit.*, n. 398–404, pp. 110–111.

[17] *Ibidem*, n. 340, p. 94.

[18] *Ibidem*, cap. IV, „I simboli cristiani", p. 91.

[19] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „L'occhio che vede tutto", p. 374.

plelor" antice, pentru că „are un aspect deosebit de armonios".[20] Într-adevăr, numărul 36 este „pentru pitagoreici marele pătrat" și este considerat numărul cerului, în timp ce 72, dublul său, este numit „numărul Pământului", iar 108 — „numărul omului"; toate trei „corespund lui 1, 2 și 3" și sînt „numerele preferate ale societăților secrete". Este numită, în schimb, „triunghi sublim" figura al cărei vîrf are un unghi de 36° și la bază unghiuri de cîte 72° fiecare. „Triada: cerul, pămîntul și omul", simbolizate în triunghi, găsește armonia influențelor lor și a relațiilor lor.

Budismul, tantrismul și confucianismul sînt cît se poate de legate de arhitectura simbolică a edificiilor lor de cult, corespunzînd mărimilor unghiurilor mai sus-amintite[21]. Există „unele yantra sau simboluri geometrice indiene" care constituie o stilizare a „cupei de sacrificiu" și sînt asemănătoare unui triunghi răsturnat și deci cu vîrful în jos. Această figură este denumită în Orient și „triunghiul inimii", deoarece, astfel desenată fiind, reprezintă inima[22]. Dar acest organ ne amintește de secretul cavităților sale, drept pentru care în India există și expresia „caverna inimii", care în sanscrită se sintetizează în termenul *guhâ*, care pare a avea în sine ceva ascuns, ceva acoperit și corespunde cuvîntului „*gupta*, echivalent lui « Kryptos » grecesc și cuvîntului nostru cripta"[23]. Ei bine, dacă ar putea fi conferite triunghiului toate aceste atribuțiuni ezoterice, acesta s-ar putea considera — încă de la cele mai îndepărtate origini —, pe drept cuvînt, o emblemă tainică, misterioasă.

---

[20] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Triangle", 6°, p. 327.

[21] *Ibidem*, vol. IV, cuvîntul „Trente-six et ses dérivés", n. 1°, 2°, 3°, pp. 321–322.

[22] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, *op. cit.*, „Il Sacro Cuore e la leggenda del Santo Graal", p. 29.

[23] *Ibidem*, „Il cuore e la caverna", p. 185.

16

Cubul, pilaştrii şi zarurile

De la figurile plane la solide. Tridimensionalitatea. Analogii simbolice între corpurile geometrice, cele patru elemente şi cerul. Originea cuvîntului „cub". „Ultima dimensiune a naturii". Omul — punte de legătură între materie şi „non-materie". Reprezentarea omului-cub. Către conştientizarea celei de a patra dimensiuni. Ierusalimul ceresc. Cubul, prisma, cilindrul şi pilastrul. De la totem la obelisc şi la ka'ba; de la „spirala pătrată" la „rampa spiralată"; de la „arborele cosmic" la divinaţia cu ajutorul zarurilor la etrusci, greci şi romani.

A trece de la simbolistica geometrică a figurilor plane la aceea a solidelor este ca şi cum ai progresa de la un ordin de concepţii referitoare la spaţiul bidimensional la unul tridimensional. Dacă ar trebui să recurgem la o exemplificare analoagă, am putea reflecta la istorica cucerire psiho-intelectuală a perspectivei. Cubul, fiind un corp geometric ce prezintă nişte feţe exclusiv pătrate, nu poate decît să-şi ridice la putere calităţile simbolisticii inerente pătratului, pentru care unii iniţiaţi vorbesc, pe bună dreptate, despre nişte „puteri tridimensionale" ale unor solide, tocmai pentru că acestea sînt constituite din trei dimensiuni: lungime, lăţime şi grosime. Cornelius Agrippa a scris: „Toate figurile săvîrşesc nişte minuni atunci cînd sînt trasate pe hîrtie şi pe metale cu nişte imagini potrivite."[1] Atunci se mergea înainte pe această cale, atribuindu-se figurilor geometrice, atît plane, cît şi solide, virtuţi deosebite datorate unei „sintonii naturale" cu „arhetipuri cosmice sau cereşti", numai să se fi descoperit şi să se fi ţinut seama de „timpuri şi moduri" pentru o eficienţă a

[1] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o la magia*, Edizioni Mediterranee, Roma, 1972, vol. II, cap. XXIII, p. 81.

lor. Sub acest aspect, niște lucruri și creaturi trebuiau să pară a fi în mod constant supuse unor influențe astrale deosebite, și tocmai asta a contribuit, pînă la sfîrșitul civilizației mesopotamiene, la punerea în valoare a astrologiei. „Toate figurile și toate caracterele concep în ele virtuțile lucrurilor cerești, dacă sînt trasate sau întipărite în timpul și în modurile cuvenite și cu ritualurile bine potrivite în ton cu figurile dominante."[2] Dar ar mai fi ceva. Unii filozofi, ca Pitagora și adepții lui, Timeu din Locru și Platon, au găsit niște analogii între unele corpuri geometrice, cele patru elemente (pămîntul, focul, apa și aerul) și cer. Agrippa ne-a relatat următoarele: „Ei (filozofii mai sus-amintiți — *n.a.*) i-au dat pămîntului primul cub format din opt unghiuri solide, din douăzeci și patru de planuri și din șase baze, un pătrat în formă de zar. Focului — piramida cu patru baze triunghiulare, cu tot atîtea unghiuri solide și douăsprezece suprafețe plane. Aerului — octaedrul, cu opt baze triunghiulare, șase unghiuri solide și douăsprezece suprafețe plane. Apei i-au atribuit icosaedrul, cu douăzeci de baze (triunghiulare) și douăsprezece unghiuri solide. Cerului i-au atribuit dodecaedrul, cu douăsprezece baze pentagonale, douăzeci de unghiuri solide și șaizeci de suprafețe plane."[3]

Termenul „cubo" derivă „din latinescul *cubus*, care la rîndul său vine din grecescul *kybos*, al cărui înțeles este « zar »"[4]. Cub se numește în geometrie un „paralelipiped cu toate cele șase fețe pătrate egale și cu toate cele douăsprezece muchii egale". Acesta „în cristalografie ia numele de hexaedru regulat, și în matematică este ridicat la cea de a treia putere a unui număr"[5]; din acest motiv, este accentuat în mod simbolic „înțelesul pe care îl

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

[4] Giacomo, Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Cubo", p. 112.

[5] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. V, cuvîntul „Cubo", p. 183.

are pătratul în ordinea suprafețelor"[6]. Nu se despart de reprezentarea lumii materiei cele patru elemente care o constituie. Realitatea fizică în care se realizează îi dă cea mai mare stabilitate. Dacă am dori să căutăm în simbologia cubului calitățile care s-ar potrivi lumii spirituale, am putea aminti „înțelepciunea", „adevărul" și „perfecțiunea morală".[7] După unii adepți ai simbolurilor, „numărul 27, cubul lui 3, este termenul naturii universale" și marchează punctul de interacțiune cu un plan substanțial diferit; așadar, „cubul este ultima putere la care se poate ridica o rădăcină, pentru că este ultima dimensiune a materiei"[8]. Dar această ultimă dimensiune nu poate fi reprezentată psiho-intelectual decît de creatura umană.

Într-adevăr, creierul, „dacă îl considerăm din punct de vedere al conștiinței, este o parte din acea lume care stă dincolo de conștiință" și cu care se află în contact; și dacă îl considerăm scufundat în realitatea în care se află, este „ca o oglindă ce reflectă viața psihică în secțiunea noastră tridimensională a lumii pămîntești"[9]. De aceea, omul trebuie să se considere ca o punte de legătură ce unește două lumi, aceea a materiei și aceea a „non-materiei", și trebuie să se considere „o entitate de o dimensiune superioară, ce se manifestă într-un spațiu cu trei dimensiuni, prin intermediul formelor și sub condițiile proprii unui asemenea spațiu"[10]. Nimic nou, de altfel, deoarece Kant scria în opera sa: „Mărturisesc că am fost

---

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1973, vol. II, cuvîntul „Cubo", p. 156.

[7] *Ibidem.*

[8] Louis-Claude de Saint-Martin, *La simbologia dei numeri*, Atanor, Roma, 1976, cap. XLVII, „Il cubo", p. 88.

[9] P.D. Ouspensky, „Tertium Organum", în Del Boca, Bernardino, *La quarta dimensione (l'espansione della conoscenza)*, Bresci, Torino, 1977, „Che cose è la materia?", p. 32.

[10] Claude Bragdon, „Quadrato e cubo", eseu publicat în Italia de către Societatea Teozofică Italiană în 1912 și citat recent în Del Boca, Bernardino, *La quarta dimensione, op. cit.*, p. 54.

îndemnat să susţin existenţa unei naturi non-materiale în lume şi să-mi situez propria conştiinţă în categoria lucrurilor nemateriale din lume (...) Fiecare om este o fiinţă care ţine de două lumi: de lumea invizibilă, nematerială şi de lumea materială;... este un subiect care e în acelaşi timp membru al lumii vizibile şi al celei invizibile (...) Naşterea, existenţa, moartea sînt numai nişte stări ale sufletului" care „... trăieşte separat de trup şi va continua să existe şi după ce va fi despărţit de trup."[11]

Gînditori din diferite timpuri au insistat adesea pe o proporţie foarte semnificativă, şi anume: lumea subumană este în raport cu omul aşa cum pătratul este în raport cu cubul. În această proporţie se evidenţiază raportul om–cub, omul avînd în sine un suflet nemuritor, iar cubul — o configuraţie tridimensională ce simbolizează eternitatea, imaterialitatea. Helen Blavatsky în *The Secret Doctrine* a scris că omul „în aspectul său metafizic este pătratul mistic (tetraktis) şi pe planul creator devine cub"[12]; iar Kepler a recunoscut faptul că „natura i-a dat animalului celui mai perfect aceleaşi şase limite pe care le are şi cubul", motiv pentru care „omul însuşi este, ca să spunem aşa, un cub"[13]. Dacă am lua un cub şi l-am desface astfel încît să obţinem cele şase feţe pătrate ale sale „desfăşurate şi întinse într-un plan" şi pe ele ar figura un om cu braţele desfăcute, s-ar putea reprezenta raportul om–cub, şi în extremităţile braţelor crucii latine — ce se va obţine desfăşurînd solidul — se vor putea întrezări în mod simbolic atît cele patru elemente ale lumii materiale, cît şi cele patru puncte cardinale; caracteristici deja evidenţiate atît pentru pătrat, cît şi pentru cub,

---

[11] Immanuel Kant, „Sogni di un visionario, chiariti consogni della metafisica", în Del Boca, Bernardino, *La quarta dimensione*, *op. cit.*, p. 63.

[12] Helen P. Blavatsky, „La Dottrina Segreta", în Del Boca, Bernardino, *La quarta dimensione*, *op. cit.*, p. 37.

[13] Giovanni Keplero, „Mistero cosmografico", în Bernardino Del Boca, *La quarta dimensione*, *op. cit.*, p. 37.

deoarece atît unul, cît și celălalt au o structură omogenă. Așa se întîmplă cu omul și cu cosmosul care, potrivit doctrinei maniheiste, sînt în strînsă corespondență, „în sensul că atît creația, cît și istoria omului reparcurg (drumul străbătut — *n.a.*), și se vor întoarce din nou la geneză și la evoluția universului"; și astfel se întîmplă cu microcosmul și cu macrocosmul, întrucît unul este conținut în celălalt și consubstanțialitatea pe care o prezintă este comună și acelei lumi divine din care nu s-au despărțit.[14] Dacă ținem seama de tot ceea ce am spus pînă acum, se poate înțelege ușor funcția coordonatoare și susținătoare a cubului-sprijin, al cărui înțeles simbolic în arhitectură ne pare a fi evident, dat fiind că susține tronul, adică cel desăvîrșit, sau susține cupola, adică bolta cerească, imensitatea ce stă deasupra noastră.

Dar cubul nu este numai simbolul care anticipează acea „nouă eră a gîndirii" care va fi rezultatul unei conștientizări a celei de a patra dimensiuni[15], ci și modelul noului Ierusalim de care pomenește Apocalipsa și care va avea toate dimensiunile — lungime, înălțime și lățime — egale[16].

Funcția de sprijin care în arhitectură îi este dată paralelipipedului a sfîrșit prin a le atribui cubului, prismei, cilindrului și pilastrului prerogative simbolice analoage.

Probabil că menhirele vor fi fost una dintre primele expresii, datorate creației omenești, dotată cu un suflet dornic de a se înălța. Aceste monumente megalitice, care s-au manifestat încă din cele mai vechi timpuri ale unei vieți inteligente de pe planeta noastră, ne-au transmis o credință avînd în sine ceva magic, ceva ritual, ceva misterios. Aceasta reprezintă prima încercare a acelui „ver-

---

[14] Henri-Charles Puech, „Il manicheismo", în Henri-Charles Puech, *Storia delle religioni*, Laterza, Bari, 1977, „Gnosticismo e Manicheismo", vol. VIII, p. 194.

[15] Claude Bragdon, *Quadrato e cubo*, *op. cit.*, p. 37.

[16] Apocalipsa XXI, 16.

ticalism" arhitectonic care trebuia să-și dobîndească în timp o întreagă simbologie complexă, corespunzătoare. Astfel, pentru vechii egipteni, „construcția verticală" a însemnat „trecerea fluxului vital, suflul vieții prin coloana vertebrală; canalul — mai curînd decît suportul — vieții divine; calea de comunicație a principiului luminos și însuflețitor al divinității"[17]. Pentru cei originari fie din Africa, fie din Asia, pilastrul sau parul cu figurile sale suprapuse au căpătat o valoare totemică, în timp ce pentru indigenii din Australia, întotdeauna atît de legați de miturile originilor, constituie un centru în jurul căruia gravitează existența lor și „se organizează lumea". Unii, cum ar fi cei din populația achilpa, aproape că venerează această construcție verticală, pentru că doar prin intermediul ei cred că „pot să comunice cu împărăția cerurilor", întrucît „existența omenească nu este posibilă decît grație acestei permanente comunicări cu cerul". „Nu este cu putință să trăiești" — susțin ei — dacă „ești lipsit de o axă verticală care să-ți asigure deschiderea spre transcendent și să-ți arate cum să te orientezi"[18]; e o particularitate care, în fond, nu se îndepărtează mult de cele atribuite construcțiilor verticale *henge* din Insulele Britanice. Într-adevăr, „celții au făcut din pilastrul care susține lumea simbolul fundamental al cosmogoniei lor"[19].

Acest pilastru vrea să exprime ceva mai profund și mai obișnuit — așa cum s-a mai văzut și la cub: un inel de legătură între o dimensiune inferioară și una superioară, între oameni și cer, între materie și „non-materie" sau spirit, „o relație pe diferite niveluri sau planuri între sine însuși și univers", între creatura-om și Dumnezeu.[20] Și

---

[17] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Pilier", 1°, p. 19.

[18] *La Naissance du monde*, col. „Sources orientales", 1, Paris, 1959.

[19] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Pilier", 3°, p. 20.

[20] *Ibidem*, 5°, p. 21.

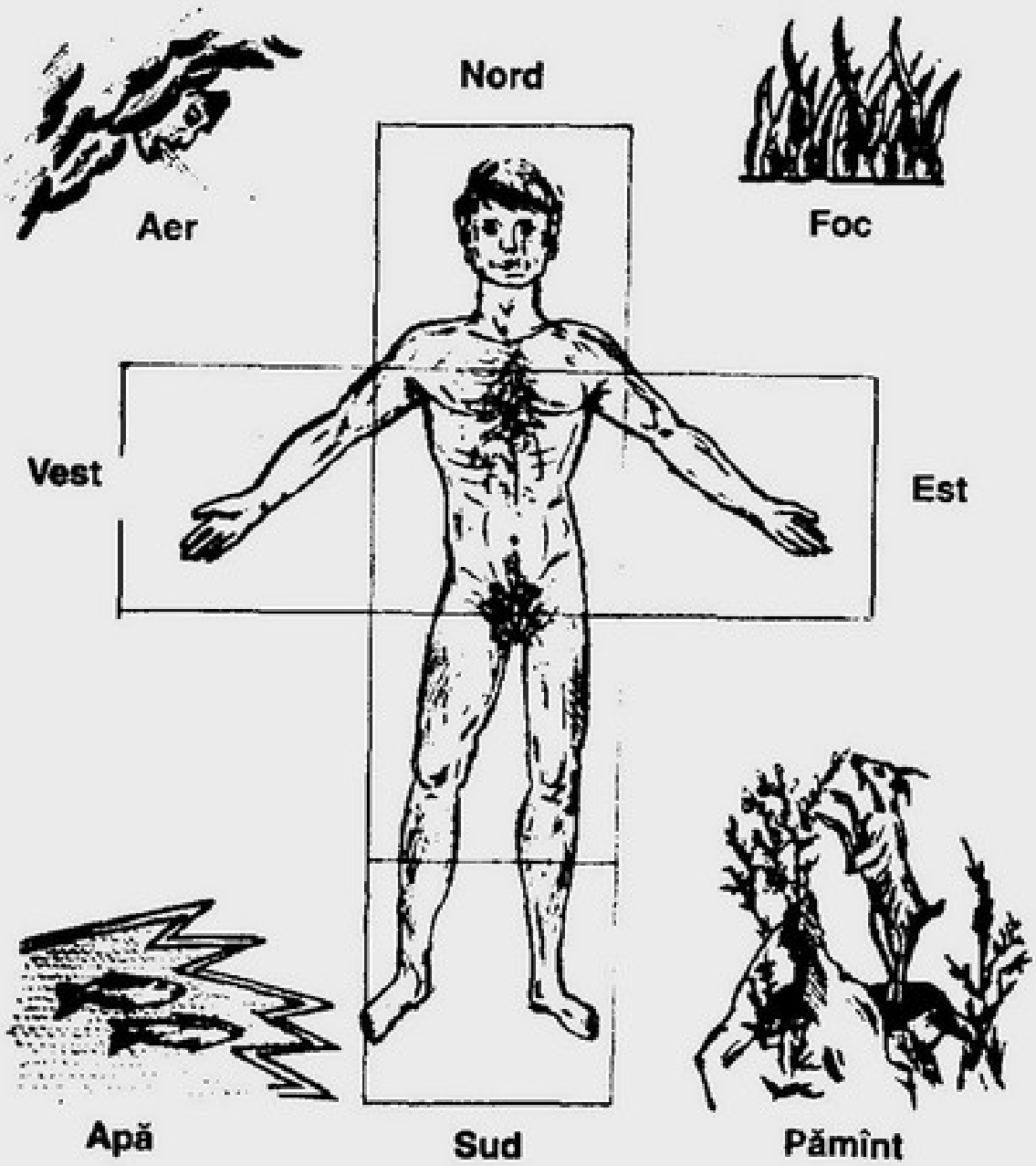

Fig. 21. Omul şi desfăşurarea cubului.

iată că sub acest aspect simbolica pilastrului și a cubului se pun pe același plan cu acela al obeliscului, al coloanei, al copacului cosmic și al axei lumii; și iată, în sfîrșit, cum este dezvăluit cel mai bine ascuns înțeles al acestei ciudate opere de arhitectură care este Ka'ba din Mecca.

Un alt element arhitectonic care apare strîns legat de funcția simbolică a pilastrului este așa-zisa „spirală pătrată". În desenul ei aceasta reamintește de labirint și în construcțiile cilindrice se transformă într-o „rampă spiralată derivată direct din zigurat". Această spirală a devenit funcțională fie pentru urcare, fie pentru coborîre, și este folosită în construcțiile conice preistorice din Sardinia — „nuraghi" — precum și la minarete.[21] Firește că aceasta are o sarcină bine precizată, aceea de a conduce la diferite etaje pe cei ce urcă sau coboară. Unii pot să se priceapă nu numai material vorbind, ci și spiritual, și în ambele condiții nu înseamnă că cel care urcă trebuie neapărat să-l cunoască pe cel ce coboară. S-ar putea să se întîmple invers, ca în faimosul puț al Sfîntului Patriciu. Spirala, ca și rampa, devine de aceea un simbol de trecere de la un nivel la altul, de trecere de jos în sus, de la o dimensiune la alta, de la materie la „non-materie", de la lumea fizică la lumea spirituală.

Obeliscul, monument egiptean de bază cvadrangulară, de cele mai multe ori monolitic și asemănător unei sulițe, a avut pentru acest popor semnificații multiple: religioasă, politică, istorică și etică. Și unii autori ca „Goguet, Kircher și Brunk au fost de părere că acest monument ar fi folosit drept cadran solar pentru a indica orele", tocmai pentru că era adeseori așezat, asemenea unui meridian gigantic, în apropierea templelor. Dar mai fascinantă pare a fi presupunerea folosirii acestui obelisc drept monument sepulcral, comemorativ și în același timp de

---

[21] Jack Lindsay, *Breve storia della cultura*, Bramante, Milano, 1965, „Asia e Africa", pp. 248 și 341.

bun augur, întrucît sub acest aspect monumentul ne face să ne gîndim la ceea ce s-a mai spus în mod simbolic despre pilastru și despre pilon, și anume la supraviețuirea sufletului după moarte și la înălțarea sa treptată din nivel în nivel, din plan în plan: o doctrină escatologică de tip oriental, de care au fost influențate toate religiile lumii.[22]

„Manifestării existenței nemuritoare" îi este dedicată și simbologia „copacului vieții" sau „copacul cosmic" care, nedepărtîndu-se nicidecum de cea a pilastrului și a cubului, amintește de „puterea vitală" și de „forțele divine grație cărora lumea a ieșit din haos și se reînnoiește într-o veșnică renaștere".[23]

Nu putem termina ceea ce avem de scris despre cub fără a aminti de zar, cu care se obișnuiește să se indice orice obiect de formă cubică, menționînd și foarte vechiul joc al zarurilor care în trecut a fost, cu siguranță, legat de un joc de ghicit reprezentat pînă și în picturile de pe mormintele vechilor egipteni, joc care a cunoscut mai apoi niște variante (jocul cu numerele pare și cele impare și altele).[24] Herodot le-a atribuit lidienilor — care mai apoi le-au transmis grecilor — inventarea multor jocuri și a mai menționat și jocul arșicelor și al zarurilor.[25] Aceste jocuri se mai folosesc și în zilele noastre pentru a se trage la sorți, în timp ce în Antichitate erau utilizate îndeosebi pentru divinație. Tragerea la sorți este cît se poate de variată, ca și ghicitul în cărți, dînd naștere unei serii de puncte sau de numere care — așa cum s-a mai scris în legătură cu aritmozofia — capătă diferite semnificații. Și acest

---

[22] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. XIII, cuvîntul „Obelisco", p. 644.

[23] Helen P. Blavatsky, „Albero e serpente", în *Conoscenza*, revistă bimestrială a Academiei de Studii și Orientări Tradiționale pentru o Știință a Eului și un Nou Plan de Conștiință, de Loris Carlesi, Via San Zanobi, 89, Florența, anul XIII, nr. 6, noiembrie–decembrie 1977, p. 16.

[24] Nicola Basile, *Le origini delle cose*, Bocca, Torino, 1929, cuvîntul „Morra", p. 506.

[25] Herodot, *Istorii* (Clio), cartea întîi, cap. XCIV.

lucru ne explică de ce în heraldică zarul poate căpăta caracteristici simbolice substanțial diferite ca „norocul, amăgirea sau riscul“[26]. Grecii numeau „trie“ niște zaruri speciale, le considerau drept un dar oferit lor de zeița Atena și le foloseau „la Delfi, la Skiron și la Byra“ pentru divinație.[27] Și, pentru a încheia acest capitol, vom spune că „pînă în secolul al XV-lea, în timpul sărbătorilor de Crăciun, se celebra în biserici așa-zisul ritual « festum fatuorum » — o rămășiță păgînă a așa-ziselor Saturnalii romane —, ocazie cu care protagonistele serbărilor erau tot zarurile, pentru « a întreba destinul »“[28].

[26] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, „Figure“, p. 81.

[27] Julien Tondriau, *Guida all'occultismo*, Garzanti, 1965, *Dizionario*, cuvîntul „Trie“, p. 289.

[28] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, Einaudi, 1971, „La parola“, nota nr. 26, p. 137.

17

Sfera, cupola, absida și mingea

Etimonul cuvîntului „sferă" și definirea corpului geometric respectiv. Studii efectuate de Anaximandru, Arhimede, Eratostene și Tales. Sferele „armillari", sistemul ptolemeic și „colacul aristotelic". Din nou despre locul sacru celtic din Stonehenge și despre tholos *— camera funerară circulară — din Delfi. Litera „tau" a lui Salustiu și sfera lui Ovidiu. Enigmaticul „Tetramorf" — sau globul lui Atlas — și misterioasa „rodie" a etruscilor. Platon și concentricitatea topografiei și urbanisticii localităților Atlantidei. Simbolica perechii cub–sferă. Sfera în cosmogoniile și mitologiile ebraică, islamică și greacă. Mitul „androginului primitiv". Caracterul cosmic al cupolei. De la tradiționalul joc cu mingea al celor din tribul uitoto la „pelota" bască.*

Termenul „sferă" derivă din latinescul *sphaera*, care la rîndu-i provine din grecescul *sphaira*[1], ce indica, probabil, „mingea de joc", deoarece etimologii îi dau rădăcinii „sphar" înțelesul de „a vibra, a se scutura, a se mișca tremurînd". Prin termenul „sferă" se obișnuia să se indice un corp solid geometric regulat, delimitat de o suprafață unică întotdeauna echidistantă de la „punctul care se află în mijloc sau centru"[2].

Se spune că crearea acestui solid și indicarea cerului înstelat drept sferă cerească s-ar fi datorat matematicianului grec Anaximandru și că Arhimede — matematician și fizician din Siracuza — ar fi fost în schimb interesat de aflarea „cvadraturii și cubaturii sferei". Deducerea unei

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Sfera", p. 390.

[2] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. XVIII, cuvîntul „Sfera", p. 600.

valori aproximative a circumferinței terestre a fost luată în considerare mai tîrziu și a fost atribuită astronomului și matematicianului grec Eratostene.[3] În sfîrșit, lui Tales din Milet îi datorăm inventarea sferelor armilare, care constituie un aparat format din unirea mai multor inele de metal, de lemn sau de carton avînd în centrul lor micul glob terestru. Invenția se inspiră din străvechiul sistem ptolemeic și cuvîntul „armillare" se trage din latinescul *armilla*, cu care se obișnuia să se indice o brățară.[4] Tocmai această din urmă considerație etimologică ne face să ne gîndim la o altă reprezentare simbolică, ușor asociată în trecut cu reprezentarea sistemului conceput de Ptolemeu; așa-zisul „colac aristotelic", pus în mîna anticilor zei înaripați și conducătorilor universului. Din acest colac s-au inspirat, cu siguranță, misterioșii „arhitecți" ai locului sacru celtic de la Stonehenge sau ai camerei funerare circulare, *tholos*, din Delfi, conferindu-le astfel secularelor lor monumente arheologice și astronomice un caracter sacru și cosmic. Nu sîntem siguri totuși dacă prin „colacul aristotelic" anticii vor fi înțeles să reprezinte grafic concepția geocentrică ptolemeică sau mai curînd această planetă a noastră, pe care chinezii o reprezentau ca pe o serie de sfere concentrice; această lume a noastră pe care astronomii o reprezintă și astăzi printr-un cerc sau o sferă cu o cruce deasupra și pe care Salustiu, în a sa faimoasă „imago mundi" (o primă schiță a planisferei), o împărțea deja în continentele sale printr-o literă „tau", corespunzătoare latinei „T", prima literă a cuvîntului „Terra". Și Ovidiu, după ce vorbise despre haos și despre un Zeu care a încercat să facă ordine în materia informă, a spus că „mai întîi de toate El a unit întreg pămîntul, pentru ca să nu fie inegal în păr-

[3] Nicola Basile, *Le Origini delle Cose*, Bocca, Torino, 1929, cuvintele „Sfera" și „Sfericită", p. 687.

[4] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, același volum, cuvîntul „Sfera", p. 601.

țile sale, în înfățișarea sa de sferă uriașă"[5]. Conceptul de sfericitate a Pământului se găsește în afară de aceasta în „imaginea Tetramorfului", reprezentat de greci ca un glob susținut de mîinile unei gigantice făpturi omenești pe care o numeau Atlas și care voia să amintească de „marea" unde s-ar fi săvîrșit — potrivit spuselor preoților vechilor egipteni — cataclismul continentului Atlantida. Mai tîrziu, în epoca creștină, „Tetramorful" a fost reprezentat în mîna Mîntuitorului și același glob a fost folosit de către împărații romani ca atribut al suveranității asupra

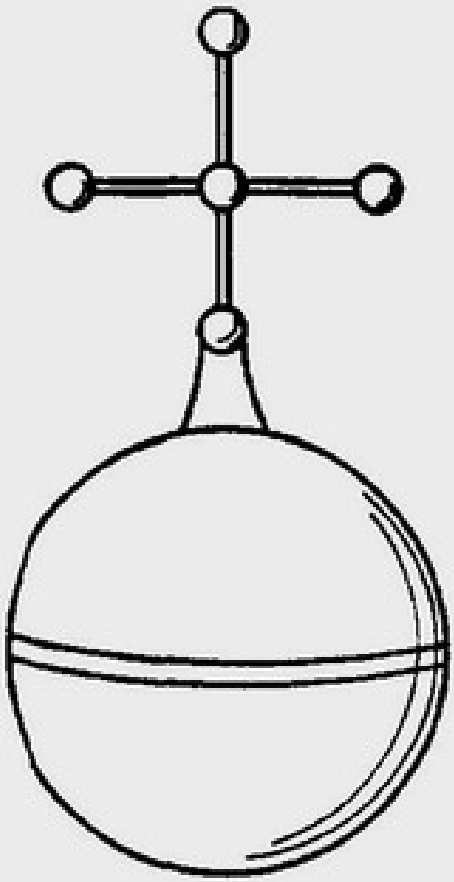

Fig. 22. Tetramorful.

[5] Publio Ovidio Nasone, *Metamorfosi*, Carlo Signorelli, Milano, 1947, cartea întîi, 30–36, p. 20 [vezi și ed. rom.: Ovidiu, *Metamorfoze*, trad. de Maria Valeria Petrescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957 – *n. ed.*]

[6] Gennaro D'Amato, *AUM, principio fondamentale originario delle arti umane*, Libreria Editrice Spiotti, Genova, 1913, p. 126.

lumii"[6]. Dar lucrul cel mai ciudat este că sfera aceasta apare cu aceeași literă „tau" indicată de Salustiu și că deasupra globului se află aceeași cruce prezentă în simbolul astronomic al Pământului, la care ne-am referit. Toate aceste precizări ne fac să înțelegem bine cît de clară era la antici cunoașterea sfericității terestre și, implicit, a celui solid despre care scriem. Dar reprezentarea „Tetramorfului" ne-ar putea duce la ceva mai departe în timp, la etrusci, care reduseseră „tetramorful" la o simplă funcție ornamentală, uitînd ei, poate, prerogativele sale simbolice originare din Atlantida transmise în timpurile cele mai vechi de un Occident îndepărtat. Este vorba aici despre misterioasa „rodie" care, deși apare în stilizarea ei etruscă tîrzie, se apropie de reprezentarea sferică a „Tetramorfului" avînd crucea deasupra lui. Caracterul misterios al acestui fruct, precum și al altora, este cuprins în modul neobișnuit în care Platon ne vorbește despre acestea.[7] Atît pentru imaginea grafică a „colacului aristotelic", cît și pentru fîșiile concentrice ale „sferelor armilare" se pot găsi inspirații mai îndepărtate în timp, în acele „secole străvechi" cînd, într-o descriere amănunțită făcută de Platon a topografiei și a planurilor orașelor Atlantidei, se menționează „structura concentrică a unor canale separate de zonele uscate ce înconjoară nucleul insulei-mamă" pe care se înălța templul lui Poseidon.[8]

Așa cum cubul dobîndește caracteristicile simbolice ale pătratului, tot așa și sfera ne conduce la simbolistica cercului; numai că sfera reprezintă „un cerc în ordinul volumelor", motiv pentru care ne dă, despre figura plană, „relieful, cea de a treia dimensiune". În realizările arhitectonice sfera se unește ușor cu cubul sau cu cilindrul, care îi servesc drept piedestal sau — dacă preferați — care

---

[7] Platone, *L'Atlantide* (letture dal *Timeo* e dal *Crizia*), Garzanti, Milano, 1947, cap. V, „Prodotti naturali dell'Atlantide", p. 41.

[8] *Ibidem*, cap. VI, „Topografia ed edifici nella capitale degli Atlantidi", pp. 44–45.

o susțin. Fuziunea acestor solide se realizează uneori atît de bine, încît sfera se reduce — dintr-o necesitate armonioasă de structuri — la o „emisferă sau cupolă" sau la „sfertul de sferă" al absidelor. Combinarea și așezarea unei sfere ce stă deasupra unui cub se interpretează în mod ezoteric drept o „totalitate cerească și terestră", determinată tocmai de perechea celor două solide[9]; astfel încît prin trecerea de la sferă la cub, adică din sus în jos, s-a simbolizat incarnarea, în timp ce în caz contrar trebuie să se înțeleagă „o întoarcere a universului la divin, adică de la pămînt la cer"[10].

Este interesant de notat în ce măsură i-a inspirat sfera pe unii filozofi și astronomi din Antichitate, aceasta deoarece ea se află în numeroase cosmogonii. La evrei, „profeții fac să emane de la Dumnezeu trei sfere care înseamnă plinătatea a trei cicluri: prima sferă este cea numită a iubirii și are culoarea roșie; a doua este definită drept a înțelepciunii și este de culoare albastră; iar a treia este cea a creației și este de culoare verde"[11]. La arabi, Ibn'Abbās ne semnalează o credință potrivit căreia elementul apă a fost creat „ca o perlă albă avînd dimensiunile cerului și ale pămîntului", iar „cele șapte ceruri se arată sub înfățișarea a numeroase cercuri suprapuse". Cosmogonia islamică ne este apoi prezentată de către al'Fārābī într-un mod foarte asemănător concepției ptolemeice, numai că celei dintîi i se mai adaugă o doctrină emanatistă.[12] Aceasta se găsește și la Avicenna [Ibn Sīnā], care i-a conferit „lumii sufletelor constituită din forme inteligibile, dar nu în întregime separate de materie", fa-

---

[9] G. De Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966, p. 32.

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Sphère", 1°, p. 236.

[11] *Ibidem*, 5°, p. 237.

[12] *Ibidem*, 6°, p. 237.

cultatea de a însufleți și de a pune în mișcare sferele cerești.[13] Mai interesantă este o tradiție cosmogonică greacă, transmisă nouă de către Parmenide și de niște texte orfice, tradiție potrivit căreia există o concentricitate a două sfere ce reprezintă „lumea terestră și lumea cealaltă". Trecerea de la o sferă la alta este determinată de moarte.[14] Și universul platonic are un aspect sferic cuprinzînd totul, pentru că „sfera este, dintre toate figurile, cea perfectă și care seamănă cel mai bine cu ea însăși"[15].

Un mit foarte răspîndit legat de acest solid geometric este mitul „androginului primitiv" reprezentat, în general, ca un creator gigantic, tată și mamă în același timp și de formă sferică. Și aceasta ne face să ne gîndim la modul în care „sfera a semnificat", întotdeauna, „în culturile arhaice perfecțiunea și totalitatea"[16]. Într-adevăr, sfera este sinonimă cu „simetria, cu ambivalența și cu bisexualitatea" — după cum amintește și Platon într-una din scrierile sale.[17] El a scris că „figura primelor ființe omenești era sferică, avînd spinarea și șoldurile rotunjite... și aveau cîte două organe genitale și toate celelalte părți tot cîte două"[18]. Mitologia ebraică susține că „Adam însuși fusese creat în forma de la început ca un androgin avînd și trup masculin, și trup feminin, unite pe spate" și că Dumnezeu „l-a despărțit pe androgin, dîndu-i fiecărei jumătăți propriul ei dos". Babilonienii au extins bisexua-

---

[13] Giovanni Pioli, „La guarigione dell'errore di Avicenna", *Dizionario delle Opere e dei Personaggi di tutti tempi e di tutte le letterature*, Bompiani, Milano, 1950, vol. III, p. 716.

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, 2°, p. 236.

[15] Platon, *Oeuvres complètes*, „Les Belles Lettres", Paris, 1953, 2°, p. 488.

[16] *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1964, p. 355.

[17] André Virel, *Histoire de notre image*, Geneva, 1965 (informații despre opera platonică *Banchetul*), p. 99.

[18] Joseph Campbell, *Le maschere di Dio*, Bompiani, Milano, 1962, p. 110.

litatea la toți bărbații primitivi. În *Poemul lui Ghilgameș* se citește că „Enkidu avea o înfățișare androgină“[19]. Preotul babilonian Beroso a amintit în scrierile sale — din păcate fragmentare — niște ciudate figuri bicefale și bisexuale, cu două aripi și reprezentate într-un templu al lui Baal.[20] Filon din Alexandria și gnosticii au amintit și ei în operele lor de acest mit.

Emisfera schimbă considerațiile noastre în legătură cu originea și simbolistica bolții și cupolei. Acest din urmă termen derivă din latinescul *cupola*, care înseamnă *botticella* [butoiaș], fiind un diminutiv al lui *cupa*, care în limba italiană echivalează cu *botte* [„butoi“, „bute“].[21] Crearea cupolei îi este atribuită matematicianului și arhitectului Antemiu, care a trăit în secolul al VI-lea al erei noastre. Lui i-a fost încredințată de către împăratul Iustinian construirea celebrei bazilici Sfînta Sofia din Constantinopol. Originea sistemului cu boltă și a concepției arhitectonice emisferice a unor edificii în general sepulcrale și de temple datează dintr-o epocă foarte veche, și poate că cei ce le-au construit se vor fi inspirat din bolta cerească, dîndu-le astfel diferitelor monumente o simbolistică într-un fel cosmică. O demonstrează faptul că, de exemplu, faimosul Tezaur al lui Atreu „avea o cupolă pe care păreau să fi fost fixate niște stele de bronz“[22]. Și nu credem că este nevoie să mai amintim de nenumăratele exemple de arhitectură uneori cu tendințe de rotunjime sau de acele camere funerare circulare, *tholos*, care ne-au fost transmise de cele mai vechi civilizații.

---

[19] Robert Graves & Raphael Patai, *I miti ebraici*, Longanesi, Milano, 1963, „Compagne di Adamo“, litera „j“, pp. 81 și 82.

[20] Anita Seppilli, *Poesia e magia*, Einaudi, 1971, „Eloquio poetico, rito e mitopoiesi“, nota nr. 164, p. 337.

[21] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, *op. cit.*, cuvîntul „Cupola“, p. 113.

[22] Jack Lindsay, *Breve storia della cultura*, Bramante, Milano, 1965, „I Greci“, p. 278.

Caracterul cosmic al cupolei a fost studiat în mod deosebit de Ananda K. Coomaraswamy și se referă mai ales la îmbinarea arhitectonică amintită pe larg, prezentă într-o structură constituită dintr-o bază cubică pe care se înalță o construcție emisferică. Această structură prezintă adesea un pilastru central de susținere, așa cum se poate întîlni la unele *stūpa* sau la unele morminte ori colibe. În acest pilastru adepții simbolurilor vor să întrevadă așa-zisul *omphalos* sau „axa lumii".

Aceste considerații pot fi valabile și în cazul roții, în care pilastrul de susținere este înlocuit cu pivotul (sau axa centrală), și la acestea (pilastru și pivot) se raportează fie „întregul complex" al edificiului, „fie întreaga roată"[23]. Ni se pare inutil să repetăm ceea ce s-a mai spus în legătură cu simbolistica pilastrului[24], și anume că „locul său intermediar" este acela de legătură a părții de sus cu cea de jos; și deși cerul și pămîntul rămîn la locul lor, se permite trecerea de la o lume la cealaltă. Pentru a lua un exemplu clar, să ne gîndim la axa unui vehicul la ale cărei extremități sînt puse două roți sau — în mod simbolic — cerul și pămîntul, și se va putea constata cum axa merge de la una la cealaltă, așa cum pilastrul central al unui edificiu circular se înalță de la sol și pînă în vîrful bolții. În ceea ce privește, apoi, asemănarea dintre simbolistica roții și cea a bolții, va fi de ajuns să amintim de un parasol sau o umbrelă deschisă, în care tijele curbate se unesc în mîner ca spițele în osia roții. Mai sînt, în sfîrșit, unii iubitori de simboluri care întrevăd în boltă și „o reprezentare a craniului omenesc"[25].

Tot ceea ce s-a spus în legătură cu cupola sau cu bolta n-ar fi de ajuns dacă am uita de absidă, termen care derivă din grecescul *apsis* și al cărui înțeles este acela de

---

[23] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano.

[24] Vezi capitolul precedent.

[25] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, *op. cit.*, pp. 227–229.

„lucru rotunjit". Amplasată în bisericile creştine în spatele altarului, aceasta înlocuieşte opistodomul din templele greceşti. Nişa sau cupola (în general cît sfertul unei sfere), pe care absida o determină în partea superioară, ia numele de *catino* [„nişă", „boltă"], iar sub aceasta, în partea internă, se află corul şi tronul episcopal. Există o interpretare simbolică pentru nişa mai sus-amintită şi pentru episcopul şezînd pe tron, aceasta deoarece în arta creştină este deseori reprezentat „un personaj deasupra căruia se află o boltă, personaj care stă cu picioarele pe un taburet dreptunghiular, ca şi cum ar fi Dumnezeu coborînd de pe tronul său ceresc pe Pămînt"[26].

De sferă se leagă şi acel „obiect modelat în formă sferică" şi numit minge. Aceasta a reprezentat — încă din cele mai îndepărtate timpuri — corpul rotund potrivit pentru unul dintre jocurile cele mai răspîndite şi cele mai populare.[27] Cuvîntul *palla* [„minge"] este de origine incertă; după unii autori ar proveni din cuvîntul longobard *palla*, după alţii din termenul din franceza sau germana veche *balla*, care, potrivit altor etimologi, ar deriva la rîndul său din grecescul *pallein*, ce indica „mişcare şi vibraţie". Primul înţeles este cel al mai multor obiecte înfăşurate într-o învelitoare şi legate pentru a putea fi transportate mai uşor, un fel de „sac de iută, de cînepă sau din alt material". Într-adevăr, mingile de joc primitive nu puteau fi altceva decît un înveliş de formă rotundă umplut cu ceva anume, şi acest lucru justifică în mod clar aceeaşi derivaţie a termenilor *palla* [„minge"] şi *balla* [„balot"].[28]

Printre atîtea sărbători care revin periodic — patrimoniu folcloric al tuturor popoarelor civilizate, semicivilizate şi sălbatice ale lumii —, există la tribul uitoto din

---

[26] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, acelaşi volum şi acelaşi cuvînt, 1°, p. 236.

[27] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 14, cuvîntul „Palla", p. 409.

[28] *Ibidem*, vol. II, cuvîntul „Balla", p. 246.

Amazonia un joc cu mingea care pentru acea populație reprezintă „o sărbătoare a fructelor, identificate cu mingea de cauciuc". Membrii tribului își închipuie că atît în fructe, cît și în minge se coboară în fiecare an sufletul unui zeu creator. Caracterul ciclic al sărbătorii și al întoarcerii sau nașterii zeului lor ne face să ne gîndim la o comparație cu Crăciunul nostru[29]. Dar de o origine mult mai veche trebuie să fie jocul basc al „pelotei" care, poate, o dată ce va fi trecut pe podul miticei Atlantide, va fi ajuns să fie cunoscut pînă și de precolumbieni. Iar unii autori susțin că acest joc ar putea fi considerat drept strămoșul tenisului modern, în care „chistera"* a fost înlocuită cu racheta.

În heraldică, figura mingii înseamnă „stabilitate, constanță, imunitate, eternitate" și este un atribut deosebit al împăraților[30].

În sfîrșit, în lumea ocultă, așa-numita sferă de sticlă sau de cristal reprezintă un instrument cu ajutorul căruia clarvăzătorii își provoacă autohipnoza.

---

[29] K.T. Preuss, *Religion und Mythologie der Uitoto*, Göttingen, 1921–1923, II.

* *Chistera* (cuvînt basc) — un fel de coșuleț care se leagă la încheietura mîinii jucătorului de pelotă. (*N.t.*)

[30] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, pp. 81–82.

18

Piramida, conul şi sfîrleaza

Originea termenilor: „piramidă", „con" şi „sfîrleză". De la statuetele „ushabtiu" la „piramidele portabile". Caracterul misterios şi scopurile construcţiilor piramidale. „Me" — o forţă incontrolabilă, legată de fluxul etern al vieţii. Trecerea de la starea „kur" la starea „Gur-say". Funcţia cosmico-religioasă a piramidei egiptene şi proprietatea de a fi în afara timpului. Piramidologia şi comparaţii simbolice. Un complex monumental, „sălaşul zeului" şi „accesul deplin" al faraonului „în lumea zeilor". Ritualuri ale „învierii lui Osiris". Un ciudat document despre „Casa vieţii" şi despre străvechiul Cîntec al harpistului. *Semnificaţia simbolică a piramidei răsturnate. Conul şi feminitatea. Neobişnuita stabilitate a sfîrlezei şi a giroscopului.*

Termenul „piramidă" derivă „din latinescul *pyramis, idis*", care la rîndul său provine „din grecescul *pyramís, ídos*"[1]. Piramida este un solid limitat pe laturi de suprafeţe plane, triunghiulare, care au un vîrf comun. Acestea sînt tăiate la bază de un plan a cărui formă conferă un nume special figurii solide. Există o multitudine de obiecte, edificii, monumente vechi şi moderne în formă de piramidă care exprimă o structură descrescătoare mergînd de jos în sus.

Pentru marile lor construcţii cu baza avînd patru laturi şi patru unghiuri şi cu patru feţe laterale triunghiulare, netede sau „în trepte", mai mult sau mai puţin înfrumuseţate şi cu scări monumentale ca acelea ale ziguratelor mesopotamiene, populaţiile antice se vor fi inspirat, fără doar şi poate, din ceea ce natura le putea oferi, geologic

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florenţa, 1967, cuvîntul „Piramide", p. 318

și mineralogic vorbind (să ne gîndim, de pildă, la banalele piramide de eroziune sau la șlefuirea unor cristale).

În arheologie, această formă arhitectonică este cît se poate de obișnuită și se întîlnește în multe părți ale lumii. În afara celor circa optzeci de piramide egiptene de diverse mărimi, răspîndite pe un teritoriu foarte vast care „se întinde de la Abu Roash la Meidum și la Faium", cu cele nouă arhicunoscute de la Gizeh (una din cele șapte minuni ale lumii), am mai putea aminti aici piramidele asiriene, mexicane, persane, indiene, siameze, etrusce, grecești, romane și islandeze. Există piramide pînă și în arhipelagul Marianelor.

Acest solid geometric era atît de familiar și de semnificativ pentru vechii egipteni, încît adeseori ei înlocuiau acele foarte răspîndite statuete funerare „ushabtiu" — care erau „depuse în morminte pentru a ține locul mortului în ceremoniile religioase ce aveau loc în lumea de dincolo"[2] — cu așa-zisele „piramide portabile avînd o înălțime de unu-două picioare". Decorate cu picturi funebre și cu inscripții, acestea erau „așezate de cele două laturi ale mumiei defunctului"[3].

Caracterul misterios care a învăluit întotdeauna legendarele piramide egiptene a contribuit într-o măsură însemnată la a le da acestora niște interpretări fanteziste în legătură cu existența lor. Printre „diferitele conjecturi" vom aminti o „tradiție ebraică" ce ne-a fost transmisă de niște autori bizantini, potrivit căreia piramidele ar fi fost niște silozuri construite de către Iosif „pentru păstrarea grîului strîns în cei șapte ani de belșug pentru ceilalți șapte ani de foamete". Califi și sultani s-au încăpățînat să creadă că piramidele egiptene ascundeau comori fabuloa-

---

[2] Sergio Donadoni, *La religione dell'antico Egitto*, Laterza, Bari, 1959, „Il nuovo regno", Sonzogno, Milano, 1959, cap. VI, nota nr. 1, p. 230.

[3] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. 15, cuvîntul „Piramide", p. 328.

se, iar în secolul al XIX-lea au fost unii care au susținut că piramidele ar fi fost niște monumente-diguri care trebuiau să oprească nisipurile cărate de vînturile din sud, pentru ca aceste nisipuri să nu invadeze zonele fertile din delta Nilului[4]. Nu au lipsit în trecut nici unii care au crezut că piramidele ar fi fost niște observatoare sau niște impunătoare edificii simbolice prin care s-ar fi dorit să se transmită urmașilor niște mari secrete. În realitate, piramidele vor fi fost, mai înainte de toate, niște morminte faraonice, rezultat al orgoliului nemăsurat al unora care au avut dorința de a transmite pînă în timpurile cele mai îndepărtate o amintire despre ei înșiși.

În America, în schimb, predomină pînă în zilele noastre părerea că piramidele au avut — mai mult decît o funcție sepulcrală atribuibilă numai unora dintre ele — scopul de a fi niște temple „consacrate divinităților"[5]. Această din urmă opinie își găsește confirmarea în caracteristicile care le-au fost întotdeauna atribuite ziguratelor mesopotamiene, prin care „suveranul în persoană se ruga în cursul vieții sale — și în efigie, ca statuie, după moarte" — divinității aflate în legătură cu el, coborîtă pe vîrful templului sau în locul cel mai retras și sfînt al acestuia; se ruga de această divinitate „să-i primească ofrandele și să-i comunice din cînd în cînd dorințele ei". Sumerienii recunoșteau deja templelor lor o funcție ce interacționa între „planul divin și planul omenesc și indicau cu numele de « Me » o forță ce nu putea fi controlată, care desemna punctul central al fluxului etern al vieții". Ziguratul era calea prin care fluxul determina trecerea de la lumea umană la cea divină și invers, realizarea „marii aventuri cosmice a trecerii de la starea Kur — ilogică

---

[4] Fialin De Persigny, *Dello scopo e della utilità permanente delle piramidi d'Egitto*, Paris, 1843.

[5] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, același volum și același cuvînt, pp. 328–329.

și nedefinită — la starea Gur-say — organizată și pătrunsă de Spirit"[6]. Și dat fiind că atît starea kur, cît și starea Gur-say figurează drept atribute evolutive ale orașului Aratta, conceptul se poate regăsi și la evrei, acolo unde imperfectul Ierusalim terestru se opune perfectului Ierusalim ceresc; două locuri — unul muritor și unul ideal —, dar și două dimensiuni diferite strîns legate și care operează printr-o intervenție divină ce-i face pe oameni tot mai apropiați de o lume extratemporală.

Și tocmai vorbind despre extratemporalitate se poate înțelege mai bine prerogativa cosmico-templieră a piramidei egiptene, unită cu teoria ocultă a supraviețuirii, cu păstrarea rămășițelor trupești, cu dorința de a amîna cît mai mult descompunerea cadavrelor; cu mitul lui Osiris sau cel al reînvierii fizice; cu voința de a te sustrage morții recurgînd la formule magice, la descîntece și la blesteme pentru toți cei ce au înțeles sau înțeleg să profaneze mormintele și să întrerupă astfel o vrajă seculară a unor forțe misterioase cărora se pare că le sînt supuse toate acele impunătoare construcții ale vechilor egipteni.

Piramidologia ne învață că simbolica piramidală se identifică de fapt cu aceea a „muntelui cosmic" și a „colinei primordiale, prima care a răsărit din apele oceanului cel dintîi și pe care s-ar fi născut viața"[7]. „Complexul monumental" era bine orientat, razele zeului-Soare iluminau direct edificiul care va fi fost considerat drept „sălașul zeului", a cărui statuie, din centru sau din vîrf, „reprezenta forța supremă", iradierea fluxului vital de care beneficia faraonul ce se ruga pe cînd era viu și zăcea închis în camera sa mortuară după ce se săvîrșise din viață.[8]

---

[6] Raymond Jestin, „La religione dei Sumeri", în Henri-Charles Puech, *Storia delle religioni*, Laterza, 1976, vol. I, p. 182.

[7] Philippe Derchain, „La religione egiziana", în Henri-Charles Puech, *Storia delle religioni*, Laterza, 1976, vol. I, pp. 84–85.

[8] *Ibidem*, p. 84.

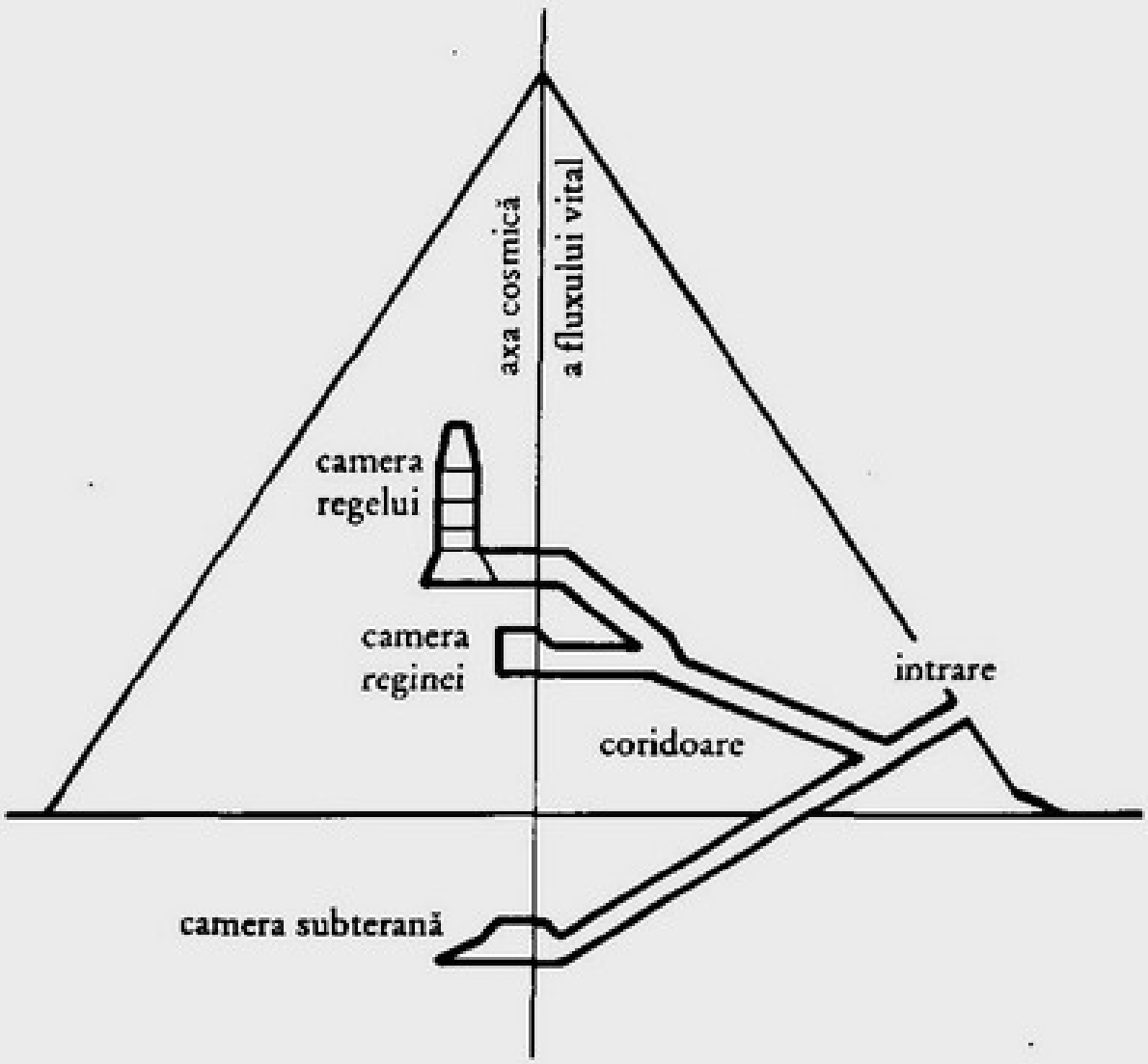

Fig. 23. Piramida lui Keops.

Atît simbolul „piramidei-colină primordiale", cît și prezența unui zeu protector — distribuitor de energie, mediator între planul fizic și cel spiritual sau, dacă vreți, agent al faraonului care-i mijlocește acestuia „accesul deplin în lumea zeilor"[9], supraviețuirea sau trecerea dimensională — au contribuit la „combaterea morții pe plan magic"[10]. Faraonul, o dată ce decedase și primise toate onorurile funebre, era — potrivit unei credințe a adepților cultului Soarelui — „favorizat de puterile magice piramidale și putea să se înalțe la nivelul zeului-Soare, să se identifice cu acesta". La realizarea unei condiții ascensionale favorabile a piramidei, în „forma sa exterioară" avînd în cele patru fețe triunghiulare și externe o potențialitate simbolică egală cu cea a scării, contribuiau orientarea înclinată a coridoarelor interne și, în sfîrșit, liniile ce uneau vîrful cu cele patru muchii de bază care simbolizau razele solare sau stelare, în măsură să confere întregii structuri arhitectonice avantajul unei iradieri energetice permanente[11]; în afară de, firește, „riturile învierii lui Osiris", practicate cu ocazia înmormîntării „cadavrului mumificat al faraonului"[12].

Punctul de „convergență ascensională", situat în poziția cea mai înaltă a unei axe centrale, imaginară, ce se identifică cu înălțimea construcției piramidale, este vîrful însuși, care constituie locul de întîlnire a două lumi diferite și care apare unit cu pămîntul din însăși axa ce se sprijină în centrul pătratului de bază. Una din cele două lumi este cea „magică" a „riturilor funerare pentru o amînare nedefinită a vieții pămîntene sau de trecere la una supratemporală"; cealaltă lume este cea „rațională", ancorată în structura geometrică a construcției arhitecto-

---

[9] *Ibidem*, p. 122.

[10] G. Posener & Serge Sauneron & Jean Yoyotte, *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Paris, 1959, p. 241.

[11] *Ibidem.*

[12] Albert Champdor, *Les livres des morts*, Paris, 1963, p. 10.

nice[13]. Ar fi totuși greșit să se considere de sine stătătoare cele două lumi ale căror acțiuni sînt rezultatul unei uniuni perfecte, așa cum ne face să ne gîndim „un ciudat document al vechilor egipeni" ce descrie „Casa vieții". În acest document există — în afară de patru temelii cu patru porți pe care scribul le-a simbolizat cu hieroglife diferite și care reprezintă, în funcție de amplasarea lor, anumite zeități, pămîntul, cerul și punctele cardinale — și cheia vieții sau Ankh, așezată în centru și reprezentîndu-l pe Osiris. În substanță, „Casa vieții" se poate identifica cu templul-piramidă, „imagine a lumii și a zeului". Masivul sanctuar construit din piatră era ca „o reprezentare ce se pretindea spirituală și era dezlegată de realitatea tangibilă prin niște tabuuri magice", capabile să asigure monumentului protecția, de-a lungul secolelor, împotriva nelegiuiților și a muritorilor de rînd, precum și niște imunități misterioase pentru „structura intimă" a întregului edificiu.[14]

Camera mortuară, cu caracterul său secret și poziția sa centrală într-un plan ideal ales în interiorul monumentului, era considerată ca fiind protejată în timp de către un complex de forțe magice, care acordau toată atenția cadavrului mumificat al faraonului; acesta putea fi comparat cu „Sancta Sanctorum" a evreilor, cu pilaștrii centrali ai monumentelor megalitice, cu numeroasele statui ale lui Buddha situate în interiorul centrelor *stūpa* sau cu altarul de sacrificiu din templele păgîne. Imensa piramidă era o „adevărată centrală energetică" din care se eliberau și iradiau puterile posedate de zei, în conformitate cu planul universal cunoscut de tehnicieni și deci de oficianții care dirijau aceste forțe „prin riturile de periodicitate" inspirate din „concepția ciclică a universului".[15]

---

[13] André Virel, *Histoire de notre image*, Geneva, 1965, pp. 154–246.
[14] Philippe Derchain, *La religione egiziana, op. cit.*, pp. 86–87.
[15] *Ibidem*, pp. 91–93.

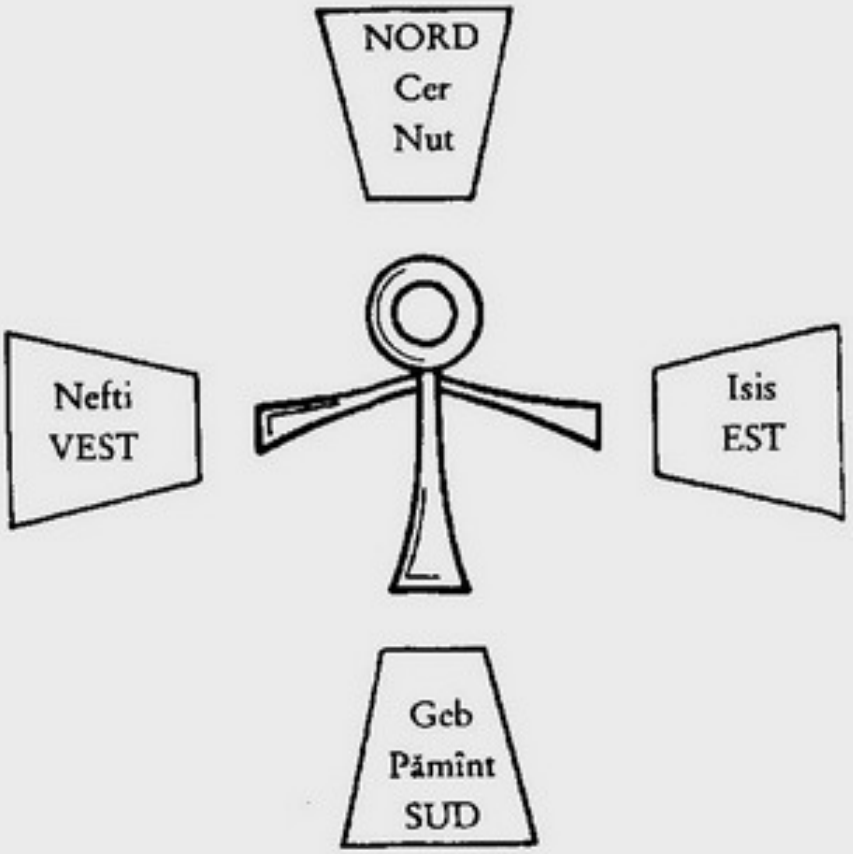

Fig. 24. „Casa vieții".

Toate contribuiau la a-i oferi regelui defunct darul unei tainice supraviețuiri. „Sînt corpuri care pier și altele care intră în nemurire încă din timpurile străvechi", se citește în anticul *Cîntec al harpistului*, un cîntec care este un complex de antiteze între credință și scepticism în legătură cu marele mister al morții[16]. Și vechii egipteni, la fel ca esenienii, „își reprezentau mortul ca fiind asemenea unei stele de pe firmamentul nocturn, își imaginau că defuncții se transformau în ființe de naturi diferite" și le atribuiau acestor ființe aripi de zburătoare și capacitatea de „a scăpa din lumea subpămînteană"; sau credeau că, prin niște ritualuri deosebite, le vor da acestor ființe posibilitatea de „a-și reînnoi la infinit" metamorfoza care reprezenta o „speranță de a scăpa definitiv de moarte"[17].

[16] *Ibidem*, p. 123.
[17] *Ibidem*, pp. 124–126.

Dat fiind că într-un capitol anterior am examinat semnificația simbolică a inversului figurii triunghiulare, vom analiza acum figura unei piramide răsturnate. Acest solid întors pe dos, „pe vîrful lui", este — după părerea lui A.D. Sertillanges — „imaginea unei evoluții spirituale: cu cît o ființă se spiritualizează mai mult, cu atît calea sa se lărgește, proporțional cu tendința sa spre înălțare". Și acest lucru nu este considerat numai la modul individual, ci și la cel colectiv, deoarece această ființă, în înălțarea sa, va face parte din niște entități din ce în ce mai evoluate.[18] Piramida mai este și „imaginea cea mai sobră și o imagine perfectă a sintezei" și de aceea i se potrivește simbolistica arborelui răsturnat, al cărui trunchi reprezintă înălțimea și axa lumii. Cei care au ales piramida drept monument probabil că au înțeles să transmită mai departe cunoștințele primite, prin intermediul unor contacte misterioase, din partea unora care erau cu mult mai culți decît ei. Așadar, marile construcții din Giseh pot să fie judecate drept „expresia unei sinteze încă necunoscute constructorilor înșiși"[19]. Astfel încît nu numai că sînt unii care caută în piramide cunoștințe, formule, date matematice sau astronomice, dar mai sînt și unii care le consideră drept niște colosale opere misteriozofice ale Antichității, în care s-ar putea ascunde nu numai „simbolistica alchimiștilor" — cum ar fi „sinteza alchimistă" a celor patru elemente considerate în strînsă corespondență cu cele patru fețe triunghiulare ale solidului —, ci și un exemplu al rezolvării „problemei cvadraturii cercului".[20]

Termenul „con" derivă din latinescul *conus*, care la rîndul său provine din grecescul *kônos*.[21] Este o figură geo-

---

[18] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, cuvîntul „Pyramides", 2°, p. 68.

[19] André Virel, *Histoire de notre image*, *op. cit.*, aceleași pagini.

[20] *Ibidem*, p. 243.

[21] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, *op. cit.*, cuvîntul „Cono", p. 97.

metrică produsă de rotația unui triunghi dreptunghic în jurul unei catete și care este, ca atare, legată simbolic de semnificațiile cercului, ale triunghiului și ale piramidei înseși. Cel care ne-a transmis cvadratura și cubatura acestui solid a fost fizicianul și matematicianul Arhimede.[22] În acest solid, adepții simbolurilor vor să întrevadă imaginea feminității, motiv pentru care ei îl definesc drept simbolul ce i se potrivește cel mai mult zeiței „Astarte — divinitatea canaaneană a iubirii și a fecundității, zeiței Ișstar a asirienilor și Afroditei a grecilor". În afară de aceasta, mai înseamnă, la fel ca piramida, ascensiune, evoluție, „spiritualizarea progresivă a lumii, procesul de conștiință al creaturilor și întoarcerea la unitate"[23].

Această din urmă figură geometrică, dacă este întoarsă pe dos, sugerează imaginea uneia dintre cele mai vechi și mai obișnuite jucării: sfîrleaza, un obiect care, atunci cînd cu ajutorul unei bucăți de sfoară și al unui bici i se dă cea mai mare viteză de rotație, dă dovadă de o stabilitate neobișnuită, sprijinindu-se pe sol numai cu partea cea mai ascuțită. Termenul *trottola* [„sfîrlează"] derivă din latinescul *turbo*, care ne face să ne gîndim la vîrtej, în timp ce cuvîntul *bembix* se apropie mai mult de înțelesul de „romb sau roată magică". În sanscrită, cuvîntul *bimbah* înseamnă un disc sau o sferă; ideea de a „se mișca descriind cercuri" sau ca roata, ținînd seama și de „tema nominală din aria indo-iraniană și baltică", se apropie de conceptul de „car", în sanscrită *rathas*[24]. Sfîrleaza este asemănătoare unui dispozitiv giroscopic care, după cum se știe, se folosește pentru toate problemele de stabilitate.

---

[22] Nicola Basile, *Le Origini delle Cose*, Bocca, Torino, 1929, cuvîntul „Cono", p. 262.

[23] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Cône", p. 75.

[24] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, *op. cit.*, cuvîntul „Ruota", p. 367.

În cazul acestuia din urmă este foarte interesantă, fără îndoială, menținerea sa în echilibru, „în timp ce se rotește în jurul unei axe verticale și este acționat de o mișcare de rotație numită mișcare de precesie sau precesiune“[25].

[25] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 8, cuvîntul „Giroscopico“, p. 252.

19

Punctul și centrul

Originea, definiția punctului și complexa lui semnificație simbolică. Punctul metafizic și matematic al lui Leibniz. „Punctul ascuns" al Cabalei; picătura de viață a tibetanilor și a hindușilor; anularea contrariilor la chinezi. „Poantilismul simbolic" african. Originea și semnificațiile termenului „centru". Macrobiu și poziția centrală a Soarelui-zeu. Centrul ca „sediu organizator" al tuturor lucrurilor. Sistemul ptolemeic și Pământul ca microcosm al unor „virtualități universale". Caracterul sacru al unor centre urbane antice ca Roma, Ierusalim și Lhassa. Semnificația caracterului concentric la celți, precolumbieni, babilonieni, iranieni, indieni și germani. De la Mēru al hindușilor la Qāf al arabilor; de la Garizim al samaritenilor la Sumeru al budiștilor. De la clasicul buric la misiunea mîntuitoare a lui Mesia.

Termenul „punct" derivă „din latinescul *punctum*, o formă substantivată a participiului trecut al verbului *pungere*" (a înțepa, a împunge).[1] Definiția geometrică a unui punct este aceea a unei „cantități abstracte care nu constă din părți, și de aceea este indivizibilă și incomensurabilă"[2]. Punctul îi dă naștere și-i marchează și extremitatea unei linii, dar constituie și „condiția limită a abstracției unui volum" și are o complexă semnificație simbolică: aceea de „centru, origine, foc, principiu al unei emanații și termenul întoarcerii sale"; în afară de aceasta, „indică puterea creatoare și sfîrșitul tuturor lucrurilor".[3]

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Punto", p. 339.

[2] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. 16, cuvîntul „Punto", p. 313.

[3] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. IV, „Point", 1°, p. 36.

Ceea ce apare vădit pornește de la un punct în orice direcție a spațiului, astfel că acest semn se poate asocia simbolic spiralei, centrului unui cerc, „intersecției brațelor unei cruci și înseși manifestării vieții". Punctul este considerat drept „începutul extensiunii", un început lipsit de dimensiune și „nesupus unor condiții spațiale". Cel care a deosebit punctul metafizic de cel matematic a fost Gottfried Wilhelm von Leibniz, care a recunoscut în primul o „unitate principală", iar în cel de al doilea o „determinare a precedentului în spațiu, atribuindu-i, prin aceasta, celui din urmă un loc al său bine precizat"[4].

Potrivit Cabalei, „punctul ascuns" în manifestarea sa ar da naștere celei de a zecea litere feniciano-ebraică, „yod" (= iod), care indică pe „i" consonantic, adică „j".

Conceptul manifestării vieții simbolizate de punct se regăsește și în doctrina hindusă, precum și în cea tibetană, în care manifestarea vieții este reprezentată ca o „picătură" germinativă.[5]

Mai deosebită este interpretarea simbolică a punctului la locuitorii Extremului Orient, care îl înțeleg ca fiind anularea, confluența sau „rezolvarea" „tendințelor" sau forțelor antagonice.

Pentru chinezi, prin punct dualitatea revine la unitate, multiplul se întoarce la unu, manifestul la nedefinit, concretul la abstract, universul la Creator. Contrariile se anulează în „mediul neschimbător", în „vidul centrului roții cosmice", în „centrul imobil al cercului", în locul în care se pot găsi „echilibrul și armonia".[6]

Pentru hinduși, „contactul vîrfurilor a două triunghiuri opuse" îl reprezintă pe „Brahmā nediferențiat", precum și monosilabul sacru „OM" — înțeles ca element de germinație a tuturor ființelor din lume.[7]

---

[4] *Ibidem*, 3°, p. 36.
[5] *Ibidem*, 2°, p. 36.
[6] *Ibidem*, 3°, p. 36.
[7] *Ibidem*, 4°, p. 36.

Foarte interesant este acel gen de „poantilism" simbolic african, care nu are nimic în comun cu „pointilismul" sau „divizionismul" din pictura franceză a ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea și care a fost o mișcare artistică celebră, cu adepți și printre pictorii italieni. Este vorba aici despre tendința punctiformă de a exprima realitatea caracteristică artei figurative africane. În aceasta, punctele apar cînd izolate, cînd asociate și reprezintă chiar figuri geometrice, mai ales atunci cînd sînt dispuse în grupuri. „Trei puncte alăturate situate într-un pătrat sau într-un dreptunghi înseamnă uneori vînătorul, cîinele și vînatul, în timp ce niște puncte albe pe fond închis la culoare amintesc de lucirile focului în întunericul nopții, puse în corelație cu cele ale stelelor."[8]

Cuvîntul „centru" derivă „din latinescul *centrum*", care la rîndu-i provine „din grecescul *kentron*", ce înseamnă „ac, vîrf de compas, centru".[9] Dar prin termenul *centrum* latinii înțelegeau și brațul fix al unui compas, pivotul și „centrul" unui cadran solar și punctul central al unui cerc sau al unei sfere. Așadar, existau numeroase înțelesuri care încă din Antichitate trebuiau să contribuie la a-i conferi centrului diferite atribuțiuni și la a face din acesta „unul din cele patru simboluri fundamentale, împreună cu cercul, crucea și pătratul"[10].

Cercul reprezintă, geometric vorbind, un semn aflat la o distanță egală de toate punctele unei circumferințe sau suprafețe curbe, dar este și punct de intersecție a diagonalelor unor poligoane regulate. Analizînd prima definiție geometrică și ținînd seama de ceea ce s-a spus în legătură cu cercul într-unul din capitolele precedente, se pot distinge mai înainte de toate două mișcări alternati-

---

[8] E. Mveng, *L'art d'Afrique*, Paris, 1964, p. 95.

[9] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, *op. cit.*, cuvîntul „Centro", p. 74.

[10] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Centre", p. 299.

ve, una care acționează dinspre centru înspre exterior și cealaltă, opusă primeia, care acționează dinspre exterior înspre centru. În cele două mișcări nu există staticitate, care se înregistrează numai dacă se rămîne în poziția centrală. Un centru care tinde să se extindă trebuie înțeles în mod dinamic. În acest caz, centrul respectiv este ca un punct de sprijin ce se dilată, ca un foc care iradiază căldură, ca un unu care se desparte de multiplu; ca un zeu ce ilumineză universul; ca o stare interioară care se exteriorizează; ca un non-manifest care se concretizează; ca o trecere de la veșnicie la vremelnicie, de la non-spațiu la spațiu; este, pe scurt, orice proces de „emanație" și de „divergență" sau — dacă vreți — de existență, de viață. Mișcarea în sens invers trebuie înțeleasă ca un proces opus, de spiritualizare prin moarte, de „convergență" sau de „întoarcere la unitate".[11] Arbitru al acestei alternări de mișcări — înțelese chiar în mod cosmic — este tocmai centrul, care e vîrful acestei dinamici, punctul de ascensiune și năzuință spre desăvîrșire aidoma unui zeu-făurar.

S-a mai spus și în alte scrieri dedicate clipeologiei* că Macrobius, în *Saturnalia*, susținea că toate zeitățile cosmice puteau să-și spună solare, drept pentru care, uneori, în străvechile lor reprezentări apăreau cu un simbol solar; că Helios era înțeles drept „emanația unicului zeu" și era „așezat în mijloc, ca mediator al oricărui gen de emanație"; și că, în sfîrșit, „demiurgii divini, subordonați lui Helios, se împărtășeau din natura sa solară și reprezentau, în același timp, forțe și energii ce derivau din el".[12] Așadar, acest „caracter central" al unui demiurg, al unui zeu, era scos în evidență încă din Antichitate și poate că ideea aceasta le va fi venit oamenilor tocmai dintr-un mai vechi cult naturist și astral care a sfîrșit prin a

---

[11] *Ibidem*, 1°, pp. 299–300.

* Vezi capitolul 3 al acestei cărți. (*N.t.*)

[12] Franz Altheim, *Il dio invitto*, Feltrinelli, Milano, 1960, pp. 128–129.

le sugera o corelație, și anume cea a Soarelui-zeu, ca sursă de iradiații benefice și vitale. Ajunși aici, ar fi interesant să facem o digresiune pentru a relata despre forțele magnetice solare care, emanate dintr-un punct central, obișnuiau să fie indicate pe vremuri cu semnul unei „cruci cu mînere" sau al unei cruci cu brațe egale înscrisă într-un cerc; dar subiectele acestui capitol ne obligă să ne întoarcem la tema noastră.

Centrul se poate înțelege și ca sediu al unei „legi organizatoare" universale, ca și cum ar dormi în el o „putere centrală" capabilă să armonizeze întregul, să se îngrijească de „evoluția biologică" a cosmosului și să încurajeze „ascensiunea spirituală" a ființelor. Printre atribuțiile simbolice puse pe seama centrului s-ar părea că mișcarea dinamică de expansiune și de concentrare ar trebui să fie considerată drept una secundară sau dependentă. Dar nu este mai puțin adevărat că acțiunea forțelor centrului a făcut ca de la un cosmos haotic și dezorganizat să se treacă la unul organizat, în care au fost înlocuite vechile forme cu formele noi și s-a trecut de la întuneric la lumină, de la neființă la ființă, de la viața inteligentă la „geneza spirituală"[13].

Sistemul ptolemeic a făcut din Pămînt centrul universului; a fost o concepție care a satisfăcut egocentrismul anticilor. S-a voit a se prelungi credința în această doctrină cosmologică pînă în Evul Mediu, atribuindu-se planetei noastre „imaginea unui microcosm" excepțional, „conținînd în sine toate virtualitățile universului" prin ierarhii de existențe capabile să atingă niveluri superioare sau „cerești", medii sau „terestre" și inferioare sau „infernale".[14] Tradițiile ctonice și escatologia tuturor popoa-

[13] G. De Champeaux, S. dom Sterckx, *Introduction au monde des Symboles*, Paris, 1966, p. 166.

[14] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Centre", 6°, p. 301.

relor lumii s-au născut tocmai din această convingere care a îndemnat unele civilizații să caute să-și afle un anumit „munte" sau „oraș sfînt" și o „axă ideală a lumii". Mai sînt unii care — și astăzi — identifică „muntele sacru" cu „centrul lumii", pentru că acest munte reprezintă în mod simbolic „unirea cerului și a Pămîntului"; și în același timp identifică numitul centru cu „orașul sfînt", făcînd din acesta din urmă locul prin care „trece axa terestră, punctul de legătură ideală între cer, pămînt și Infern".[15]

Orașele sfinte din timpurile străvechi erau fundate prin ritualul „oferirii simbolice a unor fructe ale pămîntului" aruncate într-o groapă în formă de cerc ce trebuia să delimiteze primitivul centru urban. Dar circumscrierea perimetrală putea să fie și de forma unui pătrat, a unui poligon și — mai rar — în formă de stea. Important era să se aleagă o figură geometrică înzestrată cu un centru al ei și care să corespundă astfel unui precis „plan de fundare-mandala nesugerat de considerații de ordin economic-estetic", ci de dorința de a include orașul într-un „cosmos organizat, legat de cealaltă lume prin punctul său central"; și aceasta a satisfăcut pe deplin — cel puțin pînă în Evul Mediu — exigențele spirituale și „sentimentele vitale" ale cetățeanului religios din acele vremuri. Exista, de aceea, ideea construirii unui oraș care să fi corespuns întru totul funcțiilor sale simbolice, contribuindu-se astfel la realizarea unui centru de forțe spirituale colective, a unei „globalități psihice" și „exercitîndu-se în acest mod o influență specifică asupra omului care trăia acolo sau care ar fi ajuns acolo".[16] Dar problema „localizării" așa-ziselor „centre spirituale" ar merita o tratare mult mai amplă. Pentru deosebita lor „așezare topo-

---

[15] Mircea Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1964, p. 316 [vezi și *Tratat de istorie a religiilor*, trad. de Mariana Noica, Humanitas, București, 1992 (ed. I), 1995 (ed. a II-a) — *n.ed.*].

[16] Aniela Jaffé, „Il simbolismo nelle arti figurative", în Carl Gustav Jung, *L'uomo e i suoi simboli*, Casini, Florența–Roma, 1967, p. 243.

grafică", în Occident, s-ar putea aminti aici Roma, după cum, în Orientul Mijlociu, Ierusalimul sau, în Orient — Lhassa — ca loc sfînt al lamaismului. „Exista, într-adevăr, în Antichitate, un fel de geografie sfîntă sau sacerdotală, iar așezarea orașelor și a templelor nu era arbitrară, ci determinată de niște legi foarte precise."[17] În fiecare oraș sacru exista, înaintea catedralei, un sanctuar ce constituia „templul ancestral", în care se păstra cu mare grijă o relicvă sau un „obiect de cult", și exista și cineva anume care se ocupa de ambianță; acea persoană era considerată sacerdotul-intermediar între „Suveranul ceresc" și om. Acestuia i se adresau — așa cum i se adresau mai tîrziu lui *pontifex** — cetățenii orașului.

În China, vechile „culte agrare" defineau drept „puteri sfinte munții, pădurile, fluviile, văile și dealurile", care pentru feudalii chinezi erau centre de forțe „din care ei își trăgeau puterea pentru a guverna țara".[18] Există niște toponime care se repetă sau poate pentru că vor fi avînd o origine a lor, comună, cum ar fi Alexandriile — de la Alexandru cel Mare; sau, poate, o poziție geografică a lor, asemănătoare și medie, ca „Mediolanum": un nume care înseamnă „așezat în centru", dar și „centru de perfecțiune". Și în Franța există niște orașe care au această caracteristică, de pildă Châteaumillant (Cher) — un oraș al biturigilor, popor din vechea Galie (Aquitania). În Irlanda, o întreagă provincie reprezintă centrul sacru al teritoriului și aceasta este provincia Midhe, în care încă mai au loc importante „sărbători religioase" irlandeze.[19] De altfel, concepția unei „poziții centrale sacre" trebuie să

---

[17] René Guénon, *Il re del mondo*, Adelphi, Milano, 1977, „Localizzazione dei centri spirituali", pp. 101–102.

* *Pontifex* — la romani, fiecare dintre membrii colegiului sacerdotal care supravegheau cultul. (*N.t.*)

[18] Marcel Granet, *La religione dei Cinesi*, Adelphi, Milano, 1973, „I culti agrari", pp. 65–68.

[19] *Celticum*, supliment anual al lui *Ogam*, pp. 159 și urm.

fie evidentă la celți, care ne-au transmis amintirea acesteia prin ale lor monumente-*henge*. Probabil că ei vor fi păstrat amintirea acelei „tradiții primordiale", potrivit căreia „punctul central, înconjurat de mai multe centre concentrice, reprezenta diferite stări sau grade ale existenței, ce se vor fi așezat în mod ierarhic la o mai mare sau mai mică distanță de un Principiu primordial", sau va fi fost înțeles ca un simplu astru plin de viață, ca o figură solară.[20]

Simbolismul concentricității este interpretat în mod diferit de către civilizațiile precolumbiene, care îl reprezintă în centrul templelor lor pe zeul Soarelui-răsare, Quetzalcoatl, atribuindu-le mai apoi celor patru cercuri concentrice — exprimate prin culori diferite — alte patru divinități. Cîteodată, zeul lor central apare în unele texte înlocuit de un „arbore al vieții, multicolor și deasupra căruia se află pasărea Quetzal"[21]. Aceasta din urmă simbolizează acea lume cerească ce este împărăția lui Hel din mitologia germanică, în timp ce arborele este înlocuitorul axei care unește împărăția amintită cu cea a oamenilor și a Giganților. Concepția cosmologică a arborelui, considerat ca un pilastru gigantic, este comună foarte multor civilizații, care încă din timpurile cele mai îndepărtate întrevedeau în acest pilastru „axa terestră ce se centrează în steaua polară, în jurul căreia se rotește întreaga boltă cerească"[22].

Babilonienii, iranienii, indienii și germanii credeau că „bolta cerească era susținută de un munte foarte înalt"[23]. Așadar, ideea „muntelui cosmic" o înlocuiește pe cea a

---

[20] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, Adelphi, Milano, 1975, „L'idea del centro nelle tradizioni antiche", p. 64.

[21] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Centre", 8°, p. 301.

[22] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, UTET, Torino, 1971, vol. II, pp. 526 și 528.

[23] *Ibidem*, p. 529.

axei sau a pilastrului sau pe cea a *columna mirae magnitudinis*, la care se referă Ebbon în scrierea sa *Vita Ottonis Bamburgensis*. Muntele, axa, pilastrul sau coloana nu sînt decît reprezentarea unui centru cosmic în legătură cu conjuncția ideală „Cer-Pămînt-tărîmul celălalt" sau — dacă preferați — „deasupra-Pămînt-dedesubt"; iar „ideea Polului este și ea un echivalent al celei a centrului"[24]. Într-adevăr, polar este considerat și Mēru sau „muntele sfînt", despre care se vorbește adeseori în tradiția hindusă.

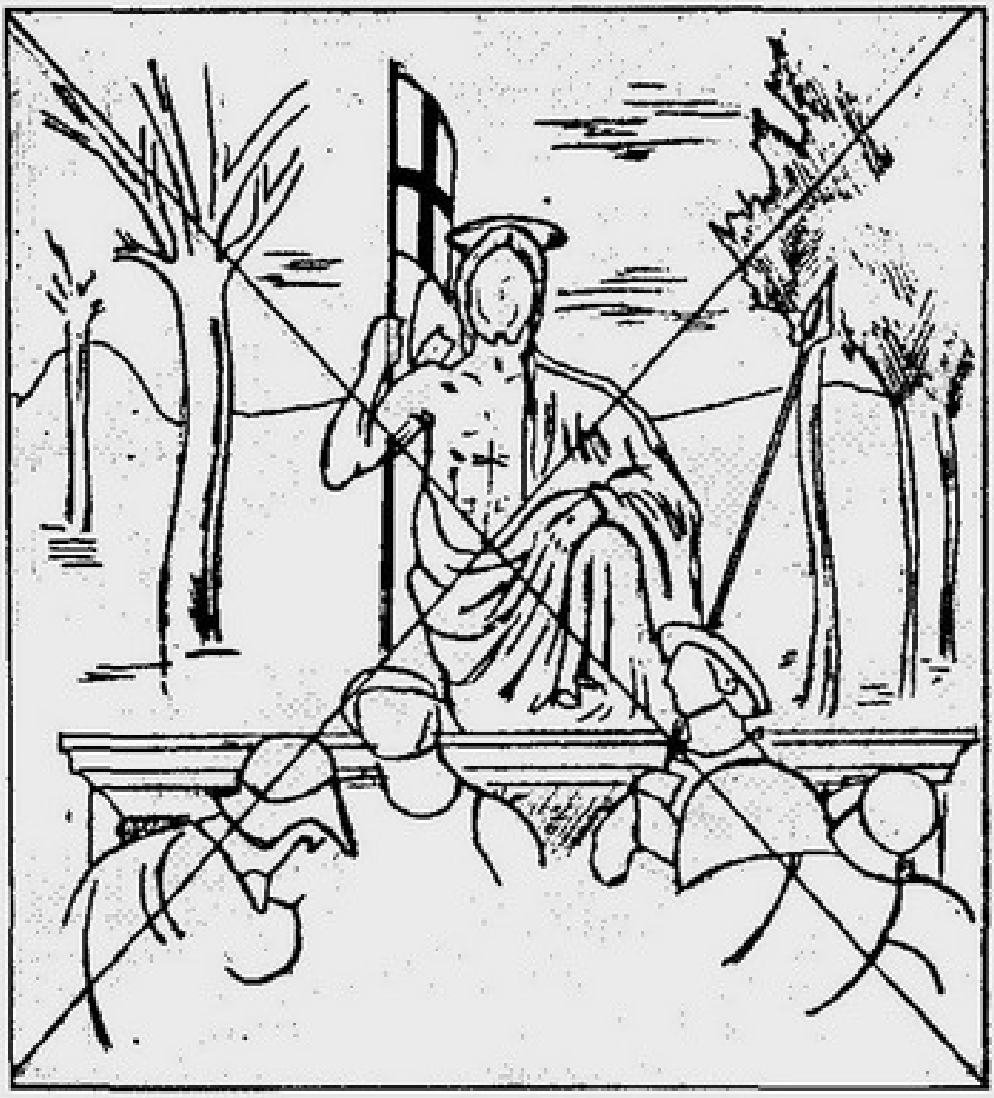

Fig. 25. Poziția lui Hristos în fresca *Învierea* a lui Piero della Francesca.

[24] René Guénon, *Simboli della scienza sacra*, *op. cit.*, p. 68.

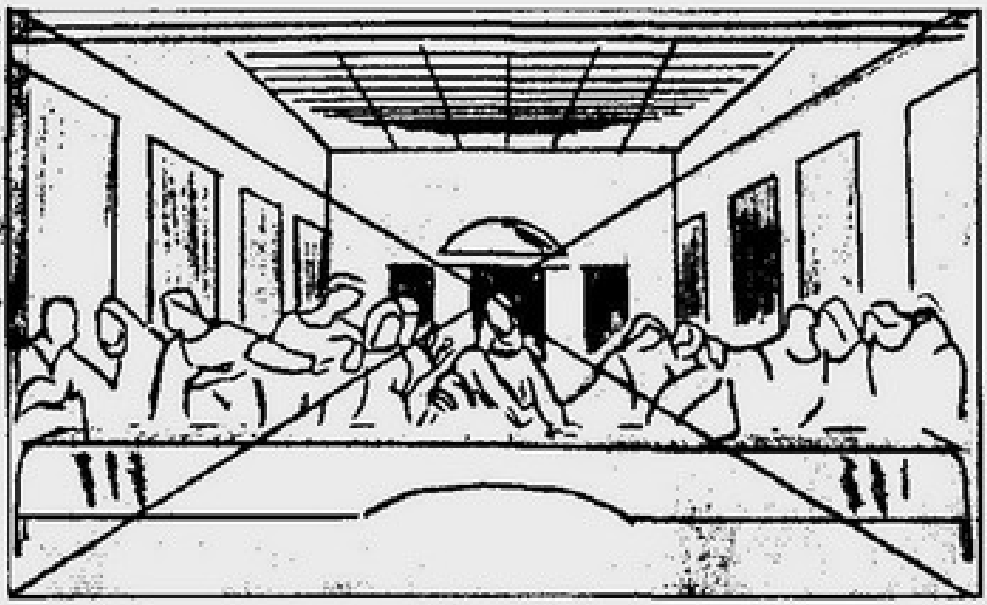

Fig. 26. Poziția chipului lui Hristos în *Cina cea de taină* a lui Leonardo da Vinci.

Pentru arabi, acest munte se numește Caucaz și este definit cu termenul Qāf, care în limba lor este și litera inițială a „numelui arab al Polului". Este vorba, în orice caz, despre un munte a cărui așezare geografică este cu totul altfel decît identificabilă, pentru că „nu se poate ajunge la acest munte nici pe uscat și nici pe mare"[25]. Samaritenii numesc această formă de relief Garizim, adică „muntele binecuvîntat", „colina eternă", „muntele-cel-Moștenit", „casa lui Dumnezeu", „tabernacului îngerilor săi", „sălașul lui Shekinah"; și este un loc considerat drept reședința „primordială" a Edenului „care nu a fost înghițit de apele Potopului".[26] Budiștii menționează acest munte cu numele Sumeru și îl consideră drept „centrul lumii, scufundat în mare pînă la o adîncime de 84 000 de leghe" și care „se înalță la suprafață pînă la aceeași altitudine"[27].

---

[25] *Ibidem*, „Un geroglifo del Polo", nota nr. 2, p. 105.

[26] René Guénon, *Il re del mondo*, *op. cit.*, „Melki-Tsedeq", p. 65, nota 28.

[27] Edward Conze, *I libri buddisti della sapienza*, Ubaldini, Roma, 1976, „Il sutra del Diamante", p. 43.

În epoca clasică se va trece la conceptul de „ombilic sau onfalo" și de „altar cosmic", ca definiție a unui centru de spiritualitate, indicîndu-se prin acesta, în afară de un Olimp, și camera funerară *tholos*, o necropolă, un simplu simbol magic, o svastică, un șarpe încolăcit, un fel de spirală embrionară din care se trage viața, și pînă și faimosul „al treilea ochi", căruia în Orient i se atribuiau puteri oculte, cum ar fi aceea de a dărui „simțul eternității" prin „dobîndirea stărilor superioare ale existenței"[28].

Misiunea salvatoare și divină a lui Hristos a sugerat celor mai mari artiști confluența potențialității în centralismul imaginii, astfel încît „să fie învestită cu funcția de centru" persoana lui Mesia[29]; este de ajuns să ne amintim poziția pe care o ocupă Hristos în fresca *Învierea*, a lui Piero della Francesca, sau — dacă preferați — în incomparabila pictură *Cina cea de taină*, a lui Leonardo.

---

[28] René Guénon, *Il re del mondo*, *op. cit.*, „Luz o il soggiorno d'immortalità", p. 76.

[29] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. I, cuvîntul „Centre", 9°, p. 301.

20

Alfabetul, sunetul, limbajul și scrierea

Originea termenului „alfabet" și enigma unei „limbi-mamă" sau „limbi-sfinte". Originea caracterelor unei „chei de cifru geometrice comune". Corelațiile dintre litere, numere, mituri și simboluri cosmologice. Potențialitatea creatoare și evocatoare a unor cuvinte străvechi. Scrierea ca „substitut umilitor al cuvîntului". Limbajul ca act creator divin. De la sunete și semne la dobîndirea limbajului de către primele comunități omenești, potrivit Stanțelor lui Dzyan *și mitologiei „Popol Vuh". Sunetul la începuturile lumii și de la epoca paradisului la hinduși. „Limba păsărilor" sau „limba îngerească" și necesitatea unei sinteze universale a gîndirii. De la pictură la scriere; de la „stadiul mnemonic" la cel „pictural" și la cel „ideografic"; de la Lascaux și Altamira la vechii egipteni, chinezi, evrei, musulmani, cabalisticul hurufi, hinduși, celți. Scrierea ogam, runele, hexagramele și sinteza lor grafică. Ciudățeniile unui document „yukagir".*

Termenul „alfabet" provine „din cuvîntul din latina tîrzie *alphabētum*, care este o adaptare a grecescului *alphabētos*", în care figurează cele două litere *alpha* și *bêta*[1].

A încerca să studiem originile alfabetului este ca și cum am vrea să străbatem în sens invers lungul drum parcurs de omenire; și cu cît ne vom îndepărta mai mult în timp, cu atît vom găsi „mai puține deformări și suprapuneri" în tot ceea ce ni s-a transmis ca „învățătură primitivă" prin scrierile cele mai vechi. Adevărul ni se va părea în acest fel mai aproape, deși va fi cît se poate de anevoios

[1] Giacomo Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Le Monnier, Florența, 1967, cuvîntul „Alfabeto", p. 12.

să dăm de „înțelesul ascuns“[2] al celei pe care am definit-o în cercetările noastre anterioare drept „limba-mamă“ sau „limba sfîntă“[3].

Într-o conferință ținută la Asociația Britanică în anul 1899, arheologul Flinders Petrie a spus că nu era greșit să se considere că literele sau caracterele grafice ale popoarelor mediteraneene ar fi putut proveni dintr-o „cheie de cifru geometric comună“ și că originile alfabetului ar putea fi considerate de trei ori mai vechi decît se presupusese[4]. Și Cornelius Agrippa a rămas impresionat de „proporția“ și de „corespondența între litere și semnele cerești și planete“ exprimate în simboluri, existente la diferitele popoare ale Pămîntului. „Caracterele proprii și diferite ale scrierii (...) nu au fost stabilite din întîmplare și nici de vreo toană a omului“ — a scris autorul mai sus amintit — „ci de intervenția divină“[5].

Cei ce au voit să atribuie o valoare ezoterică literelor alfabetului nu s-au abținut de la a le prezenta în corelație cu numerele și cu simbolurile cosmologice. O dată cu trecerea timpului, literele și-au pierdut acele atribute semnificative care confereau structurii cuvintelor o potențialitate creatoare și evocatoare prodigioasă, uitată astăzi, înlocuită de funcționalitatea unui limbaj sau a unei grafii, înțelese numai ca un mecanism rece folosit la comunicarea cu semenii noștri. Iar teama de a se pierde această vigoare a minții era deja subînțeleasă în trecerea de la puterea unui limbaj la o scriere convențională și impersonală. Din acest motiv, scrierea a devenit „un substitut umilitor al cuvîntului“, fapt pentru care unii „mari

---

[2] Donato Piantanida, *La chiave perduta*, Ceschina, Milano, 1959, p. 45.

[3] *Il Giornale dei Misteri*, Tedeschi, Florența, nr. 54, sept. 1975, „La lingua madre“ (S. Boncompagni), p. 9.

[4] Gennaro D'Amato, *AUM, principio fondamentale originario delle arti umane*, Libreria Editrice Spiotti, Genova, 1913, p. 22.

[5] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o magia*, Edizioni Mediterranee, Roma, 1972, vol. I, p. 133.

maeștri ai cuvîntului" ca „Socrate, Buddha, Iisus n-au lăsat scrieri". Nu este deci un lucru greșit să credem că scrierea a apărut atunci cînd cuvîntul și-a pierdut eficacitatea originară și că s-a născut, de aceea, ca un „efort avînd drept scop integrarea spiritului și a inspirației" sau ca „un simbol al unui cuvînt lipsă". În trecut, orice precept temeinic era atribuit unei „prezențe vorbitoare"; Joseph de Maistre preciza faptul că „nu se scrie în suflete cu o pană"[6].

În așa-zisul *verbum* al limbajului se mai păstrează un anumit farmec datorat unei „urme a puterii cosmogonice a originilor"[7]. Cuvîntul și-a pierdut acum toată puterea evocatoare de odinioară; lui i se datora succesul anumitor formule rituale, legate de exactitatea intonației, de timbrul vocii, de caracterul sfînt al unui nume divin, astfel încît atunci cînd se rostea acel cuvînt mai-mai că se credea că se „dezlănțuia toată puterea încătușată într-un zeu"[8]. De aceea, a studia orginile limbajului este într-un fel ca și cum ai cerceta un act creator al lui Dumnezeu; și mai înseamnă într-un fel să repui în funcțiune niște facultăți psihice umane amorțite, în măsură să evoce niște imagini mitice. Limbajul și mitul par să se condiționeze reciproc și „unite oferă terenul pentru marile sinteze, în care se desfășoară pentru noi o structură a gîndirii, o imagine teoretică totală a cosmosului"[9].

Sunetele și semnele au fost, cu siguranță, expresiile primitive prin care oamenii și-au manifestat semenilor lor propriile sentimente și propriile idei; au fost încercările inițiale de comunicare între creaturi de același gen. Dar

---

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. II, cuvîntul „Ecriture", 8°, p. 248.

[7] *Ibidem*, vol. III, cuvîntul „Langage", 1°, 4°, pp. 109–110.

[8] Hopfner, „Griechisch-ägyptischer Offenbarungszauber" [„Magia rivelata greco-egizia"], 701, p. 179, citat în Ernst Cassirer, *Linguaggio e mito*, Garzanti, Milano, 1961, p. 79 și nota 21 de la p. 93.

[9] Ernst Cassirer, *Linguaggio e mito*, *op. cit.*, p. 67.

în ce moment anume de la începuturile istoriei omenirii se va fi întîmplat, oare, aceasta? Cît timp se va fi scurs de cînd hominidul își va fi făcut apariția pe această planetă? S-au găsit dovezi scrise cum că „primul neam de oameni, așa-zișii născuți-singuri, erau lipsiți de grai; că cel de al doilea neam de oameni poseda un limbaj format din sunete asemenea cîntecului și numai din vocale; că cel de al treilea neam de oameni și-a dezvoltat destul de repede un soi de limbaj cu puțin superior diferitelor sunete din natură; că mai tîrziu, atunci cînd s-a produs separarea sexelor, s-a dezvoltat un limbaj care era încă doar o încercare monosilabică". Abia o dată cu cel de al patrulea neam de oameni s-a ajuns la graiul aglutinant.[10] Putem lesne deduce de aici faptul că pentru om dobîndirea limbajului a fost, cu siguranță, rezultatul unui proces încet și trudnic, dar pe care, o dată ce a fost dobîndit în întregime mecanismul cuvintelor, divinul ce se afla într-însul a reușit să-l înnobileze cu valori simbolice și sacre.

Și în mitologia „Popol Vuh" se amintește momentul magic în care au răsunat în aer cuvintele tăioase rostite de strămunii neamului omenesc: „Le-a venit atunci graiul (...). Tepeu și Gucumatz, în beznă, în noapte (nu se cunoștea încă lumina soarelui — *n.a.*), vorbiră între ei... sfătuindu-se unii pe alții și chibzuind; și s-au înțeles și și-au unit vorbele și gîndurile."[11] Cuvîntul nu este decît efectul unei modulări de sunete, motiv pentru care s-a spus că aceste sunete s-ar afla „la originea universului". În India se face din sunet un „simbol fundamental", pentru că li se atribuie „vibrațiilor ritmice" primordiale originea universului. În sunet sălășluiește puterea creatoare divină: sunetul „este perceput înaintea formei; auzul este

---

[10] *Le stanze di Dzyan*, Bresci, Torino, 1971, stanța IX, shloka 36, pp. 100–101.

[11] *Popol Vuh*, sub îngrijirea lui Adrian Recinos, traducere de Lore Terracini, Einaudi, Torino, 1960, cap. I, p. 11.

anterior vederii"[12]. Cuvîntul, ca un ansamblu de sunete, este „simbolul voinței creatoare a lui Dumnezeu", „revelația" Sa directă. Limbajul începuturilor — în muzicalitatea și puritatea sa — trebuia să fi fost într-o perfectă armonie cu „percepțiile unui sunet interior", comun tuturor creaturilor epocii paradiziace, sunet perceput și respectat mai apoi și de animale. Trebuia să fi fost ceea ce uneori în textele antice avea să fie indicat cu numele de „limba păsărilor" sau „limba cerească sau îngerească". Uitarea acesteia și a potențialității ei originare se ascunde în „simbolica încurcării limbilor" și a „trecerii treptate de la unitatea la pluralitatea" lingvistică.[13] Revenirea la străvechiul limbaj al unei epoci paradiziace este simbolizată în conceptul lui „doi", care la sfîrșitul sfîrșiturilor va reveni la „unu", și acest lucru va fi cu putință numai atunci cînd se va mai simți încă nevoia unei sinteze universale a gîndirii.

Afinitățile lingvistico-picturale ale originilor, picturile rupestre și graffiti-urile ne vorbesc despre o naștere fascinantă a scrierii, de la semnele-simboluri la ideografie și de la aceasta la scrierea alfabetică.

Primele semne grafice și-ar avea obîrșia pe la sfîrșitul neoliticului și trebuie să fi fost de „ajutor memoriei", drept care nu ni se pare greșită definirea acelei prime perioade drept „stadiul mnemonic". Sforile cu mai multe noduri, crestăturile pe bețe, marcajele pe animale, tatuajele trebuie să fi fost amintirile acelor timpuri îndepărtate pe care tradițiile diferitelor popoare ale lumii le-au perpetuat pînă la noi. Dar, mai mult decît din niște exigențe practice, scrierea care a deschis poarta istoriei va fi fost cerută de niște considerente cu caracter magico-religios. Acestea au influențat în mod considerabil trans-

---

[12] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. IV, cuvîntul „Son", 1°, pp. 224–225.

[13] *Ibidem*, vol. III, cuvîntul „Langage", 1°, 2°, 3°, 4°, pp. 109–110.

ferul ideii în pictură (stadiul pictural) și mai apoi în semnul grafic (stadiul ideografic). De la picturile din peștera Lascaux și din cea din Altamira la cuneiforma din Sumeria, la ideografia chineză, la hieroglifa vechilor egipteni și pînă la inventarea de mai tîrziu a alfabetului este un proces lent și anevoios.

Cert e că, în Antichitate, simbolul și ideograma au avut o universalitate a lor, deși au conținut, dintotdeauna, un „ce anume ascuns, misterios", și au închis în ele „gînduri profunde". De altfel, însuși cuvîntul *hieroglyphika*, de origine greacă, ne vorbește despre „semne sacre", în măsură să ascundă întreaga înțelepciune a vechilor egipteni.[14] Descifrarea hieroglifelor de către Champollion nu le-a sustras acestora prerogativa unui fel de scriere divină și rituală în același timp. Obiectele reprezentate prin această grafie străveche aparțin „celor trei regnuri ale naturii, meseriilor și artelor"; ele exprimă deci „idei și sunete". Aceste semne se grupează în „figurative și simbolice", dintre care ultimele reprezintă niște „idei abstracte" care presupun o dezvoltare a gîndirii vechilor egipteni „pe baza unei structuri de simboluri", fiindcă ei evită o grafie convențională pentru a se înălța la nivelul unei „forțe magice" și al unei „puteri evocatoare".[15]

Scrierea chinezească este esențialmente figurativă și de o simbolistică stilizată care se inspiră din real și care „permite toate expresiile gîndirii"[16]. Evreii, potrivit celor transmise de Cabala, obișnuiau să-i atribuie alfabetului o „forță creatoare pe care omul n-o poate cunoaște". Nu este cu putință să înțelegi ordinea literelor, pentru că „nimic din ceea ce stă scris în « Tora » nu e indicat în ordinea firească; altminteri oricine ar citi-o ar putea crea o lume,

---

[14] Adolf Erman, *Il mondo del Nilo*, Laterza, Bari, 1950, pp. 22–23.

[15] Paul Perret, *Dictionnaire d'archéologie égyptienne*, Paris, 1959, pp. 129–134.

[16] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Écriture", 5°, p. 247.

i-ar putea învia pe morți și ar putea săvîrși minuni". De aceea „ordinea « Torei » este ascunsă și nu este cunoscută decît de Dumnezeu"[17]. Agrippa scrie că „dintre toate scrierile, *cea a evreilor este cea mai augustă, cea mai sfîntă*... dat fiind că ea s-a format de la începutul începuturilor în sălașul lui Dumnezeu, care este cerul, acolo unde stau și astrele, ale căror imagini le reproduc literele..." Caracterele, dînd naștere cuvintelor, le conferă acestora din urmă „putere și substanță", astfel încît „Origene consideră că aceleași nume exprimate într-o altă limbă își pierd puterea, nemaipăstrîndu-și înțelesul firesc"[18]. Acest lucru îl știu bine cabaliștii care reușesc să pună în valoare efectele permutării literelor, în altele bine dozate pentru orice rugăciune a lor, astfel încît să se „aplice rugăciunii așa-zisa intenție". Se naște din ea o „formulare literală diferită de cea concepută de inițiat sau cucernicul obișnuit", și aceasta „posedă în sine o putere creatoare", *în care se întîlnesc pînă și recitarea, modulația și* timbrul vocii înseși.[19] Atît „Cabala ebraică", cît și „ezoterismul musulman" recunosc literelor o strînsă corespondență cu numerele, de la care literele capătă toate caracteristicile simbolice. Și iată că cele patru litere care compun numele lui Jahweh și al lui Allah (a nu se lua în considerare literele „h") nu sînt altceva decît o „determinare cvadruplă a Unității" sau principiul prim; și că „gnoza musulmană pune în legătură aceste litere cu cele patru elemente, cu punctele cardinale și cu îngerii beatitudinii cerești".[20] Sînt unii autori care întrevăd, prin revelația profetului Mahomed, caracterul sacru al „Cora-

---

[17] *Kabbale et sa symbolique*, traducere de Jean Boesse, Paris, 1966, p. 187.

[18] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o magia*, *op. cit.*, vol. I, pp. 133–134

[19] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, UTET, Torino, 1971, vol. III, p. 776.

[20] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II; cuvîntul „Écriture", 2°, pp. 245–246.

nului", considerîndu-i conținutul drept o „materializare a cuvîntului divin"[21]. Așadar, e ușor de susținut că „literele permit să se ajungă pe o cu totul altă cale la niște cunoștințe ezoterice și inaccesibile, la niște adevăruri divine, la percepția unor fapte secrete din orice perioadă"[22].

Cabalismul hurūfī ajunge chiar să susțină că numele unui obiect devine însăși esența sa și recunoaște faptul că posibilitatea de a determina un raport — o legătură strînsă — între obiect și esența sa se datorează omului. Dumnezeu, folosindu-și atributele inseparabile ale naturii sale, l-ar fi învățat pe Adam treizeci și două de litere, dintre care numai cîteva ar fi de găsit în străvechile texte sacre ce au fost descoperite.

În India, lumea vedică nu apare populată numai de creaturi și de substanțe, ci și de „forțe și puteri care se manifestă în diferite moduri și care duc o existență independentă, fie ca lucruri, fie ca persoane"[23]. Din acest motiv, doctrina vedică atribuie semnului și cuvîntului o putere neobișnuită și-i conferă manifestării lui Brahmā niște atribute care, divinizate, se personifică într-o „zeiță a cuvîntului" sau „zeiță a alfabetului". Citirea în ordine firească a literelor care compun acest alfabet se identifică cu evoluția, în timp ce citirea în sens invers, cu reînnoirea.[24] Originea și structura anumitor cuvinte hinduse ascund și acum o taină a lor. Rădăcinile multora dintre acestea conduc la crearea acelor formule deosebite, numite „mantra", „recitate în mod solemn, încărcate de o putere supraomenească", putere mare și de neînlocuit în „ceremoniile rituale".[25]

---

[21] L. Massigno, *La passion d'Al-Hallaj*, două volume, Paris, 1922, p. 589.
[22] Toufic Fahda, *La divination arabe*, Leiden, 1966, p. 228.
[23] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, *op. cit.*, vol. V, p. 281.
[24] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Écriture", 1°, p. 245.
[25] Pietro Tacchi Venturi, *Storia delle religioni*, *op. cit.*, vol. V, p. 281.

Celții aveau — potrivit unei legende irlandeze — printre componenții așa-zisului „popor al zeiței Danu", pe Ogma și pe Ogmios, o creație hibridă de semizeu celtic-grec, asemănător, cumva, unui Hercule sau unui Mercur și considerat maestru al poeziei și al elocinței, inventator și patron al scrierii ogamice, fapt care ne face să înțelegem ce mare importanță îi dădea anticul popor celt acestei scrieri și cît de mult o folosea. Totuși, ei nu o utilizau în mod funcțional — așa ca noi, se înțelege —, ci cu valoare magică și cu o potențialitate latentă a semnelor luate în parte, datorate persistenței incisivității lor grafice în netă opoziție cu pronunția unui cuvînt. Cuvîntul scris trebuia să constituie pentru ei „o sancțiune foarte gravă", deoarece „blestemul avea în acest fel o eficacitate mult mai mare, mai durabilă decît un simplu descîntec rostit sau cîntat".[26] Inscripțiile funerare celtice pe piatră dezvăluie — chiar

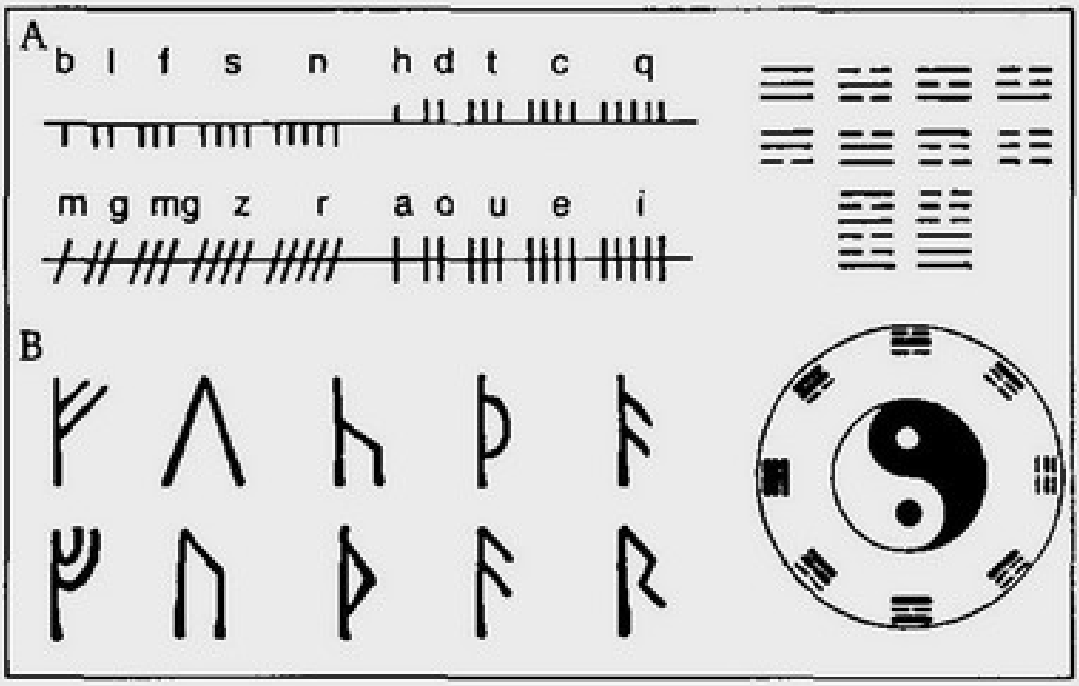

Fig. 27. A) Scrierea ogamică; B) Caractere runice; C) Hexagramele „I-ching".

[26] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, *op. cit.*, vol. II, cuvîntul „Écriture", 7°, p. 248.

în scurtimea lor — folosirea unui alfabet vechi, cu trăsături efectuate în diferite feluri, dar cît de cît liniare. Este vorba, într-adevăr, despre o serie de linii care formează cu totul douăzeci de semne, a cărei diversitate constă în cantitate și în așezarea acestora deasupra sau dedesubt, sau intersectînd o linie orizontală prelungită în mod uniform. Se pare că — după cum consideră unii cercetători — scrierea ogamică ar deriva din așa-zisele caractere runice sau că ar avea ceva în comun cu acestea; potrivit părerii altor specialiști, nu s-ar putea nega o oarecare apropiere a acestei scrieri de sistemul grafic al faimoaselor hexagrame „I-ching". Scrierea ogamică și hexagramele prezintă o grafie atît de esențială și de sintetică, încît ne uimesc, mai ales dacă ele sînt comparate cu alte scrieri cît se poate de alambicate ale Antichității, cum ar fi scrierea maya. Nu este cîtuși de puțin adevărat ceea ce cred mulți, și anume că linearitatea scrierii ogamice ar fi răspuns la început exigenței funcționale a unei gravări în lemn, deoarece au fost descoperite mesaje și scrisori gravate pînă și pe scoarța de mesteacăn și de un grad de dificultate atît de evident, încît face să se întrevadă că pînă și la popoarele semisălbatice este vădit un intelect capabil să se exprime prin simboluri într-o sinteză cu adevărat surprinzătoare. Se poate lesne observa acest lucru dintr-un soi de pictografie geometrică dintr-o scrisoare de dragoste a unei fete „yukagir", al cărei iubit o neglijează pentru că este îndrăgostit de o alta.[27] Tocmai aceste posibilități simbolice omenești, prezente nu numai — încă — astăzi la popoarele sălbatice sau semicivilizate, ci și în toate timpurile, încă din cele mai îndepărtate epoci, în ființe neevoluate, demonstrează caracterul cu totul excepțional al unor creaturi asemănătoare lui Dumnezeu. Contopi-

[27] Julius E. Lips, *L'origine delle cose*, Sansoni, Florența, 1949, pp. 286–287.

rea extraordinară dintre simboluri, mituri, numere și litere — peste care omul este pe deplin stăpîn —, oricît de nebuloase vor fi apărînd originile tuturor acestora în zilele noastre, este evidentă; așa cum evidente sînt și „misterele minunate ascunse în oricare limbă" antică, mistere legate într-o vreme, fără doar și poate, de „divinația lucrurilor trecutului și a celor viitoare"[28].

[28] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o la magia*, *op. cit.*, vol. I, p. 135.

21

Literele de la „A“ la „K“

De la pictografie la monosilab. Raportul obiect–imagine-expresie. Funcționalitatea „sistemului de semnalizare alfabetic“. Doctrina ezoterică a alfabetelor și Cabala. Litera alfa *— forma stilizată a unui taur. Semnificația dublării literei A și confruntările acesteia cu numărul unu și cu triunghiul. Interpretarea expresiei „alfa și omega“ începînd din Antichitate și pînă la Teilhard de Chardin. Originea grafică și semnificațiile literelor „B, C, D, E, F, G“. De la cuvîntul englezesc* God *la cuvîntul ebraic* yod. *Litera „H“ — „spirit dulce și aspru“. Literele „J“ și „K“. De la Ka al hindușilor la „ka“ al vechilor egipteni. Un spirit dublu care însuflețește materia din univers printr-o evoluție a conștiinței individuale și colective.*

Pictografia trebuie să le fi solicitat oamenilor primitivi dobîndirea facultăților fonetice monosilabice. Într-adevăr, intelectul — o dată formulată o imagine mentală corespunzătoare fiecărui obiect — trebuie să-i fi sugerat omului o expresie adecvată și diferențiată. O dată dobîndit mecanismul obiect-imagine-expresie, cucerirea scrierii se poate interpreta ca o evoluție inversă și în abstract, plecîndu-se, adică, de la expresie la imagine și mai apoi la obiect. Dar la început a fost cît se poate de greu să se recurgă la o simbolistică esențială a imaginii, și procesul ce a avut loc începînd de la primele ideografii și pînă la „sistemul de semnale alfabetic“ a fost, cu siguranță, anevoios. Literele, luate fiecare în parte — și poate că nu în ordinea ce ne-a fost transmisă —, au suferit modificări potrivit sensului diferitelor scrieri antice și influențelor cu exigențe diferite de la un popor la altul și de la o limbă la alta, ajungînd în cele din urmă la o stilizare din ce în ce mai potrivită cu funcționalitatea lor. Și atunci cînd s-a

realizat — tîrziu — adăugarea vocalelor la consoane, s-a ajuns la integrarea cuvîntului. Dar dacă am vrea să aprofundăm ceea ce am afirmat, am putea spune că „principiul fonetic nu pare a fi invenția nimănui, ci o evoluție necesară a principiului pictografic inițial". În afară de aceasta, *fiecare sunet monosilabic al oamenilor primitivi* putea foarte bine să se reducă la o singură consoană. Ne mai întrebăm și astăzi dacă fenicienii au fost, cu adevărat, cei care — din necesitatea practică de a comunica și cu alte popoare — au rezolvat problema selecționării și codificării „celor douăzeci și două de fericite semne care au folosit drept bază culturii omenirii"; și dacă doctrina ezoterică a alfabetelor trebuie sau nu să fie căutată în tot ceea ce ne-a fost transmis de Cabală.[1] Se știe că, deși sînt numeroase cercetările istorico-comparative privind mai cu seamă diversitatea „formei literelor" avînd drept scop descoperirea unei origini comune a tuturor limbilor și deci și a tuturor alfabetelor existente, sîntem încă destul de departe de a putea rezolva această complexă problematică.

Că cele douăzeci și două de litere feniciene „constituie baza lumii și a tuturor creaturilor ei" și că „tot ceea ce s-a spus și s-a creat se trage de la literele respective", ei bine, citim acestea în opera lui Agrippa; dar el face ceva mai mult. Și anume, grupează alfabetul ebraic în trei litere-mamă, în șapte duble și în douăsprezece simple; susține că „aceeași împărțire se întîlnește și în limba caldeeană; recunoaște că literele grecești sînt împărțite în raport cu cele șapte planete, cu cele douăsprezece semne zodiacale, cu cele patru elemente și păstrează una pentru spiritul care domnește peste lume"; și, în sfîrșit, distribuie „cele cinci vocale latine, împreună cu J și cu V, celor șapte planete, iar consoanele B, C, D, F, G, L, M, N, P, R,

[1] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, Milano, 1949, pp. 121–123.

S, T — semnelor zodiacale; K, Q, X, Z — celor patru elemente; H, pentru că este aspirată — spiritului lumii"; în timp ce pe Y o consideră o literă împrumutată de la greci.[2]

Litera „A" este comună multor alfabete; derivă din *alpha*, litera grecească, și atît forma, cît și numele ei se trag din *aleph* — termen fenician și ebraic. Întrucît fenicienii mai erau încă legați de raportul expresie-imagine-obiect (ceea ce era, de altfel, în conformitate cu evoluția ideografică antică), la inventarea alfabetului s-au gîndit ca pentru prima literă să stilizeze un cap de berbec, unul de bou sau unul de taur, cu coarne cu tot; semn care, în funcție de sensul scrierii, a căpătat în grafia diverselor limbi o înclinație diferită. Așa se face că, de pildă, dacă se înainta de la stînga spre dreapta, capul cornut se afla culcat în acest sens, exact ca la *alpha* al grecilor: α.[3]

Fiind așezată la început, această literă se poate compara cu numărul unu, motiv pentru care capătă și caracteristicile simbolice ale acestui număr: este originea tuturor lucrurilor și le conține pe toate; încă din vremurile cele mai îndepărtate a însemnat Creatorul, mai-marele zeilor, zeul invizibil sau necunoscut, ca Tem al vechilor egipteni. „La greci" această literă „era simbolul terorii", în timp ce romanii o considerau drept o *littera salutaris*.[4] Dublată, această literă indică — potrivit doctrinei vechilor egipteni — sensul imensității și al unicității, astfel încît ea se potrivea nu numai zeilor, ci și faraonilor, dată fiind nemăsurata putere a acestora din urmă. Cu siguranță că nu în mod întîmplător grafia verticală a literei A — care se înscrie perfect în *delta* (Δ) — amintește de arhitectura monumentală a vechilor egipteni, crearea su-

---

[2] Enrico Cornelio Agrippa, *La filosofia occulta o la magia*, Edizioni Mediterranee, Roma, 1972, vol. I, pp. 134–135.

[3] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 123.

[4] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. I, litera „A", p. 5.

perbelor piramide[5]. Pentru Cabala, litera A se pretează la „nenumărate speculații cosmologice și mistice"; și în afară de aceasta, „vîrful îndreptat în sus ar însemna înțelepciunea; liniuța centrală — intelectul, fiul înțelepciunii; iar partea inferioară — evoluția sau știința, fiica intelectului".[6]

Ar fi la fel ca în cazul triunghiului, al cărui vîrf îndreptat în sus este simbolul elevației spirituale. Asociată literei omega, litera A capătă o semnificație ezoterică profundă, întrucît omega este așezată la sfîrșitul alfabetului grecesc. Și amîndouă literele reprezintă începutul și sfîrșitul unui univers, fiind cheia interpretativă a acestuia; ele îmbrățișează totul, delimitînd acest tot și condiționîndu-l la o viață dimensională dată, exact ca și cum aceasta s-ar desfășura într-un interior, într-un loc circumscris, sau s-ar reduce la un segment dintr-o linie dreaptă infinită. Dincolo de acele limite se află imponderabilul, iar spațiul și timpul nu mai au motiv să existe. „Alfa și omega" simbolizează totalitatea cunoștințelor și a existenței și se identifică în Iisus Hristos, care — potrivit celor spuse de Sfîntul Ioan — este „Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine (...) Martorul cel credincios, Cel întîi născut din morți, și Domnul împăraților pămîntului (...) Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul..."[7] Mai citim și în Isaia: „Cine a făcut aceasta și cine a pus-o la cale? Cel ce dintru început chema neamurile? Eu, Domnul care sînt cel dintîi și voi fi cu cei din urmă." Iar unicitatea, singularitatea lui Dumnezeu este confirmată în pasajul care urmează: „Eu sînt Cel dintîi și Cel de pe urmă și nu este alt Dumnezeu afară de Mine. Cine este ca Mine să vină

---

[5] Gennaro D'Amato, *AUM, principio fondamentale originario delle arti umane*, Libreria Spiotti, Genova, 1913, p. 90.

[6] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. III, cuvîntul „Lettres", 5°, p. 118.

[7] Apocalipsa, 1, 4–8.

lîngă Mine, să prorocească şi să se măsoare cu Mine! Cine a vestit de la început viitorul? Ceea ce se va întîmpla, cine poate să le prevestească?..."[8] Toate acestea justifică faptul că cele două litere greceşti se află deseori împreună în simbolistica creştină. Expresia „alfa şi omega" are o interpretare mai interesantă şi mai recentă la Teilhard de Chardin, care în scrierile sale îndeamnă la căutarea unei energii spiritualizante comune întregului univers, al cărui element vital şi conştient îl reprezintă ea. Şi este ca şi cum scriitorul mai sus-amintit ar fi găsit posibilitatea de a reevalua sub anumite aspecte substratul celor mai vechi doctrine orientale, care, în fond, nu erau cîtuşi de puţin departe de a atribui tuturor celor ce înseamnă manifestare în univers „exigenţa unei metaştiinţe". În definitiv, Teilhard de Chardin susţine că „Absolutul (A) se supune", dăruindu-se fiinţelor care-l aşteaptă (Dumnezeu Omega); dar acest „Omega" este un Dumnezeu cu care şi spre care se înalţă întreg universul, întrucît se identifică într-un Dumnezeu Alfa.

„Nu se aşază deci numai la sfîrşitul lumii, ci, pentru simetrie, şi la începutul ei."[9] În sfîrşit, „alfa şi omega" sînt văzuţi ca nişte contrarii — despre care s-a vorbit îndelung în alte capitole — şi ca „marele Infim şi marele Imens".

Hinduşii se asociază la această concepţie, spunînd că litera A — ca şi „dvanda" — reprezintă „timpul fără de sfîrşit, reazemul ale cărui laturi sînt îndreptate spre toate părţile". Într-adevăr, în sanscrită „dvanda" indică aceleaşi contrarii pe care le-am menţionat anterior[10], dar mai indică şi iubirea sau prietenia care s-ar putea naşte între ele.

---

[8] Isaia, 41, 4 şi 44, 6–8.

[9] Claude Cuenot, *Teilhard de Chardin*, Il Saggiatore, Florenţa, 1964, pp. 95 şi 165–166.

[10] *Bhagavad-Gītā* („Il canto del Beato"), prefaţă, traducere şi comentariu de Raphael, Asram, Vidyā, Roma, 1974, Adhyāya X, 33, p. 192.

Litera „B" este *beta* a grecilor. În ordinea alfabetică nu a ocupat dintotdeauna poziția a doua, deși se află în această poziție în multe limbi fie antice, fie moderne. În limba etiopiană ocupă locul al nouălea, iar în cea armeană locul al douăzeci și șaselea. A fost simbolul frumuseții (*beltà*), bunătății și bizareriei. Dacă litera *alpha* este înțeleasă drept Absolut și Un, litera B le amintește arabilor pe Ibn, adică pe fiul[11]; iar dacă se ține seama de denumirea greacă *beta* și de cea a orientalilor, *bet*, ca și de faptul că termenul semitic *beth* = casă se reduce la o literă B atunci cînd i se ia terminația feminină „th", se poate constata că grafia acestei litere nu este altceva decît profilul unor corturi de nomazi (Δ Δ = B) „în poziție verticală"[12].

„C" este a treia literă în multe alfabete europene. Aceasta se trage din litera gamma grecească, dar poate că deja fenicienii o vor fi derivat dintr-o ideogramă egipteană. Sînt totuși unii autori care — deși admit că această literă nu are nimic comun cu K-ul grecilor (ei nu au litera C) și nici cu litera feniciană corespunzătoare — susțin că litera C ar deriva din litera rabinică întoarsă.[13] În alchimie indică varul (*calce*), iar în heraldică — statornicia (*costanza*) și clemența (*clemenza*).

Rotunjita „D" din alfabetul latin îi corespunde triunghiularei *delta* a grecilor și literei *daleth* a fenicienilor, care probabil că o vor fi luat din scrierea hieratică egipteană. *Delta*, cu grafia sa triunghiulară, ne face să ne gîndim la un cort de nomazi stilizat sau — dacă doriți — la o poartă antică. Într-o vreme — ca abreviere — indica durere sau dorință, iar în alchimie desemnează sulfatul de fier.

„E" ocupă în multe alfabete poziția a cincea, în timp ce în alfabetul slav ocupă poziția a șasea. Și această lite-

---

[11] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. II, litera „B", p. 172.

[12] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 121.

[13] *Ibidem*, p. 131.

ră se trage din scrierea hieratică egipteană și, grafic vorbind, se vrea o reducție a literei mari *beta* a grecilor. Schimbările pe care le-a suferit în diferitele idiomuri sînt destul de numeroase și s-au resimțit în mod deosebit în sensul scrierii, astfel încît în scrierea hieratică o găsim cu extremitățile îndreptate în jos, în scrierea feniciană — înclinată spre stînga și cu extremitățile îndreptate spre acea parte, în scrierea eoliano-dorică — înclinată spre dreapta și, în sfîrșit, în latina arhaică — dreaptă. La origine indica o aspirație „foarte asemănătoare celei a literei « h » a latinilor"[14]. Este simbolul cavaleresc al speranței.

„F" este considerată o literă tîrzie, deoarece nu avea să fie prezentă în „limba comună primitivă indo-europeană, nefigurînd nici în sanscrită și nici în greaca antică"[15]. Necunoscută fenicienilor și asemănătoare literei mari *gamma* din scrierea eoliano-dorică, se consideră a fi o dublare a literei semitice *vau*, care, după unii, s-ar trage dintr-o ideogramă sexuală masculină, întrucît pentru greci și pentru evrei reprezintă un „cui" sau, mai curînd, o „măciulie". Așadar, trebuie să fie considerată în opoziție cu „figura în formă de triunghi" a literei *delta* grecești — simbol sexual feminin.[16] Pentru etrusci, litera F era echivalentă cu o literă V. În heraldică înseamnă fidelitate și fericire.

Litera „G" a făcut să se vorbească mult despre ea. Și această literă este considerată a fi de origine tîrzie și — dacă ne gîndim la faptul că multă vreme, pînă la latina tîrzie, se identifica adesea cu litera C (a se vedea Gaius sau Caius) — și-ar putea trage originea din chiar *gamma* grecească, derivă din *gomal* feniciană, avînd în vedere semnificația acesteia de „cămilă" sau, mai curînd, pen-

---

[14] *Ibidem*, p. 132.

[15] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. VI, litera „F", p. 698.

[16] Paolo Ettore Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 126

tru asemănarea grafică a literei cu cocoașa sau cu gîtul acestui animal.[17] Și în zilele noastre, diferența dintre C și G este foarte mică; de aceea ne putem convinge ușor că structura lor grafică este rezultatul unei ușoare deformări de-a lungul timpului. În afara faptului că simbolizează abrevierile cavalerești ale cuvintelor tinerețe (*gioventù*) și generozitate (*generosità*), această literă mai are o semnificație deosebită ca simbol masonic. Într-adevăr, ea se află înscrisă în tabelul gradelor masonice și „ocupă centrul unei stele strălucitoare". În heraldică este adeseori folosită ca inițială a unor cuvinte ca glorie, măreție (*grandezza*), geometrie; iar René Guénon, „prin asimilare fonetică", asociază termenul *God* = Dumnezeu al englezilor cu termenul *yod* [„iot", „iod"], ebraic, care indică „principiul divin". Considerînd litera G — așa cum s-a mai spus — drept o derivare a literei grecești *gamma* — care, în mod substanțial, sugerează ideea unui echer — se poate spune că cvadruplicarea literei G este asemănătoare celei a unei *gamma* care, orientată spre cele patru puncte cardinale, dă naștere svasticii sau unui simbol polar „ce indică cele patru poziții ale Ursei Mari" și repune, de asemenea, în discuție simbolica centrului.[18]

Litera „H", mută sau aspirată, este un simplu semn ortografic și nu se pronunță. La fenicieni ea corespundea unui sunet gutural și grafia sa era derivată tot din scrierea hieratică egipteană. În limbile antice, grafia sa este cît se poate de variată: seamănă cînd cu un lanț de inele (scrierea hieroglifică), cînd cu o scară (scrierea feniciană veche), cînd cu un cîrlig (scrierea siriană), cînd cu o literă S culcată (scrierea pali), cînd cu un trident răsturnat (scrierea etiopiană), cînd cu o poartă pătrată (scrierea ebrai-

---

[17] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. VII, litera „G", p. 640.

[18] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. II, litera „G", p. 367.

că). Dacă se compară denumirea noastră *acca* (h) cu termenul german *hag* se ajunge la semnificația de „gard, îngrăditură" și nu se poate să nu observăm aici o legătură, chiar dacă gardul oprește, reține, în timp ce folosirea acestei litere trece aproape neobservată; într-adevăr, pentru mulți lingviști ea nu are nici o valoare, așa cum, de altfel, o confirmă unele moduri de exprimare care se întîlnesc în vorbirea curentă: „nu face nici cît o literă h"; „nu-mi pasă nici cît de o literă h" (nicidecum). Dimpotrivă, în simbolica ezoterică greacă, aprecierea se schimbă cu totul, întrucît litera h este considerată „spirit dulce" și „spirit aspru" al alfabetului și reprezintă, așadar, expresia cea mai directă a sufletului. În heraldică ea înseamnă onoare.

Litera „I" are, uneori, valoare consonantică și corespunde perechii ei care prezintă grafia J. Litera I nu este altceva decît *iota* grecilor, ajunsă la aceștia din scrierea hieratică egipteană. Grafia ei vrea să fie stilizarea unui deget, poate a arătătorului, ce va fi rămas din toată mîna sau *yod*, așa cum îi spun evreii. Litera I este inițiala siglei istorice: I.H.S. (*Iesus hominum salvator*), iar în heraldică înseamnă nevinovăție (*innocenza*).

Litera „J" a dispărut aproape în întregime din alfabetul comun, dar era prezentă în scrierea cuneiformă, în scrierea sanscrită, pali și tibetană. Este litera bucuriei (*gioia*) și a tinereții (*gioventù*).

Litera „K" sau „cappa", astăzi absentă din alfabetul italian, dar folosită în Evul Mediu în locul literei C, ca sunet dur, este folosită pe scară largă de către popoarele slave și cele scandinave. Grafic vorbind, în scrierea hieratică egipteană era asemănătoare unui unu, iar în scrierea feniciană era înclinată și întoarsă spre stînga. Această literă înseamnă putere, regalitate, autoritatea de a comanda, iar în secolele trecute i se atribuiau și calități comune literei *alpha* sau A, ca literă a începutului. Este, într-adevăr, prima din *kaput* = caput, și din *Kalendae* =

calende. Înroșită în foc, se folosea pentru a se marca fruntea calomniatorilor sau lucrurile lovite de trăsnet, deoarece erau considerate impure sau nefaste. Unită cu litera A, capătă înțelesul sanscrit de Ka = cine?, care „pentru autorii [colecției de scrieri sacre indiene] *Br hma a* nu este altceva decît zeul ascuns, anterior și superior tuturor celorlalți"[19]. În interpretarea egipteană se transformă într-un dublu, un perispirit sau o energie care însuflețește materia, sau în Ba, literă sanscrită care la populația bantu înseamnă „om". Prin Ka se reprezenta „puterea divină a creației și forțele de conservare ce însuflețesc ordinea universală"[20]. Acest Ka, strîns legat de evoluția conștiinței individuale și colective, reprezintă, pe de o parte, „un aspect al puterii cosmice primite prin intermediul individualității" și, pe de alta, „o forță de interacțiune continuă, nediferențiată, universală și generatoare"[21].

---

[19] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. IX, litera „K", p. 541.

[20] G. Posener (coautor cu Serge Sauneron și Jean Yoyotte), *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Paris, 1959, p. 143.

[21] André Virel, *Histoire de notre image*, Genève, 1945, p. 134.

22

Literele de la „L“ la „Z“

Litera „L“ — forma stilizată a unui leu și simbolul ulmului din scrierea „ogam“. Litera „N“ — simbolul frasinului în scrierea „ogam“. Litera „O“ — mamela și rozasa. Litera „P“ și oblonul vechilor egipteni. Litera „Q“ — un cap așezat pe un bust. Litera „R“, gura și roata. Litera „S“ și spirala. Lirtera „T“, litera „tau“ și svastica. Masculinitatea literei „U“ și feminitatea literei „V“. Litera „X“ — simbolul cosmic — și litera „Y“ — litera pitagoreică a lui „doi în unu“ și a trinității. Litera „Z“ — simbol divinatoriu de rău augur.

După litera „cappa“, antica „koppa (sau coppa) din scrierea feniciană“, în alfabetul internațional urmează litera „L“, care, grafic vorbind, nu a fost întotdeauna egală în toate limbile trecutului și care a avut, în afară de o întrebuințare diferită, și o pronunție diferită. În scrierea hieroglifică era indicată printr-un leu stilizat; în scrierea feniciană, în greacă și în latina veche era scrisă cu un fel de deschidere unghiulară mai mult sau mai puțin amplă și întoarsă spre dreapta, în timp ce în scrierea siriană, zendă, estranghelă și etruscă această deschidere era întoarsă spre stînga. În scrierea pali era asemănătoare unei S majuscule, culcată, care devenea puțin mai colțuroasă în scrierea tibetană, în timp ce în normandă și în mezogotică s-a transformat într-o ipsilon răsturnată. Folosirea literei l, așa cum se cunoaște în mod grafic, este conformă cu cea din armeană. Limbile indo-europene au folosit litera l fie cu valoare de consoană, fie de vocală, și sunetul dublu pe care ea îl păstrează — dulce, ca în *gli*, și aspru, ca în *glicine* — este considerat o reminiscență a acestei folosiri. Trebuie să se țină apoi seama de așa-zisa „L iotată“, deosebit de frecventă în limba franceză (de

ex.: *fille*). Asistăm la niște adevărate înlocuiri ale literei l cu alte litere, cum ar fi R sau I, în trecerea de la limba latină la latina vulgară și la diferitele limbi romanice; astfel încît cuvîntul *peregrinum* s-a transformat în *pellegrino* [„pelerin", „hagiu"], *flamma* — în *fiamma* [„flacără"].[1] Literei l nu i-a fost atribuită o semnificație ezoterică. În heraldică, folosită ca abreviere, înseamnă lealitate.[2] În așa-zisul „alfabet vegetal" al scrierii ogamice această literă indica ulmul.[3]

Literei „L" îi urmează litera „M". Aceasta din urmă este prezentă în foarte multe limbi; în scrierea cuneiformă se împarte în patru semne, în scrierea hieroglifică seamănă cu o zburătoare stilizată, în cea siriană cu o *alpha* răsturnată, în scrierea pali — cu o semilună. Grafia ei, așa cum apare în alfabetul nostru, derivă din scrierea cadmee [tebană — *n.t.*]. În latina arhaică era descori înlocuită cu patru linii verticale. Folosită ca abreviere înseamnă, în farmacie, mixtură, iar în navigație — ora amiezii[4]; în heraldică arată căsătorie (*matrimonio*), melancolie și mărinimie[5]; în simbolica ezoterică indică imensitate, infinit. În diferite culte înlocuiește numele multor divinități, pentru a desemna în mod deosebit pe marele zeu necunoscut, cel ce nu trebuie să fie reprezentat. Scrierea ondulată a literei m a sugerat, încă din cele mai îndepărtate timpuri, ideea reprezentativă a valurilor, a mării și deci a apei. Mai mult, popoarele matriarhale au fost, poate, primele care i-au conferit acestei litere o valoare pe

---

[1] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, Sonzogno, Milano, 1928, vol. IX, litera „L", *passim*, p. 697.

[2] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, Sonzogno, Milano, 1921, p. 23.

[3] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers et Jupiter, Paris, 1974, vol. III, cuvîntul „Lettre", 4, p. 118.

[4] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. X, litera „M", *passim*, p. 636.

[5] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, *op. cit.*, p. 23.

care o întîlnim astăzi și în vocabularul nostru: mamă, căsătorie (*matrimonio*) și derivatele acestor termeni. Pentru noi, catolicii, această literă este simbolul Madonei.

Litera „N" corespunde literei „*nu* a grecilor și *nun* a evreilor". Cuvîntul amintește de zeul egiptean al oceanului sau al abisului primordial, de vremea cînd domnea neantul ce-l aștepta pe zeul armoniei cosmice, Creatorul tuturor. Litera n este comună multor alfabete și ea a dat naștere — prin înlocuitori în diverse limbi — unor fenomene de omisiune (așa, de pildă, *insula* din latină a devenit *isola* — în italiană — sau *l'isle* — în franceză). Spaniolii au adăugat mai apoi folosirea „tildei — un semn diacritic pus deasupra literei n pentru a o deosebi de consoana n lichidă" și care se citește cu sunetul „gn" (ex. Niña). Abrevierea N înseamnă „nimic" și, dacă se repetă, „nenumit". Această literă este prezentă în simbolistică și sugerează ideea de „copil născut, nou", astfel încît în anticele hieroglife ideograma acestei litere stiliza „un fruct ce atîrna încă în pom"[6]. Dar mulți autori consideră că litera n ar fi simbolul a tot ceea ce este negativ, al haosului, al șarpelui, al răului, iar în literele scrierii ogamice reprezintă frasinul.[7] În heraldică indică o nuntă fericită.[8]

Litera „O" a fost adăugată de către fenicieni la „scrierea hieratică a vechilor egipteni" și este un semn care nu a suferit modificări substanțiale de-a lungul timpului, dacă se exceptează unele anomalii, cum ar fi aceea a unei deschideri înspre partea de jos și dificultatea de a fi reprezentat ca un cerc perfect. Pronunția sa diferită a făcut ca adeseori să fie confundată cu o U; se pare chiar că cele două vocale ar fi avut o origine comună. O dovadă în

---

[6] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 12, litera „N", *passim*, p. 694.

[7] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. III, cuvîntul „Lettre", 4–5, p. 118.

[8] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità* araldiche, *op. cit.*, p. 23.

acest sens sînt limba etruscă și limba latină, dar și limba engleză prezintă uneori grafia unei litere O care se pronunță U.[9]

Multe cuvinte italienești au văzut cum se înlocuiește cu timpul litera U cu litera O (*ubbidienza* = *obbedienza* [„supunere", „obediență"]; *ulivo* = *olivo* [„măslin"]). În alfabetul fenician, O nu avea încă valoarea unei vocale, era aspirată. Aceasta „indica ochiul (*'ayn*) și la litera mare avea deseori punctul în mijloc (...) Sunetul în origine trebuia să fi oscilat între O și U, pentru că dubla O, care se folosea pentru a indica pe O lungă sau omega (*ω*), în latină a căpătat sunetul ferm al unei U"[10]. Vechea grafie a majusculei cu cercul cu punct a creat ambiguitate cu litera grecească *theta*, care poate că la origine va fi indicat *tetta* sau mamelă[11]. În simbolistica ezoterică, vocala O capătă toate prerogativele cifrei zero și-și revendică pînă și apartenența la doctrina oului cosmogonic. Încă de la începuturile creștinismului „a folosit la a indica termenul, scopul final al lucrurilor", drept care se identifica cu omega. A fost folosită pe scară largă în alchimie, după cum se poate lesne deduce dintr-o planșă din *Dictionnaire mytho-hermétique*, din 1787, al lui Dom A.J. Pernéty.[12] În heraldică înseamnă ordinea, în arhitectură reprezintă rozasa, iar în formulele francmasonice Orientul. O ultimă curiozitate: Biserica catolică numește perioada de șapte zile care precedă postul Crăciunului „săptămîna celor șapte O" sau „a celor șapte antifoane sau imnuri care se cîntă în cor la Vecernie[13].

---

[9] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 13, litera „O", *passim*, p. 632.

[10] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, Bompiani, 1949, p. 135.

[11] *Ibidem*, p. 133.

[12] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. 3, litera „O", p. 290.

[13] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 13, litera „O", *passim*, p. 634.

Litera „P" derivă — potrivit părerii lui E. Cotti — din figura hieroglifă ce reprezintă un oblon.[14] Numai atunci cînd litera respectivă a trecut în scrierea cadmee a căpătat grafia cu care a rămas în alfabetele occidentale. Această literă lipsește din scrierea japoneză, din cea arabă și din cele ale idiomurilor semitice. Ferestruica rotundă din litera P este adeseori deschisă în scrierile popoarelor antice, astfel încît ea se aseamănă cu un cîrlig mai mult sau mai puțin colțuros (în scrierile feniciană, etruscă, latină arhaică și altele), și din această obișnuință grafică se derivă, de regulă, litera grecească *pi* (π). Ortografia a fost, de-a lungul timpului, martora unor înlocuiri sau identificări ale acestei litere cu V și F (să se țină seama de următoarele cuvinte: *coverta* și *coperta* [„cuvertură", „acoperitoare"], *sovra* și *sopra* [„pe", „peste" „deasupra"] și germanicul *Vater* = „tată"). În alchimie și în vechile rețete farmaceutice se obișnuia abrevierea cu litera „p" minusculă pentru a se indica *pugillus*, adică o cantitate minimă.[15] În mod simbolic, se dorește a se considera litera P o „varietate a literei *vau* sau a literei F", care indică, amîndouă, sexul feminin. O oarecare afinitate ar exista între litera P și *phe* (față mică) din Cabala și între termenul grecesc *pé-os*, care are aceeași semnificație.[16] În heraldică înseamnă „pace, plăcere etc.".[17]

Litera „Q" lipsește din multe alfabete. Semnul hieroglific care îi corespunde este asemănător unui unghi[18], dar în ebraică *coph* înseamnă „cap" și, într-adevăr, semnul grafic minuscul (q) dă ideea unui cap ce stă pe un trunchi[19].

---

[14] E. Cotti, *Origine della scrittura e derivazione morfologica dell'alfabeto*, Scuola Tipografica, Torino, 1915, p. 15.

[15] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 14, litera „P", *passim*, p. 338.

[16] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 135.

[17] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, *op. cit.*, p. 23.

[18] E. Cotti, *Origine della scrittura e derivazione morfologica dell'alfabeto*, *op. cit.*, p. 15.

[19] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 135.

În scrierea noastră, această literă este întotdeauna inseparabilă de U și combinarea lor echivalează cu K derivată din sanscrită. Uneori litera Q este precedată de o literă C, de întărire, pentru a-i oferi literei Q ce urmează „o articulare mai profundă și mai corespunzătoare valorii pe care o avea litera semitică *qof* și cea grecească *qoppa* (sau *koppa*). Pentru multe popoare antice, ca de exemplu cele atice sau ioniene, litera Q a constituit un debut al literei K; de aici și motivul repudierii ei. Liniuța din partea de jos care taie corpul rotund al majusculei vrea să fie un rest al bastonașului vertical care se observă la litera mică.[20]

Litera „R" — potrivit părerii lui E. Cotti — și-ar trage originea din semnul hieroglific care reprezintă gura.[21] În scrierea feniciană și în cea etruscă este asemănătoare unei litere q, în scrierea siriană — unui punct și unei virgule, în scrierea greacă — unei litere P. În limba noastră, dată fiind pronunția ei aspră, este uneori înlocuită cu alte litere (*peregrino* = *pellegrino*) [„pelerin", „hagiu"], *raro* = *rado* [„rar"]. Unii autori — luînd în considerare litera grecească *rho* și cea ebraică *resh* sau termenul *ras* — susțin că litera R ar simboliza „capul", „regele", și caută să afle în grafia literei r a anticilor stilizarea unui „cap regal" sau a unei „coroane"[22]; în schimb, alții atribuie acestei litere semnificația roții, a alergării (să ne amintim de termenul englezesc *run*), a zgomotului (*rumore*) și din acest motiv litera respectivă face parte din foarte multe cuvinte onomatopeice.[23] În heraldică indică bogăție (*ricchezza*) și recalcitranță (*ritrosia*).[24]

---

[20] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 16, litera „Q", *passim*, p. 346.

[21] E. Cotti, *Origine della scrittura e derivazione morfologica dell'alfabeto, op. cit.*

[22] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 136.

[23] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 16, litera „R", *passim*, p. 460.

[24] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche, op. cit.*, p. 23.

„S" este o altă literă care a suferit însemnate modificări grafice de-a lungul timpului, iar în ceea ce privește fonetica ei, aceasta este bogată în sunete în numeroase limbi. În sanscrită este un semn asemănător unei litere W, în greacă se aseamănă cu o literă M, în scrierea hieroglifică seamănă cu un răzor (Cotti); în scrierea siriană — cu o literă X; în scrierea pali — cu două litere C întoarse pe dos. În incunabule era înlocuită sau confundată cu litera F. Se obișnuiește să se spună că litera S și-ar trage originea din corespondenta sa latină, care la rîndu-i provenea din *sigma* grecească — corespondenta literei ebraice *samek*. Aceasta din urmă amintește de un „par" sau de un „cîrlig" și „are o formă curbată, ca un cosor". Dar în multe alfabete semitice și în cel rabinic, litera S pare a fi mai curînd un ferăstrău cu mulți dinți.[25] Ca abreviere, în farmacie, indică jumătatea unei cantități, în timp ce în heraldică — speranță sau sinceritate.[26] În mod simbolic, această literă capătă caracteristicile spiralei: o „mișcare de unificare a cerului cu Pămîntul și de unire sau de legătură a contrariilor, așa cum sînt masculinul și femininul, muntele și valea", evoluția ascendentă și involuția descendentă, spiritul și materia.[27]

Litera „T" derivă din litera grecească *theta* și ni s-a transmis prin latină. Această literă îi corespunde celei semitice *thau*. Grafia sa în greaca antică „se interpretează bine prin compararea semnului rabinic" cu un braț îngreunat, lăsat în jos, al unei balanțe. Litera *thau* pare a indica totuși un „par". Vechii egipteni reprezentau litera T ca pe „o mamelă" sau ca pe o pîine rotundă de ofrandă, „desenate, amîndouă, din profil"[28]. În schimb, E. Cotti

---

[25] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 134.

[26] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche, op. cit.*, p. 23.

[27] Chevalier & Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles, op. cit.*, vol. IV, litera „S", p. 133.

[28] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 133.

este de părere că litera T ar deriva din „semnul hieroglific al laţului de funie“[29]. În feniciana arhaică litera era asemănătoare unei securi, în tibetană — numărului cinci, în etiopiană şi în etruscă — unei cruci. Şi această literă a suferit multe schimbări de-a lungul timpului. În limba latină s-a schimbat în litera C (*nuntius* = *nuncius*), iar în alte limbi în D şi în „th“, ca în engleză, franceză şi germană. Ar mai fi de semnalat şi alte înlocuiri, destul de dese.[30] În mod simbolic, capătă calităţile anticei litere „tau“, identificîndu-se cu svastica, cu arborele vieţii al orientalilor, cu crucea dătătoare de energie vitală a vechilor egipteni (crucea cu mînere sau Ankh), cu crucea în genere — ca aceea a Sfîntului Anton, de forma unei T, pe care călugării acestui ordin o poartă imprimată pe rasă, ca odinioară cavalerii templieri. De altfel, svastica, „tau“, crucea, arborele vieţii constituie, probabil, unul şi acelaşi simbol ce reprezintă energia vitală cosmică, natura ciclică a existenţei şi forţele ce reglează armonia universală. În heraldică litera T înseamnă tristeţe.[31]

Litera „U“, cu funcţie de vocală, apărută mai tîrziu şi în scrierea gotică, ca literă mică, era înlocuită de litera V. O dată ce şi-a pierdut prerogativa „consonantică“, litera U şi-a modificat şi structura grafică. Vechii egipteni o reprezentau printr-un pui de găină, care — potrivit părerii lui Santangelo — înlocuia imaginea organului sexual masculin, pentru care i se atribuise pînă atunci literii U sensul masculinităţii; aşa încît, o dată cu trecerea de la desinenţa finală latină „us“ la cea italiană „o“ s-a indicat, mai tîrziu, la substantiv şi la adjectiv, genul masculin.[32] În zendă, litera U este scrisă ca un unghi drept

---

[29] E. Cotti, *Origine della scrittura e derivazione morfologica dell'alfabeto, op. cit.*

[30] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno, op. cit.*, vol. 19, litera „T“, *passim*, p. 556.

[31] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche, op. cit.*, p. 23.

[32] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio, op. cit.*, p. 129.

deschis spre stînga; în arabă, ca un număr 9; în feniciană, în greaca veche, în etruscă și în rusă — ca o literă Y, în care se voiau a se întrevedea doi ochi, un nas și, uneori, o parte din gură. Introducerea deosebirii literei V de litera mică u — cu suprimarea liniuței de dedesubt care le făcea să semene cu o literă Y și rotunjirea literei V pînă la a se obține litera U — a fost făcută în anul 1580, de către Lodewijk Elzevir — potrivit lui Cim[33] — sau, după alții, tot în secolul al XVI-lea, de către Giorgio Trissino. Această literă este identică cu litera W din limbile germanice, iar în italiană — s-a mai spus mai înainte — prin afinități fonetice se confundă cu O. Japonezii o folosesc pentru a indica „iepurele, unul dintre cele douăsprezece animale ciclice care patronează treburile zilnice"[34]. În heraldică înseamnă uniune.[35]

Poate că pentru cei din vechime litera „V" nu se va fi deosebit prin ceva anume, deși, grafic vorbind, ea apare prezentă în alfabetele lor, de exemplu la etrusci, la osci și la samniți. Această literă corespunde, cu siguranță, literei semitice *vau*. Prin pronunție, evreii o confundau ușor cu *bet*, iar latinii o confundau și ei, de regulă, cu B.[36] A fost totuși folosită pentru a înlocui alte litere și acest lucru s-a mai spus anterior. Literei *vau* i se atribuie, de regulă, o derivație ideografică sexuală, dar în timp ce U ar aminti, chipurile, de organul masculin, *vau* ar trebui să fie considerată stilizarea organului feminin; este, într-adevăr, un triunghi cu vîrful îndreptat în jos, chiar dacă lipsit, grafic vorbind, de deschizătură[37]. Simbolica sexuală a acestor ultime două litere este interesantă și ne face

---

[33] Alberto Cim, *Le livre*, vol. I–IV, Paris.

[34] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 21, litera „U", *passim*, p. 119.

[35] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, *op. cit.*, p. 23.

[36] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 21, litera „V", *passim*, p. 328.

[37] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 128.

să înțelegem în ce măsură a fost ea legată de străvechile ceremonii magico-sexuale. În heraldică, litera V înseamnă valoare, virtute, dar și voluptate și virginitate.[38]

Litera „W" este prezentă numai în cîteva alfabete antice (cuneiform, zend, tibetan, copt) și se întîlnește mai frecvent în alfabetele nordice. Se pronunță ca V sau U, litere cu care are în comun unele caracteristici originare.[39] Îi corespunde literei V din alfabetul latin și din alfabetele neolatine.

Și litera „X" este prezentă numai în cîteva alfabete antice și echivalează cu una sau două litere S. Se confundă uneori cu alte litere asemănătoare (C, Z și poate că și cu H). Îi corespunde literei grecești *xi* — care pare să reprezinte „ferăstrăul", „răzătoarea" sau pieptenele — și literei ebraice *samek*.[40] Dacă în matematică indică necunoscuta, această trăsătură caracteristică se extinde și la semnificația sa simbolică: este ceea ce nu se cunoaște, enigma și, prin extensie, însuși infinitul, motiv pentru care a fost și este și acum considerată drept un simbol cosmic, la fel cum e crucea. Începînd cu epoca lui Constantin (să ne amintim de viziune), apare suprapusă unei litere P pentru a da naștere monogramei lui Hristos.[41]

În etruscă, umbră și oscă, litera „Y" este asemănătoare din punct de vedere grafic cu numărul 8. Romanii au derivat din această literă litera V, care avea și valoarea fonetică a literei U a noastră, motiv pentru care unele cuvinte s-au transformat după cum urmează: *Sylla* = *Sulla*; *satyra* = *satura* [„sătulă", „saturată"] etc. Y este „litera pitagoreică" a anticilor, în care „discipolii lui Pitagora

---

[38] Angelo Tommaso Brondi, *Nozioni e curiosità araldiche*, *op. cit.*, p. 23.

[39] Giuseppe Isidoro Arneudo, *Vocabolario esegetico, tecnico e storico per le arti grafiche*, Paravia, Torino, 1925, litera „W", p. 2131.

[40] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 134.

[41] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 22, litera „X", *passim*, p. 415.

adorau stilizarea copacului din Samos, ca diagramă ce folosea la demonstrarea evoluțiilor morale ale vieții omenești". Într-adevăr, majuscula reprezenta pentru ei, în prelungirea sa în jos, „copilăria", iar cele două brațe superioare ale bifurcației reprezentau „viciul și virtutea", pe care omul le poate alege, în mod liber, la maturitate. Luate în ansamblu, cele trei brațe erau deopotrivă o sinteză și o derivație a lui doi din unu și amintesc de doctrina lui „doi în unu" și de trinitate.[42] Populațiile nomade antice foloseau acest semn, împreună cu următorul (z), pentru a indica izvoare sau fîntîni aflate în locuri apropiate.

Litera „Z" este — după unii lingviști — o altă literă apărută tîrziu, dacă ar fi să judecăm după ultimul loc pe care-l ocupă în alfabetul grec.[43] Ea s-ar trage din litera feniciană *tsad* (în ebraică *zadi*). Despre litera z — ce are valoarea simbolică creștină a literei omega — s-a scris mai mult atunci cînd s-a analizat litera A sau alfa. În sfîrșit, în mantică litera z constituia un semn detestabil, pentru că era considerat „de rău augur".[44]

---

[42] *Ibidem*, același volum, litera „Y", p. 425.

[43] Paolo E. Santangelo, *L'origine del linguaggio*, *op. cit.*, p. 136.

[44] *Grande Enciclopedia Popolare Sonzogno*, *op. cit.*, vol. 22, litera „Z", *passim*, p. 458.

Cuprins

Farmecul misterului 7
Introducere în lumea simbolurilor 11

PARTEA ÎNTÎI
SIMBOLISTICA NUMERELOR

1. Numărul zero
Originile și interpretările acestei cifre. Numărul zero înțeles ca „limita cantităților infinitezimale" și ca sutură dimensională 17

2. Numărul unu și multiplul
Studierea numerelor: un drum fără capăt. Originea îndepărtată a numerelor și universalitatea limbajului lor 27

3. Numărul doi
Originea numărului „doi". Considerații lingvistice. De la „omogenitatea confuză la eterogenitatea distinctă". Simbolistica figurată a numărului doi la popoarele antice 38

4. Numărul trei
Originea numărului „trei". „Trifurcația arborescentă" și tridentul. Trei, număr perfect impar și sinteza triplei unități a viețuitoarelor. Expresia numerică a totalității 47

5. Numărul patru

Originea termenului „patru". Semnificația verbului „a tăia" și a expresiei „cvadrifurcație arborescentă". Cifra care definește concretul, cifra totalității și a universalității **58**

6. Numărul cinci

Origini și similitudini. Unitatea, totalitatea, integritatea, armonia și echilibrul numărului cinci. Semnificația combinațiilor *3 + 2* și *4 + 1* 68

7. Numărul șase

Originea numărului „șase" și simbolistica numerelor duble. Utilizarea în astronomie a numărului șase, „echilibru nedefinit" între „creatură" și „Creator" 79

8. Numărul șapte

Corespondența și originea acestui număr. Interpretări ale combinației 3 + 4. Sensul unității în cuplul sexual potrivit credințelor populației dogon **89**

9. Numărul opt

Originea acestui număr. Combinația optimă a lui 4 + 4. Dualul în limbile cele mai vechi. Perechea de la început și întoarcerea la „sinarhia" din primele timpuri **101**

10. Numărul nouă

Originea numărului „nouă". Cifrele, de la caracterul lor sacru de la început la întrebuințarea lor în calcule reci. „Numărul magic" al inițiaților. Opoziția dintre șase și nouă **111**

11. Numerele zece și unsprezece

Originea numărului „zece", ca măsură, potrivit unor termeni greco-latini și potrivit studierii numerelor romane. „Scoica sau căușul palmei" și *tuttugu* irlandez 124

12. Numărul doisprezece

Originea numărului „doisprezece". Combinația originară 10 + 2. Numărul doisprezece în arta antică: edificiul dodecastil. Legendara dodecarhie din vechiul Egipt 133

PARTEA A DOUA
SIMBOLISTICA GEOMETRICĂ

13. Pătratul

Universalitatea și „originea neumană" a simbolului. Formele geometrice cardinale și aritmozofia. Arhetipurile geometrice și geomanția 147

14. Cercul

Origini: o linie și un punct. Istoria cuvîntului „cerc". Nemărginirea și imprecizia cercului. Cercul în gravările pe piatră și în picturile rupestre 158

15. Triunghiul

Originea termenului. Constelațiile „Triunghiului". O figură cardinală, bază geometrică a simetriei și simbol al divinității. Tripla corespondență: univers, triunghi și casă 167

16. Cubul, pilaștrii și zarurile

De la figurile plane la solide. Tridimensionalitatea. Analogii simbolice între corpurile geometrice, cele patru elemente și cecul 177

17. Sfera, cupola, absida și mingea

Etimonul cuvîntului „sferă" și definirea corpului geometric respectiv. Studii efectuate de Anaximandru, Arhimede, Eratostene și Tales 187

18. Piramida, conul și sfîrleaza

Originea termenilor: „piramidă", „con" și „sfîrleză". De la statuetele „ushabtiu" la „piramidele portabile". Caracterul misterios și scopurile construcțiilor piramidale 197

19. Punctul și centrul

Originea, definiția punctului și complexa lui semnificație simbolică. Punctul metafizic și matematic al lui Leibniz. „Punctul ascuns" al Cabalei; picătura de viață a tibetanilor și a hindușilor; anularea contrariilor la chinezi 208

20. Alfabetul, sunetul, limbajul și scrierea

Originea termenului „alfabet" și enigma unei „limbi-mamă" sau „limbi sfinte". Originea caracterelor unei „chei de cifru geometrice comune". Corelațiile dintre litere, numere, mituri și simboluri cosmologice 219

21. Literele de la „A" la „K"

De la pictografie la monosilab. Raportul obiect–imagine–expresie. Funcționalitatea „sistemului de semnalizare alfabetic". Doctrina ezoterică a alfabetelor și Cabala 230

22. Literele de la „L" la „Z"

Litera „L" – forma stilizată a unui leu și simbolul ulmului din scrierea „ogam". Litera „N" – simbolul frasinului în scrierea „ogam" 240